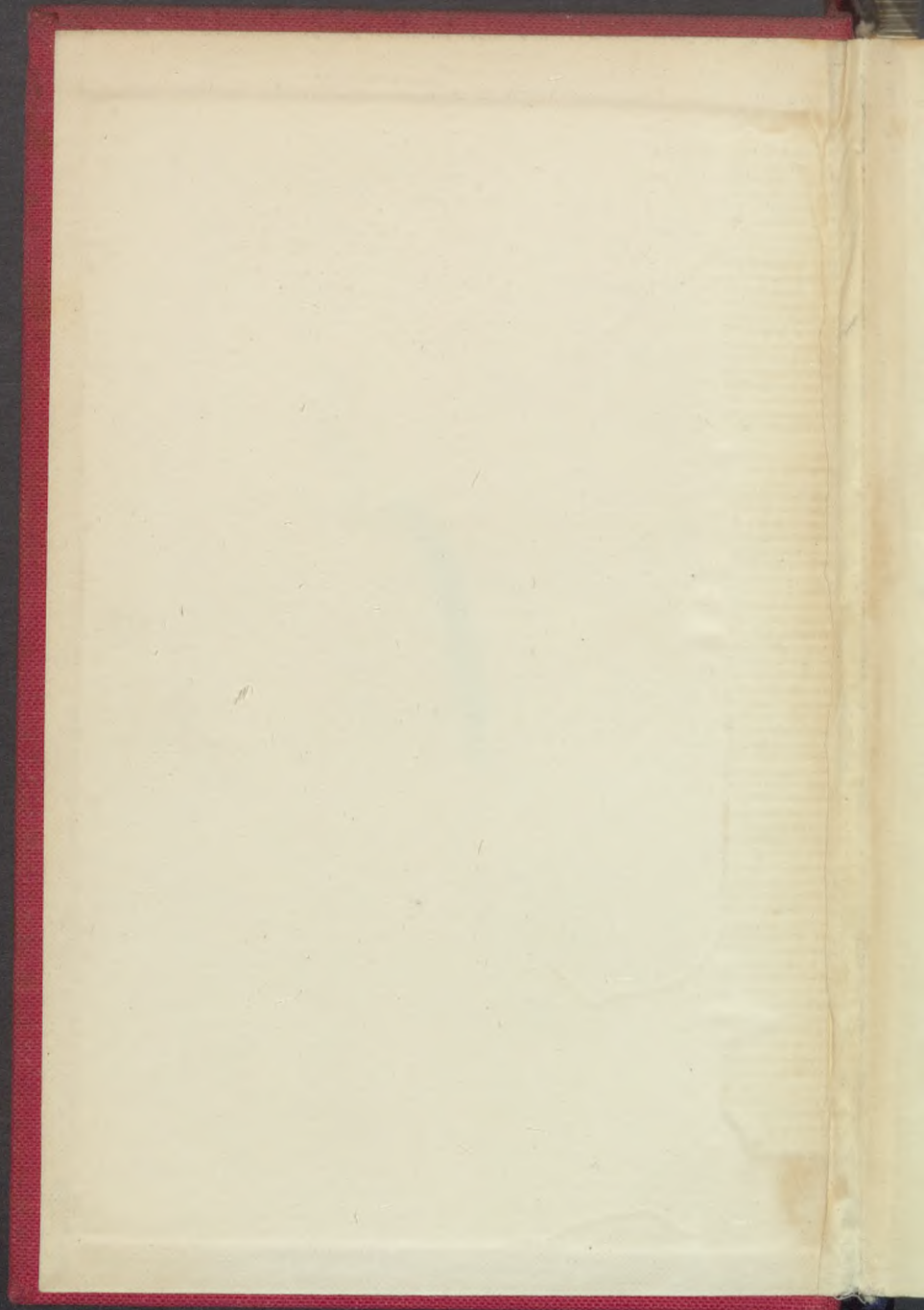
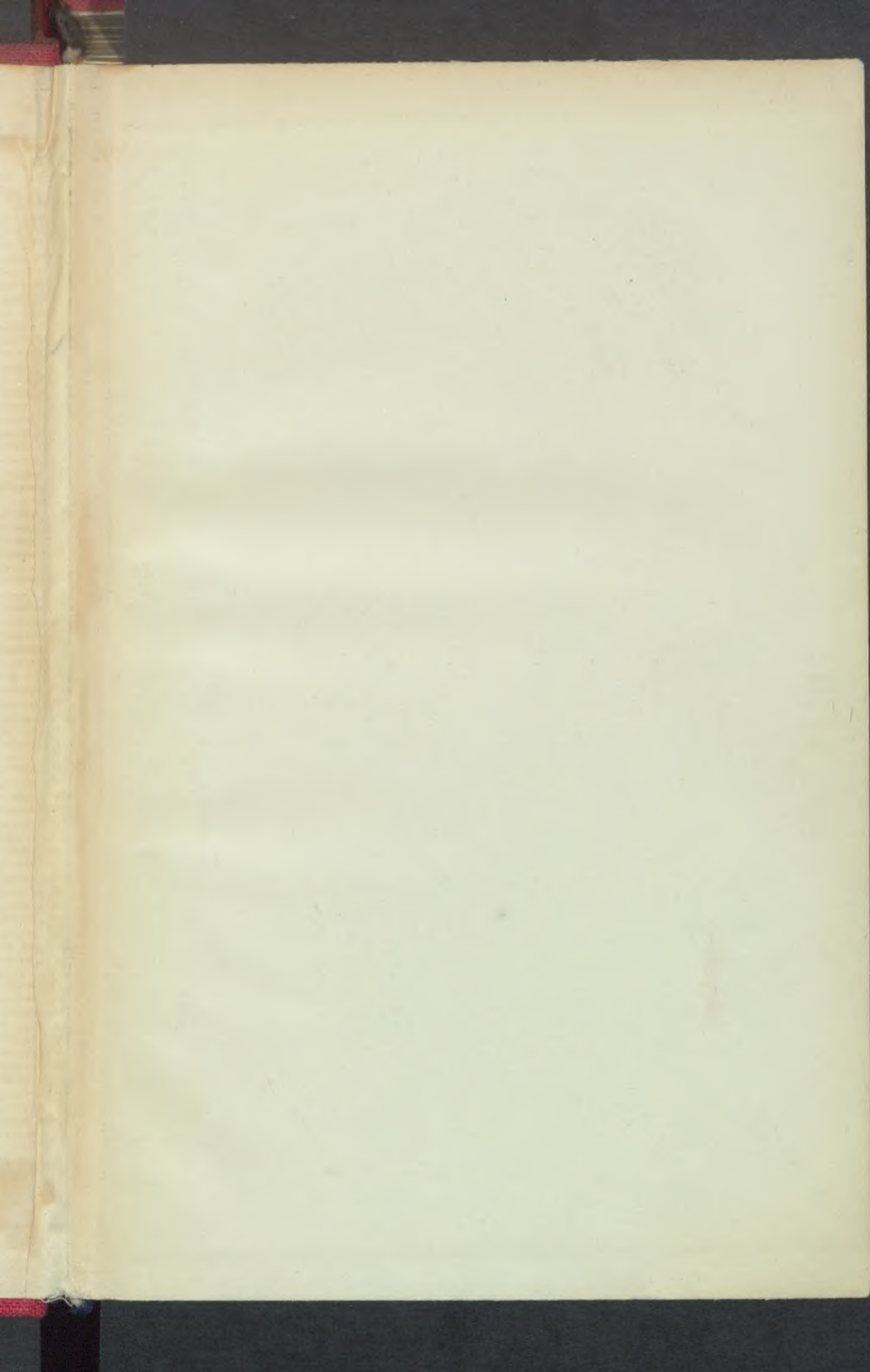

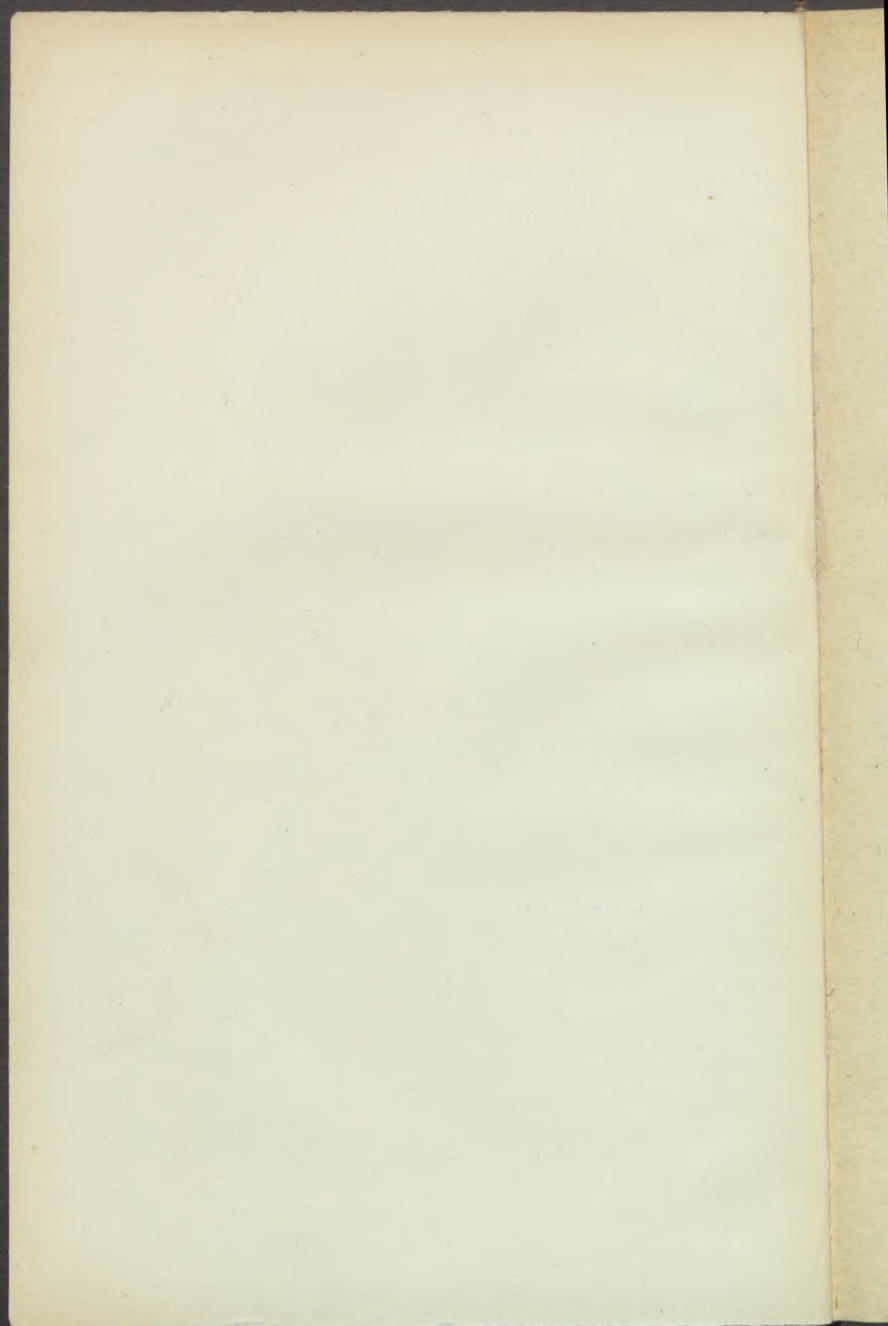
M
.....
12.9.858 OSZK
.....

Blasco Ibañez
ff. manuscrits autogr.

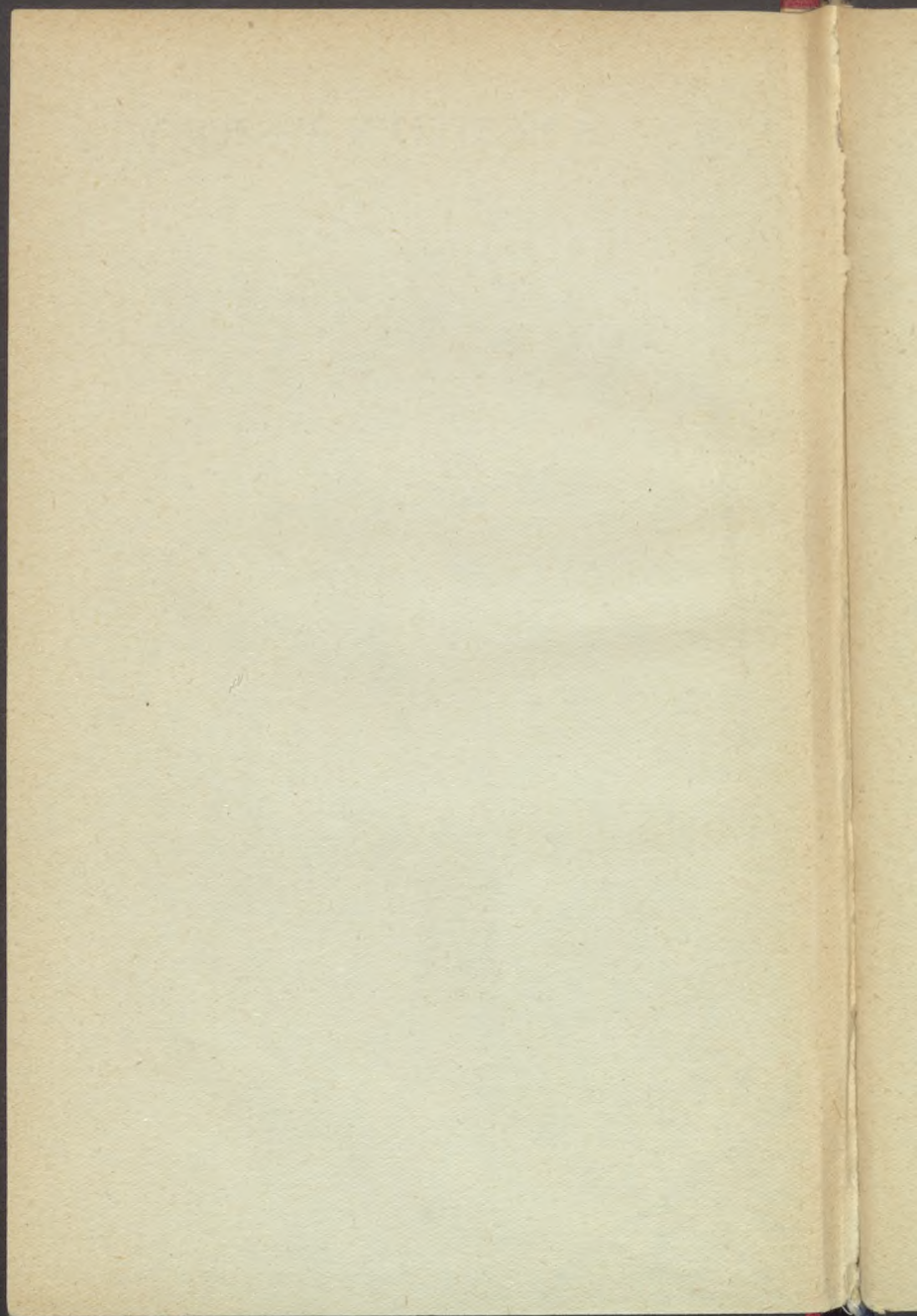

A MEZTELEN ASSZONY

Nádas, Sándor
1434

IBANEZ

A MEZTELEN ASSZONY

FORDÍTOTTA
KÁLLAY MIKLÓS

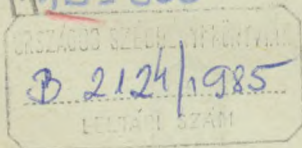

ATHENAEUM
IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
BUDAPEST

E KÖTET VÉDŐBORÍTÉKÁN
INGYEN PÉLDÁNYRA
JOGOSÍTÓ SZELVÉNY VAN

M129 858

ELSŐ RESZ.

I.

Délelőtt tizenegy óra volt, mikor Mariano Renovales megérkezett a Prado képtárába. Jó néhány éve mult már, mióta a híres festő utoljára járt itt. Úgy érezte, hogy nem igen vonzzák a halottak. Annyi bizonyos, hogy végtelenül tiszteltreméltóknak érezte őket a dicsőség halotti leple alatt, amelyet századok szőttek számukra. De azon a nézetten volt, hogy a művészet ma már egészen más utakra tért, mint amelyen ők jártak. Rossz iskola volt szerinte az ablakokból hulló hamis világításban tanulmányozni a mások temperamentumán átszűrt valóságot. A tenger egy darabja, a hegynek egy lejtője, egy csapat rongyos ember, »egy jellegzetes fej« egészen más érdeklődést keltett benne, mint a művészetnek ez az ünnepeles Pantheonja, ahol a neofita elkábulva a benyomások sokaságától úgy érezte, hogy a legmeddőbb zavar lepi meg szellemét.

Renovales mester megállt egy pillanatra a lépeső alján. Nem minden melanchólia nélkül szemlélte e helyet, ahol ifjúságának egy részét töltötte: a palotához vivő lejtős pázsitot csenevész bokraival és Szent Jeromos régi, gót templomát, amely hatalmas tömegével fölmagasodott

előtte. Azután egy impozáns kőportálés épületre vetette szemét, amely hivalkodóan terpedt el vörnyeges falaival. Az Akadémia! Pfuj! Es a művész egyetlen megvető mozdulatba foglalta a Spanyol Akadémiát és a világ valamennyi akadémiaját, ahol a hagyomány és a szabály béklyóba veri és megnyomorítja a gondolat minden szabad megnyilvánulását.

Jeges szél cibálta meg hosszú, őszes szakállát és széleskarimájú puhakalapja szélét. A kalap alól néhány hajfürt bujt elő, amelynek hosszúsága valamikor botrányt okozott, melyet azonban néhány böles vágás polgáribb arányokra szorított, mióta a mester hírneve széles körben elterjedt.

A múzeum lépcsője ifjúságát juttatta eszébe. Hány délelőttöt töltött el ebben a nagy épületben Velasquez vásznainak másolásával! Ma már mosolygott a megalázó alkudozásokon, amelyeket végig kellett szenvednie, hogy első másolatait eladhassa. Nagy komoly arca kigyult ezekre az emlékekre... Belépett a kapun és benyitott az első üvegajtón. A külső világ zaja nyomban elhalt. Nem hallott már csak fojtott, halk susogást és a látogatók lépteit, amelyek visszhangot vertek a hatalmas teremben. Renovales láttára a két, hosszúbundás kapus olyan mozdulatot tett, mintha fel akart volna állni. Ez az arc nem volt nekik ismeretlen, gyakran látták az ujságokban vagy a gyufásdobozokon. Egyszerre csak ráismertek és hódolatteljes mosollyal közeledtek felé: »Jó reggelt, Don Mariano! Van valami kívánsága Renovales úrnak? Hívjuk talán a gondnokot?«

A művész gyors kézmozdulattal lerázta őket és futó pillantást vetett a rotunda nagy vásznaira, amelyek mind a XVII. század háborúinak emlékét hirdették: tábornokok széleskarimájú tol-

las kalapban, muskétás századok Szent András-keresztes zászlókkal, füstgomolyokból kibukkanó lándzsaerdők. Azután nekivágott az óriási közép-galériának. Ment egyenesen előre, néhány gyors pillantást vetve ezekre a képekre, amelyeket mind jól ismert. Hallgatagon üdvözölte a nagy mestereket: Grecót és karcsú szentalakjait, Riberát és fájdalmas és félelmes mozdulatú mártírjait. Kissé odébb néhány másoló állványába botlott. A Szépművészeti Iskola növendékei voltak ezek, vagy szegényes külsejű fiatal lányok, akik Murillo képeit másolták. A szűzi palástok kékje, a göndörfürtű kis bambínók húsa kövér foltokban jelent meg vásznukon. Ritka könnyedséggel készítették ezeket a jámbor személyek által megrendelt képeket, amelyekre az a sors várt, hogy valamely oratóriumban helyezték el őket, ahol egy napon majd az évek patinájától bevonva titokzatos életre kelnek. A mester a Velasquez-ek terme felé irányította lépteit. Látogatásának a múzeumban nem volt más célja, mint hogy megnézze az Udvarhölgyek képének másolatát, amelyen barátja, Székely éppen javában dolgozott. Ez a Székely magyar ember volt, igen derék fiú, akit Renovales Rómában ismert meg még fiatal korában. Székely néhány nappal ezelőtt meglátogatta műtermében és Renovales örömmel látta viszont barátja apró kék szemét és erősen kiugró állát. Székely kitárta két hosszú csontos karját és lelkendező kiáltozással sietett feléje: »Oh maestro, caro maestro!«

Mint sok másodrendű festő, Székely is a tanárságban keresett menedéket. Gondos eleganciája, korrektsége, néhány színes rozetta, amely kabátja kihajtóját ékesítette, eléggé kiemelte hivatalos jellegét. Renovales, aki boldog volt, hogy viszontláthatta barátját, áradozva ragadta meg

a kezét és jóakarátú felsőbbbséggel hallgatta. Székely tanár volt Budapesten, s minden évben félretett egy kis pénzt, hogy elmehessen a szünetidőben Európa valamelyik nagy múzeumát tanulmányozni. Most éppen régóta dédelgetett vágyát valósította meg és Spanyolországba jött.

— Oh caro Mariano, — mondotta elragadtatva — Velasquez, quel maestrone!

Egy hete lehetett Madridban. Minden délelőtt a múzeumban dolgozott. Az Udvarhölgyek másolata csaknem be volt fejezve. Nem jönne-e el Renovales megnézni? Megtagadhatta-e a barátságának ezt a csekély bizonyítékát? A mestert ugyan egyáltalában nem érdekelte az effajta munka, de a magyar festő könyörgése rábírta, hogy végül mégis engedjen. Aznap reggel a modell, aki Renovalesnek ült, kimentette magát, hogy nem jöhet, a mester tehát, megemlékezve ígéretéről, elment a Prádóba...

A Velasquezek termében úgy érezte, hogy szinte áhítat fogja el. Egy festő uralkodott itt, sőt azt lehetett volna mondani: a Festő. A nagy mesterekkel szemben érzett régi ellenszenve egyszerűen eltűnt. Úgy érezte, egészen meghódítja ezeknek a vásznaknak a bája, amelyeket már évek óta nem látott. Sokáig mozdulatlanul, elmerülve szemlélte a halhatatlan műveket, miközben kíváncsi suttogások morajlottak körülötte.

— Renovales!... nini Renovales!

Jövetelének híre, amely a bejárat kaputól indult el, hirtelen elterjedt az egész múzeumban és vele egyidejűleg ért a Velasquezek termébe. A kíváncsiak félbeszakították szemlélődésüket, hogy megbámulják ezt a szép szál legényt, aki annyira elmerültnak látszott, hogy egyáltalán észre se vette a kíváncsiságot, amelyet keltett. A hölgyek szerint közönségesebb volt, mint ahogy

areképei után képzelték. Hogy lehetett valakinek ezzel a hordár-külsővel akkora tehetsége?

A fiatal emberek közelebb mentek a mesterhez, hogy valami különös vonást fedezzenek föl rajta, amelyet utánozhatnak. Az egyik megfogadta, hogy lemásolja a nyakkendője csokrát, másik a haja vágását óhajtotta utánozni.

Renovales végül is észrevette, milyen izgalmat keltett. A másolók buzgóbban festettek, abban a reményben, hogy a mester egy pillantásra méltatja majd képüket, de egyben reszketve ítéletétől is, amelyet munkájukról alkothat. Renovales nem minden büszkeség nélkül sejtette, milyen suttogás jár körülötte szájról-szájra.

— Ez Renovales, Renovales, a híres festő.

A mester néhány pillanatig elnézte a legöregebb másolót. Csaknem vak aggastyán volt ez, akit körülbelül huszonöt éve ismert már, még abból az időből, mikor jómaga is a múzeumot tanulmányozta.

A jó ember, aki változatlanul ezen a helyen ültötte fel sátorfáját, az időtájt is minden tevékenységét az Ivók című kép másolásának szentelte. Renovales számtalanszor beszélt vele akkoriban, de a vén másolónak halvány sejtelme sem volt róla, hogy abból a suhancból, akivel olyan gyakran elbeszélgetett, híres festő vált.

Valaki a fülébe súgta az aggastyánnak a hírt, amely a múzeum látogatóit egészen megzavarta. Kicsinylően vont vállat és nagy szemüvegén át mélységes gúnnyal szegezte a mesterre két nagy szemét, amely olyan volt, mint valami szörnyű halé. Összesűrítette ebben a tekintetben minden gyűlöletét, amelyet ez iránt a beérkezett művész iránt érzett. Szerinte Renovales megrabolta azokat a szegény festőket, akik pártfogás hiányában nem tudtak előretörni. Az öreg a tiltakozás

és megvetés jelül mégegyszer vállat vont, aztán tovább folytatta ezredik másolatát az *Ivók* képéről.

Renovales bement a kis terembe, amelyben az Udvarhölgyek képe függött. A híres kép előtt Székelyt pillantotta meg festőállványa fölé hajolva. Kis fehér kalapja hátra volt csapva és szabadon hagyta homlokát, amelyet ráncokba vont a megfeszített figyelem, hogy a másolat pontos legyen.

Mikor a magyar művész a mestert megpillantotta, serényen emelkedett fel és miután megköszönte a látogatást, megmutatta neki másolatát. Aprólékos pontosságú volt, de nem akadt benne semmi abból a csodálatos elevenségből, mely az eredetibe lelket öntött.

— Ti piace? — kérdezte a magyar s aggódón szögezte szemét a mesterre, mintha ki akarta volna találni gondolatát. Ez közömbösségét élénk dícséretnek mögé rejtette, amelyeknek hangját túloznia kellett, hogy megnyugtató feleletet adjon a másiknak, aki folyton csak azt kérdezte nagy szorongón: E vero? E vero? Végül is megnyugodott a másoló s áradozva ragadta meg a mester kezét:

— Sono contento, maestro... Sono contento.

Nem akart többé megválni Renovalestől, unszolta, jöjjön vele reggelizni, hogy felújíthassák ifjúságuk vidám emlékeit. A magyar unszolására, aki olyan drámai mozdulattal ragadta meg a kezét, mintha a visszautasítás halálát jelentette volna, Renovales végül is elfogadta a meghívást.

De míg arra várt, hogy Székely néhány utolsó ecsetvonást tegyen művén, amelyet még szükségesnek velt, a mester végigjárta a múzeumot, hogy régi emlékeit fölidézzze.

Először is visszament a Velasquezek termébe,

hogy még egyszer megbámulja ezt a csodálatos művészetet. De úgy érezte, mintha ezek a vásznak mind valamí mély szomorúságot árasztottak volna magukból. A szerencsétlen don Diegó! A spanyol történelem legünnepelesebb szomorúságú korszakában született. Ő, aki teljes pompájában tudta volna festeni a meztelenséget, abban a korban élt, amikor a nőalakok öblös szoknyájuk furcsa harangjával fantasztikus teknősbékáknak látszottak, amelyeknek teknőjéből emberi törzs bújott elő. Velasquez azt festette, amit látott: félelem és álszenteskedés tükröződött modelljeinek szemében. Egy romlásnak indult nemzet kényszeredett vidámsága, amely a barokkért és a kicsavart dolgokért lelkesedett, torz és elkorcsosult lényeket kedvelő, különös ízlésben nyilvánult meg. Beteg testű és a pokol félelmétől gyötört lelkű uralkodók komor szelleme tükröződött ezeken a remekműveken, amelyek nem kevesebb szomorúságot keltettek, mint csodálatot...

Renovales az emberre is gondolt, erre az egykedvű don Diegóra, akinek dicsőséges neve együtt szerepelt az Udvar személyzetének névsorán az udvari bolondokéval és a borbélyokéval. Csak néha-néha vette fel azt a három pesetát, amely a királyi festő salláriumát jelentette.

Milyen megaláztatásokat kellett elszenvednie, főleg utolsó éveiben, mikor a Szent Jakab-keresztet óhajtotta elnyerni. Ki kellett jelentenie a Rend Tanácsa előtt, hogy soha nem fizettette meg képeit. Mintha bizony bűn lett volna a munkáját megfizettetni! És mindig inkább királyi szolgának kijáró címét és nem művész voltát kellett előtérbe helyeznie...

Milyen boldog idő a mienk! A művészeknek nincs más uruk, mint a közönség.

Renovales a középső galéria felé irányította

lépteit, hogy megszemlélje kedvelt festőjének, Goyának műveit.

Két fal jórészét elfoglalták. Egyik oldalon voltak a Bourbon-házból származó hercegek arcképei: uralkodók, akiknek fejét mintha agyonnyomták volna a nehéz hajporos parókák, hercegnők, akiknek csak a szeme élt a vértelen arcban. Különös találkozása a sorsnak: mind a két festő egy-egy dinasztia erkölcsi összeroppanásának tanuja volt. Velasquez termében csenevész és sápadt, előreugró nagyállú, a pokol félelmétől lenyüggözött szemű királyok képei függtek, Goya termében pedig zsírtól elnehezedett uralkodók, duzzadt ajkú, rest és kifejezéstartelen szemű kövér királyok sorakoztak. Az Ausztriai-ház hercegei mintha minden cél nélkül lovagoltak volna a homályos tájon, amelyet havas csúcsok határoltak. A hájas Bourbonok nehezen vonszolták magukat roppant lábikráikon s csak vadászaikra és bamba eselszövényeikre volt gondjuk. Amazokat durva arcú nemes urak és gyermekes vonású infánsok vették körül, ezeket tarka-barka öltözetekben, — skarlát színű gallérokban, fekete mantillákban hivalkodó népség — az a fajta, amelyet már régóta tökéletesen elpuhultnak tartottak, amelyről azonban egyszerre váratlanul kiderült, hogy csupa hősiesség. Ezeket az éhes hidalgókat, akiket Goya először vidám nemtörődomségükben festett, úgy ábrázolta később, amint késsel kezükben támadják meg a vad betörőket, akik leigázták Európát.

A művészet, gondolta Renovales, közvetlen befolyása alatt áll a környezetnek, amelyben kifejlődik. Goya viharos korszakot élt át. Tanuja volt a néplélek föltámadásának. Ezért is van a festészetében valami forrongó láz, valami hősi nagyság, amelyet hiába keresnénk Velasquez ké-

pein, aki egy unatkozó Udvar egyhangú életében vett részt, ahová csak távoli háborúk híre jutott el.

De a művész csakhamar hátat fordított a fehér fátylakba öltöztetett hölgyeknek, hogy egész figyelmét egy meztelen alakra összpontosítsa, amely tündöklő ragyogásával mintha egészen kivált volna a környező vásznak árnyából. Hosszasan és közről nézte a képet, azután csendesen távolodott anélkül, hogy egy percre levette volna róla a szemét és végül leült szemben vele egy padra.

— Goya asszonya... A Meztelen asszony.

Akaratlanul is hangosan ismételte ezeket a szavakat, mintha az emlékek egész világát idézte volna fel magában. Elragadtatással szemlélte ezt a törékeny bájú s szinte világítóan meztelen testet, amelyből mintha az élet fénye ragyogott volna ki. Kecses kis nő volt, karcsú és törékeny vonalú, az igazi spanyol Vénusz. Keskeny ajkára mintha örök mosoly merevedett volna. Ámbra-szín szeme megzavart meleg nézésével. Keble mérséken duzzadt. Gömbölyű és sima térdét és pici lábát, amely finom rózsás ujjakban végződött, mint valami gyermeké, fény simogatta. Testének többi részét könnyed árny borította.

— Goya asszonya... A Meztelen asszony.

De most egészen halkán mondta a mester ezeket a szavakat, miközben mosoly lebbent el az ajkán.

Nem volt egyedül. Az arra haladó kíváncsi csoportok pillanatonként elvették előle a kilátást a vászonra. Már délre járt az idő és a kőművesek, akik a szomszédban dolgoztak, felhasználták pihenőjük perceit, hogy bekukkantsanak ebbe a számukra olyan új világba.

Súlyos lépteik hangosan kopogtak a parket-

ten. Közölték egymással benyomásaikat. Az állig fegyverzett harcosok vívták ki különösen csodálatukat. Sietségükben, hogy mennél több új csodát fedezzenek fel, hamarosan átmentek a szomszéd csarnokokba.

Néhány csoport hölgy jött be ezután a terembe. Valamennyien ugyanazzal a konvencionális mozdulattal csodálkoztak rá a mester vásznaira és valamennyien egyformán sajnálkoztak rajta, hogy a régi jó idők divatja: a fekete rojttal borított szoknya, a bő mantilla és a magas fésű eltűnt. De hirtelen ajkbiggyeszítve gyorsították meg lépteiket a csarnok vége felé. Mintha valami titkos ösztön figyelmeztette volna őket. Még mielőtt látták volna, megsejtették ott a híres Meztelen asszonyt és szigorú arccal haladtak el a vászon előtt, meg sem álltak, csak a következő teremben, amelyben a Murillók függtek.

A Természettől való százados és egészen keresztény borzalom, a meztelenség gyűlölete támadt fel lelkükben. Hogy is lehet megtűrni ilyen szörnyűségeket ebben az épületben, amelyetszenetek és aszkéták népesítenek be!

Renovales azonban fölébe helyezte ezt a vásznat mind a többinek. Az előítéletek alól felszabadult művészetnek első kifejezését látta benne. Goya előtt három évszázadon át egyetlen spanyol festő sem merte a női testet ábrázolni! Pedig nem az isteni meztelenség volt-e minden országban a művészet legelső ihletője? Az igaz, hogy külföldön őrizték Velasqueznek egy Vénuszát. Ez a kép azonban nem a művész spontán elhatározásából fakadt, hanem egy Király rendelte meg, akinek az volt a vágya, hogy az Itáliában vásárolt aktok közé egy nagynevű spanyol művész vásznát is besorozza.

Századokon át súlyos és merev ráncú köpe-

nyek és groteszk, tunikás szoknyák alá rejtették a női testet. Az emberi test szépsége megrémítette a nagy művészeket, akik keresztet festettek a mellre és rózsafüzért a hátra. Mint ahogy a buzgó hívő a hatalmas palástba burkolt Szűzet szemléli és nem kérdi magától, vajjon igazi testet vagy három vasrudat takar-e a palást, úgy ábrázolt a festő ruhákat és rongyokat és még csak gondolni sem mert rá, mit takarhatnak ezek. Megbélyegezték a meztelenséget. Eltaszították maguktól az életörömet. Hiába ragyogta be a velenceinél fényesebb nap, hiába öntötte el a flandriainál melegebb fény a spanyol földet, a művészet zord és komor maradt itt... Szürke egek, fekete földek, szerzetesi alakok, — a spanyol festők ecsetje ezt festette változatlanul.

Ez a Meztelen asszony, aki bodros fejét keresztbefont karjára támasztotta, a művészet fel-támadását jelentette.

Renovales összehasonlította gondolatban ezt a két egymástól annyira különböző mestert. A hideg és kimért Velasquezben volt valami a régi márványpaloták impozáns méltóságából, Goya hatalmas és vonagló hegyre emlékeztetett. Velasquez életét egy szóban össze lehetett foglalni: festett. Soha, spanyolországi vagy olaszországi utazásai alatt, nem érzett semmi más vágyat, csak hogy egyre új képeket lásson. És a Költő-Király udvarában, mindig vigyázz-állásban modellje előtt, amely ma egy udvari bolondot, holnap egy infánsnőt ábrázolt, soha nem törekedett másra, csak hogy feljebb emelkedjen a királyi szolgák ranglétráján.

Goya élt is. Ennek a művész-nagyúrnak élete úgy tűnik fel, mint valami regény tele titokzatos szerelmekkel. Ha tanítványai műtermének kárpitjait fölemelték, királyi szoknyát láthattak az

ölében. Csodálatos aktjait úgy festette, hogy előbb az összetúrt ágyon figyelte meg őket és a legenda előkelő nevekkal ruházta fel mindazokat, akiknek képét esetje halhatatlanná tette.

Renovales irigyelte. Miért nem élhetett ő is, akárcsak Goya, fantáziájának, mint valami szabad és tündöklő tollú madár, amely magasan röpköd az emberiség baromfiudvara fölött!

Sajnos, élete hasonló volt Don Diego lapos és egyhangú életéhez. Festett, de nem élt. Dícsérték a képeit hűségükért, igazságukért, világosságukért, de hiányzott belőlük valami, ami belőle magából is hiányzott, az a szabad lendület, amely kitör a mindennapi lét korlátaiban.

Nagy mesternek tekintették, aranyért vásárolták meg minden alkotását, de ezeknek a képeknek a közönség ízléséhez kellett alkalmazkodniuk és nem a saját ízléséhez. Fényűző életet folytattott. Pompás villájában ott élt vele a felesége, aki hitt a tehetségében és leánya, már csaknem kifejlett nő, akinek szépsége izgalmas dobogásra kényszerítette a fiatalság szívét. A bankban ezrével voltak durói, kitűnően tudta irányítani az ügynökeket s ha hivatalos ünnepségeken vett részt, tele volt a frakkja kitüntetésekkel. Az előkelő társaság hölgyei csak vele készítették portréikat.

Valamikor csak színeinek merészsége keltett heves ellenmondást, mert ami az emberi test festését illeti, alig ábrázolt mást, mint tagbaszakadt munkásokat vagy pufók gyermekeket. Békésen gyümölesöztette csodálatos ügyességét, mint mások az üzleteiket.

Minek a hiányát érezte hát? Hej!... Renovales gúnyosan mosolygott. Az élete kavargón suhan el emlékezetében... Még egyszer rászögezte szemét erre a fehér és világító női testre, amely mintha őt nézte volna és magában csüggedten és

készerűen ismételte: »Goya asszonya... A Meztelen Asszony...«

II.

Mikor Renovales gyermekkorára gondolt, úgy rémlett neki, mintha kalapácsütések szüntelen zaját hallaná mindig. Az izzó vas reggeltől estig ott nyögött az üllőn. A házban remegtek a falak és reszketett a kis szoba padlója is, ahol Mariano a földön ülve játszott egy sápadt, komoly és mélyszemű asszony mellett. Ez a szakadatlan kalapálás, amely még Mariano születésének is kísérezőnéje volt, már hajnalban kiugrasztotta az ágyból minden reggel. Azután beszaladt a kovácsműhelybe, ahol a tűzhelynél melegedett.

Apja, a kormos, bozontos kovács, ide-oda futott vasrudakat forgatva a tűzben, egy-egy ráspolyt kapva a kezében, vagy parancsokat kiabálva stentori hangon, amely túlharsogta a lármát.

A félhomályban pattogva csillogott a nyalábokban szálló szikra, mintha aranylegyek rajzot tak volna.

— Vigyázz, kicsikém! — szólt rá az apja hatalmas mancsát a gyermek bodros fejére téve.

A kisiút vonzotta az izzó vas vörös fénye és gyakran megpróbálta kézbe kaparintani szilánkjait, amelyek úgy csillogtak a padlón, mint földrehullott kis csillagok. Apja kituszkolta a kovácsműhelyből s a fekete ajtó túlsó felén vöröslő rónákat pillantott meg, amelyeket áradón öntött el a fény, fenyvesekkel borított hegyeket és a hegyek közé mélyedő kis völgyekben hosszan elnyúló szilfasorokat.

A kovácsműhely lármája mintha lázas tevékenységre ösztökélte volna a gyermeket. Nyolc éves korában belekapaszkodott a fújtató kötélébe

és teljes erejével húzta, ámulva a szikrabokrétákon, amelyeket a légáramlat a szénből kihajtott. A derék ciklop boldog volt, hogy ilyen életerős a fia, akinek öklét máris rettegték a falubeli suhancook. Az ő vére volt ez — gyöngé és beteges anyjától nem örökölt semmit, csak a magány és a csönd szeretetét, amely arra ösztönözte, hogy órákig elnézze a mezőket, mikor lázas munkakedve eltűnt.

Mariano utálta az iskolát és mély ellenszenvet érzett a betűk iránt: erős keze reszketett, ha írnia kellett, viszont meglepte övéit azzal a könnyedséggel, amellyel a tárgyak képét rajzolgatta. A zsebe mindig tele volt apró széndarabokkal és ha fehér falat látott, nem tudta megállni, hogy tele ne rajzolja mindenféle alakokkal, amelyek éppen megkapták a tekintetét.

A kovácsműhely falai egészen feketék voltak a gyermek rajzaitól. Dugóhúzófarkú malacok kocogtak a falon, s a hájas menet közepén kivált a kovácsnak és segédjének profilja. A kis Mariano, hogy minden tévedést kiküszöböljön személyazonosságukra vonatkozóan, a nevüket is aláírta.

Mikor a kovács egy-egy újabb rajzot fedezett fel, annyira elfogta a lelkesedés, hogy elfelejtett szemrehányást tenni a gyerekeknek az iskolakerülés miatt. A főtéren álló kocsma falára a törzsvendégek fejét rajzolta fel a gyerek, és a gazda, aki büszkén mutogatta a rajzokat, nem engedte meg, hogy bemeszeljék a falat, mert félt, hogy eltűnnek róla. A paróchia falára egy Szent-Szűzet rajzolt Mariano s a Szűz előtt ámulva álltak meg a falu jámbor vénasszonyai.

A kovács gyönyörűségtől pirulva hallgatta a kisiúrra vonatkozó dicséreteket, mintha csak neki szóltak volna. És beleegyezően bólintott, mikor a falu előljárói arról beszéltek, hogy kel-

lene valamit csinálni a gyerek jövője érdekében. De hogy fogjon hozzá? Annyi azonban bizonyos volt, hogy Mariano már nem fogja ütni a vasat, mint az apja.

Talán belőle is olyan jelentős személyiség lesz, mint az a don Rafael, aki szenteket festett a kerület székhelyén s aki a festészetet tanította egy képekkel tele hatalmas épületben. Nyáron a völgyben elterülő birtokára költözött egész családjával.

Don Rafael rendkívül tekintélyes külsejű, komoly férfiú volt. Sovány, halványrózsaszín arca mereven ült redingotja fölött, amelyet úgy hordott, mint valami kámzsát.

A falu templomában nem mindennapi képe függött: egy Madonna, amelynek olyan édeskés színei voltak, mint az olvadt cukor s amely ámulatba ejtette a híveket. Csodálatos különlegessége volt a képnek, hogy a Szűz folyton a nézőre szögezte szemét, ahárhogy változtatta is a helyét közben. Igazi csoda volt ez! Hogy is tudta ez a derék úr megfesteni ezt a természetfölötti vásznat? ezt a rendkívüli festményt, amelyet egy angol aranyfontokért akart megvásárolni? (Ezt az angolt különben senkisémm látta, de mindenki lekicsinylő gúnnyal beszélt az ajánlatról. Mintha bizony az eretnekek, még ha milliomosok voltak is, rá tudták volna venni őket, hogy megválnak képüktől.)

Mikor a plébános meglátogatta don Rafaelt, hogy a gyermekről beszéljen vele, a nagy ember már tudott a fiúcska ügyességéről. Láttá rajzait a faluban és elismerte tehetségét. Nagy kár lett volna, ha nem vezetik a helyes útra. Magához kérte hát a kovácsot és fiát, akik az izgalomtól remegve léptek be a magtárba, amelyet a festő műteremmé alakíttatott át. Nyár vége felé

a derék kovács rászánta magát, hogy követni fogja don Rafael tanácsait. Ha már ez volt olyan jó, hogy érdeklődött a fia iránt, akkor ő, az apa, csak nem gördít akadályokat a gyermeke jövője elé! Nyilvánvaló volt, hogy néhány évvel tovább kell majd dolgoznia a kovácsműhelyben és utolsó éveit is az üllő mellett kell töltenie segítség és utód nélkül. De ha már fia arra volt hivatva, hogy nagy ember legyen belőle, igazán bűn lett volna útját vágni!

Ami Mariano anyját illeti, aki napról-napra gyöngébb és sápadtabb lett, ő bizony sokat siránkozott fia elutazása miatt, mintha bizony a kerület fővárosa a világ végén lett volna.

— Isten veled, kis fiam, sose látlak többé.

Es Mariano csakugyan utoljára látta akkor a fakó arcot, amelynek vonásait később hiába próbálta megrögzíteni emlékezetében.

A városban Mariano élete egészen megváltozott. Végre megértette, amit eddig csak zavarosan keresgélt: a művészet titka feltárult előtte azokon a csendes délutánokon, amelyeket a régi kolostorban töltött, ahol a városi múzeum volt elhelyezve.

Mesterének házánál Mariano növendék és szolga volt egyszemélyben. Gyakran küldték egy-egy levéllel a dékán úrhoz, vagy valamelyik kanonokhoz, don Rafael barátaihoz, akik összejártak műtermében egy kis csevegésre.

Mariano e küldetései közben nem egyszer bekerült a zárda társalgójába és látta a sűrű rács mögött megjelenő fehér vagy fekete árnyakat, amelyek robusztus fiatlanságától elbájolva kíváncsian kérdeztették. Gyakran édességeket csusztattak át neki a rácson, majd szelíd szóval búcsúztak el tőle, miután böles tanácsokat intéztek hozzá.

— Légy jó, Marianito. Tanulj jól! Imádkozál szépen! Az Úr segítségével belőled is olyan nagy ember lesz talán, mint amilyen don Rafael, aki a legkiválóbb festő a világon.

Milyen nevezhetnékje támadt később a művésznek, mikor arra az együgyűsége gondolt, amellyel maga is osztotta ezt a határtalan csodálatot mestere iránt!

Délelőtt a tanítás alatt megbotránkozott növendéktársainak rendetlenségein, mert ezek állandóan megzavarták a tanár oktatását. Délután is mestere mellett maradt. Milyen izgalom fogta el, mikor először adták kezébe a palettát és megengedték neki, hogy lemásoljon egy szent Jánost ábrázoló kis vásznat, amelyet don Rafael éppen akkor fejezett be. A siheder a feszült figyelemtől összeráncolt képpel, minden erejét megfeszítve igyekezett utánozni a mester művét, míg ez utóbbi, anélkül, hogy a saját munkáját abba hagyta volna, elárasztotta tanácsaival.

Don Rafael szerint a festménynek vallásosnak kellett lennie. A híres vásznakat mind a vallás inspirálta. A festészetnek eszményítőnek kellett lennie és nem úgy ábrázolni a dolgokat, amilyenek voltak, hanem amilyeneknek kellett volna lenniök. Marianonak tehát le kellett mondania arról, hogy a mi durva világunkat ábrázolja: embereket, állatokat, sőt tájakat is. Az engedelmes gyermek ennélfogva igyekezett »idealista« lenni és elsajátítani azt a szelíd nyugalmat, amely mesterének adománya volt.

Don Rafael minden áldott reggel, mielőtt belekezdett volna csodálatos remekműveinek készítésébe, melyekre az egész vidék büszkeséggel nézett, elment gyónni.

Igy szabadította meg lelkét minden előítélettől és minden mellékgondolat nélkül láthatott

munkához. A művésznek tisztának kell lennie. Így don Rafael is szüzességi fogadalmat tett, mikor már ötven éves elmúlt (kissé későn, jegyezhetik meg, de mentségére legyen mondva, hogy addig valóságos mintaképe volt a házastársi hűségnek). Számos leánya született, akiknek jelenléte azonban kellemetlen volt most számára, mert élő emlékei voltak régebbi, szégyenletes anyagiasságának. Néhány közülük szerencsére apáca volt már, néhány pedig annak készült és a művész mindig megörült, valahányszor tisztátalan multjának egy-egy tanuja eltávozott tőle. Bár változatlanul ugyanaz a Szűz volt az örök téma, amelyet a nagy festő kidolgozott, olykor mégis hirtelen bizonytalanság fogta el.

— Marianito, — mondta titokzatosan tanítványának — kérni fogod az »urakat«, hogy ne fáradjanak ide holnap, mert ülésünk lesz.

Es a mester tekintélyes barátai előtt bezárt műterem megnyílt Rodriguez, a községi rendőr előtt, aki döngő léptekkel, harciasan hegyesre fent bajusza közé ragadt szivarral a szájában, kezével kardja markolatát szorongatva lépett be oda. Rodriguez, akit részegeskedése miatt elesaptak a polgárőrségtől, modell lett. Másrésről, don Rafael támogatása segítségével, akiben bizonyos félelmet keltett, kinevezték községi rendőrnek.

— Don Rafael, — mondotta neki arcába fújva pálinkától bűzös lehelletét — maga az én édesapám és ha valaki kezét merne emelni magára, annak ellátom a baját.

Rodriguez földre dobta sapkáját, odanyújtotta Marianonak nagy görbe kardját és egy láda fenekéről fehér gyapjú tunikát és rongyos kék palástot húzott elő, melyet ügyesen redőzött testére.

Mariano kerekre nyílt szemmel bámulta és

még csak eszeágában sem volt nevetni. Ezek itt a művészet titkai voltak, amelyeknek ismerete csak azok számára volt fenntartva, akiknek megadatott az a szerencse, hogy egy nagy művész bizalmas közelségében élhettek.

— Készen vagyunk, Rodriguez? — kérdezte don Rafael türelmetlenül.

És Rodriguez előkelően beburkolódzva fürdőköpenyébe, felállt, keresztbe fonta karját és a mennyezetre emelve vad szemét zavartalanul tovább rágta a bagót, amelytől vörös volt a bajusza. A mester csak arra használta modelljét, hogy tanulmányozza a drapéria ráncait, amely alatt teljesen el kellett tűnnie minden emberi testnek. Soha nem támadt az a gondolata, hogy egy nőt lefessen. Ez annyi lett volna, mint dicsőíteni a testet, kihívni a kísértést. Beérte Rodriguezzal: idealistának kellett lenni.

A modell megőrizte misztikus pózát, eltemetve testét ruhája megszámlálhatatlan ránc közé, amelyekből csak szolgálati esizmájának otromba orra látszott ki, míg tömpe orrú arca, amelyet durvaszálú, kocos haj koronázott, mereven bámult az égre és egészen elveszett a szívarfüstjének felhőiben.

Rodriguez, aki csakhamar elúnta don Rafaelnek és tanítványának némaságát, előbb krákogni és köhögni kezdett, azután nem tudta tovább tűrtöztetni magát és belefogott hőstetteinek elbeszélésébe. Hősi és kedves korszak volt ez, amelyben csendőri minősége lehetővé tette számára, hogy jegyzőkönyvet vegyen fel az emberekkel, miután előbb jól elagyabugyálta őket! Ezekre az emlékekre egészen tűzbe jött a *Szűz*, vérszomjas remegés választotta szét két összefont mancsát s az öltözék ráncainak rendje megbomlott. Es a *Szűz* rezes hangján már csak a dühös ütlegekről be-

szélt, a foglyok lelövéséről, akiket, hogy tettüket igazolják, szökési kísérlettel vádoltak. Szitkok, káromkodások és trágár szavak tarkázták ezt a tajtékozó szóáradatot.

— Rodriguez! Rodriguez! — tiltakozott rémülten don Rafael.

— Parancsára, don Rafael!

És a Szűz visszalökve szája sarkába a bagót, olyan hatalmas lendülettel fonta újra keresztbe karját, hogy tunikája alól előbújt vöröspaszományos rendőrnadrágja.

Mariano kétségbeesetten állt vászna előtt. Érezte, hogy nem tud mást festeni, csak azt, amit lát. Ami a fehér tunikát illeti, az még csak hagyján! De hasztalan hívta segítségül képzeletét, hogy égi arccal helyettesítse Rodriguez torzonborz ábrázatát. Mély bámulattal adózott don Rafaelnek, aki oda se nézett ennek a kis nehézségnek és csakhamar elfelejtette a vad pofát s kifejezéstelen, gyermeki arcot festett helyébe.

Az idő csak még jobban kiélesítette ezt az ellentétet mester és tanítványa közt. Az iskolában növendéktársai elismerték a fiatal Renovales felsőbbtségét. Néhány tanár, aki ellenséges viszonyban volt a mesterrel, sajnálattal látta, hogy szép tehetsége elsekélyesedik a »szentmázoló« befolyása következtében. Don Rafael pedig iszonyattal szemlélte a rajzokat: a fejeket és tájképeket, amelyeket Mariano a műtermen kívül készített. Az volt a felfogása, hogy a természetnek ez a pontos megfigyelése tele van rettenetes materializmussal és megpróbálta visszavezetni a helyes útra a fiút, akit engedelmes természetéért és tisztaságáért nagyon szeretett. Ha őt akarná követni, meg volna alapítva szerencséje. Örökölné műtermét és hírnevét. Egész kis vagyont gyűjthetne, mint ő (mert don Rafael idealizmusa segít-

ségével csinos villát és töméntelen földet szerzett a faluban). Az bizonyos, hogy az elszegényedett egyház nem tanusíthatott olyan bőkezűséget, mint a multban, de a megrendelések nem voltak ritkák és mindent összevéve egy Mária-kép, egész mennyei tisztaságában, alig került három napi munkába...

De a fiatal Renovales keserűn rázta fejét.

— Lehetetlenség, Mester. Ostoba fickó vagyok én. Nem tudok kitalálni semmit. Csak azt tudom festeni, amit látok.

És ha hozzájuthatott, hogy természet után dolgozhatott a műteremben, valóságos mámor fogta el. Don Rafael földresujtva fedezett fel háza minden zugában meztelen rajzokat. Miesoda szégyen! Növendékének haladása különben is kellemetlen érzést keltett benne.

Ebben a festészetben valami olyan életerő volt, amely hiányzott az övéből... Néhány katonának barátja már a fiatal Marianoval készítette el arcképét, mert bámulta rajzának biztosságát.

Egy napon azután a mester kenyértörésre vitte a dolgot tanítványával:

— Marianito, — szólt rá a fiúra — tudod, hogy úgy szeretlek, mint a tulajdon fiamat. De azt hiszem, hiába vesztegeted itt az idődet. Madridba kellene menned. Ott megtalálhatnád azokat, akik a »te módszered« szerint dolgoznak.

Mariano anyja már meghalt. Ami apját illeti, az még mindig verte a vasat. Mikor látta, hogy a gyerekek néhány duróval jön haza, amelyet arcképeivel keresett, úgy megörült, mintha egész vagyonról lett volna szó. El nem tudta hinni, hogy valaki pénzt adjon ilyen mázolásokért. Don Rafael levele meggyőzte róla. Mivel ilyen tudós úr tanácsolta, hogy fia Madridba utazzon, nem tehetett egyebet, mint hajlott a tanácsra.

— Menj csak fiacskám. Próbálj meg egy kis pénzt keresni, mert szegény öreg apád úgy se sokáig tud már segíteni.

Renovales hát Madridba került tizenhatéves korában. Hogy egyedülvalóságának nyomasztó érzését elűzze, dühödten látott munkához. Dél-előttiéit a Prado képtárában töltötte, hogy valamennyi fejet lemásoljon Velasquez képein. Az volt az érzése, hogy úgy élt eddig, mint a vak... Este akvarelleket festett padlasműtermében. Néhány másolatának árából éldegélt és abból a sovánny kosztpénzből, amelyet az apja küldött neki. Nyomorúságos élet volt bíz ez. És később mégis nem minden sajnálkozás nélkül idézte emlékébe a nélkülözésnek ezeket az éveit. Mert valósággal az ábrándok napja ragyogta be őket. Micsoda pompás lakomája volt ez a reménységeknek! Mindennap valami új felfedezésre jött rá. Mint egy vad tyúk, amely a nyílt mezőn futkároz, úgy tévelygett Renovales, szabad fantáziáját követve, a művészet roppant birodalmában és ezek a kiruccanások megannyi botrányt idéztek elő, amelyek azonban végeredményben egy új hírnév hajnalhasadását jelentették. Az öregebb mesterek elismerték, hogy »van valami a begyében«. Társai azt állították, hogy »óriási« tehetség és nem haboztak még csupa járatlansággal tele műveit az általános hírnévnek örvendő, nagy mesterek műveihöz hasonlítani.

Az ellenállás, amelyet Renovalesnek le kellett győznie, hogy a Római Intézet ösztöndíját elnyerje, egész kis forradalmat idézett elő. Az ifjúság, amely csak rá esküdött, attól tartva, hogy a »régiek« fel akarják áldozni bálványát, ezer fenyegetéssel hozakodott elő. De Renovales elvitathatatlan felsőbbsege biztosította számára a győzelmet. Ünnepi lakomákat rendeztek tiszte-

letére. Beszéltek róla az ujságokban. És a vén kovács Madridba utazott, hogy ő is beszívjon valamit a dicsőségeknek abból a légköréből, amely fiát körülvette.

Rómában kegyetlen csalogódás várt Renovalessre. Honfitársai hidegen fogadták. A fiatalok veszedelmes vetélytársat láttak benne és bukását kívánták. Az idősebbek rosszakaratú kíváncsisággal fürkésztek. Ez hát az a kovácsivadék, akiről a nyilvánosság annyit beszél. De Madrid nem volt Róma. Majd meglátják ők, mire képes ez a lángész. Renovales római tartózkodásának első hónapjaiban semmitsem csinált. Azoknak, akik álnokul képei után kérdezősködtek, csak egy vállrándítással felelt. Nem azért jött Rómába, hogy fessen, hanem hogy tanuljon. Több mint hat hónapot azzal töltött, hogy krétával kezében járta be az összes múzeumokat. Festékes kazettái pedig ott heverték bezárva műterme egyik zugában.

Csakhamar meggyűlölte a nagy várost azért az életért, amelyet a művészek ott folytattak. Még az ösztöndíjak hasznossága is kétségesnek tűnt fel a szemében. Róma nem iskola volt, hanem vásár. Mintha a művészet valamennyi kufára itt adott volna egymásnak találkozózt és a művészek mind, fiatalok, öregek, hírnevességek és ismeretlenek egyaránt engedtek ajánlataiknak. Csak a piac számára festettek néhány német zsidó biztatására, akik bejárták a műtermeket és elfecsegték, milyen fajta és milyen méretű képek divatosak Európában és Amerikában.

Azokban a műtermekben, amelyeket Renovales meglátogatott, csak genre-képek festésével foglalkoztak. Ehhez jó volt néhány egyszerű manequin. Vagy legfeljebb egy-két *chocharo*-t béreltek a piazza di Spagnan, a Toinità de Monti lép-

esője mellett. Rettenetesen hiányzott ezeken a vásznamen a változatosság, nem igen lehetett válogatni, csak barna parasztasszonyok (zöld szoknya, fekete derék, fehér főkötő) és kecskebőrökből burkolt, hegyessüvegű vénemberek között.

A művészek egymás iránti becsülése az évenként besöpört lírák mennyiségével állt arányban. A legnagyobb tisztelet hangján beszéltek azokról a jeles mesterekről, akik valóságos vagyont préseltek ki a párizsi és chicagói milliomosokból egy-egy műteremben festett kis képükért. Renovales felháborodott ezen. Mi szükség volt ezért Rómába küldeni a festőket?

Mivel honfitársai rossz szemmel néztek rá nyers jelleme, szokimondó beszéde és becsületesége miatt, amely visszautasította vele a képrekedők minden megrendelését, Renovales más országok művészeivel keresett összeköttetést és Róma nemzetközi fiatalságában csakhamar népszerűvé vált munkaereje és vidám kedélye révén.

Mariano húsz éves korában atléta természetű legény volt. Egy napon fiatal angol barátainak egyike Ruskin egy fejezetét olvasta fel tiszteletére: »a plasztikai művészetek lényegéhez hozzá tartozik a testi erő«. Egy beteg ember lehet nagy költő, híres zenész. De ahhoz, hogy valaki Michel Angelo vagy Tizián lehessen, nemcsak kivételes lélekre, hanem életerős testre is van szükség. Leonardo da Vinci egy lópatkót eltört pusztá kézzel. A renaissance szobrászai roppant márványtömböket faragtak titáni karjukkal, vagy a kemény bronzot vájták vésőjükkel... A nagy festők gyakran építészek is voltak és gyakran lehetett őket látni, amint porosan, piszkosan maguk is tevékeny részt vettek azokban a munkákban, amelyeket vezettek. Renovales figyelmesen

hallgatta a nagy angol esztéta szavait. Maga is úgy érezte, hogy erős lélek lakik atlétai testében.

A modellekkel való mindennapos érintkezés ellenére is egészen szűzi volt eddig a fiatal művész élete. A futó szerelmektől csak utálattal tudott elfordulni... Minden fizikai energiáját testi gyakorlatokra fordította. A Villa Medici francia festőivel vívott, az angoloktól és az amerikaiktól boksolni tanult. A német művészekkel kirándulásokat rendezett Róma környékére, amelyekről napokon át beszéltek a Corsó kávéházaiban. Stentori hangon kezdett bele a hagyományos *Gaudeamus igitur*-ba s a végén derékon kapott két modellt, akit a vidám társaság magával vitt. Miután két kinyújtott karján végig vitte őket az erdőn, letette a két lányt a pázsitra, mint valami nehézkönnyű terhet. Azután elégedett arccal mosolygott a németek csodálkozásán, akik közül néhányan Siegfriedhez és harcias mitológiaiájuk legizmosabb hőseihez hasonlították őt.

A Karnevál alatt a spanyolok lovas felvonulást rendeztek don Quijote tiszteletére. Mariano magára vállalta, hogy ő ábrázolja a menetben a »feltúrt ujjú« Pentapolin lovagot. Oriási sikere volt. Hatalmas karizma általános csodálatot keltett.

Tavaszi estéken néha-néha felkeresték a művészek a zsidó negyedét, hogy friss articsókát egyenek, amelyet egy vén asszony olyan ügyesen tudott elkészíteni, hogy híres volt róla az egész városban. Renovales haladt a *carciofalatta* élén zászlóval a kezében, ő adta meg a jelt a nótákra, amelyek a legkülönbözőbb állati kiáltásokkal váltakoztak. Pajtásai bátran lépkedtek a nyomában, mert érezték, hogy roppant ereje védelmezi őket. Beszélték, hogy a Trastevere síkato-

raiban félholtan hagyott ott két negyedbeli brigantit, akik törrel a kezükben támadták meg.

De egyszerre csak az atléta bezárkózott az Akadémiára és le se jött többé a városba. Néhány napig csak róla beszéltek a művészi összefüggéseken. Festett. Kiállítás megnyitására készültek Madridban és Marianonak az volt a szándéka, hogy képet küld oda, amellyel igazolja ösztöndíját. Műtermének ajtaja senki előtt nem nyílt meg. Cimborái csakhamar el is feledték és Renovales békés magányban fejezte be művét. Végül egy napon útra kelt, hogy maga vigye képét hazájába.

A siker teljes volt s ezzel tette első komoly lépését a hírnév felé. A közönség tolongott a hatalmas vászon körül, amely a páviai győzelmet ábrázolta. Mivel a kormány helyzete szilárd volt és a képviselőház nyári szabadságát élvezte, az ujságok kedvükre közölhették a kép reprodukcióit s a művész számos arcképével élénkítve, a legapróbb részletességgel mondták el római életét. Megindító frázisokat szenteltek a szegény öregnek is, aki távol falujában tovább kalapálja a vasat és sejtelve sincs fia dicsőségéről.

Mert csakugyan a dicsőség napja ragyogott rá...

A régiek, akiknek feladatuk volt bírálatot mondani róla, bizonyos elnézést tanúsítottak iránta, amely egyáltalában nem volt ment minden gúnytól. A fiatal vad megszeliült. Visszatért az egészséges hagyományokhoz. Voltak a képen részletek, amelyek Velasquezre emlékeztettek, egyes töredékek Goya esetjére lettek volna méltók s egyes kis foltok láttára Greco jutott az ember eszébe. Ez volt a munka főérdeme s ez szerzte meg számára a közönség tapsait és az első

érmet. Mariano azóta is csak keserű megbánással tudott erre gondolni.

Nagyszerű elindulás volt. Egy özvegy hercegnő, a művészetek nagy pártfogója, aki soha nem vásárolt egyetlen képet vagy márványt sem, de szívesen meghívta asztalához a divatos festőket és szobrászokat, ismerni akarta Renovalest. Ez lemondott elvonultságáról, felvette első fekete ruháját és ellátogatott a hercegnőhöz. Ez volt első lépése a nagyvilági életben. Ezután minden előkelő hölgy, aki nagy házat vitt, igyekezett őt körébe vonni. A társaságot mulattatta furesa ötleteinek nyersesége, vitatkozásainak erőszakossága, amit szívesen megbocsátottak neki a félénkségi rohamokért, amelyek hirtelen elfogták.

A társaságbeli fiatal emberek nagyra becsülték azért az ügyességért, amellyel a kardot kezelte. Noha festő volt és közönséges kovács fia, el kellett ismerni, hogy elég tűrhetően viselkedik ez a gyerek. A nők legbájosabb mosolyukat röpítették feléje, azt remélve, hogy megfesti arcukukat.

Renovales divatba jött és minden este fölvette frakkját, hogy fölkeresse a társaságot. Ele tének ebben a korszakában ismerkedett meg az a nővel, akinek feleségévé kellett lennie. Mikor először meglátta egy ragyogó, nagyvilági fogadóesten, ahol a hölgyek versenyeztek egymással fényűzésben és előkelőségben, mindjárt meglepte a lány félénksége és szerénysége. Kistermetű volt. Arcának fiatalsága adott vonzóerőt. Testén törékeny báj ömlött el. Akár csak maga Renovales, láthatólag ez a fiatal lány sem érezte magát kellemesen ebben a környezetben. Az volt a látszat, hogy bizonyos leereszkedéssel fogadják itt. Minden este ugyanabban a kissé lankadt ruhában jelent meg, amelyet néhány apró átalakí-

tás segítségével igyekezett állandóan divatossá tenni. Egy-egy kesztyű, virág vagy szalag megszerzése hősi erőfeszítésébe kerülhetett.

Tegezett minden fiatal lányt, aki hódítóan vonult be a szalonokba, dicséretet és irigységet erőszakolva ki új toalettjével. Anyja, egy méltóságteljes hölgy, akinek kissé erős orra fölött állandóan ott volt az arany lorgnon, bizalmas lábon állt a legelőkelőbb dámákkal.

De ebbe a látszólagos bizalmasságba egy árnyalatnyi szánalom vegyült anyával és lányával szemben. Szegények voltak. A leány apja, az egykori diplomata, aki a maga idejében bizonyos hírnévnek örvendett, szerény nyugdíján kívül nem igen hagyott egyéb segélyforrást feleségére. Két fia, aki idegenben tartózkodott, mint követ-ségi attasé, a legkitartóbb küzdelmet folytatta, hogy összhangba hozza közepes fizetését állásának követelményeivel. Anya és lánya Madridban laktak, ahol ragaszkodva a társasághoz, amelybe beleszülettek s állandó rettegésben, hogy meg kell tőle válniuk, egy kis lakásban húzták meg magukat, amelyet néhány régi szép bútordarab-bal rendeztek be, az egykori családi gazdagság utolsó maradványaival.

Egyesek donna Emilia rokonságából (ez volt az anya neve) könnyítettek valamit életükön, nem ugyan pénzzel (azt úgy sem fogadták volna el), hanem apró szolgálatokkal. Egyesek kölcsön adták nekik fogatukat s lehetővé tették így számukra, hogy kikocsizzanak a Castellánába vagy a Retiróba s üdvözljék ott barátait a kocsi-korzó alkalmával. Mások elküldték nekik a *Realba* szóló páholyjegyüket azokon a napokon, mikor nem volt díszelőadás. Meghívták őket minden estélyre. És a társaságbeli élet krónikásai mindig így említették fel őket beszámolóikban.

»A szép Torrealta kisasszony és anyja, a halhatatlan emlékü, jeles diplomata özvegye«.

És ez elfeledtette donna Emiliával helyzetének szomorúságát.

Ha valamelyik öreg úr mellette húzódott meg, a diplomata özvegye megpróbálta elkápráztatni emlékeivel.

»Mikor szegény férjem Stockholmban volt követ.« »Abban az időben, mikor Eugénia barátnőm császárné volt...« Leánya, Dolores, mintha jobban számolt volna helyzetével. Rendesen a korosabb hölgyek közt üldögélt és csak ritkán mert közeledni a többi fiatal lányhoz, akik iskolatársai voltak a zárdában s akik most kissé fölülről kezelték. Anyját bosszantotta félénksége. Azt szerette volna, ha táncol, ha elevenséget és biztos fellépést mutat. Bonmókat kellett volna mondania, hogy a férfiak megismételve találó megjegyzéseit, szellemes lány hírért költsék. Hihetetlen volt, hogy azzal a neveléssel, amelyet kapott, annyira jelentéktelennek mutassa magát ő, a nagy ember leánya, akinek csak meg kellene lennie Európa legelső szalónjaiban, hogy nyomban cerele támadjon körülte! körülte, aki Párizsban nevelkedett a Sacré Coeurben, aki jól tudott angolul, egy keveset németül s aki olvasással töltötte idejét, ha nem kellett kesztyűt javítania vagy ruhát alakítania!... Hát olyan jól érezte magát ebben a nyomorúságos lakásban, méltatlanul a névre, amelyet viselt?

Dolores szomorúan mosolygott. Férjhez menjen? Soha nem fog ez sikerülni abban a körben, amelybe járt. Mindenki tudta, milyen szegény. A fiatalemberek a szalónokban hozomány után futottak s az asszonyoknak udvaroltak. Ha sápadt szépségétől megejtve, valamelyik közeledett

is hozzá, csak azért történt, hogy a legocsmányabb csábításokat súgja a fülébe.

Renovales maga se tudta, hogy született barátsága Dolores iránt. Talán az ellentét csábította, amellyel vele szemben állott ez az igénytelen fiatal lány, aki csak a válláig ért s aki alig látszott tizenötévesnek, pedig már húsz is elmúlt. Lány hangja, amely selypített kissé, úgy esengett a fülébe, mint valami zene és mosolygott arra a gondolatra, hogy gladiátori karjaiba zárhatja ezt a törékeny és kecses testet. Azokban a szalónokban, amelyeket anyjával látogatni szokott, Mariano mindig őt kereste. Leült mellé és az egész estét azzal töltötte, hogy vele beszélgetett s testvéri bizalommal közölte vele terveit és reményeit. A lány hallgatta és rászögezte szemét, amely mintha biztatóan mosolygott volna felé s egy-egy fejbólintással helyeselte, amit mondott. Gyakran nem is értette, mit beszél, de a férfi jellemének lobogó gazdagsága magával ragadta. Ez a bizalmasság némi hitelességet adott annak a szóbeszédnek, amelyet a fiatal lány egyik barátnője nem minden gúny nélkül bocsátott világgá, hogy Dolores jegyese a festőnek. A pletyka a fiataloknak is fülébe jutott és felvilágosította őket saját érzelmeikről.

Renovalest nem pusztán barátság vitte Torrealtáék házába.

Egy este Renovales egyedül maradt a hercegnőnél Doloressal az egyik teremben. Megfogta a lány kezét és félénken ajkához emelte. Az ember azt hihette volna, attól fél, hogy megsérti durvaságával ezt a rendkívül finom és gyöngéd teremtet. Dolores egyetlen kézmozdulatával megakadályozhatta volna ezt a merészséget, de átengedte kezét a férfinak és lehajtva fejét, könnyekben tört ki.

— Milyen jó maga, Mariano!

Végtelen hálát érzett arra a gondolatra, hogy először szereti valaki, s hozzá még olyan férfi, aki bizonyos hírnévnek örvendett s aki mégis került a körülrajongott asszonyokat, hogy hozzá csatlakozzék, aki olyan szerény s olyan elhagyott volt. Az a sok gyöngédség, amely szegényes életének elhagyatottságában fölhalmozódott benne, most egyszerre kiesordult a szívéből. Torrealta nemes özvegyének az első pillanatban állt a lélegzete, mikor az eljegyzésről szóló pletykák a fülébe jutottak. »Egy kovács fia!« De csakhamar arra gondolt, hogy számos éve hordja már leányát a szalónokba, és még senki nem kérte meg a kezét. Azt gondolta magában, hogy egy híres festő elég jelentékeny személyiség: Nem magasztalták-e Renovales legutóbbi képét is a cikkek egész sorában.

Azután arról is értesült, hogy egyes művészek külföldön óriási vagyont szereztek, lehet, hogy végül majd Renovales is ilyen szerencsés lesz. Elkezdte hát kérdezősködéseivel zaklatni nagyszámú rokonságát. Egyesek a legtökéletesebb közönnyel azt felelték neki: »A festő?... Na!... Talán nem is volna olyan rossz.«

Mások önkéntelenül is megsértették a helyesléssel, amellyel a tervet fogadták: »Renovales? Nagyjövőjű művész! Kívánhatna-e Dolores különbet?«

De ami elhatározásra bírta, az kiváló unokafivérének, Tarfe marquésnek tanácsa volt, mert ezt a férfiút, mint Spanyolország legnagyobb emberét tisztelte, kétségkívül, mert ő volt a külügyi szolgálat örökös feje. Minden második évben ő rá bízták a külügyi tárcát. »Tökéletesen helyeslem a dolgot, — válaszolta donna Emiliának csak úgy sebtében a nagy ember, akit vártak a

Szenátusban. — Haladni kell a korral. Az ilyen házasságok ma divatban vannak. Támogatni fogom a fiatalokat. Ez a házasság tetszik nekem. A művészet tekintélye egyesül a történelmi nevek tekintélyével! A tehetséges plebejus-vér keveredése ez a régi nemesség vérével!...» És Tarfe marqués, akinek nemesi rangja nem volt régibb ötven évesnél, bevált szónoki formákkal bátorította Torrealánét ennek a tervnek a megvalósítására.

Ő volt hát az, aki először szóba hozta a kérdést, megkímélve így a művészt a magyarázkodástól, amelytől félénksége előre rettegett.

— Mindent tudok, Marianito, beleegyezésemet adom.

De a hosszú jegyességet nem igen szerette. Renovales szintén türelmetlenkedett. Sürgős volt neki, hogy ez a bájos fiatal lány a felesége legyen. Mi több, büszkeségét is legyezgette ez a házasság. Az igaz, hogy menyasszonya szegény volt, de előkelő nemesi családból származott, amely sokat számított még most is a minisztérium tagjai, a tábornokok és más előkelő személyiségek között.

Mit fog majd szólni apja, aki a vasat kovácsolja messze falujában? Mit szólnak majd hozzá római barátai, akik a chocharákkal éltek együtt, akiket modellekül is használtak, sőt feleségül is vették őket, mert féltek a tiszteletreméltó kalábriaiak hosszú törétől, akik el voltak rá szánva, hogy törvényes apát adnak unokáiknak?

Az újságok hosszasan foglalkoztak az esküvővel és különböző változatokban ismételték a mondást, amelyet Tarfe marqués használt: »A művészet egyesül a nemességgel.«

Renovalesnek az volt a kívánsága, hogy a házassági szertartás megtartása után Rómába utazzon Doloresszel. Mindent előkészített ott új éle-

tére és ebből a célból elköltötte azt a néhány ezrest, amelyet az állam nagy képeért adott, valamint annak a néhány portrénak az árát is, amelyet a szenátus számára rendelt meg nála a jeles államférfi, aki a házasság révén rokonává vált.

Egyik római barátja, a híres Cotoner, kibérelt számára egy kis lakást a via Marguttán és utasításai szerint rendezte be. Ami donna Emiliát illette, az volt a megállapodás, hogy ő Madridban marad egyik fiával, akit nem sokkal azelőtt alkalmaztak a külügyminisztériumban.

Az esküvő valósággal eseményszámba ment. A család egyetlen tagja sem mert elmaradni róla, mert mindnyájan félték a kitűnő özvegytől, aki hatodíziglen nyilvántartotta a rokonok névjegyzékét.

Antón mester két nappal előbb megérkezett, vadonatúj ruhába öltözve, rövid nadrágban, fején széles karimájú plüss kalappal. Ijedt arccal bámult ezekre az emberekre, akik mosolyogva néztek rá. Valóságos remegés fogta el a két nő jelenlétében és menyét állandóan kisasszonynak szólította.

— Nem, apám... — mondta ez neki, — szólítson csak lányának. Tegezzen.

De a derék kovács nem merte ezt megtenni és hogy kikerülje a nehézségeket, mindig harmadik személyben beszélt hozzá.

Donna Emilia arany csiptetőjével és méltóságteljes arcával még jobban megzavarta. Állandóan »szenyóra marquesa«-nak szólította, mert igénytelenségében elképzelhetetlennek tartotta, hogy egy ilyen tekintélyes nőt legalább is ez a cím meg ne illessen.

Tarfe marqués palotájának kápolnájában, a fia esküvőjére összesereglett arisztokraták töme-

gének láttára a jó öreg nem tudta visszatartani könnyeit.

— Most már meghalhatok, — ismételtette folytonosan — most már nyugodtan meghalhatok!

A fiatal pár még aznap vonatra ült. Antón mester először csókolta meg menyét a homlokán s azzal visszatért falujába és ott is egyre csak azt hajtotta, hogy most már nyugodtan meghalhat egy ilyen boldog nap után.

Renovales és felesége, miután néhány napot a Coto d'Azuron, majd Firenzében és Pisában töltöttek, végre megérkeztek Rómába. Itt kezdődtek igazi mézesheteik.

A nélkülözésekkel teli élethez szokott Dolores nem állhatta meg, hogy csodálattal ne nézze a via Marguttán levő kis lakásuk eleganciáját. Gyermekek örömmel tapsolt, mikor a hálósobába belépett. Csupa drága velencei bútor volt itt csodálatos gyöngyház és ébenfa-berakásokkal, — ettől a fényűző berendezéstől Renovalesnek később darabonkint kellett megválnia.

Oh, római tartózkodásuk első éjszakája milyen elevenen élt Mariano lelkében!... Dolores, amint ott hevert a hatalmas dogaressa-ágyon s kényes ernyedtségben várt rá. Renovales az ágy előtt állt és komoly arccal nézett rá, összevont szemöldökkel s szívében már úrrá lett a vágy, amelynek még nem mert határozott formát adni. Nézni, csodálni akarta feleségét. Úgy rémlett neki, hogy nem ismeri még eléggé. Nem a szerelmes ember szeszélye volt ez, hanem a festő vágya, a művész követelése. Szeme szomjas volt szépségére. Dolores pírulva ellenkezett, mert kissé megbotránkoztatta ez a szeszély, amelyet sértőnek talált.

Renovales vakmerőn kitartott szándéka mellett. Doloresnek le kellett küzdenie nyárspolgári

aggályait. A művészetnek semmi köze nem volt ehhez a szeméremhez. Nem akarta Renovales lefesteni, ennyit nem kívánt, de látni akarta, csak látni és csodálni és nagy kezével megpróbálta szelíden széthúzni Dolores karját, amelyet ez szégyenlősen keresztbe font a keblén.

Rövid küzdelem után végül is engedett Dolores, lelke mélyén még hízelgett is neki, hogy ilyen tiszteletteljes csodálatot kelt valakiben: fátylaitól megfosztott teste csupaszon hevert most ott gyöngyfényű fehérségében. Mintha meztelenségének szégyene elől akart volna menekülni, behúnyta szemét. Renovales néma elragadtatásban állt előtte...

Oh, ha le tudná győzni felesége aggályait és rávehetné, hogy modellt álljon neki!

A csöpp asszony, még egyre behúnyt szemmel, összefonta két karját és feje alá csusztatta, erősen kiemelve ezzel a mozdulattal kemény mellének finom rajzát.

Renovales az elragadtatástól szinte önkívületben térdelt az ágy mellé.

— Dolores, imádlak. Szép vagy, mint Vénusz. Nem, nem mint Vénusz, Vénusz hideg és mozdulatlan, mint egy Istennő, te csak nő vagy. Te olyan vagy, mint... Na, kihez is hasonlítasz hát?... Úgy van, ez az, te Goya kis Maya-ja vagy kíváncsú kecsességgel, csábító törekénységével. Te vagy a Maya desnuda, a meztelen Szépség!

III.

Renovales élete egészen megváltozott. Szerelmes volt a feleségébe és megállás nélkül dolgozott, hogy mennél nagyobb jólétet teremthessen számára. Ő, aki megvetette a »mesterség számba

menő festészetet», amelynek barátai odadobták magukat, most is a nála megszokott tűzzel kezdte utánózni őket. Egyes műtermekben méltatlankodó kifakadások is hallatszottak ez ellen a fáradhatatlan versenytárs ellen, aki botrányos módon lenyomta az árakat. Egész évre eladta ecsetjét egyik zsidó műkereskedőnek, aki külföldre vitte ki a képeket. Renovales reggeltől estig dolgozott, annyszor változtatva tárgyát, ahányszor impresszáriója követelte. »Elég volt a chocharák-ból, arabokat kérek!« Majd mikor az arabok is elvesztették értéküket a piacon, a testőrök mozgalmas esete-patéjára került a sor, Watteau pásztoraira vagy hajporos márki-nőkre, de nem maradtak el a templomi jelenetek és a bacchanáliák sem. És mikor ez az egész katalógus kimerült, újra divatba jöttek a chocharák és előről kellett mindent kezdeni. Renovales rendkívül könnyen dolgozott és két-három kis képet is befejezett hetenkint. A hírek, amelyeket impresszáriója hozott neki, még fokozták tevékenységét.

A bacchanália, amelyet legutóbb festett, egy elegáns newyorki bárba került. A »Búcsú az Aburuzzókban« című képe Oroszország egyik legelőkelőbb nemesi kastélyának falát ékesítette. Egyik pásztor-idilljét valamelyik híres frankfurti bankár vette meg. A kereskedő kezét dörzsölte és a pártfogó hangján beszélt a művészhez. Az ő segítségével hírneve csak növekedni fog és ő el nem hagyja addig, míg csak általános tekintélyt nem szerez neki. Levelezői máris azt írják, hogy csak signore Renovales képeiből küldjön neki, mert azok a legkeresettebbek a piacon. Renovales vállat vont, de ebben a vállrándításban benne volt a művész egész keserősége. Minden vászna ocsmány mázolás volt! Ha ez a művészet, akkor érdemesebb lett volna követ törni.

De dühe lecsillapodott, mihelyt viszontlátta Dolorest ebben a drága kis lakásban, amelyben életük napról-napra fényűzőbbé vált. A kapuban elegáns fogat várakozott. Dolores számtalan új toalettet rendelt: boldognak érezte magát. Állandóan ott volt mellette mint hűséges tanácsadó és követ, a derék Cotoner, aki csak akkor vált meg a fiatal pártól, mikor este hazatért egy olesó negyedben bérelt szerény műtermébe, amely egyúttal lakása is volt. A fiatal asszonynak mindig sok pénz állott rendelkezésére. Soha nem látott ennyi bankjegyet. Mikor Renovales átnyújtotta neki a nagy csomag lírát, amelyet impresszáriója hozott, Dolores vidáman felkiáltott: »Pénz! jó kis pénz!« Azzal egy takarékos és szerény ház úrnőjének bájos arc kifejezésével sietett elzárni a bankjegyeket... hogy másnap elővegye és egy gyermek öntudatlanságával tékozzolja el. Ah, mégis szép dolog a festészet, az anyja mondhat, amit akar, de kiváló apja soha nem keresett ennyi pénzt, miközben egész Európát bejárta uralkodóinak képviselőjeként.

Míg Renovales a műteremben dolgozott, ő a Pinción kocsikázott és nagy boldogan üdvözölte hintójából a Rómában tartózkodó megszámlálhatatlan követnét, az arisztokrata utasokat, akik átmenetileg tartózkodtak a nagy városban s akiket valamelyik szalonban bemutatnak neki és a követségi attasék egész felhőjét, amely ott gomolygott a két udvar: a Vatikán és a Quirinal körül. A festőt felesége vezette be az előkelő világba. Tarfe marquésnak, az örökös külügyminiszternek unokahúgát tárt karokkal fogadták a legmagasabb római körökben is. Nem múlhatott el egyetlen ünnepség sem a két spanyol követség anélkül, hogy ott ne látták volna »Renovalest, a jeles festőt előkelő feleségével.« És a meg-

hívások önkéntelenül átragadtak a többi követ-ségre is. Alig volt éjszakájuk, amikor valami fo-gadáson ne kellett volna résztvenniök. Mikor Re-novales késő este munkától fáradtan hazatért, már estélyi ruhában találta Dolorest és a nélkü-lözhetetlen Cotoner neki is segített fekete ruháját felvenni.

— Az érdemkeresztedet! — kiáltott fel Dolores, mikor estélyi öltözékében megpillantotta. — Min-dig elfelejtetted a keresztedet! Pedig tudod, hogy mindenki visel valami érdemrendet.

Cotoner nekilátott, hogy megkeresse az ér-demrend jelvényeit, amellyel a spanyol kormány nagy képeért tüntette ki Renovalest és a művész csillogó ingmellén a rend széles szalagjával és frakkján egy fényes éremmel diplomátáknak, külföldi kiválóságoknak és bíborosok unokaöcs-cseinek társaságában töltötte estéit feleségével.

A többi festő kegyetlenül irigyelte ezért. Tagadták, hogy tehetsége van és kitüntetéseit Dolores befolyásának tulajdonították. Sőt azzal is megvádolták, hogy csak azért vette nőül fele-ségét, mert így akart pályáján könnyű szerrel ér-vényesülni. Recovero atya, egy mindenható szer-zetesrend provinciálisá Spanyolországban, aféle papiruhás diplomata, aki kedvelt személy volt a pápai udvarban, egyik meghitt barátja volt Reno-vales műtermének. Ha nem tett látogatást a mű-teremben, bizonyos lehetett benne a festő, hogy Dolores közelében találja, amint éppen valami megbízatásnak tesz eleget.

A fiatal asszonynak mindig akadt valami kér-nivalója tőle, mert madridi barátnői folyton új meg új kívánságokkal és kérelmekkel halmozták el, amelyekre önkéntelenül felbízta őket Tore-alta özvegye. Mert ez csakugyan el nem mulasz-tott egyetlen alkalmat sem, hogy el ne dicsekedjen

vele, milyen magas pozíciót szerzett leánya Rómában. Mariano, amint az özvegy mesélte, milliőkat keresett. Dolores nagy barátságban van a pápával és ha a szentatya nem látogathatja meg, ez kizárólag csak azért történik, mert a pápa nem hagyhatja el a Vatikánt. Doloresnek különben mindig kellett néhány Szent Péter sírjánál megszentelt olvasót vagy a katakombákból származó ereklyét küldenie hazájába és mikor arra kérték, hogy támogasson egy-egy rendkívül kényes házasság-megsemmisítési kérelmet a szentszéknél, ügyesen fel tudta használni Recovero páter befolyását.

A római Egyház nagy ünnepei elragadták pompájukkal és Dolores hálás volt barátjának, a szerzetesnek, aki soha nem mulasztott el jó helyet biztosítani számára ezeken a szertartásokon. Olykor a jó páter titokzatosan megsúgta neki, hogy Palestri, a pápai énekkar híres heréltje, holnapután énekelni fog. És a spanyol nő korán reggel fölkel, hogy meghallgassa a pápai eunuch gyönyörű hangját, akinek arcképe együtt függött az üzletek kirakataiban a táncosnők és a divatos tenoristák fotográfiáival.

Napközben Renovales a hű Cotonerra bízta feleségét. A festő úgy kiszolgálta Dolorest, mint valami apród. Cotoner volt Renovales legjobb barátja. Bár tíz évvel idősebb volt a mesternél, mégis szinte a tanítvány csodálatával s egyben az idősebb fivér vonzalmával ragaszkodott Renovaleshez. Az egész város ismerte Cotonert. Sokat gúnyolták festményeit, de megbecsülték szolgálatkészségét. Az alacsony termetű, kövérekés, kopasz, enyhén elálló füllű signor Cotoner, aki olyan rút volt, mint valami jókedvű faun, ha jött a nyár, mindig menedéket talált valamelyik bíbornok kastélyában a római campagnán. Télen a korzón látták jólismert alakját. Hazájában mint

tájképfestő kezdte, de mivel tökéletesíteni akarta magát a figurális festésben is, hogy elérje a nagy mestereket, Rómába jött egyházmegyéjének püspökét kísérve, aki, mint helyi nagyságra, nagy csodálattal nézett rá. És többé el nem hagyta Rómát. Senki fel nem vehette volna vele a versenyt abban a művészetben, hogyan kell ebben a városban csaknem minden költség nélkül élni. Egyetlen spanyol át nem utazhatott az örök városon anélkül, hogy meg ne látogatta volna. Életének legnagyobb diadalát abban látta, hogy ő alakította Sanchezó Panzát a Don Quijote-felvonulásban. Örökösen és kizárólag a pápa arcképét festette s ezeket a portrékat a legkülönbözőbb méretekben halmozta fel kis műtermében. A bíbornokok, akikhez gyakran ellátogatott, megkönyörültek a »povero signor Cotoner«-en, és megvásárolták tőle néhány líráért a Szentatya valamelyik borzalmas képét, amelyet aztán odaajándékoztak valamelyik falusi plébániának.

Cotoner minden erejét összeszedte, hogy kitálálja, ki lesz a pápa utóda, hogy már most megkezdje arcképeinek tucatjával való gyártását. Micsoda diadala volna, ha mindjárt másnap a conclave ülése után piacra tudná dobni portékáját! És mivel jól ismerte az összes bíbornokokat, egy lottójátékos merészségével tartott szemlét a Szent Collégiumon.

Úgy élt, mint valami parazita az egyházfejedelmek közt, de mintha a velük való érintkezés hitének elvesztésével járt volna, közömbös volt minden vallási kérdésben. Egyetlenegy dologból csinált kultuszt: Renovalesből. A maga részéről mosolyogva viselt el minden gúnyolódást, de azt nem tűrte, hogy bálványának tehetségét elvittassák.

Olykor Dolores váratlanul megjelent férje

mütermében és elbeszélgetett vele, dicsérve a vásznakát, amelyeknek tárgya tetszett neki. Jobb szerette, ha egyedül találta férjét, mikor az valami divatos képet festett. Meglehetősen ellenszenvet érzett a modellekkel szemben és Renovales hiába próbálta meggyőzni, hogy szükség van rájuk.

Egy délután, mikor hirtelen toppant be a műterembe, a modellek számára készült emelvényen egy meztelen nőt pillantott meg, akinek ámbrazsín teste volt s egy állatbőrön hevert. A feleség összeharapta ajkát és tetetve magát, mintha semmit sem látott volna, nagy figyelemmel hallgatta Renovales magyarázatait. Férje egy bacchanáliát festett s lehetetlen volt megoldania feladatát a model segítsége nélkül.

A model, aki eddig teljesen közömbösen hevert a festő előtt, hirtelen szégyelni kezdte meztelenségét ennek az elegáns hölgynek a jelenlétében és a spanyolfal mögé bujt, hogy sebtében felöltözzön.

Hazatérve Renovales, megnyugodva látta, hogy felesége szokásos gyengédségével fogadja. Azt hitte, megfeledezett a napközben történt incidensről.

Vacsora után színházba mentek. Mikor onnan hazatértek, a festő már nem is emlékezett semmire. Félálomban volt már, amikor mintha fájdalmas sóhajtást hallott volna. Megnyomta a vilamoskapcsoló gombját és látta, hogy Dolores szeme csupa könny. Elfojtott zokogás rázta keblét.

— Nem akarom, nem akarom! — nyögte tiltakozó hangon.

A festő, akit nagy nyugtalanság fogott el, kiugrott ágyából.

— De hát mit nem akarsz? Mi bajod? Mi az, amit nem akarsz?

Az asszony tovább sírt és makacs dühvel ismételte:

— Hagyj békén! Nem akarom... Ne nyulj hozzám!... Megtiltom. Igen uram, megtiltom önnek... Elutazom.. Megyek vissza az anyámhoz.

Renovales, akit egészen megrémített ennek az eddig olyan szelíd asszonykának hirtelen haragja, nem tudta: mihez kezdjen, hogy lecsillapítsa. Vízzel kínálta, sőt nagy riadalmában még az illatszeres flakont is odanyújtotta neki. Végül letérdelt és csókolni próbálta az ököbe szorult kis kezét, amely azonban visszalökte.

— Hagyj engem... Mondom neked, hagyj békén, hiszen látom, hogy nem szeretsz... El fogok utazni...

Igen, már napkeltekor örökre elhagyja ezt a házat! Férje nem szereti. Nem számíthat csak az anyja gyöngédségére. A festő nevetségessé tette őt. Így folytatódtak ezek az összefüggéstelen szemrehányások jó néhány percig, míg csak a festő rá nem jött a dolog nyitjára. A model volna mindezennek az oka?... A meztelen nő?... Föltétlenül. Dolores megengedhetetlennek tartotta, hogy ezeknek a hitvány teremtéseknek joguk legyen ilyen szemérmetlenül mutogatni magukat férje előtt.

Az izgalom ellenére, amelyet ez az összekülönbözés és ez a zokogás keltett benne, nem tudta megállni a festő, hogy el ne nevesse magát, mikor felesége fájdalmanak okát megtudta.

— Ugyan, ugyan! Mindez egy model miatt... Légy nyugodt, kedvesem. Egyetlen nő sem teszi be ezután a lábát a műtermembe.

És hogy túl legyen a dolgon, megígért a fiatalasszonynak mindent, amit csak kívánt.

Mikor megjött a nyár, kibéreltek egy kis vil-

lát Castell Gandolfóban. Mivel Cotoner Tivoliba utazott egy bíbornok kíséretében, a fiatal pár egyedül költözött a nyaralóba három cseléd kíséretében.

Dolores boldognak érezte magát ebben az egyedülvalóságban, messze Rómától és megszabadult attól a nyugtalanságtól, amely mindig erőt vett rajta, mikor Mariano műtermében dolgozott.

Renovales egy álló hónapig békés semmittevésben élt. Mintha egészen elfelejtette volna művészetét. Hosszú sétákat tett Doloresszel és az est leszálltával hazatérőben mind a ketten az alkonyat széles arany sorompóját bámulták az égen és a mező csendjében azoknak az édeskés és szenvedélyes románcoknak egyikét dudolták, amelyeket Nápolyban énekelnek.

Ennek a tétlen életnek meghittségében úgy érezték, hogy házasságuk első napjainak szerelmes ittasultsága születik újra.

De a festés démona nemsokára újból gyötörni kezdte Renovalest. Nem tudta, mit kezdjen a nap forró óráiban és semmi kedve sem volt, hogy mint Dolores, elmerüljön az angol regények olvasásában.

Megszabadult most műkereskedőjének zaklatásaitól is és a függetlenség képét élvezve fogott újra munkához.

Közvetlen közelből tanulmányozta a természetet, kihasználta az elragadó táj minden szépségét s hatalmas tanulmányokat készített markáns paraszt-típusokról.

De ez az elfoglaltság nem tudta kielégíteni. Titokzatos vágy ébredt benne, amelynek alig mert határozott alakot adni. Reggel, mikor felesége az öltözőszobába lépve, félig meztelenül mutatkozott előtte, sóvár szemekkel nézett rá.

— Oh, ha akarnád!... Ha letennél ezekről az aggályokról!...

Dolores, akinek hízelgett ez az imádat, mosolygott, miközben férje Rubensről, a grand-seigneur festőről beszélt neki, aki fejedelmi fényűzéssel vette körül Heléne Fourment szépségét. Renovales magasztalta ezt a flamand nőt, aki nem félt attól, hogy meztelenül üljön férjének. A művészek külön családot alkotnak, amely ment a köznapi előítéletektől: egész természetesnek találják azt, amiben mások bűnt látnak!...

Dolores megbotránkozással tiltakozott, de mindennap engedett valamit ellenállásából. Reggelenként húzta-halasztotta öltözködését, miközben a művész teste szépségét dicsérte. Dolores kecses arcintorgatással hallgatta a dicséreteket, mintha élvezte volna férje imádatát.

Egy délután, mikor a hőség szinte fojtott, Dolores végre engedett. Gondosan becsukták az ablakot és félmeztelenre vetkőzve küzdöttek a siroccó ellen. Dolores nem akarta tovább nézni férje szomorú ábrázatát s hallgatni keserves siránkozásait. Ha már megbolondult és makacsul kitart szándéka mellett, ő nem mer vele ellenkezni. Készíthet hát róla egy futó vázlatot, de semmi mást csak egy vázlatot, s azután majd megsemmisíti a vásznat...

A művész türelmetlenségében semmi megjegyzést nem tett erre. Három álló napig valóságos lázban dolgozott, a szeme mértéktelenül kitágult, mintha csak extázisba esett volna ezeknek a vonalaknak csodálatos harmóniája láttára. Dolores, aki megszokta saját meztelenségét, mozdulatlanul feküdt, a legkisebb feszélyezettség nélkül. A hőségtől elnyomva álomba merült, miközben férje megállás nélkül festett.

Mikor a vászon be volt fejezve, Dolores nem

állhatta meg, hogy ámulva fel ne kiáltson: »Milyen nagy tehetség vagy te... Hát csakugyan ilyen szép vagyok?« Mariano is kijelentette, hogy meg van elégedve. Ez a legtökéletesebb munkája volt, befejezett, érett alkotás. Ki tudja, akade egész életében még egy ilyen pillanatra, amelyben ihlete ennyi erőt ad esetének? Dolores tovább bámulta a képet, mint ahogy olykor reggelenként a hálószoza nagy tükrében bámulta magát. A test szépségétől elbájolva észre se vette az arcot, amely szinte elveszett a könnyű fátylak között. Mikor végre ráesett a tekintete, egy kis bosszúságot érzett.

— De hisz ez nem hasonlít hozzám! Ezek nem az én vonásaim.

A művész mosolygott. Csakugyan nem ő volt. Szántszándékkal változtatta meg az arcát. Álarc volt ez, engedmény a társadalmi konvencióknak. Így senki nem ismerhet rá a feleségére és alkotása, nagy műve nyilvánosságra kerülhet és fölkeltheti mindenki csodálatát.

— Mert nem fogjuk megsemmisíteni, — folytatta Renovalet és kissé reszketett a hangja. — Bűn volna, talán soha nem csinállok ehhez foghatót... Nem igaz, kis lányom?...

A kis lány egy jó pillanatig némán állt ott és mereven nézte a vásznat. Majd mintha árny suhant volna végig az arcán. A festőnek az volt az érzése, hogy a föld inogni kezd a lába alatt. A vihar közeledett... Dolores elsápadt, két nehéz könnyesepp gördült le lassan kis orra két oldalán, melynek cimpája idegesen tágult a felindulástól. Azután két másik könnyesepp következett, majd ismét másik és egyre több.

— Nem akarom!... Nem akarom!

Ugyanazon a rekedt, ideges, zsarnoki hangon mondta ezt, amely úgy meglepte a művészt Ró-

mában első civódásuk éjszakáján. Az asszonyka gyűlölettel nézte most a meztelen testet, amely valóssággal beragyogta a vásznat.

Olyan volt, mintha Dolores hosszú álomból ébredt volna. Hogy is szolgáltathatta ki magát ennek a gyalázatos fantáziának?

— Nem akarom, — kiáltotta dühtől remegve. — Tépd szét ezt a vásznat, Mariano, tépd szét.

Olyan méreggel siratta szerencsétlen sorsát, hogy ez már sértette Renovalest. Őt, az előkelő hölgyet, így megalázni! Hogy is juthatnak eszébe egy férjnek ilyen szörnyűségek?

Renovales, akit mélyen megbántottak ezek a sértő szavak, némán nézte, hogy felesége ökölbe szorult kézzel veti magát a földre. Nagy léptekkel mérte végig a szobát, szemét a mennyezetre szögezve s közben fojtottan bugyborékolta fogai közt a műtermekben szokásos spanyol és olasz káromkodások.

De egyszerre csak a meglepetéstől és rémület-től szinte a földhöz szögezve állt meg. Dolores még mindig meztelenül, egy dühös macska rugalmasságával ugrott a vászonnak. Mindjárt az első mozdulatra végigkarmolta a képet, körmével összekeverve a még nedves színeket s letépve a már száraz részek kérgét. Azután fölkapta a pallettavakaró kést és egy csapással egészen ketté hasította a vásznat.

A festő egyetlen mozdulatot sem tett. Egy pillanatig szörnyű méltatlankodást érzett és rá akarta vetni magát a dühöngő nőre, de hirtelen lemondó kétségbeesés vett erőt rajta. Dolores a dühtől elvakítva tovább marcangolta a képet. A művész a falnak dőlt homlokával és gyáva nyögés szakadt fel atlétamelléből. A fájdalomhoz, amely műve megsemmisülése láttára elfogta, valami rop-

pant csalódás is járult. Először érezte most át, milyen élet vár rá ezután. Micsoda tévedést követett el, mikor nőül vette ezt a fiatal lányt, aki nem látott egyebet művészetében, mint fényesen jövedelmező pályát!...

A festő és felesége három napig egy szót sem váltottak egymással. De a magány, amelyben éltek s a kényszerű együttlét végül mégis közeledést hozott létre köztük. Dolores tette meg az első lépést azzal az ürüggyel, mintha ennek az óriásnak szomorúsága és letörtsége megrémítette volna. Átkarolta férjét, homlokon csókolta és hogy egy gyöngye mosolyt csaljon az arcára, ezer hízélgéssel kedveskedte körül. Hát ki szereti őt?... Dolores, az ő maja... desnudája... Nem, ennek egyszer s mindenkorra vége Ezentúl a legnagyobb szeretetben fognak élni és férje nem bántja meg többé ilyen illetlen rögeszmékkal.

És Renovales, akit legyőztek Dolores hízélgései, kibékült feleségével és csaknem elfelejtette már nagy művét, akárcsak az a rabszolga, aki szereti láncát, mert az biztosítja életét és nyugalmat.

Az első őszi napok jöttével visszatértek Rómába. Renovales újra megkezdte munkáit a műkereskedő számára, de ez néhány hónap múlva kissé elégedetlennek látszott. Nem arról volt szó, mintha signor Mariano tehetsége hanyatlott volna, ellenkezőleg. De megbízottai bizonyos egyhangúságról panaszkodtak a témaválasztásban. Azt a tanácsot adta a festőnek, menjen utazni. Egy kis időt tölthetne Umbriában, azután Velencében. Milyen szép dolgokat festhetne ott signor Renovales! Így érlelődött meg a művészen az a terv, hogy elhagyja Rómát.

Dolores semmi akadályt nem gördített a terv elé. Kezdett már belefáradni ebbe az életbe, amely

a rengeteg nagykövetség és követség mindennapos fogadóestélyein telt el.

Elhatározták, hogy utaznak... Velencébe készültek. Cotoner barátjuk elbucázott tőlük. Nagyon sajnálta, hogy nem mehet velük, de az ő helye most Rómában volt. A pápa éppen igen rosszul érezte magát ezekben a napokban, halálára lehetett számítani; ezért a festő a legkülönbözőbb méretű vásznakat készíttette s a legnagyobb erőfeszítéssel próbálta kitalálni, ki lesz az utóda.

Renovales sokszor visszasírta később azt az időt, amelyet Velencében töltött. Életének lezesebb korszaka volt ez. A lagunák városa, melyet a habok csókja, aranyos és remegő ködbe burkolt, egészen lenyűgözte és elfeledtette vele szenvedélyes szeretetét az emberi formák iránt. Imádta az ódon palotákat, az elhagyatott csatornákat, a mozdulatlan zöld vizet és a méltóságos múlt még egyre ott kísért lelkét.

A Foscarini palotában laktak, egy hatalmas vörös falú épületben fehér márvány ablakokkal, amelyek egy keskeny rióra nyíltak a Canale Grande közelében. Hatalmas kalmároknak, mérész hajósoknak, keleti szigetek hódítóinak régi lakása volt ez, akik bizonyos korszakban a Dogék aranykagylóját is elnyerték. De a kegyeletet nem ismerő és gyakorlatias modern szellem kényelmes polgári bérházzá alakította át. Förtelmes válaszfalak osztották részekre az aranyos szalónokat. Konyhákat rendeztek be a főúri udvar filigrán árkádjai alatt, fehérnemű száradt a pompás márvány folyosókon végig. Renovales és felesége a Canale Grandé-hoz legközelebb eső lakosztályt foglalták el.

Reggel Renovales gondolán ment el hazulról. Ő, ezek a békés reggelek egy kis rió alvó vize fölött, két magas palota szűk sikátorában, me-

lyeknek merész tetői örökös árnyat borítottak a kis csatornára. A gondolás bárkájának egyik kacsaringós orrú végében szunyókált, míg Renovales a fekete sátorka közelében ülve dolgozott velencei aquarelljein; új zsánere volt ez, amelyet római impresszáriója az elragadtatás legnagyobb lelkesedésével fogadott.

A festő kiválasztott Velence vízi útvesztőjében egy félreeső csatornát, amelyet csak a »maga csatornájának« nevezett, mert nagyon sok pénzt bányászott ki belőle. Megszámálhatatlanszor lefestette ezt a holt és néma vizet, amelyet csak ritkán borzolt fel egy-egy gondola. Két ódon palota szegélyezte, amelynek redőnyei állandóan zárva voltak, kapuját ragyásra marta az idő leprája s lépcsői leszakadtak. A csatorna végén, egy fényes íven át, melynek felső rajzát kis márvány híd görbülete alkotta, a Canale Grande tűnt fel, tele étellel és mozgással.

A délutánokat feleségével töltötte Mariano. Olykor kimentek gondolán a Lidó partjára, ahol a finom homokban leülve, hosszasan elnézték az Adriai tenger nyugtalan habjait, amelyek a szemhatárig hajtották a tajtékos hullámok fehér-bodros nyáját.

Máskor a Szent Márk-téren sétáltak a három palotasor árkádjai alatt. Renovales méltóságteljesen lépkedett felesége karján, mintha a hely fölsége kívánta volna meg e feszes tartást. A fedelmi csöndet nem zavarta meg a nagyvárosok siketítő lármája. A tér fehér márvány kövezetével olyan volt, mint valami roppant szalón, ahol a járókelők vendégeknek látszottak.

A velencei zenészek a tér közepén gyűltek össze fekete bojtos kétszarvú kalapjukban. A rézfuvóknak wagneri bömbölése, amelyben a Walkürok vad lovaglása csendült vissza, megremegettette a márvány oszlopsorokat.

A velencei galambok a zenétől megriadva, kecses csigavonalakban röppentek föl, azután fehér tollesóként záporoztak le a kávéházi asztalokra. Majd hirtelen újra felszállottak és fekete lett tőlük a paloták párkánya, hogy azután ismét lehulljanak, mint valami fémesen villogó sötét palást a csapatokba verődött angolokra, akik búzát kínálgatva hivatgatták őket.

Dolores maga is elvált férjétől, hogy egy kis csomag búzaszemet vásároljon, amelyet azután kis kesztyűs kezébe szórt és körülvétette magát szent Márk kis védenecével. A galambok fantasztikus díszként telepedtek kalapjának virágai közé. Vállára rebbentek és felsorakoztak kinyújtott karján. Kétségbeesett erőfeszítéssel kapaszkodtak meg keskeny csipőjén, megpróbálták termete körvonalaait követni, míg néhány merészebb galamb a mellén kapirgált lábával és előrenyújtotta csőrét, mintha mindenáron meg akarta volna csókolni fátylán keresztül.

Velencében töltötték együttélésük legkellemesebb időszakát. Dolores újra fölgyúlt szenvedéllyel szerette férjét és állandóan gyöngéd gonddal vette körül. Leányuk, az egyetlen gyermek, aki házasságukból származott, szintén ebben az időben született.

Mikor a méltóságteljes dona Emilia, megtudta, hogy nagyanya lesz, nem tudott tovább Madridban maradni. Képzeltető! Szegény Dolores idegen országban él, egyedül férje gondjaira utalva, aki derék fiú, állítólag tehetsége is van, de az ő szemében azért meglehetősen közönséges embernek látszott!...

Velencébe utazott hát veje költségén és ott töltött néhány hónapot, de nem mulasztotta el, hogy néhányszor ki ne fakadjon ez ellen a város ellen, amelyben diplomáciai útjai folyamán

egyetlen egyszer sem fordult meg. A jeles hölgy csak a fővárosokat becsülte. Azonkívül nem tudott gondolán járni anélkül, hogy tengeri betegséget ne kapott volna és szüntelen csúzról panaszkodott, amit a lagunák nedvességének tulajdonított. Renovales, aki reszketett Dolores életéért, mert az volt a meggyőződése, hogy törékeny teste nem bírja ki a szülést, hangos örömújongásban tört ki mikor hosszú órák szorongó várakozása után megengedték neki, hogy belépjen a gyermekágyas asszony szobájába. Dolores olyan sápadt volt, mint egy halott. Szegény kicsike! Mennyit szenvedhetett! De mikor Renovales lábujjhegyen kijött a hálósobából, hogy ne zavarja az üdítő álmot, amely erőt vett a gyötrelmes napoktól kimerült betegen, nem állhatta meg, hogy meg ne csodálja az újszülöttet.

O, micsoda sikerült kis vázlat! Hosszan elnézte lilás kis arcát, vaskos fejét, amelyen néhány szál haj ritkállott, magából keresve valamit ebben a remegő és még formátlan kis hústömegben. Őszintén szólva, Mariano semmit sem tudott felfedezni rajta. Ez volt az első újszülött gyermek, amelyet látott.

— Kihez hasonlít, Mama?

Dona Emilia nem tért magához elvakultságából.

Ugyan kihez hasonlítana? Hozzá hasonlít, senki másához, csak hozzá. A gyermek nagy volt, szinte óriás, kevés ehhez fogható újszülöttet látott még. El nem tudta hinni, miképpen éli túl szegény lánya, hogy »ezt« a világra hozta. Az egészségnek ugyan soha nem lesz híjjával ez a kis vasgyúró. Olyan jó színe volt, mint valami falusi gyerekeknek.

— Igazi Renovales. Ez a te gyermeked, na-

gyon is a tied Mariano. A lányomat és engem más fából faragtak.

De Renovales nem vette észre ezeknek a szavaknak csípős élet és szinte az egekben járt nagy elragadtatásában...

Mikor úgy látszott, hogy Dolores már teljesen lábra állt, anyja befejezettnek tekintette küldetését és visszatért Madridba. Unatkozott ebben a csöndes városban. A temetői nyugalom, amelyet alig zavart meg a gondolások elnyújtott kiáltása, félelmet keltett benne.

Nem voltak barátnői, nem számított semmit ebben a mocsárban, ahol senki sem ismerte. Mi több, bár a gyermek az ő nevét viselte, vigasztalhatatlan maradt, hogy unokájának olyan igénytelen keresztelője volt. Az egész keresztelői menet elfért két gondolában. Donna Emilia, a keresztapa a keresztanyával, egy öreg velencei festő, Renovales bizalmas barátja, azonkívül két másik művész, az egyik francia, a másik spanyol, ezek kísérték a gyermeket a templomba. Egyetlen püspök sem vett részt a szertartáson. (Pedig hányat ismert odahaza donna Emilia.)

A válás napján Dolores bőven ontotta könnyét míg Renovales rosszul titkolt örömmel vett búcsút donna Emiliától. Bizony alig tudta már elviselni ezt a hölgyet, aki örökösen azt panaszkolta, hogy elhanyagolják. Csak egy dologban vallott egy nézetet vele, hogy ő is szelid szidásokban részesítette Dolorest, aki nem akarta maga táplálni kis leányát.

Szegény Maja desnuda! Az anyaság eltüntette bimbóban lévő testének kecsességét.

Férjét, mikor látta, hogy felesége elveszti szépségét, valami gyöngéd részvét fogta el. Szegény kicsike! Milyen jó volt! Feláldozta magát a gyermekért.

Eppen egyéves lehetett ez a kis lány, mikor Renovales életének nagy válsága kitört. Mivel nagyon vágyott már rá, hogy egy kis »művészi fürdőt« vegyen és felfrissítse inspirációját, amelyet az üzleti munka csaknem teljesen megfojtott, otthagyta Dolorest Velencében és rövid időre Párizsba utazott, hogy megnézze a világhírű Szalont. Egészen átalakulva jött vissza onnan, tele lázban fogant tervekkel, elszánva arra is, hogy megvalósítja őket s változtat az életén, ami nem kis nyugtalanságot okozott feleségének. Elhatározta, hogy szakítani fog impresszáriójával. Nem teszi magát tönkre többé ezzel az alantas üzlettel. Érezte, hogy az újító ereje lobog benne...

Borzadt ettől az előregedett Olaszországtól, ahol a művészek a túlkönnyű életlehetőségektől megrontva, elvesztettek minden kezdeményező szellemet.

Párizsba akart költözni. De Dolores, aki képtelen volt osztozni Renovales lelkesedésében, megmásította tanácsaival ezt az elhatározást. Ő is ott akarta hagyni Velencét. Szomorúnak találta a várost véget nem érő téli esőivel. És ha már el voltak szánva az utazásra, mért ne térnének vissza Madridba? Mama beteg volt és minden levelében panaszkodott amiatt, hogy kénytelen leányától távol élni. Dolores nagyon szerette volna már viszontlátni, mert előérzete azt súgta, hogy a szegény öreg hölgy halála nem lehet messze. Renovales meghányta-vetette magában a dolgot. Ő is szeretett volna visszatérni Spanyolországba. Honvágyat érzett. Az járt a fejében, milyen izgalmat idéznének elő merész újításai. Gyötörte a vágy, hogy megbotránkoztassa az akadémiai köröket, amelyek olyan jó fogadtatásban részesítették, mert megtagadta önmagát.

A fiatal pár hát visszatért Madridba a kis Militával (így becézték családi körben Emiliát). Renovalesnek egész tőkéje néhány ezer lírara rúgott, ennyi volt Dolores megtakarított pénze és az az összeg, amely velencei bútoraik egy részének eladásából befolyt.

A kezdet sok nehézséggel járt. Megérkezésük után néhány hónapra meghalt donna Emilia. Temetése nem felelt meg azoknak az illúzióknak, amelyeket a jeles özvegy állandóan táplált felőle. A nagyszámú és híres rokonságból legfeljebb tizenöten-húszan jelentek meg rajta.

Dolores és férje a calle de Alcalán, a plaza de Toros-tól nem messze, egy negyedik emeleti lakásban költöztek, amelynek tetejét Renovales műteremmé alakította át. Igen szerény, egyszerű és visszavonult életet folytattak, estélyek és baráti összejövetelek nélkül. Nem egyszer még a nyomorúság is beköszöntött hozzájuk. Dolores leánya nevelésének és háztartásának szentelte napjait, egy szolgáló segítségével, aki még hozzá igen gyakran változott. Bizony elég sűrűn erőt vettek rajta a kétségbeesési rohamok.

Mariano lehetőleg mennél kevesebbet dolgozott otthon. A szabadban festett. Megvetette a konvencionális műteremvilágítást. Bebarangolta Madrid egész környékét és a szomszédos vidékeket, míg egy-egy olyan típusra akadt, akinek viharvert arca mintha a régi spanyol lelket tükrözte volna vissza. Azon a napon, amelyen a kiállítás kapuit megnyitotta, Renovales neve egyik percről a másikra híressé vált. Most nem valami nagy kompozíciót állított ki, mint első sikere idejében, hanem kis vásznakat, tanulmányokat, amelyeket véletlen találkozások alkalmával készített, alakokat és tájakat, amelyeket olyan meglepő és brutális igaz-

sággal ábrázolt, hogy a közönség megbotránkózott rajta.

A beérkezett festők ócsárolták ezeket a vásznakat, amelyek a szomszédos képek bágyadt színeivel ellentétben, valósággal lángoltak. Az nyilvánvaló volt, hogy Renovales vérbeli művész, ezt ők is elismerték, de hiányzik belőle a képzelőerő. A fiatalok azonban az új mester köré gyülekeztek. Véget nem érő perek, szenvedélyes viták, halálos gyűlölködések kavargtak körülötte. Renovales neve mint harci lobogó lengett e felett a küzdelem felett, amelynek epizódjai mindennap hasábokat töltöttek meg az ujságokban.

Ez a küzdelem hat éven át tartott, a dícséret és gáncsok hangversenye minduntalan felharaszt, valahányszor egy-egy újabb művével jelentkezett. És ez alatt az idő alatt a művész rendkívül feszélyezett helyzetben élt. Kénytelen volt titokban akvarelleket festeni régi stílusában, amelyeket azután dugva küldött Rómába régi műkereskedőjének. De minden csatának vége van egyszer. A közönség végül is nagy mesternek kezdte tartani azt, akinek neve mindennap megjelent szeme előtt az ujságokban.

És Mariano, mihelyt a botrány első sikere kissé elcsendesedett, hangfogót tett merészségére és mérsékelte első brutalitásait. Divatba jött. A könnyű és közvetlen siker, amelyet pályája elején elért, megismétlődött, de ezúttal sokkal szilárdabb és végleges alapon.

A pénz, ez az élelmes szolga szintén visszatért hozzá a dicsőséggel együtt. Képeit olyan áron adta el, amelyek eddig ismeretlenek voltak Spanyolországban. Bizonyos amerikai milliomosok, akik elképedve látták, hogy egy spanyol festőt külföldön is emlegetnek és műveit a legjelentősebb európai revűk reprodukálják, tekintélyes ösz-

szegeket fizettek vásznaiért. A mester, akit küzdelmes életének nélkülözései savanyúvá tettek, most hirtelen olyan pénzéhessé vált, hogy barátai egészen meglepődtek rajta.

Felesége napról-napra betegbb lett. Leánya szépen nőtt és Renovales herceggkisasszonyi nevelést és fényűzést akart biztosítani Militának. Most is elég megfelelő palotában laktak, de Renovales többet kívánt. Bizonyos gyakorlati érzék soha nem hagyta el és erőnek erejével még jelentékenyebb jövedelmet akart kipróbálni esetjéből.

Szerinte a nagy kompozíciók nem illettek már bele a modern lakásokba, amelyek kicsik és szérényen dekoráltak voltak. Kizárólag portréval lehetett nagy összeget keresni. És Renovales lemondott az újító dicsőségéről és erőnek erejével azon volt, hogy bármi áron is megszerezze a mondain arcképfestő jól megalapozott hírnevét.

Királyi vérből származó személyiségeket festett a legkülönbözőbb helyzetekben és öltözékekben, gyalog vagy lovon, fegyverben, vadászaton, galamblovászatban vagy az automobil kormányánál.

Nagyon ügyesen tudta enyhíteni az idő romlásait, rugalmassá tenni az elpetyhüdt húst, egyszóval hízelgően kijavítani a természetet. A gazdag emberek kezdték a Renovales-portrékat szalonjuk nélkülözhetetlen részének tekinteni. Éppen úgy hízelgett hiúságuknak egy ilyen vászon birtoka, mint egy elsőrendű márkájú automobil.

Renovales meggazdagodott, amennyire festő csak meggazdagodhat, pompás palotát épített a Retiró rácsa mögött. Az irigyek Renovales «Panthéonjának» hívták a palotát.

A művész érezte, hogy felébredt benne az a lázas pompaszeretet és hivalkodás, amely ott szunnyad minden művészen. Először arról álmodozott, hogy Rubens antwerpeni palotájának pár-

ját építteti meg, műtermek helyett nyitott loggiákkal dús kertekkel, tele virággal minden évszakban s a kertekben zsiráfok bolyonganak majd és fényestollú madarak más exotikus állatok között, amelyek közül egyik ritkább lesz, mint a másik.

De le kellett mondania erről a tervéről, amelynek nem nagyon kedvezett Castilia szárazsága, megmaradt hát az egyszerű klasszikus stílusnál.

Afféle görög templomot építtetett egy kis kert mélyén. Az épület homlokzatán három tripszsz emelkedett, amely az egésznek roppant sírbolt külsejét adta. De hogy megkímélje ettől a tévedéstől a járókelőket, akik megálltak a kertet szegélyező rács mellett, a mester babérfüzéreket és palettákat vésetett a homlokzatra. Ezeket koszorúk vették körül és a szimbolikus ornamentumok közepén ott ragyogott arany betűkkel márványba vésve ez a név: »Renoveles.«

Öszintén szólva, ez kissé a boltok cégtáblájára emlékeztetett. A palota belsejében két nagy csarnokban régi szövetekkel leterített festőállványokon a művész munkáinak egész sorozatát helyezték el. Ezeket fegyverzetek és szőnyegek vették körül. Régi zászlók lógtak a mennyezetről. Majd apró csecsebecsékkel telt üvegszekrények következtek és keleti szőnyegekkel leterített hatalmas kerevetek, régi ládák és toledói almáriumok, amelyeknek fiókjain csillogott a fakult arany.

Ezek a csarnokok pontosan ugyanazt a hivatást töltötték be, mint a divatos orvosok várószobái, akiknél száz pesetába kerül egy vizsgálat, vagy a kiváló ügyvédek előszobái, akik ügylatszík, ki sem tudják nyitni a szájukat anélkül, hogy el ne nyeljék ügyfeleik vagyonának egy darabját. Azokat, akik ott várakoztak ezekben az

előcsarnokban, amelyek olyan hatalmasak voltak, mint valami templomhajó s amelyeknek a régi műtárgyak kölesönöztek valamit méltóságukból, természetesen a fényűzésnek és a hatalomnak olyan érzése járta át, amely szó nélkül elfogadtatta velük a mester által követelt óriási tiszteletdíjat.

Renovales beérkezett művész volt és bámulóinak megállapítása szerint a mesteri tökéletességnek olyan fokát érte el, hogy ezután már lehetetlen volt önmagát fölülmúlnia. A festő mégis szomorúan élt. Kedélye elsavanyodott s gyakran esett prédául heves dühkitöréseknek.

Legjelentéktelenebb ellenfelének legkisebb támadása elegendő volt, hogy haragra lobbantsa. Tanítványai fáradtságának tulajdonították ezt az ingerlékenységet. A küzdelmek megöregítették a mestert. Hosszú szakállával és kissé hajlott hátával tíz évvel öregebbnek látszott koránál.

Ebben a fehér templomban, amelyen dicsőségesen ragyogott a neve, sokkal kevésbé volt boldog, mint abban a padlásszobában, amelyben Olaszországban lakott, bizony nem volt olyan boldog, mint abban a padlásszobában, amelyben ifjúságát töltötte. Dolores maga is, mintha csak elmosódott árnya lett volna annak az asszonynak, aki valaha volt. A langy római és velencei éjszakák Maya desnudája pusztá emlék maradt csak. Az életkedv, amely mintha anyasága után újra fellobogott volna benne, ismét elhalt, mikor Spanyolországba visszatért.

Az ember azt mondhatta volna, hogy valami belső tűz emészti, semmi nem tartotta épségben teste harmonikus vonalait. Fakó bőre alól áttetszettek a csontok körvonalai, amelyeket napról-napra élesebbé tett fokozódó soványsága. Szegény maya desnuda! Férje azoknak a küzdel-

meknek és gondoknak tulajdonította leromlását, amelyeket akkor állott ki, amikor Madridba kellett átköltözniök s amikor makacsságával sokat kínozza őt.

Azért is akart nagy vagyont szerezni, hogy teljes jólétet biztosíthasson számára. Betegségének tisztán lelki okai voltak: neuraszténia gyötörte. A szerencsétlen kétségkívül sokat szenvedett amiatt, hogy szegényen került vissza Madridba, ahol valamikor aránylag fényes életet folytatott. A visszatérésüket követő időben, nyomorúságos lakásban kellett meghúzódniok és állandóan anyagi gondok zaklatták őket. Dolores kénytelen volt a legfárasztóbb házimunkát végezni. Azért is panaszkodott most nagy fájdalomról. A lába hirtelen felmondta a szolgálatot. Leroskadt egy székre, órákig mozdulatlanul ült ott és sírt, anélkül, hogy tudta volna, miért. Éjszakánként örökös álmatlanságtól gyötörve hánykolódott ágyában és már kora hajnalban talpon volt s ide-oda lődörgött a házban. Lázassága a legteljesebb ellentétben állott beteges külsejével, mindent felforgatott, zsémbes volt mindenkivel, férjével éppen úgy, mint a cselelésséggel, majd hirtelen teljes letargia vett erőt rajta és sírögresöket kapott.

Ezek a hirtelen hangulatváltozások mély hatást tettek a festőre és igen lehangolták, de igyekezett türelemmel viselni sorsát. Mikor látta, milyen nyomorult szegény Dolores, mennyire kivetkőzött régi szépségéből, amelyre csak fájdalom és lázban égő szeme emlékeztetett, úgy érezte, hogy mélységes szánság fogja el, amelybe különösen szövődtek bele régi szerelmének emlékei. A szerencsétlen! Mivé tette szegényt a nyomorúság! Lelkiismeretfurdalást érzett. Nem volt-e hasonló felesége sorsa ama ka-

tonáéhoz, aki feláldozza magát a vezér dicsőségéért? Renovales győzedelmeskedett, de felesége, akit gyöngébb anyagból gyúrtak, elbukott a küzdelemben...

Renovales csodálta felesége anyai odaadását is. Ha hiányzott is belőle az élet frissesége, nem azért volt-e ez, mert mind odaadta Militának, ennek a nagyszerű kis teremtésnek, aki csak úgy sugárzott az egészségtől? Nem az anyjától kapta-e ez a kislány ragyogó és diadalmas élet-erejét?

Mikor aztán a művész meggazdagodott és beköltözött családjával az új palotába, az volt a reménye, hogy Dolores is visszanyeri egészségét. Az orvosok rohamos változást jósoltak. Midőn első ízben járták be együtt új lakásuk galériáit és szalonjait, elégtűlt büszkeséggel tartva szemlét az ékes bútorokon és műtárgyakon, Renovales átölelte felesége derekát és magához húzva fejét, gyöngéden odahajtotta homlokát ennek a törékeny bábunak az arcához.

A palota, a drága berendezések, a sok pénz, amely Renovales birtokában volt s amit még keresni fog, mindez a feleségét illette. Ő volt a tulajdonosa és korlátlan úrnője. Úgy költekezhetett, ahogy szeszélye kívánta. Itt volt a férje, hogy kielégítse minden szükségletét. Tündökölhetett fényűzésével, hintókon hordoztathatta magát, fölülmúlhatta valamennyi régi barátnőjét. Nem volt-e egy híres festő felesége és nem lehetett-e büszkébb erre, mintha sikerült volna előnyös házasság révén grófnői koronát szereznie? Nem lehetett-e teljesen elégedett?

Dolores csendesen bólogatott teljes egyetértéssel. Sőt lábujjhegyre is állt és ajkát férje ajkára illesztette, mintha le akarta volna csókolni onnan a szavakat, amelyek lágyan elringatták.

De mozdulata szomorú és bágyadt volt és a hervadó virágok haldokló bájára emlékeztetett. Bús-keségének kielégítése úgy látszik, nem tudta felrázni csüggettségéből.

Néhány nap múlva, mikor már eloszlott az a hatás, amelyet az életükben beállott változás idézett elő, azok a rohamok, amelyek olyan gyakran megzavarták családi együttlétüket, ismét megújultak.

Renovales ismét azon kapta feleségét, hogy arcát kezébe temetve sír és semmiképpen sem akarta megmagyarázni könnyeinek okát. Mikor megpróbálta karjába kapni és kisgyermekként babusgatni, dühvel tépte ki magát az ölelésből, mintha megsértették volna.

— Hagyj engem, — kiáltotta ellenségesen meresztve rá szemét. — Ne nyúlj hozzám... Eredj innen!

Más alkalommal Renovales nyugtalanul kereste feleségét az egész házban, de hiába kérdészködött utána Militától, aki megszokta már anyja rohamait, egészséges gyermeki önzéssel nem sokat törődött vele és zavartalanul játszott tovább rengeteg bábujával.

— En nem tudom papaito. Bizonyosan fent van valahol és sír, — felelte a legtermészetesebb hangon a kislány.

És Mariano az első emelet valamelyik zugában, a hálósobában az ágy lábánál, vagy öltözőjében a szerteszét heverő fehérnemű és ruha között a földön ülve akadt rá, amint állat tenyerére támasztotta, tekintetét a falra szögezte, mintha valami titokzatos és távoli tárgyat szemlélne, amely csak számára volt látható. Nem sírt, de az iszonyat kifejezését lehetett kiolvasni szeméből. Renovales megpróbálta magához vonni. De Dolores mozdulatlan maradt és érzéketlen volt

minden gyöngédsége iránt, mintha valami mély-séges közöny választotta volna szét őket.

— Meg akarok halni, — mondta komolyan és nyomatékosan. — Semmi keresni valóm ezen a világon. Csak nyugalomra vágyom.

De ezt a gyászos lemondást csakhamar keserűség és harag váltotta föl. Renovales soha nem tudta, milyen indítóokok idézték elő ezeket a jeleneteket. Egy jelentéktelen szó, egy kézmozdulat, sőt maga a hallgatás is elég volt, hogy felkavarja a vihart. Dolores indulatos hangon hideg és kimért szavakat intézett hozzá. Szemérehányta a festőnek, amit tett és amit nem tett, ócsárolta legártatlanabb szokásait, festményeit kritizálta, majd hirtelen kiszélesítve a támadási területet, keserű kifakadásokkal illette az egész világegyetemet. Kezdte az előkelő társaság tagjain, akik közül férjének megrendelői kikerültek. Oh, büszke is lehetett rá, hogy ezeknek az embereknek az arcképét festheti! Embereknek? Hát emberek ezek, ezek a megvetésre méltó szörnyek, ezek a szomorú senkik, ezek a tolvajok? Mert a legtöbb tolvaj közülük. Anyja, aki jól ismerte ezt a társaságot, sok szép historiát mesélt róluk... Ami a nőket illette, azokról még alaposabb ítéletet tudott mondani. Hisz csaknem valamennyien iskolatársnői voltak a zárdában, vagy barátnői az életben. Csak azért mentek férjhez, hogy nevetségessé tegyék a férjüket. Mindegyiknek megvolt a maga kis története. Sokkal romlottabbak voltak, mint azok a nők, akik éjjel az aszfalton csavarognak. Borostyánfüzéreivel és arany betűkkel a homlokán ez a ház sem egyéb lupanárnál! Egy szép reggelen majd betoppan a műterembe és kilöki az ajtón az összes klienseket. Menjenek és csináltassák meg másutt az arcképüket!

— Az Isten szerelmére, Dolores, — súgta ag-

godalmasan Renovales — ne beszélj ilyeneket. Hogy jutnak eszedbe ilyen örültségek? Nem illik ilyen kifejezéseket használni. Még meghallja a kicsike.

Mikor dühe elpárolgott, Dolores zokogásban tört ki és Renovalesnek az ágyhoz kellett őt vezetnie, amelyre rávetette magát és folytonos sikoltozás közt egyre csak azt hajtogatta, hogy meg akar halni.

Ez az élet annál elviselhetetlenebb volt Mariano számára, mert a szívében még mindig élő szerelem visszatartotta attól, hogy más nőknél próbáljon feledést találni.

Esténként néhány barátja gyűlt össze műtermében. A legszorgalmasabb Cotoner volt, aki Rómából Madridba tette át székhelyét. Mikor az alkony beárnyékolta a műtermet, úgy érezték, jól esik bizalmasan kipanaszolni magukat és ilyenkor Renovales büszkén mondogatta:

— Míg legényember voltam, én is úgy éltem világomat, mint más. De házasságom óta nem ismerek más nőt, mint a feleségemet. És Isten-uccse szívesen dicsekszem el vele!

Es a hatalmas szál ember kihúzta derekát, megsímogatta szakállát és éppen olyan büszke volt férji hűségére, mint mások szerencsés kalandjaikra.

Ha barátai valami szép nőről beszéltek, vagy egy előkelő hölgyet dicsérték, miközben a portréját nézték, Renovales így kiáltott fel:

— Nagyon szép asszony! Igazán nagyon csinos... — de mindig hozzátette: — Pompás képet lehetne róla festeni!

Tisztára művészi szempontokból mérlegelte a szépséget. Különben csak egy nő volt számára a világon: a felesége. A többi csak modell volt.

Ő, aki állandóan a női szépség legkülönbözőbb

típusait ábrázolta, férfiúi hódolatát kizárólag törvényes felesége számára őrizte meg, aki napról-napra betegebb és szomorúbb lett, s a szerelmes férj türelmével várta a megnyihlés pillanatait, a napsugarat két vihar között.

Az orvosok bevallották, hogy nem tudják meggyógyítani ezeket az idegzavarokat. Mindössze abban bíztak, hogy valami váratlan változásra lehet számítani és azt tanácsolták Marianonak, hogy a legnagyobb szelídséggel és figyelemmel bánjon feleségével, ami még jobban megerősítette a művészt gyöngéd türelmében. Azt állították, hogy a szülés viselte meg idegeit, a szülés és a szoptatás. Gyanították azonkívül, hogy lehet valami más, ismeretlen ok is, ami ezt a túlingerült állapotot előidézi.

Renovales, aki állandóan tanulmányozta feleségét, egy napon váratlanul rájött a titok nyitására.

Milita szépen nőtt, már csaknem érett nővé vált. Tizennégy éves volt. Erőtéljes és egészséges szépsége magára vonta a férfiak tekintetét.

— Nemsokára elviszik tőlünk, — mondotta mosolyogva a mester.

Es felesége, miközben szótlanul hallgatta férje képzelődéseit a házasságról, jövődöbéli vejről, behúnyta szemét és hirtelen olyan határozott hangon kiáltott fel, amely elárulta, milyen megin-gathatatlan ez az elhatározása:

— Ahhoz megy férjhez, akihez akar... De festőhöz nem! Inkább halva lássam.

Renovales ekkor rájött felesége betegségének pontos magyarázatára. Féltékeny volt, halálosan féltékeny. Gyötörte az, hogy leromlottnak és betegnek érezte magát, bár bizonyos lehetett férje hűségéről. De féltékeny volt arra a szenvedélyére, amelyet a szépség iránt táplált és arra a kul-

tuszra, amellyel a plasztikus formákat körülvette. Gyötörte ez a lelkesedés, amely férjét már ifjúkora óta hatalmában tartotta s amely azóta csak növekedett. És mikor a palotájukat ékesítő szobrok sugárzó meztelenségét nézte, mikor átfutotta szemével az albumokat és kartonokat, amelyekben az emberi test szinte világított a metszetek árnyékai közt, a saját sorvatag és beteg testére gondolt, és összehasonlította magát velük... Az a férfi, gondolta magában, akinek szeme lángra gyúl, amikor a hibátlan vonalú karokat, a kemény és finoman gömbölyödő melleket, a gyönyörű ivű csipőket s a karesű combokat szemléli, ugyanaz a férfi látja éjszaka az ő sovány és csenevész törzsét, most már leromlott keblét és csontvázszerű lábait! Milyen boldogtalan lehetett!... Renovales nem szerethette őt. Hűsége csak részvét, megszokás. Soha nem tudna hinni szerelmében. Más férfival szemben talán lehettek volna illúziói, de egy művésszel szemben nem. Nappal a szépséget imádta Renovales és éjjel a rúttsággal és a testi leromlással találta magát szemben!

A féltékenység szünet nélkül gyötörte, gyógyíthatatlan keserőséget csöpögtetve a szegény asszony lelkébe. És ez a féltékenység annál hevesebbé vált, mennél megfoghatatlanabb volt a tárgya.

Saját rúttságától gyötörve s az egész világra irigykedve, a halált kívánta Dolores, de azt szeretete volna, ha az egész világ megsemmisül vele együtt.

Férjének gyermeki becézései sértéseként sebeztek. Talán el is hitette magával a férje, hogy szereti őt. Talán egészen jóhiszeműen közeledett hozzá. De Dolores kitalálta még öntudatlan gondolatait is és mielőtt megszületett volna, már

gyűlölte a szerelmet, amelyet bizonyára érezni fog majd valamikor egy nő iránt, aki szép lesz. Ez ellen nem volt orvosság. Oda volt kötve egy olyan férfihoz, aki utolsó lehelletéig hű marad a szépség vallásához. Oh, milyen jól visszaemlékezett arra az időre, mikor kézzel-lábbal védelmezte férje ellen még virágzó testét, melyet az le akart festeni! Ha ifjúsága és szépsége most visszatérne, minden szeméremérzet nélkül ledobálna magáról minden fátylat, hogy odaálljon a műterem kellős közepére és egy bacchansnő elragadtatásával kiáltssa oda férjének:

— Fess le engem! Telj be a testemmel! Es örök szeretőd, a Szépség mindig az én alakomban jelenjen meg neked!

Valamennyi nő közt a művészfeslések a legszerencsétlenebbek. Hogy férjüknek tessenek, örökké ifjagnak, örökké szépeknek kellene maradniok.

Még Mariano hűsége is kétségbeejtette. Ez a tiszta művész folytonosan a meztelenség csillogására gondolt és szüntelen olyan képeket képzelt maga elé, amelyeknek festésében csak a feleségtől való félelem akadályozza meg. Valami beteges megérzéssel találta ki férjének legtitkosabb vágyait. Férje kézzelfogható hűtlensége még elviselhetőbbnek tűnt volna fel előtte, — egy szerelmi kaland gyöngévé és megalázottá tette volna Marianót. Bocsánatot kért volna tőle. De a szépségnek ettől az egyetemes szeretetétől sohasem tér meg hozzá.

Renovales rátapintott erre a sebhelyre és gyöngéd gondoskodással szentelte magát felesége lelki kigyógyításának. Kerülte, hogy művészi ízléséről beszéljen előtte. Nagy ügyességet árult el abban, hogy hibákat fedezzen fel a szép nőkn, akiknek arcképét készítette és nem mulasztotta el,

hogy ne magasztalja velük szemben Dolores lelki szépségét. Sőt le is akarta festeni. És hogy megszépítse, a legrendkívülibb finomságot lopta vonásaira.

Dolores örök asszonyi megértéssel mosolygott a legbotránysabban hazug hízelgéseken.

— Egészen te vagy, — erősködött Renovales. — Ez a te arcod, a te bájad, a te finomságod. Sőt azt hiszem, még alatta is maradtam az igazságnak.

Dolores tovább mosolygott, de egyszerre csak szemének kifejezése keményre vált és ajka összeszorult, árny nehezedett arcvonásaira. Hosszan, mereven nézte férjét, mintha gondolataiban olvasott volan.

Mindez csak hazugság! Mariano hizeleg neki! Alszerellem! Szomorú hűség! Szakadatlanul, örökké csak elárulja...

Es a szegény kis asszony tehetetlen kétségbeesésében zokogásra fakadt. Zokogott megállás nélkül és zokogását csak a férjére szórt sértések szakították meg.

Renovales élete valóságos pokol volt. Adhatt-e neki boldogságot az a vagyon és az a dicsőség, amelyről olyan sokáig álmodott?

IV.

Délután három óra volt, mikor a művész, a Székellyel elköltött ebéd után hazatért.

Mielőtt műtermébe bepillantott volna, belépett az ebédlőbe, ahol két nőt talált kalapban, lefátyolozva, amint éppen távozni készültek. Az egyik közülük, aki olyan magas volt mint ő, oda-futott hozzá és a nyaka köré fonta karjait.

— Papa, papaitó, két óráig vártunk rád. Jól ebédeltél?

Hangos csókokkal hulmozta el, rózsás és üde arcát a mester őszülő szakállához dörzsölve.

Renovales szelíd moollyal törte ezt az enyregést. Kedves Militája volt ez a szép sudár lány! Egyetlen öröme ennek a méltóságteljes és szomorú háznak! Egyedül csak ő tudta eloszlatni azt a súlyos unalmat, azt az ideges atmoszférát, amelyet a beteg maga körül teremtett. Renovales szerelmes elragadtatással szemlélte leányát.

— Igen, nagyon csinos a kisasszony. Nagyon szépnek talállak ma. Olyan vagy, mint egy tökéletes Rubens, egy feketehajú Rubens. És hol vesszük ezt a sok bájt és kellemet?

Az alkotó elégedettségével legeltette szemét ezen az erőteljes testen. Milita annak a nőnek titokzatos pillantásával nézett rá, aki már kezd teljes tudatára ébredni asszonyiságának. Kissé exotikus eleganciával volt öltözve. Férfigallér és nyakkendő volt rajta, egyszerű vászonruha és lapossarkú angol cipő. Volt a járásában valami fiús könnyedség. Mozdulatai hirtelenek és kissé nyersekek voltak. Nagy léptekkel járt s arckifejezése szilárd volt és határozott. A mester bámulta egészséges szépségét. Nem fog benne kihalni a fajtája. Szinte eleven képmásának látta a lányt. Ha nőnek születik, hasonlított volna Militához.

A lány tovább beszélt hozzá anélkül, hogy ölelő karjait nyakáról levette volna és a művész, mintha olvadt arany csillogását látta volna me-reven rászegeződő szemében.

Milita mindennapos sétájára indult a misz-szel. Két órát sétálnak majd a Retiro és a Castella-na kertjében anélkül, hogy egy percre megáll-nának. Ezt az egészségügyi gyakorlatot angol leckével kötik össze. E szavakra Renovales meg-

fordult, hogy üdvözlje a misszt, egy elhízott vörös és ráncosarcú nőt, akinek örök mosolyából állandóan kivillogott sárgás, szomorú fogsora. Renovales és barátai sokszor mulattak a missz különös külsején és bogarain. A missz vörös parókát viselt, amelyet hanyagúl tett a fejére, mint valami kalapot. Bizarr köpenyeket állított össze magának ócska szalagokkal és selyemdarabokkal díszítve. Alig evett, de óriási mennyiségű sört ivott meg. Ha köszönt, mindig mélyen meghajolt.

Elpuhult kövérségéhez nem nagyon illettek a mindennapos séták, amelyekből iszonyodott. Nagy kínna követte fiatal úrnőjének gyors lépteit.

Erezve, hogy a festő tekintete rajta nyugszik, még vörösebb lett és háromszor mélyen meghajolt.

— Oh! mister Renovales! Oh sir!...

Es bizonyára még a lord címet is megadta volna neki, ha a mester, miután egy fejbólintással üdvözölte, el nem fordul, hogy újra leányával ereszkedjen beszélgetésbe.

Milita az iránt érdeklődött, hogy ebédelt apja Székellyel! Chiantit ivott! Na lám az önző! Pedig ő is mennyire szereti... Rosszul tette, hogy olyan későn értesítette őket. Szerencsére ott volt Cotoner s az anyja őt tartotta ott ebédre. Öreg barátjuk bevonult a konyhába és valami olasz nemzeti eledelt készített nekik, amelynek elkészítési módját még abban az időben tanulta, mikor a tájképfestésnek élt. Milita szerint minden tájképfestő kissé szakács is. A szabadban való élet, a barangolások a földeken, a pihenők az ódon kis vendéglőkben, mindez, mint mondotta, önkéntelenül is fölkelthette érdeklődésüket a konyhaművészet, sőt annak gyakorlata iránt is.

Pompásan ebédeltek. Mama jókat nevetett

Cotoner tréfáin, aki éppen olyan jókedvű volt, mint máskor. De amikor a desszertnél megérkezett Soldevilla, Renovales híres tanítványa, hirtelen idegrohamot kapott és kisorsrant a szobából, hogy elrejtse zokogását és könnyeit.

— Most valahol fenn van, — mondotta könnyösen a lány. — Viszontlátásra papaito... Egy csókot! Cotoner és Soldevilla a műtermedben vannak. Még egy csókot . . . Hadd harapjalak meg...

És miután lágyan otthagytá kis fogai nyomát a mester arcán, távozott a miss kíséretében, aki már előre nagyokat fújt a küszöbön álló séta gondolatára.

Renovales egy darabig mozdulatlanul állt, mintha félt volna széttépni a gyöngédségnek azt a légkörét, amelybe leánya burkolta. Milita az ő leánya volt, egészen az övé. A vonzalom, amelyet anyja iránt érzett, egészen semmivé vált ahhoz a szenvedélyhez képest, amellyel hozzá ragaszkodott.

A mester egy pillanatig arra gondolt, hogy megy és megvigasztalja Dolorest, de rövid meggondolás után lemondott erről a tervről. Ez a kis roham nem lehetett olyan súlyos, leánya sem látszott nyugtalannak miatta. Ha fölmenne, esetleg rettenetes jelenetnek tenné ki magát, amely elrontaná az egész napját, széttépné azt a fiatalos örömet, amelyet a Székellyel elköltött ebéd keltett fel benne, és még a festéstől is elvinné a kedvét.

Bement a műterembe. Ott találta Cottonert, aki kényelmesen besüppedve egy középkori stílusú karosszékbe, úgy látszott, teljes kéjjel adta át magát a gyönyörnek, hogy kellemes tűz mellett békén emésztetheti a jó ebédet.

Cotoner nem volt már fiatal ember. Bajusza

őszbeacsavarodott és feje megkopaszodott, de ezért megőrzött lényében valami gyermeki üdeséget. Egész személyén előmlött az agglegény békés boldogsága, akinek nincs egyéb gondja, mint hogy jól egyen.

Nagyon megúnta Rómát. A megrendelések egyre ritkábbakká váltak. A pápák mindig tovább éltek, olyan hosszú életről téve tanuságot, mely a régi patriarchák korához volt méltó. A szentatya fényképei különben is esődbe kergető konkurenciát csináltak neki. Azután megérezte, hogy öregszik, nem ismerte már a fiatal festőket, akik Rómát fölkeresték, különben is mogorva fiatal emberek voltak ezek, akik afféle paprikajanesinak tekintették őt és gúnyt űztek belőle. Az ő ideje lejárt. Mariano diadalainak híre távol szülőhazájában ellenállhatatlan erővel vonzotta és végül amra az elhatározásra bírta, hogy Madridba tegye át székhelyét. Végeredményében ott is éppen olyan jól lehet élni, mint másutt, főleg mivel ott is számíthat néhány barátira. És Cotoner Madridban újra kezdte római életét, azt az életet, amely teljes semmittevésben telt volna el, ha nem gyötörte volna az a vágy, hogy nevet szerezzen magának a másodrendű művészek között. Azonkívül úgy találta, Renovaleshez való viszonya kötelességévé teszi, hogy megpróbáljon némi pozícióra szert tenni a festők sorában.

Visszatért a tájképfestéshez, de nem aratott sikert, csak a Madrid környékbeli mosónők és téglalegetők közt, akik félkörben állták körül festőállványát, abban a szent meggyőződésben, hogy ez az úr, akinek gomblyukát a legtarkább kitüntetések ékesítették, (kivétel nélkül mind pápai kitüntetések voltak) egyike azoknak a nagy festőknek, akikről az ujságok annyit beszélnek. Renovales kiverekedte neki, hogy dícsérettel em-

lékezzenek meg két képéről a legutóbbi kiállításon. Ez a kis elismerés, amelyben Cotoner a legkezdőbb művészekkel osztozott, elég volt hiúságának kielégítésére, s ezzel befejezettnek is érezte küldetését és úgy találta, hogy most már joga van a legtökéletesebb nyugalomhoz.

Madridban, akárcsak Rómában, kényelmes életet tudott teremteni magának. Egy papnál lakott, akivel Olaszországban ismerkedett meg s akít szakértelemmel kalauzolt a pápai irodák útvesztőjében. Ez a derék ember, aki a szentszék irodájában dolgozott, igazi megtiszteltetésnek tekintette, hogy szállást adhat egy művésznak, aki, mint erről maga is meggyőződhetett, bizalmas baráti viszonyban állott a bibornokokkal.

A vendéglátás fejében ugyan a festőnek egy kis havibért kellett fizetnie, de az egyházi férfiú nem nagyon sürgette nála a hátralékos összegeket s néhanapján megragadta az alkalmat, hogy az elmaradt részletek fejében egy-egy képet kérjen tőle az apácák részére, akiknek gyóntatója volt.

Még kevesebb nehézséget okozott Cotonernek a koszt. Valósággal táblázatot állított össze a hét napjaiból és rendszeresen eljárt ebédelni és vacsorázni néhány jámbor és gazdag családhoz, amellyel Rómában ismerkedett meg a nagy spányol zárandóklatok alkalmával. Hatalmas bányatulajdonosok voltak ezek Bilbao környékén, gazdag földbirtokosok Andaluziában, akadt köztük néhány öreg marquésa is, aki a mellett, hogy főleg lelki üdvére gondolt, nem mondott le egészen a nagyvilági életről sem, amelynek bizonyos fokig szigorú külszíne enyhén mérsékelte a fényűzést.

A festő érezte, hogy ez a komoly, vallásos és inyenec kis társaság végérvényesen befogadta. Mindenki számára csak a «kitűnő Cotoner» volt.

Tudott néha-néha valami szerény ajándékkal is kedveskedni: egy rózsafüzérrel vagy más Rómából hozott kegytárggyal, amelyért a legnagyobb köszönettel adóztak neki. Ha a hölgyek valamelyike annak az óhajának adott kifejezést, hogy szeretne ilyen vagy olyan ügyben felmentést kapni a Vatikántól, Cotoner mindjárt ajánlkozott, hogy kieszközli azt «bibornok barátjánál». A férfiek, akik el voltak bűvölve, hogy ilyen kis költséggel tarthatnak körükben egy művészt, gyakran tanácsot kértek tőle, ki egy kápolna, ki egy oltár tervére vonatkozólag és születésnapjuk alkalmával baráti leereszkedéssel fogadtak el holmi apró ajándékot Cotonertól, amely rendesen holmi kis vázlat, fárafestett tájkép vagy egyszerű rajz volt... De minden esetben a legkülönböztettebb előzetes magyarázatokra volt szükség, mielőtt kitalálták volna, mit is akart Cotoner ábrázolni. A festő ahhoz is értett, hogy ezeket a kissé nyomott és egyhangú ebédeket vidámabbá tegye azzal, hogy elmesélte azoknak a méltóságos és eminenciás uraknak különös szokásait, akiknek házához gyakran járt Rómában. Bármennyire borsosak is voltak néha a tréfái, mindig tiszteltteljes megelégedéssel fogadták őket, hiszen olyan nagytekintélyű férfiakról szóltak.

Ha valamelyik vendéglátó gazda elutazott, vagy megbetegedett, Cotoner arra használta fel szabad estéjét, hogy Renovalesnél maradjon vacsorára, akinél tudta, hogy fölösleges minden meghívás. Sőt a mester szerette volna, ha barátja odaköltözik a palotájába, de Cotoner ezt visszautasította. Nagyon szerette az egész családot. Milita úgy játszott vele, mint valami vén krampusszal. Dolores is, akit a római szép időkre emlékeztetett, bizonyos vonzalmat tanúsított iránta. Cotoner mégsem merte magát rábízni teljesen

erre a környezetre, mert kitalálta, milyen kellemtelenségek keserítik a művész életét és többre becsülte azt a szép szabadságot, amelyhez élősdi szokásai olyan jól illettek. Egy órával azután, hogy elragadtatással tapsolt valamelyik tudós egyházi férfiú vagy komoly és ájtatos hölgy jámbor és épületes szavainak, abban a társaságban, ahol vacsorázott, már ott lehetett látni valamelyik kávéház asztalára könyökölve, festőnövendékek, színészek és ujságírók körében, amint javában sziporkáztatta cseppet sem jámbor vicceit. Elvből ismert mindenkit. Elég volt neki kétszer látni egy művészt, hogy tegezze s örök vonzalmat és mélységes csodálatot érezzen iránta. Amint Renovalest belépni látta, felrázta magát tompultságából és kinyújtotta kurtá lábát. Mikor lába végül földet ért, fölemelkedett.

— Megmondták neked, Marianó?... Fölséges fogás volt! Gulyást főztem nekik. Még az ujjukat is megnyalták utána!

Szemmel látható gyönyörűséggel időzött konyhaművészetének remekénél, mintha ez lett volna érdemeinek egyik legfényesebb megnyilvánulása. Azután kimerítő kérdéseket intézett Renovaleshez, hogy és miképpen ebédelt az idegen-nel. Nem akarta, hogy bálványa életének legcsekélyebb eseménye is rejtve maradhasson előtte.

Renovales besüppedt egy óriási pamlag vánkosi közé, amely két könyvszekrény között állott. Székelyről beszélgettek és ez emlékezetükbe idézte római barátaikat. Visszagondoltak arra a lángoló reménységre, amely jó húsz éve ezeket a fiatal embereket lelkesítette, elszakította hazájuktól és egészen Rómáig vezette őket. Renovales, aki nem ismerte az álszerénységet, megállapította, hogy csupán az ő pályája sikerült tökéletesen. Szegény Székelyből tanár lett, Valesquez

másolata nem volt egyéb a művész mesterember türelmes munkájánál.

— Azt hiszed? — kérdezte Cotoner kételkedő arccal. — Hát olyan ügyetlen?

Ezúttal is annak a taktikájának hódolt, hogy ne mondjon rosszat senkiről. Nem akarta elhinni a rosszat, ujjongón tapsolt minden dicséretnek, soha nem élt a legkisebb fenntartással sem. Így sikerült sértetlenül megőriznie a derék ember hírnevét, amely megnyitott előtte minden ajtót és megkönnyítette az életét. Ebben a pillanaban is Székely képe az ebédek egész sorával kapcsolódott össze lelkében, amelyekre, mint előre látta, meghívást kaphat a magyar művésztől, mielőtt az Madridból elutazna.

— Üdvözlöm, mester.

Ezt Soldeville mondta, aki hátán összefont karral, mellét kifeszítve, hogy szilvaszín bársonymellényét kellőképpen érvényre juttassa, óriási gallérja miatt fölfelé tartott fejével és merev nyakkal bukkant fel egy paraván mögül. Termének vékonyságát és igénytelenségét hosszú szőke bajusza pótolta, amely olyan büszkén meredt föl rózsás kis orra alatt, mintha el akarná érni hajfürteit, amelyek gondosan homlokára voltak simítva. Soldevilla Renovales kedvenc tanítványa volt, «nagy gyöngéje» Cotoner kifejezése szerint. A mesternek nem egy esatát kellett végigküzdenie, míg elérte, hogy kiküldjék Rómába. Később különböző kitüntetések és elismeréseket verekedett ki számára a kiállításokon.

Úgy bánt vele, mint a fiával, mert megvesztegette az ellentét, amelyben saját robusztus nyereségével állott a festészet e dandy-jének törékenysége, aki mindig kifogástalan, mindig szeretetreméltó volt, aki mindenben kikérte mestere tanácsát, hogy azután nagyobbbrészt ne adjon sem-

mit ezekre a tanácsokra. Ha barátait ugratta, kitűnően tudott szavaiba valami csípős édességet, valami nőies finomságot keverni. Renovalest mulattatta megjelenése és viselkedése s Cotoner ezt is helyesléssel fogadta. Soldevilla jól gondozott porcellán csecebecsének látszott, egy porszemet sem lehetett fölfedezni rajta. Az ember azt hitte volna, hogy valami drága állványon pihen. Ah! ezek a mai festők! A két öreg művész fiatalkorának züllöttségére gondolt. Azok bohém idők voltak. Hosszú szakálluk volt és roppant nagy kalapjuk. Csak azért szerették az extravaganciát, hogy megkülönböztessék magukat a közönséges halandóktól és egy külön világhoz tartozzanak. Az új nemzedék festői, akik korrektek, okosak voltak, képtelenek minden fantáziára s hajlandók az előkelő naplopók eleganciáját utánozni, ki is hívták megbotránkozásukat. Nem művészek ezek, hanem afféle hivatalnokok, akik úgy kezelik az esetet, mint a tollat az irodákban.

Soldevilla, miután üdvözölte a mestert, sietett bókolni. Alberca grófné arcképe keltette fel bámulatát.

— Valóságos csoda ez, mester! Soha nem csínált ennél jobbat! Pedig még be sincs fejezve.

Ez a dicséret meghatotta Renovalest. Felállt, hirtelen mozdulattal féretolt és összehajtott egy paravánt, hogy teljes világításba helyezze a festő-állványt, amelyre hatalmas vászon volt helyezve.

Hideg, szürke alapon fehérbe öltözött hölgy körvonalai bontakoztak ki a vásznon. A hölgy arckifejezésében az a méltóság tükröződött, amelyet a hódolat megszokása ad. Vörösesszőke hajában gyémántdiadém csillogott, amely fölött tündöklő tűzék remegett. Keble telten és keményen duzzadt elő derekának csipkéi alól. Kesztyű volt rajta, amely könyökön felül eltakarta karját.

Egyik kezében dús legyezőt tartott, másikkal tűzszínű selyemmel bélelt köpenyét fogta, amely válláról lecsúszva már már azon a ponton volt, hogy leesik. Néhány szénnel húzott vonal még csak jelezte ruhája mozdulatát a fehér vásznon. De az arc csaknem teljesen be volt már fejezve. Büszke, kissé hideg szemmel nézett a három férfira, de azzal a hidegséggel, amelyről látszott, hogy csak színlelt s amely rosszul rejtette a szenvedélyek tüzes hevét.

Magas, karcsú nő volt ez, aki mintha megőrizte volna lényében az ifjúság minden ragyogását, bár az ember nem tudta volna megmondani mi (talán a szemhéjak bágyadtságában felrémlő fáradság kifejezése) megsejtette, hogy ebben a mesterséges kikészítésnek is volt valamelyes része.

Cotoner szinte szerzetesi lemondással szemlélte helyéről és annak az embernek nyugalmaival magyarázta szépségét, aki ment minden kísértéstől.

— Ő az, Mariano, egészen ő, kutyamód jól látad meg!... Isten uccse! Nagyon szép asszony volt valamikor!

Renovalest mintha bosszantotta volna ez a magyarázat.

— Most is az, — igazította helyre némi ellenséges érzülettel, — szép az még most is.

Cotoner képtelen volt vitába szállni istenével, sietett is tüstént helyeselni:

— Szép asszony, bizony, ragyogó és rendkívül előkelő hölgy. Sőt, mint mondják, megvan benne az a tapintat is, hogy nem hagyja sokáig epedni imádóit. Szóval, egy előkelő dáma, aki nem unatkozik.

Renovales újból tiltakozott, mintha sértették volna ezek a szavak.

— Bah! pletykák, rágalmak, — mondta kemény hangon. — Jelentéktelen fiatalemberek kitalálásai, akik azért terjesztik ezeket a gyalázatosságokat, mert elutasításban volt részük.

Cotoner mások tekintélye mögé menekült. Szmély szerint nem tudott semmit, csak hallotta, hogy beszélnek egyet-mást. A hölgyek, akiknél ebédelni szokott, nem mutattak valami nagy gyöngédséget Alberca grófné öméltóságával szemben... Lehet, hogy az egész csak asszonyi rossznyelvűség volt.

Csönd támadt és Renovales, mintha másfelé akarta volna terelni a társalgást, megkérdezte Soldevillától:

— Hát te nem festesz? Mindig itt látlak munkaidőben.

És gonoszkodó mosollyal adott nyomatékot ezeknek a szavaknak, miközben a fiatalember pirulva mentegette magát. Erősítgette, hogy sokat dolgozik, de szükségét érzi, hogy mindennap szétnézzon a mester műtermében, mielőtt a magáéba menne.

Ezt a szokást még akkor vette föl, amikor kezdő volt és amikor, — ó, boldog korszak! — nem ismert soha hozzá foghatót! A nagy festő vezetése alatt végezte tanulmányait a szegényes műteremben, amely bizony egészen más volt, mint ez ahol a mester most dolgozott.

— Hát Militát láttad-e? — folytatta Renovales jóakarattal, amelybe könnyed irónia vegyült. — Fogadjunk, hogy kiesűfolt ezért az új nyakendőért, pedig olyan csinos színfolt rajtad.

Soldevilla szintén elmosolyodott. Néhány pillanatot az ebédlőben töltött donna Dolores és Milita társaságában és a fiatal lány most sem kímélte őt csípős megjegyzéseitől, amelyek külön-

ben elég szeretetreméltóak voltak, mert Milita félig-meddig fivérének tekintette a festőt.

Abban az időben, mikor még Soldevilla a mester egyik tanítványa volt, gyakran játszott a kis Militával és gyakran lehetett látni, hogy fut ide-oda a műteremben ugrálva és ágaskodva, lovat utánozva, mialatt a gyermek a vállába kapaszkodva a haját húzta és pofonokat adott neki kis kezével.

És a fiatalembernek kedve telt benne, hogy felidézze ezeknek a játékoknak az emlékét.

— Milita elragadó — szakította félbe Cotoner. A legmulatságosabb és legédesebb kislány, akit csak ismerek.

— És mi van a páratlan Lopez de Sosával? — kérdezte tréfás arccal a mester. — Mi az, hogy a »soffőrkirály«, aki tönkreteszi a fülüket autói-val, nem jött el ma?

Soldevillának ajkára fagyott a mosoly. Elsápadt és ellenséges fény villant meg a tekintetében. Nem, nem látta ezt az urat. Hallomásból tudja a hölgyektől, hogy nagyon el volt foglalta autója kijavításával, amellyel egy kis baleset történt a pardói úton. És mintha ki akarta volna kerülni, hogy tovább is kelljen erről a tárgyról beszélnie, búcsút vett a mestertől.

— Megyek dolgozni, — mondotta, — még jól felhasználhatom a kétórai napfényt.

De mielőtt távozott, el nem mulasztotta, hogy utoljára ne mondjon még néhány magasztaló szót a grófné portréjáról.

Mikor a két barát egyedül maradt, nagy csönd támadt. Renovales mozdulatlanul feküdt a dívánon. Ez félig elveszett egy alkóvszerű mélyedésben, amely perzsa szövetekkel volt kárpitozva. Már gyúlt az árny és elmosta a mester vonásait, aki némán szemlélte képét.

— El fog-e jönni ma? — kérdezte Cottoner a portréra mutatva.

Renovales bosszús mozdulatot tett.

— Ma vagy máskor. Minden komoly munka lehetetlen ezzel a nővel. Várom ma délutánra, de nem volnék meglepetve, ha nem tartaná be a találkát. Két hónap óta, hogy ezt a portrét elkezdtem, még nem tudtam rajta két óráig dolgozni egyfolytában! Ennek az asszonynak ezerféle elfoglaltsága van. Egyik nap valami nevelésügyi vagy nőmozgalmi gyűlésen elnököl, a másikon ünnepséget vagy tombolát rendez. Ilyenek ezek az előkelő hölgyek! Nincs semmi dolguk és mindig túl vannak halmozva tennivalókkal. Emellett olyan szeleverdi, mint egy kis madár. Mindenütt ott akar lenni egyszerre, előre úgy leköti magát ezekre az ügyekre: előadásokra, feminista gyűlésekre, hogy azután nem képes megszabadulni...

Majd hirtelen, a képre szögezve szemét, lelkes elragadtatás vett erőt a festőn.

— Micsoda asszony, Pepe! — kiáltott fel. — Milyen csodálatos modell!

Mintha szeme el akarta volna tüntetni a vázsonról a ruhát, amely elrejtette arisztokratikus modelljének testét. Ki akarta találni a selyem- és csipke-burkolatnak a titkát, megpróbálta újjá teremteni ezeket a formákat, amelyeknek harmónikus körvonalai is csak sejtelmesen rémlettek a ruhán keresztül. A vállak meztelen vonala volt a támaszték, amelyre Renovales képzeletének munkáját alapozta.

— Ezt mondtam én is a feleségednek, — jelentette ki nyugodtan a vén bohém. — Ha ilyen szép teremtetéseket festesz, mint a grófné, csak a művészet szeretete vezet. Nem látsz bennük mást, mint modellt.

— Mi az, hát a feleségem szóba hozta ezt előtted?

Cotoner, attól félve, hogy holmi hangos kitörés megzavarhatja emésztését, sietett megnyugtattani barátját. — Ugyan, ostobaság az egész, Dolores ideges, azóta hogy olyan beteg volt, mindent sötét színben lát.

Dolores ebéd alatt említést tett Albercánéről és a portréről, amelyet Mariano róla készít. Noha a szép asszony iskolatársa volt a zárdában, úgy látszott, nem nagyon szereti. Nyilván osztotta a többi nő felőle táplált véleményét: a grófné olyan ellenség volt, akitől általában féltek a nők. De ő megnyugtatta Dolorest és végül még gyöngye mosolyt is csalt az ajkára. Nem fontos az egész.

Renovales nem osztotta barátja optimizmusát. Megértette most már, mért kelt föl felesége hirtelen az asztaltól, mért vonult vissza sírva szobájába s mért kívánta a halált. Gyűlölte Conehát, mint ahogy gyűlölt minden nőt, aki betette a lábát férje műtermébe...

Mariano már megszokta felesége rohamait. Mi több, saját hűségének tudata is megnyugtatta. Tiszta volt a lelkiismerete és Dolores hihetett, amit akart. Ez csak eggyel több igazságtalanság volt, és Renovales eltökélte, hogy panasz nélkül tűri rabszolgaságát.

Hogy nyugtalan gondolatait elűzze, a festészetéről kezdett beszélni. A Székellyel folytatott beszélgetés foglalkoztatta. Székely bejárta egész Európát, ismerte a leghíresebb mesterek felfogását, irányát és műveit.

— Öregszem, Cotoner! Azt hiszed, nem vagyok evvel tisztában? Nem, ne tiltakozz. Nagyon jól tudom, hogy nem vagyok még idős ember, mindössze negyvenhároméves multam. De azt

azt az ösvényt, amelyet fölfedeztem. Már régóta nem csináltam semmi újat. Minden művemnek ugyanaz a bélyege. És te is nagyon jól tudod, hogy vannak hírnevemnek írigyei, akik ezt vágják a szemembe. Mintha varangyok nyála fröcsessenne rám.

És a festő a nagy művészek önzésével, akik mindig attól félnek, hogy elfelejtik őket, és azt képzelik, a közönség rosszindulatú gyönyörrel akarja elvitatni hírnevüket, azon síránkozott, milyen szolgaságba kényszerítette őt a siker. A pénz! Igen, az ember minden áron pénzt akar keresni! Ez a nagy bökkenő! Ha volna ezen a földön igazi közszellem, a tehetséges művészeket az állam tartaná el, amely nemcsak szükségleteikről gondoskodna, hanem szeszélyeiket is kielégítené. Így nem volna többé gondjuk. »Fessetek, amit akartok, legjobb tudásotok szerint!« Akkor látnának csak nagy dolgokat és a művészet óriási léptekkel haladna előre. Nem kellene többé lealacsonyodnia, a tömegízlés közönségességének és a gazdagok tudatlanságának hizelegve. A valóság azonban egészen más volt. Hogy valaki híres festő legyen, sok pénzt kellett keresnie, ami csak úgy volt lehetséges, ha arcképeket festett, aféle szatócsboltot nyitott, amelyben azt kellett lefestenie, aki először lépett be. Átkozott festészet! Az írónak érdemül tudják be szegénységét, erényének és becsületességének próbáját látják benne. De a festőnek gazdagnak kell lennie. A jövedelme után ítélik meg a tehetségét. Képei akkor lesznek csak igazán divatosak, ha jól fölemeli az árukat. Ha a munkájáról beszélnek, nem igen találnak más mondanivalót, csak hogy »ennyit meg ennyit keres«. És hogy állandóan megtartsa ezt a gazdagságot, amely nélkül a dicsőség elképzelhetetlen, akarom ezzel mondani, hogy nem tudom elhagyni

össze-vissza kell pingálnia mindent és a megrendelő lelki közepszerúségének kell hizelegnie.

Renovales idegesen tett-vett a kép körül.

— Néha még tűrhető ez a mindennapi dicsőségért folytatott munka, például, ha arról van szó, hogy olyan nőket fessen az ember, akik csakugyan szépek, vagy olyan férfiakat, akiknek arcát az értelem lobogása lelkesíti át. De mit szóljon akkor, ha egy alantas gondolkodású politikus, vagy egy hordárkölsejű pénzeszsák vonásait kell megörökítenie, vagy valami felfuvalkodott hölgység, akinek arca olyan, mint a halotté. Ha elhagyom ragadtatni magam az igazságszeretettől, ha olyannak festem a modelletem, mint aminőnek látom, csak eggyel több ellenséget szerzek magamnak. Ilyenkor morogva fizetnek ki és világgá kürtölik, hogy baj van a tehetségemmel... És hogy ezt kikerüljem, hazudnom kell a vásznaimon s a közepszerű művészek piszkos kis fogásaival kell élnem. Ez az aljasság gyötri a lelkiismeretemet. Az az érzésem, hogy azoktól a szegény fickóktól lopom el a kenyeret, akiknek pedig tisztelettel tartoznék, ha másért nem, azért is, mert nem olyan szerencsések, hogy igazi tehetséggel volnának megáldva! Azután meg nem is ez a művészet, vagy legalábbis az egész művészet. Művészeknek hisszük magunkat, mert jól-rosszul le tudunk festeni egy arcot. De az arc csak egy része a testnek. Remegés fog el a meztelenség látára: olyan mintha egészen megfélelkeztünk volna róla. Afféle vallásos borzalommal hozzuk szóba. Az ember azt mondhatná, olyan dolog ez, amit csak nagyon messziről szabad imádni! Van a mi tehetségünknek egy oldala, amely szinte a boltosságokra emlékeztet! Szövetek, sok-sok drága kelme és szövet! Ruhák! Arról van szó, hogy mennél jobban beburkoljunk egy testet,

amelytől mintha reszketnénk és menekülni szeretnénk!

Félbeszakította sétáját és megállt a kép előtt.

— Gondolkozz csak egy kicsit, Pepe, — mondta halkabbra fogva hangját és ösztönszerűen az ajtó felé pillantva, mert örökösen az a félelem kísértette, hogy a felesége meg találja hallanai. — Gondolkozz csak egy kicsit!... Ha ez az asszony levetkőzne, ha olyannak festhetném, amilyen... érted, olyannak, amilyen igazán!...

Cotoner gúnyosan vihogott, mint valami jóllakott barát.

— Bizony Mariano. Remekmű lenne! De nem egyezne bele. Meg vagyok győződve, hogy semmiáron le nem vetkőzne... Pedig életében nem mindig tartóztatta meg magát ettől.

Renovales karjával hadonászott és az égre emelte szemét, mintha így akart volna ellentmondani.

— Már ugyan mért tagadná meg?... Micsoda közönséges és ostoba előítélet!

Annyira lehetetlennek látszott előtte lemondani a művészi szempontokról, hogy nem is tudta más célját látni az emberiségnek, mint hogy modellül szolgáljon. Megbotránkoztatta szeméremérzete, amelyet nem tudott megérteni. Hej, hol vannak ma azok a nagyszerű görögök, akik zavar nélkül álltak modellt a szobrászoknak, Rubens kecses flamand női s azok a törékeny és fűszeres szépségek, akiket Goya festett? A szépség örökre eltűnt a fátylak mögött s ez az álszenteskedés és az álszemérem műve volt!

— Ma egy nő megengedi, hogy a kedvese megnézze s minden feszélyezettség nélkül öltözik-vetkőzik előtte. És ugyanez a nő, aki habozás nélkül részesíti megszámlálhatatlan udvarlóját a min-

dehez hozzátartozó kielégülésben, fölényes göggel becsmérli a mult idők szegény teremtéseit, hogy nem volt bennük szeméremérzet. Egészen meztelenül jártak-keltek ezek a cédák! Nagy eset! Mint-ha az a meztelenség nem lett volna szűzi!

Renovales újra visszahúzódott a kerevetre a félhomályba és miközben időről-időre nyugtalan pillantást vetett az ajtó felé, suttogva tárta ki szívét Cottoner előtt:

Már régóta álmódott egy remekműről. Képzelete a legapróbb részletekig kidolgozta. Csak be kellett hunynia a szemét, hogy teljes pompájában lássa úgy, amint egyszer majd valósággá válik, ha ugyan sikerül valaha is megfestenie. A kép Phrynét, a híres athéni kurtizánt ábrázolná, amint megmutatja meztelen testét a zarándokoknak, akik Görögország minden részéből összesereglettek, hogy részt vegyenek az eleuziszi misztériumokon.

A fővényes tengerparton, a szent út mellett, amely az athénieket a misztériumok szentélyéhez vezette, ott álltak összegyülekezve a misztérium papjai. Hosszú, gyolcs ruhájuk lobogott a szélben, Hajukban csillogtak az arany tücskök. Phryné ledobva fátylait, a tenger vizében gázolt. Harmonikus formáival, aranyhajával, elefántesont fényű testével, mint valami tündöklő jelenség rajzolódott ki a földközi tenger makulátlan kék hátterén. Az összesereglett görögök semmi meglepetést nem árultak el. A zarándokok szemében, akik még mind mámorosak voltak az isteni elragadtatástól, amelyet az eleuziszi misztériumok látványa idézett elő bennük, úgy tünt fel Phryné, mint a legtökéletesebb szépség szimbóluma. Sőt volt csodálatuknak valami vallásos jellege is.

Renovales hosszasan magyarázta barátjának, hogyan ábrázolná a különböző csoportokat. És

lelkesedésében utánozta alakjainak tartását és mozdulatait. A tájra vonatkozólag is számtalan adatot szedett össze és részletes bőséggel szerzett tájékozódást Hellasz egének fényére és szikláinak színárnyalataira vonatkozólag. Végül Phrynéről beszélt, akit egész Görögország bálványozott, s aki pusztá szépségével megnyerte ügyét az athéni bírák előtt és aki Eleuzisban arra a büszke pogány mozdulatra ragadtatva magát, amelynek fölséges merészségét Renovales új életre akarta ébresztetni, Aphrodite Anadiyoménjének megalkotására ihlette Apellest, a híres festőt.

Jövendőbeli művének leírásától egészen tűzbe jött Renovales, felugrott és megragadta Cotoner karját.

Cotoner, akire nagy hatást tett barátja lelkesedése, komoly helyesléssel mondta:

— Ez fölséges, Marianito, egészen rendkívüli.

De a mester már érezte, hogy lelkesedése szétfoszlik és bátortalanul hanyatlott vissza.

Nehéz ennek a műnek a megalkotása nagyon. Hogy megvalósíthassam, a Földközi tenger partjára kellene költöznöm, Catalonia valamelyik elhagyatott részére, vagy Valencia vidékére. Barakot kellene építenem egészen közel a tengerhez s azután oda hozatnom vagy húsz nőt... huszat, ötvenet, százat ha kell. Egyenkint tanulmányoznám őket Hogy pontosan számot adhassak magamnak modellem értékéről, a tiszta kék ragyogásban kell látnom a testét: az ég és a víz azurjának kettős világításában. Így talán megtalálhatnám Phrynét, akiről álmodom. De mindezt csöppet sem könnyű megvalósítani... Annyi akadályt kellene legyőznöm!

Cotoner megértő tekintettel bólintott.

— És a feleségemre még csak nem is akarok gondolni! — tette hozzá halkán a mester, félig-

meddig neheztelő pillantást vetve az ajtó felé. — Pedig azt hiszem, hogy Dolores nagyon is elle-nezné ezt a képet és ezt a nagy modelválasztást.

A mester lehorgasztotta a fejét.

— Ah Pepe, ha tudnád! Ha ismernéd életem legrejtettebb titkát!

— Tudok mindent, — sietett kijelenteni Co-toner. — vagy inkább kitalálok mindent. Fölösle-ges erről tovább beszélni...

És nagy igyekezete, amellyel el akarta hárí-tani barátja bizalmas közléseit, feltárta egész kí-méletlen önzését. Nem akarta, hogy mások bajai zavarják meg saját nyugalmát.

Renovales hosszabb hallgatás után megint be-szélni kezdett. Ismételten azt a kérdést vetette fel magában, vajjon nőtlennek kell-e maradnia a művésznak vagy nem. Nyilván voltak olyan gyöngé és határozatlan lények, akik nem nélkü-lözhatték egy élettárs erkölcsi támaszát. A esa-ládi légkör szükséges volt nekik... Ami őt il-lette, eszeágában sem volt elvitatni, hogy házasa-ga első idejében boldogan élt. De azóta ez a kötelék csak láncnak tűnt fel a szemében. Nem tagadta meg szívében a szerelem helyét, Renova-lesnek magának is szüksége volt, akár csak más-nak élettársra. De jobban szerette volna az időn-kénti találkozásokat, mint a közös életnek ezt az elviselhetetlen szolgátságát. Az olyan művészek-nek, mint ő, szabadoknak kell lenniök, meg volt erről győződve.

— Oh Pepe, ha ura maradtam volna, mint te, az időmnek és a munkáimnak anélkül, hogy az enyéim felfogásával kellett volna törődnöm, mi-lyen nagy dolgokat alkottam volna már!

A vén hajótörött éppen felelni akart, mikor nyílt a műterem ajtaja és belépett rajta Renova-les szolgája, egy gömbölyded arcú és éles hangú

emberke, akit Cotoner szívesen képzelt el valami kolostor kapusának.

— A grófnő öméltósága!

Cotoner felugrott. Az ilyen modellek nem igen szeretik, ha másokkal találkoznak a műteremben. Merre tűnjön el? Renovales segített neki megkeresni a kalapját, a felöltőjét és a botját, amelyet Cotoner szokásos hanyagságával szanaszét hányt és a kertre nyíló ajtón bocsátotta ki barátját. Mikor egyedül maradt, a mester a régi velencei tükör elé futott, egy pillanatig nézte magát a tiszta, mély tükörben és ujjával megigazgatta őszülő hajját.

V.

A grófné nagy selyemsuhogással lépett be. Apró léptekkel járt s illathullám előzte meg, amely exotikus kertre emlékeztetett.

— Jó napot, kedves mester.

Teknőc lorgnonján keresztül nézett rá, amely aranyláncon függött. Szürke szemének nézésében volt valami kihívó állhatatosság, valami különös kifejezés, amely egyben simogató és gúnyos is volt.

Bocsánatot kért késedelméért. Maga sajnálja legjobban pontatlanságát. De jól tudhatja a mester, hogy ő a legelfoglaltabb nő Madridban. Mi mindent nem kellett elintéznie ebéd óta!... Aláírások, az iratok átvizsgálása a női liga titkár-nőjével, tanácskozás a vállalkozóval és az áccsal — két buta paraszttal, aki majd felfalta a szemével — a tribünök felállítására vonatkozólag, amelyeket az elhagyott munkásnők javára rendezett nagy ünnepségre kell fölépíteni, látogatás a tanácselnöknél, egy még elég fiatalos kedélyű férfiúnál, aki szakított érte komoly szokásaival és a

divatját mult udvarlás ezer apró tanújelével halmozta el. Határozottan az az érzése volt, hogy menüettlépésekben jött eléje, mikor kezét csókolt neki.

— Ez a nap már elveszett, ugy-e, mester? Alig van már napfény, hogy dolgozhasson. Azután meg képzelje csak, elfelejtettem magammal hozni a szobalányomat!

Lorgnonjával egy kis mellékszoba ajtajára mutatott, amelyik boudoárul és öltözőszobául szolgált egyben s ahol szépen elrendezték rajta a bál ruhát és a tűzszínű köpenyt, amelyben ülni szokott.

Renovales, miután lopva egy tekintetet vetett a műterem bejáratára, előzékenyen mondta:

— Nem tesz semmit, Concha! Ha lesz szíves megengedni, majd én leszek a komornája.

A grófnén hirtelen kacagási roham vett erőt.

— Istenem, milyen mulatságos! Hogy juthatnak valakinek eszébe ilyen merészségek a maga helyzetében?... De különben sem ért a dologhoz, Renovales. Maga csak festeni tud, nincs gyakorlata az efélében.

És a könnyed gúnyból kiérződött egy árnyalatnyi részvét a művész iránt, aki a nagyvilági életen kívül maradvá, egész Madrid számára meglepő példáját adta a hitvesi hűségnek.

Renovales, nyilván kissé megbántva fogta a palettáját és a színeket kezdte keverni meglehetősen nyersen jelentve ki a grófnénak, hogy fölösleges ruhát váltania, majd a fejen fog dolgozni.

Concha letette kalapját és a velencei tükör elé állva, amelyben az imént a festő nézte magát, a haját kezdte rendbehozni. Szép karja ívben hajlott szőke haja fölé és Renovales egyszerre bámulhatta meg hátának kecses vonalát és arcának s keblének képét, mely a tükörben megjelent. A

grófnő halkán dudorászott, miközben a haját föl-lazította.

Ez a fényes szőkeség nem lehetett természetes. A művész meg volt erről győződve, de ez nem vont le szemében semmit a grófnő szépségéből. Tizian szép velencei nőinek is festett volt a hajuk.

A grófnő leült egy karosszékre, a festőállvány mellé.

— Nagyon fáradtnak érzem magam, — mondotta — s mivel úgylis csak az arcomon dolgozik, valóságos kegyetlenség volna, ha arra kényszerítene, hogy állva maradjak.

Renovales, aki még mindig duzzogott, vállat vont és valami artikulátlan hangot hallatott. A grófné csakugyan nagyon jól ült így ahhoz, amit csinálni készült!... Ez már úgy is elveszett délután volt. Mindössze arra fog szorítkozni, hogy a homlokot és haját kissé átsímítsa. Ülhet a grófné, amilyen kényelmesen csak akar és oda nézhet, ahová neki tetszik.

A mesternek különben, akin valami tompa harag kezdett erőt venni, alig volt kedve dolgozni. A grófné gúnyos hangsúlya sértette: nem úgy nézett-e rá ez a szép nő, mint valami bizarr lényre, aki képtelen volna neki udvarolni? Hát nem ér ő annyit, mint az az egész féleszű fiatalság, amely állandóan körülveszi?... Különös asszony, érzéketlen és kihívó! Néha vágy fogta el, hogy rávesse magát és megverje. Úgy szeretett volna bánni vele, mint valami rabszolgánővel, hogy érezze a férfi felsőbbbségét.

Az előkelő hölgyek közül, akiknek arcképét megfestette, egy sem zavarta így meg, mint ez. Érezte, mennyire vonzza üde bája és csaknem gyermekes könnyedsége. Egyidejűleg azonban

gyűlölte is azért a lenézésért, amelyet vele szemben tanúsított. Bár másrésről a grófné tisztelettel tekintett rá, ez elvitázhatatlan volt, mint kitűnő emberre, mint valami ritka példányra, amelyet a természet furcsa szeszélye a nagy festő tehetségével ajándékozott meg.

Renovales, hogy bosszút álljon, magában ezer kis sértéssel halmozta el a grófnét. Alapjában véve könnyű kis hölgy lehetett ez az Alberca grófnő és bizonyára nem hiába beszéltek róla annyit. Talán mikor lihegve megjelent itt a műteremben, és azt állította, hogy soha nem volt még ilyen elfoglalt napja, holmi találkáról jött, egyikével azoknak a szoknyavadászoknak, akik folyton ott kóvályogtak körülötte.

De elég lett volna, ha Concha egy kis odaadással beszél hozzá, ha némikép érezteti vele a részvétet, amellyel állítólag iránta viseltetik, ha egy kis barátságot tanúsít vele szemben, igen, ez elég lett volna, hogy a mester nyomban megváltoztassa róla a véleményét. Végül is felsőbbrendű nő volt, eszményi teremtés, akit sajnós, sorsa arra kárhoztatott, hogy az előkelő társaság léha légkörében éljen. Minden pletyka amely róla járta, rágalmazó és hazug volt. Concha arra lett volna hivatva, hogy egy felsőbbrendű ember, egy művész élettársa legyen.

Renovales ismerte élettörténetét és büszke volt bizalmas közléseire. Concha egy nagyképű, mindig ünnepélyesen pózoló jogtudós lánya volt, aki II. Izabella uralkodásának legreakciósabb kabinetjeiben vállalt tárcát. Ugyanabban a zárdában nevelkedett, mint Dolores. Bár ez utóbbi négy évvel öregebb volt nála, mégis élénken megőrizte emlékezetében nyugtalan vérű növendéktársát.

»A csínytevésekben és a fegyvelemsértésekben mindig legelől járt Conchita Salazar, igazi kis

démon volt! — Ez volt az első megjegyzés, amelyet Renovales a grófnéről hallott. Később, mikor a művész és felesége elhagyta Velencét, hogy visszaköltözzön Madridba, megtudta, hogy Concha felcserélte lánynevét egy vén nemes úréval, aki apja lehetett volna.

Alberca gróf előkelő udvari ember volt, aki a világon a legaprólékosabb pontossággal teljesítette a spanyol grand kötelességeit. Különösen féltékeny volt azokra az előjogokra, amelyeket Őfelségeik körül élvezett. Abban találta főbeesvagyát, hogy megszerezze Európa összes kitüntetéseit, és alighogy megkapta valamelyiket, mindjárt levétette magát egyik katonai rend tradicionális egyenruhájába öltözve s összes keresztjeivel, csillagjaival és rendszalagjaival borítva. Semmi sem mulattatta úgy feleségét, mint amikor keményen öklére támaszkodva látta ezt a kopasz kis embert, nagy csizmájában, karddal az oldalán, összes kitüntetéseivel a mellén s a fején fehér tollbokrétás sisakkal.

Akkor, amikor Renovales és felesége nélkülözések közt tengették nyomorúságos életüket, egyébről sem volt szó az előkelő társaságról szállongó hírekben, mint »a szép Alberca grófné« sikereiről. És a művész nem vethetett egyetlen pillantást se az arisztokrata körök ünnepeiről kiadott jelentésekre, hogy ott ne látta volna a grófné nevét az első sorban. Azt is beszélték különben, hogy nagyon művelt nő és semmi dícséret nem túloz, ha arról a ritka kultuszról van szó, amelylyel elhunyt, kiváló atyja emlékének áldozik. De nem kizárólag csak ez a szóbeszéd járta róla, a gonosz madridi nyelvek különböző kis történeteket suttogtak, amelyeknek visszhangja eljutott a művész fülébe is: Albercáné, mint mondták, könnyű szívvel meg tudja vigasztalni magát a

tévedésért, amit azzal követett el, hogy egy vén totyakoshoz ment nőül.

Ez a rossz híre még az udvartól is távol tartotta. Férje résztvett a királyi szertartásokon, mert mindennap úgy sem kínálkozott alkalom arra, hogy megmutogassa becsületmérő ékszereinek gyűjteményét, a grófnő azonban otthon maradt. Renovales gyakran hallotta tőle azt a kijelentést, hogy mélységesen megveti azt amit »nagyvilágnak« hívnak, sőt azt is, hogy anarchista.

Ez a kijelentés kissé tréfásan hangzott annak a nőnek a szájából, aki a legdrágább toaletteket hordta és csupa nagyszerű ékszert viselt. A festő jót mulatott rajta, mint egyébként a férfiak legnagyobb része, akik az eféle kijelentéseket hallották.

Mikor Renovales híres emberré vált és mint diadalmas hős jelent meg újra a szalonokban, amelyeket ifjú korában gyakran látogatott, egyszerre csak azon vette magát észre, hogy szintén körébe vonzza a grófné, aki mint nagy »intellec-tuelle« sokat adott arra, hogy neves emberekkel vegye magát körül. Dolores nem kísérte el férjét, mikor ez a társaságba visszatért. Igazán betegnek érezte magát és még arra sem volt ereje, hogy rászánja magát az utazásra, amelyet az orvosok ajánlottak neki.

A grófné kíséretéhez kapcsolta a művészt. Haragudott, ha Renovales elhanyagolta és nem jelentkezett valamelyik fogadónapján. Micsoda hálátlanság ilyen nagy bámulójával szemben! Holott ő annyira szerette mutogatni szalonjában ritka madarát »Renovales festőt, a híres művészt!«

Egyik ilyen fogadónapon a gróf, aki csaknem

Ibanez: A meztelen asszony.

összeroskadtt már a kitüntetések súlya alatt, amelyekkel elhalmozták, odalépett Marianohoz:

— Conchának az a kívánsága, hogy fesse meg az arcképét és én feleségem minden szeszélyét teljesíteni szoktam. Mondja meg, melyik nap láthatnak munkához, Ő maga nem merte megkérni önt erre, nekem szól, hogy legyek közbenjárója. Jól ösmerem az ön föltételeit. Különös figyelmébe ajánlom ezt a munkát: a fődolog az, hogy a feleségem meg legyen elégedve.

Renovales, akit sértett ez a fesztelen fellépés, tiltakozó mozdulatot tett. De a gróf nyomban kegyesen hozzátette:

— Ha Concha képe sikerül, megkérem, hogy az enyémet is készítse el. Már csak a japáni Nagy Krizantém-rendet várom. A külügyminisztériumban biztosítanak, hogy az adományozás márholnapra megjöhet...

Renovales hozzáfogott hát a grófné portréjához. De ez a szeszélyes nő mindig késve érkezett és a munka alig haladt előre. Gyakran megtörtént, hogy a művész hozzá sem nyúlt ecsetjeihez, az órák üres fecsegéssel teltek el. Renovales csöndesen hallgatta az asszonyt, modelje pedig kiapadhatatlan ékesszólású volt, ha valamelyik bárátnőjét kellett szapulni. Nem volt az a rejtett hiba, amelyről le ne rántotta volna a leplet. És mikor elárulta bizalmas életük részleteit, szerelmeik titkát, úgy rémlett, mintha igazi örömet érzett volna. Az ember azt mondhatta volna, hogy valamennyi nőnek ellensége, de olykor bizalmas közlései kellős közepén egyszerre csak megállt és gúnyos hangon kiáltott fel, szemérmes mozdulattal adva külön nyomatékot szavainak:

— Hiszen én megbotránkoztatom magát, Mariano!... Magát, a mintaférjet, a derék családapát, az erényes embert.

Renovales úgy érezte ilyenkor, hogy kedve volna megfojtani az asszonyt s egy nap, hogy hirtelen végét szakítsa nyelveskedésének, ezt válaszolta:

— Tudja meg Concha, hogy magáról is beszélnek és mondogatnak egyet mást... ami nem nagyon hízlgő a grófra.

A művész hangos sikolyt várt, méltatlankodó tiltakozást. Jókedvű nevetés volt a válasz, amely zengőn szökött fel a műterem csöndjében, tartott egy pillanatig, azután lehullott, hogy még szebben kezdődjön újra. Majd halk melankólia váltotta fel a jókedvet: a grófné szomorúan kezdett panaszkodni, hogy meg nem értett nő.

— Nagyon szerencsétlen asszony vagyok, Mariano. Magának megmondhatom, de csak magának, mert maga barátom, úgy-e? Mikor férjhezmentem, még úgyszólván gyermek voltam. Micsoda gyászos tévedés! Van más dolog is a világon, mint a vagyon, a fényűzés és a nemesség. Mert nem akarom eltitkolni: a grófi korona hódította meg a kis zárdai növendéket, aki akkor voltam. Nekünk is van jogunk egy kis szerelemre és szerelem hijján egy kis örömrre. Nem ez a maga véleménye is, Mariano?

Istenuccse, ez volt a véleménye!... És olyan hévvel erősítette ezt a grófnénak és olyan nyugtalanító szemmel nézett rá, hogy Albercáné végül elnevette magát naívságán és megfenyegette ujjával.

— Vigyázzon kedves mester! Dolores barátnőm, és ha maga félre találni lépni, mindent megtud!

Renovalest bosszantotta ez a hangváltozás. A grófné érthetetlen és megfoghatatlan volt, mint egy madár: az a madár, amely odatelepszik az ember mellé s amelyről már azt hisszük, hogy

egy kis bizalmat ébresztetünk benne s amely hirtelen hatalmas szárnyecsapásokkal tovaröppen.

Concha néha már az első pillanatokban kihívónak mutatkozott, de mihelyt a művész néhány udvarias bókot próbált a fülébe sügni, mindjárt kötődni kezdett vele, akár csak ma.

Egy pillanatig hallgattak mind a ketten. Renovales szórakozott arccal festett. A grófné karosszékebe süppedt, gépiesen követte ecsetének mozdulatait. De Albercáné nem tudott sokáig esőndben maradni s most is tüstént újra kezdte szokásos fecsegését, ügyet sem vetve a művész lehangoltságára.

Ismét hozzáfogott sok tennivalójának felsorolásához, amely rá, mint a Feminista Liga elnöknőjére hárult. A cél nagyjelentőségű volt: a nő felszabadítása és neki személy szerint is fontos tervei voltak. Engedve a lelkében gyökeredző hajlamnak, amely arra ösztökélte, hogy neveltségessé tegyen minden nőt, szellemesen gúnyolta munkatársait. Ezek ismeretlen nevű írónők, a rútságtól megsavanyodott nevelőnők, nyomorúságos művésznők voltak, akik örökösen virágokat és galambokat festettek, szegény, lehetetlen kalapokban járó asszonysereg, valóságos női bohémvilág, tele dühöngő és lázadó szellemmel, amely büszke volt rá, hogy őt vallhatta vezérének. Nem mondhattak neki két szót anélkül, hogy közbe ne iktatták volna »a grófné« címet. Mintha ezek a szegény nők, mikor ezt a címet kiejtették, szinte kéjjel szüresölték volna a gyönyört, hogy Alberca grófné barátnőjük.

Ez pedig rendkívül jól mulatott bámulóin és megalkuvást nem tűrő szavaikon.

— Igen, tudom, — szól most Renovales, kilépve végre tompa közönyéből. — Arról van szó,

hogy sutba kell állítani a férfit és rabszolgaságra kárhoztatni ezt a gyűlöletes lényt.

A grófnő nevetve idézte föl néhány új párt-hívének félelmes feminizmusát. Mivel a legtöbb rútvolt köztük, a női szépségben csak a gyöngeség szimbólumát látta és undorral fordult el tőle. Valamennyi csípőtlen, kebelnélküli, lapos, esontos, izmos nőről álmodozott, aki alkalmas minden munkára s akinél fontos követelmény az erő, olyan nőről, aki végre megszabadul a szerelem és a szaporodás rabszolgaságától. Hadüzenet volt ez a telt női idomoknak!

— Micsoda borzalom! Nem találja Mariano? A lapos mellű, durva kezű nő, aki minden téren versenyre kel a férfival. Ez az az emancipáció, amelyről ezek álmodoznak!... De én ismerem a férfiakat: ha régebben ilyeneknek láttak volna bennünket, furkósbotlalt hajtottak volna el maguktól.

Nem, a grófnő egyáltalában nem osztotta eszméiket. A nő diadalát óhajtotta ő is, de csábító ereje és bájai segítségével. Ha elveszik tőle a kellemét, miye marad? Egyenlőnek kell lennie a férfival értelmi erejére nézve és uralkodnia fölötte szépsége hatalmával.

— En egyáltalában nem borzadok a férfiaktól, Mariano. Nagyon is asszony vagyok és a magafajta tetszenek nekem... mit tagadjam?

— Tudom, Concha, tudom! — mondta ravaszul a festő.

— Maga? Ugyan menjen! Maga még mindig az ironiámra gondol... Mindezt csak azért, mert nem vagyok álszenteskedő s mert nem vágok minden pillanatban temetési ábrázatot.

Es engedve a váagnak, hogy sajnáltassa magát, ami közös vonása azoknak a nőknek, akiknek hírve nem kifogástalan, újra helyzetének szo-

morúságáról kezdett beszélni. Renovales ismeri a grófot: derék ember, kissé hóbortos, aki rendkívül előzékeny és gondja van rá, hogy teljes jólétet biztosítson számára, ez igaz, de aki azért nem kevésbé közömbös előtte. Hiszen hiányzik kettőjük között a leglényegesebb kapocs: a szerelem.

Beszéd közben fölpillantott és arckifejezésében valami eszményi vágy sóvárgása csillant meg, amely mosolyra készített volna bárki mást, csak Renovalest nem.

— Ilyen körülmények között, — suttogta a grófné halk szóval és révedő tekintettel — nem meglepő, ha egy nő a boldogságot keresi. Remélem, hogy meg is tudom találni. De elhiheti Mariano, nagyon szerencsétlen vagyok. Semmit sem tudok a szerelemtől, soha nem szerettem életemben.

Oh! boldog lett volna, ha egyesülhetne valami felsőbbrendű emberrel. Ha valami nagy művész vagy tudós élettársa lehetett volna: ez lett volna az igazi lételeél számára. Azok az emberek, akik a szalónokba jártak, fiatalabbak, életerősebbek voltak, mint a szegény gróf, de szellemileg még nála is alacsonyabb szinten maradtak. Elismerte a grófné, hogy ő maga sem a megtestesült erény: olyan barátnak, mint Renovales, nem merne hazudni. Neki is megvoltak a gyöngédségei, a szélséyei, mint nagyon sok másnak... De mindezekből az epizódokból csak a kiábrándulást és az unalmat őrizte meg. Tudta, hogy mások számára a szerelem valóság, de számára ez a valóság mindaddig megközelíthetetlen maradt.

Renovales abbahagyta a festést. A nap utolsó sugarai elhagyták a műtermet. Az ablaktáblák, amelyeken az imént még violás árnyalatok égtek, most mintha opálos színekben csillogtak volna. Az alkonyat előntötte a műtermet. A félhomály-

ban lágyan csillantak meg a haldokló fények: itt egy arany keret sarka, távolabb egy himzett zászló fakult aranya és a sarokban egy kardmarokat s egy vitrin gyöngyfényű tónusa. A festő leült a grófné mellé s belekerült így abba az illatos körbe, amely mintegy a kesernyés kéj nimbuszával vette körül az asszonyt.

Ő maga sem volt boldog. Egész őszintén jelentette ezt ki, mert hitt az előkelő hölgy kétségbeesésének jóhiszeműségében. Valami hiányzott az életéből, egyedül állt a világon. És mikor Concha arcán a meglepetés kifejezését vette észre, keményen a mellére ütött.

— Úgy van, egyedül vagyok. Kitalálom, mit akar mondani: ott a feleségem, a leányom... Nem Militárról akarok beszélni, őt imádom, ő az életem egyetlen öröme. Ha fáradtnak érzem magam munkám után, megkönnyebbülés fog el, ha nyaka körül fonhatom a karomat... De nagyon fiatal vagyok még ahoz, hogy beérjem ezekkel az apai örömökkel. Valami többre vágyom, valamire, amit nem tudok megtalálni a feleségemnél. Dolores mindig beteg, idegei állandóan túlfeszültek. Különben sem értett meg soha, és nem is fog soha megérteni. Csak arra jó, hogy megakassza tehetségem rugóit. Frigyük csak a barátságon alapul, csak azon a hálán, amelyet azok iránt érzünk, akiknek meg kellett osztaniok velünk a szenvedéseket. En is hamis úton jártam, mikor szerelemnek tartottam azt, amit csak az ifjú rokonszenv hevülete volt. Most valami igazi szenvedélyre van szükségem, kell, hogy testvérelket érezzek magam mellett, kell, hogy szeressek egy felsőbbrendű lényt, aki megérti és támogatja merészségeimet is, olyan nőt, aki képes feláldozni polgári előítéleteit a művészet követelményeinek.

Renovales hévvel beszélt, szeme Concha szem-bogarába merült, amely az ablakon át behulló fénytől megvilágítva különös tűzben csillogott.

De szavait gúnyos és kegyetlen nevetés szakította félbe. A grófné hátrább húzta karosszékét, mintha távolodni akart volna a művésztől, aki lassan-lassan közelebb hajolt hozzá.

— Mariano, most mindjárt elpuffan. Már látom, hogy veszíti az egyensúlyát. Még egy szó, és szerelmi vallomást tesz nekem... Oh, ezek a férfiak! Lehetetlen barátilag beszélgetni velük, s a legkisebb bizalmat tanusítani irántuk anélkül, hogy rögtön kötelezve ne éreznék magukat szerelemről beszélni. Ha nem szakítottam volna félbe, egy perc múlva már megvallotta volna nekem, hogy én vagyok az ideálja... hogy imád!

Renovales, aki elhúzódott a grófnétól és újra tartózkodó kifejezést öltött, mélyen meg volt sértve ettől a gúnytól és halkán felelte:

— És ha igaz volna!... Ha szeretném magát!...

A grófné nevetése újra felcsattant, de ezúttal erőltetettnek látszott és hamisan csengett.

— Jól van, ez az amit vártam! Az örök szerelmi vallomást! Ez már a harmadik ma! Hát egy férfival semmi másról nem lehet beszélni, mint szerelemről?...

Főállt és tekintetével kalapját kereste.

— Futok innen, drága mester.. Veszedelmes itt maradnom. A jövőben vigyázni fogok, hogy ne jöjjenek későn. Így elkerüljük, hogy meglepjen bennünket az alkony. Ez a csábító pillanat, a nagy bolondságok órája.

A festő mindenáron marasztalni próbálta. A kocsija még nincs itt, várhatna még pár pillanatig. Megígérte, hogy higgadtan fog viselkedni.

Egy szót sem szól többé, ha ez kellemetlen számára.

A grófné engedett de vonakodott, leülni. Néhány lépést tett a műteremben és végül kinyitott egy harmoniumot, amely a nagy ablaknyílás mellett állott.

— Egy kis zene jót tesz majd. Ez lecsillapít bennünket... Maga Mariano szépen ott marad a széken és nem jön közelebb. Majd meglátjuk, jól viseli-e magát

Ujjait a billentyűre tette, lábával megnyomta a pedált és Haendel Largó-ja ünnepélyesen, titkzatosan, álmatagon csendült fel a műteremben. Az ária szárnyalóan emelkedett a boltozat felé, amelyet félhomály burkolt be. Átszüremlett a kárpitokon és elárasztotta zengésével az egész műtermet. Az ember azt hihette volna, elhagyott székesegyházban van, ahol láthatatlan művész zendíti meg az orgonát az alkony rejtelmes óráján.

Concha megindulást érzett, átengedte magát asszonyi szentimentalizmusának, annak a fölületes és szeszélyes érzelmességnek, amelyért barátnői, mint valami nagy művészre néztek fel rá. A zenének meg volt az a hatása, hogy elérzékenyítette. Erőfeszítésébe került, hogy el ne sírja magát, maga se tudta, miért.

Egyszerre abbahagyta a játékot és nyugtalanul fordult hátra. A festő ott állt mögötte. Concha mintha a nyakán érezte volna lehelletét. Tiltakozni akart és hogy saját zavarát palástolja, nevetni próbált, de hiába.

— Mariano, — suttogta — menjen vissza oda, ahol volt.

Félig megfordult a zongoraszéken és mozdatlanul ült ott, szemben a műteremablakkal, a billentyűkre könyökölve.

Sokáig csöndben maradtak s a grófné csak ült szótlanul, a festő pedig ott állt és Concha arcát nézte, amely a növekvő félhomályban fehér foltként világított felé.

A nagy ablaknyílás most azúrszínbe borult. A kert gallyai, mint valami kínai tusrajz ágas-bogas vonalai látszóttak az ablaktáblákon át. A műterem mély esendjében hallatszott a bútorok recsegése, ami a fának és a tárgyaknak titokzatos életét tárta fel az árnyban és a csöndben.

Mindkettőjüket mintha teljesen leigázta volna az óra titokzatossága: a nap haldoklása megbénította gondolataikat. Úgy érezték, hogy valami bizonytalan és édes álom ringatja őket.

A grófné kéjesen borzongott meg.

— Mariano, menjen messzebb tőlem, — mondotta halkán, szinte erőlködve. — Olyan kellemes ez a pillanat... Az az érzésem... nevetséges... hogy fürdőt veszek... valami lelki fürdőt... Nem, ez nem jól van így!... Csavarja föl a villanyt, mester. Egy kis világosságot kérek!... Ez nem is illik.

Mariano nem hallgatott rá. Odahajolt fölébe és megragadta az egyik kezét. Ez a hideg és érzéketlen kéz mintha észre sem vette volna az ő keze szorítását. A festő hirtelen lendülettel ajkához emelte és kis hijja volt, hogy belé nem harapott.

A grófné, mintha álmából riadna, büszkén egyenesedett fel.

— Ez nemcsak gyerekesség, Mariano, hanem visszaélés az ember bizalmával.

De nyomban nevetni kezdett szokott szarkasztikus mosolyával, mintha szájalom fogta volna el Renovaes zavarával szemben.

— Na, megbocsátok magának, kedves mester. Egy kézcsoók végül is nem jelent semmit. Ez csak

aféle bevezető mozdulat... Ezt sokan megengedik maguknak.

Ez a közöny keserű gyötrellem volt a művész számára, aki úgy érezte, hogy ezzel a kézesókkal már félig-meddig magáévá tette a grófnét.

A grófné idegesen keresett-tapogatott a sötétben és egyre azt hajtogatta, fojtott ingerültségtől remegő hangon:

— Világosságot! Világosságot! De hol van hát az a kapcsoló?

A világosság felgyúlt, anélkül, hogy Mariano egyetlen mozdulatot tett volna, pedig a grófné sem találta meg az annyira keresett kapcsolót. Három elektromos lámpa ragyogott a műterem tetején és fehér fénynyalábuk kiemelte a homályból az aranykereteket, a tarka szőnyegek színeit, a csillogó fegyvereket, a drága bútorokat és az élénk színű vásznakat.

Mind a ketten hunyorogva bámultak a hirtelen fellobbanó fénybe, amely elvakította szemüket.

— Jó estét, — szólt az ajtó felől egy mézédés hang.

— Dolores!

A grófné odafutott hozzá, áradozón ölelte át két karjával és csókolgatni kezdte lesóványodott és kivörösödött arcát.

— Milyen sötétben talállak benneteket! — folytatta Dolores olyan mosollyal, amelyet Renovales már jól ismert.

Concha azonban egészen elkápráztatta bőbeszédűségével. A mester nem akart világosságot gyújtani, szereti a félhomályt. Aféle művészszeszély; kedves Doloreséről beszélgetett vele, miközben ő a kocsiját várta. E szavakkal megcsókolta a törékeny asszonyt és eltolta magától, hogy kedvére szemlélhesse s közben élénken ismételte:

— De milyen előnyös színben vagy ma! Sokkal jobb formában talállak, mint három nappal ezelőtt.

Dolores még mindig mosolygott.

— Köszönöm neked... A kocsid különben a kapu előtt vár. Az inas éppen most jelentette nekem... Azért jöttem le, mert idecsalt a harmónium távoli hangja...

A grófnénak egyszerre sietős lett az útja. Hirtelen eszébe jutott, hogy még egész sor dolgot kell elintéznie. Felsorolta, kik várnak rá. Dolores segített a kalapját és a fátylát föltenni és a grófné ezer kedveskedéssel halmozta el.

— Isten veled, drágám. Viszontlátásra szívecském. Emlékszel még a zárdára? Milyen boldogok is voltunk ott!... A viszontlátásra, mester.

Az ajtónál megállt, hogy még egyszer megesőkolja Dolorest.

Es mielőtt végleg eltűnt volna, befejezésül még azt mondta a szegény áldozat sírángozó hangján:

— Irigyellek, drágám. Te legalább boldog vagy, te olyan férjre találtál, aki imád... Csak jól gondját viselje, mester. Dédelgesse, hogy meggyógyuljon és ismét szép legyen... Jól gondját viselje... vagy velem gyúlik meg a baja.

VI.

Renovales szokása szerint az ágyban olvasta el az esti lapokat. Mielőtt a lámpát eloltotta volna, egy pillantást vetett feleségére.

Dolores ébren volt. Renovales látta, hogy tágranyílt szeme ellenséges kitartással mered rá. Néhány hajfürtje szomorúan csüngött ki hálófőkötőjének csipkéi alól.

— Te nem alszol? — kérdezte tőle a festő gyöngéd hangon, amelyen megérezte a nyugtalanság.

— Nem, — felelte kurtán és keményen a felesége.

Azzal hátat fordított neki.

Renovales le nem tudta húnyni szemét a sötétben. Dolores nyugtalanította. Az asszony szem-mellátható visszatetszéssel kuporodott össze ágyában, hogy kikerülje az ő érintését.

Szegény kicsike!... Renovales úgy érezte, hogy fájdalmas lelkiismeretfurdalás gyötri. Bűntudata fölébredt. Bár a nap eseményeinek nem volt nagy jelentőségük, az egész a magáról való megfélekedés, a gyöngeség önkéntelen cselekedete volt. A grófné bizonyára nem gondolt már rá, ami pedig őt illeti, neki eltökélt szándéka volt, hogy a dolog nem fog megismétlődni.

Az ő korában... Családapa létére. Belebocsátkozni egy szerelmi kalandba, átengedni magát az alkony melankóliájának és egy fehér kezecskét csókolgatni a szerelemtől részeg trubadur pózaival, az egész kissé nevetséges volt! Barátai alaposan kinevették volna érte!.. Minden áron meg kellett szabadulnia ettől a »regényességtől«, amely időről időre elfogta. Minden embernek be kellett töltenie sorsát és úgy vállalni az életet, amint az számára jelentkezett. Ő arra született, hogy erényes ember legyen, bele kellett nyugodnia házias életének viszonylagos békéjébe és szívesen fogadnia ritka ajándékait kárpótlásul az erkölcsi szenvedésekért, amelyeket felesége betegsége okozott neki. Be fogja érni lelke ünnepnapjaival. Rákényszeríti testét a hitvesi hűségre, vagyis az örökös megtartóztatásra. Szegény Dolores! A lelkiismeretfurdalás, amelyet ezért a gyöngé pillanatért érzett, amit bűnnek tekintett,

arra ösztökélte, hogy közeledjék feleségéhez. De az elhúzta tőle lázban égő testét.

Dolores nem aludt. Lélegzetét se lehetett halani, úgy feküdt, mint a halott ebben a mély sötétségben. De férje kitalálta, hogy nyitva van a szeme és hogy vonásain zord kifejezés ömlik el... S ő maga is mozdulatlan maradt. Megbánásának élénksége némi vigaszt hozott számára. Ezen túl nem fog megfélekedezni sem arról, hogy felesége, sem arról, hogy leánya van...

Örökre el fogja verni magától az ifjúság vágyait, a sorsa el volt döntve. Megmarad annak, aki volt és tovább mázolja a portrékat, amelyeket megrendelnek nála, kielégíti a közönség szélségeit és még több pénzt keres. Erőt vesz magán és felesége követelményeihez igazítja művészetét. A fődolog az, hogy békében éljen s lehetőleg mennél tovább. Leánya férjhez fog menni. Kétségkívül kedvence tanítványának, Soldevillának a felesége lesz, aki szerelmes belé... vagy esetleg annak az ostoba Lopez de Sosának, ennek a hóbortos automobilosnak, akit Dolores jobban kedvelt a másíknál azért, mert nem festett.

Ő pedig, Mariano Renovales, ha majd nagyatya lesz, csendesesen szemléli, hogy őszül a szakálla. Valami olyan szelíd méltóság ömlik el majd rajta, amilyennel a Mennyei Atyát festik. Dolores a gyöngéd ápolás következtében gyógyultan és boldogan, szintén nyugalmas és szelíd, öreg kort ér, amikorra majd az évek múlása elcsitítja idegeit.

A festő egészen elmerült ennek a patriarkális képnek boldogságában. Hát igen, úgy válik majd meg ettől a világtól, hogy bele sem kóstolt a legízesebb gyümölcsökbe, de annak a léleknek boldog nyugalomával, amelyet az élet szenvedései nem gyötörték meg.

Ettől az ábrándtól elringatva, a művész lassan lassan álomba merült. S egyszerre a homályban egy ezüstszakállú aggastyán rémlett fel előtte és egy kecses, kis öreg asszony, nagy rakás lurkótól körülvéve; a gyerekek egy része az orrát fúrta, másik része a földön hempergett hassal az égnek, mint a kis macskák, mikor játszanak; a legnagyobbak, ceruzával kezükben, a törődött, öreg pár képét rajzolgatták kezdetleges vonalakkal és valamennyi karban kiáltozta a gyöngédség lelkes odaadásával: »Kedves nagypapa! Drága nagymama!«

A kép elmosódott kimerült képzeletében. Nem tudta már megkülönböztetni az arcokat, de a gyöngéd kiáltások még ott csengtek a fülében s el-elhalkultak egy pillanatra, majd ismét erősebben hallatszottak... Most lassan közeledni kezdtek... De ezuttal úgy rémlett Renovalesnek, mintha panaszos, fájdalmas vonítást hallana, egy állat üvöltését, amely a mészáros kését érzi húsában

A művész iszonyatában azt képzelte, hogy valami éjjeli szörny vergődik mellette. Borzadályos, kemény, hegyes csápok horzsolták és döfködték testét.

Fölébredt, agya még egészen zavart volt ezek-től a látomásoktól, a megdöbbenésnek és iszonyatnak borzongása rázta tetőtől talpig. A láthatatlan szörny ott volt a közelében, vonaglott, végét járta... A haláltusa hörgése megtépte a sötét némaságot.

Renovales a félelemtől sarkantyúzva egészen fölébredt. Dolores hallatta ezt a szörnyű sikolyt. Gyötrelmesen vergődött ágyában, nehezen szedte a lélegzetet.

Most a kapcsoló csattanása hallatszott és az élesen fellobbanó fény rohama tetőpontján érte

a szegény kis asszonyt. Sovány tagjait görcsös vonaglás húzta össze, szembogara kitágult, szája egészen félrehúzódott s a szája szögletében könnyű tajték jelent meg. Tekintetében ott volt a végvonaglás furcsa bandzsalsága.

Renovales, akit egészen kihozott sodrából ez az ébredés, át akarta karolni feleségét, hogy gyöngéden magához vonja.

— Hagyj... en...gem! — sikoltotta szaggatott hangon Dolores. — Ne é...rints... gyűlölek!...

De hiába kiáltotta férjének, hogy eressze el, mert közben görcsösen belékapaszkodott és ujjai-val úgy szorította a nyakát, mintha meg akarta volna fojtani. Az atlétai termetű Mariano, aki fel sem vette ezt a szorítást, jóságos szomorúsággal suttogta:

— Csak szorítsd erősen! ... Ne félj semmit! Ettől megkönnyebbülsz...

De Dolores keze, amely belefáradt az izmos test hiábavaló szorongatásába, egy ernyedett mozdulattal elbocsátotta zsákmányát.

Néhány pillanat múlva zokogásban tört ki és megsemmisülve, tehetetlenül roskadt össze. Csak a kebléből felszakadó hörgés s a két vékony könnyűbarázda, amely szakadatlanul futott a szeméből, árulta el, hogy még él.

Renovales kiugrott ágyából és ide-oda szalagált a szobában éjjeli öltözékében, anélkül, hogy tudta volna, mit is keres igazában. Közben egyre gyöngéd szavakat suttogott, hogy megpróbálja feleségét lecsillapítani.

Ez abbahagyta a nyögést és töredezett hangon kezdett beszélni, de beszédét szüntelen újabb hörgések szakították meg.

A festő megállt, hogy hallgassa. Egészen elémíttették az ocsmány szavak, amelyek felesége

ajkáról felszakadtak. Ebben az izgalomban, amely egész lényét feldúlta, mind az a durvaság és mocskos beszéd, amit az utcákon hallott, visszatért emlékezetébe.

Olyan természetesen mondta ki ezeket a szavakat, mintha egész életében használta volna őket.

A szitkoknak és káromkodásoknak egész litániáját hörögte el. Férje megbotránkozásában azt se tudta, hová legyen a csodálkozástól.

— De kiről beszélsz? Ki az a személy?

Dolores mintha csak erre a kérdésre várt volna. Főlemelkedett ültő helyéből, feltérdelt az ágyában és meg se próbálta eltakarni csenevész testét.

— Ugyan kiről beszélhetnék? Hát Albercánéről!... Erről a förtelmes ringyóról! Csak add az ártatlant! Talán te nem tudsz semmit! Nem? Szegény kis ártatlan!

Mereven nézett Marianora, idegesen rázva szájalomraméltó fejét, amely fölött örvénylőn kavarogtak zilált hajfürtjei.

Ronaveles várta ezt a csapást. Ártatlanságának és jószándékának tudata erőt adott neki. Színpadias és kihívó magatartást öltött. Egy fejemozdulattal hátracsapta lobogó haját. A szoba valamennyi tükre visszaverte ezt a nevetséges pózt.

— Dolores, annak a nevére esküszöm, akit legjobban szeretek ezen a világon: csalódot. Semmi közöm Conchához. A lányunkra esküszöm neked.

Ez a kijelentés egyáltalában nem nyugtatta meg a feleségét.

— Ne esküdj, ne hazudj!... Hagyd békén a lányomat. Színész! Képmutató! Mindnyájan egyformák vagytok.

Talán bolondnak nézi őt? Tud mindent, ami körülötte szövődik. Renovales közönséges kéjenc. észrevette már házasságuk első hónapjaiban. Ami Conchát illeti, alig van nála rosszabb egész Madridban. Nem hiába nevet mindenki a férjén... Mariano és Concha úgy értik egymást, akár a vásári tolvajok, egymás számára teremtette őket az Isten, a saját házában üznek csúfot belőle...

— Ez a szeretőd! — kiáltotta oda férjének fagyos haraggal... — Csak valld be. Mondd el újra azt a sok szép elméletet a szerelem jogáról és a gyönyör jogáról, hiszen szüntelen azon rágódtok kedves barátaiddal a műteremben. Rajta, csak mondd el nekem is azt a sok képmutató frázist, ami igazolja, hogy lábbal taposod a családot, a házasságot... és mindazt, ami szent. Csak valld be bátran a tetteid!

De Renovales, akit egészen felizgatott ez a félelmes beszéd, egyre csak azt ismételte megadással, szívére tett kézzel:

— Artatlan vagyok! Esküszöm neked. Semmi nem igaz abból, amit feltételezel rólam.

Es az ágy másik oldalára kerülve, megpróbálta átölelni Dolorest.

Hiábavaló fáradság volt. A törékeny test kisziklott karjai közül, Dolores az utálat mozdulatával taszította el magától.

— Hagyj engem. Ne nyúlj hozzám! Az érintésed csak utálatot kelt bennem!... Csalódsz, ha azt képzeld, hogy ellensége vagyok Conchának. Ismerem a nőket! Jól van, elhiszem, — mivel olyan makacsul fogadkozol ártatlanságodról — hogy nem történt semmi köztetek, de ez csak rajta múlt, akinek annyi az imádója, hogy nem tudja, mit kezdjen velük és aki régi barátság-

gunkra való tekintettel nem akarta még jobban megszorítani életemet. Concha volt az, aki ellenállt, nem te!... Ismerlek én téged! Tudod, hogy még a gondolatodat is kitalálom, hogy a szemedből olvasok. Csak gyávaságból, csak az alkalom hiánya miatt vagy hű hozzám! De közben egyre csak ocsmányságokról ábrándozol. Sőt éppen ez az, ami utálatot kelt bennem...

Nem is engedett időt Renovalesnek, hogy tiltakozzék, hanem újra vádakkal halmozta el, kiöntötte előtte rengeteg megfigyelését, amelyet hosszú időn át gyűjtött, rámutatott minden gyanús cselekedetére, megvádolta minden szándékát, ízekre szedte még a szavait is, amelyeknek rejtett értelmét az idegbeteg leleményességével találta ki.

Szemére hányta, milyen elragadtatott kifejezés gyúl fel a tekintetében, ha egy szép asszony ül neki modelt, szemére hányta azokat a dicséreteket, amelyekkel egyiknek a keblét, másiknak a vállát magasztalta, szemére hányta azokat a pillantásokat, amelyekkel más művészek meztelen képeinek reprodukcióit vizsgálta, akiknek ledérségét maga is utánozni szerette volna.

Hiszen ha én meghalnék, a műtermed valóságos találkahellyé válna! Egyetlen tisztességes nő be nem tehetné oda többé a lábát. Örökösen csak meztelen nőket festenél... De mit is mondok, hogy csak festenél!...

Es dühtől reszkető hangja elárulta, mennyire gyöttri a szépségnek ez a kultusza, hogy megsebezték azok a dicséretetek, amelyekkel az emberi test ragyogását magasztalták előtte akit a betegség idő előtt elesúfitott és megvénített.

Azt hiszed, nem ismerem én még a gondolataidat is?... Csak nevetek a hűségeden... Hazugság az egész! Képmutatás! Mennél jobban öreg-

szel, annál ellenállhatatlanabbul kerít hatalmába ez a dühös vágy. Ha tehetnéd, ha volna hozzá bátorságod, utána futnál ezeknek a szép állatoknak, akiket olyan kéjjel dícsérsz... Nincs bened semmi más, csak durva anyagiasság! A forma! A test! És erre mondják, hogy művész... Látd, szívesebben feleségül mentem volna egy csizmadiához vagy más valami derék munkáshoz, aki vasárnap kijár ebédelni a zöldbe a feleségével. Az legalább imádja az asszonyát... mert nem ismer mást...

Renovales kezdett dühbe jönni. Felesége már nem csak a tetteit üldözte, hanem a gondolatait is. Valóságos szent inkvizíció volt ez. Dolores türelemesen, makacs kitartással kémlelte őt órák hosszat. Megfigyelte minden mozdulatát, mélyére hatolt minden gondolatának, tanulmányozta hajlamait és igyekezett magyarázatát adni minden lelkesedésének.

— Elég volt, Dolores... Ez méltatlan dolog... Hát már nem szabad gondolkoznom se, már nem is dolgozhatok nyugodtan... Kikémlelsz és a sarkamban vagy még a művészetemben is...

Az asszony megvetően vont vállat Renovales művészete! Törődik is ő a művészetével!

Azzal újra a festészetnek rontott neki és szánta-bánta, hogy művészhez kötötte sorsát.

— Szerettelek, tudod! — mondotta hidegen. — Szerettelek, de már nem szeretlek. Mért is szeretnélek? Akármennyit esküdözöl is, hogy hű vagy, nem is tudsz hű lenni. És ha még egyetlen pillanatra sem mozdulnál el mellőlem, a gondolataid akkor is idegen nőkhöz tapadnának. Az agyad valóságos szerály. Azt hiszem, hogy egyedül vagyok melletted... De elég csak rád néznem, már is az az érzésem, hogy asszonyokkal telik meg a ház. Körülvesznek és gúnyt űznek belőlem. Mind-

nyájan szépek, akár a sátán remekei, mindnyájan meztelenek... Hagyj el engem, Mariano. Ne köze-líts hozzám, nem akarlak látni! Oltsd el a lám-pát!

Es látva, hogy a művész nem mozdul, maga csavarta el a villamos kapcsolót. Hallani lehetett a sötétben, hogy ropognak az ízületei... Azután besüppedt takarói alá.

Renovales egy darabig ott állt a sötétben. Ta-pogatódzva kereste meg az ágyat és lefeküdt. Nem gondolt már arra, hogy tovább kérlelje a felesé-gét, némán és ingerülten feküdt a sötétben. A gyöngéd száanalom, amely lehetővé tette, hogy tűrje felesége ideges támadásait, eltűnt. Mit köve-tel még tőle ez az asszony? Meddig akar menni? Eddig is aszkéta életet folytatott, hallgatást pa-rancsolt vágyainak, amelyek nagyon is jogosul-tak voltak egy életerős és egészséges firfinál... Talán csak szokásból, de végeredményben mégis hű és tiszta maradt... Most már a gondolatainak sem fognak békét hagyni! Lehetetlenné vált szá-mára, hogy tovább is elviselje ennek a nőnek a féltékenységét, akit ifjúságának és üdeségének el-vesztése ennyire elkeserített.

Dolores újra sírni kezdett a sötétben s testét szaggatott kis zokogások rázták.

A harag érzéketlenné tette Marianot.

»Csak sírj, kicsikém! — gondolta magában némi elégtétellel. — Tőlem akár reggelig nyög-hetsz. De arra ne számíts, hogy én szólok hoz-zád.«

Dolores, akit férje közönye kifárasztott, a nyögésekről szavakra tért át. Csúfot üztek be-lőle! Nevetséges lett az emberek szemében... Az ápolónő szerepére kárhoztatták. Az volt a feladata, hogy őrkdjék a művész jóllétére! Es a férje azt hitte, minden kötelességét teljesítette azzal, hogy

nem tartott szeretőt és ritkán járt el hazulról. Oh ha az anyja nem volna halott!... S a fivérei nem volnának olyan önzők! Járják a világot követségről követségre és még csak nem is válaszolnak panasszal telt leveleire, örülnek tartják, mert azért panaszkodik, hogy híres férje van és gazdag!...

Renovales, akit egészen kihozott sodrából ez a sok igazságtalanság, kétségbeesetten temette fejét a két kezébe.

»Az anyja! — gondolta magában. — Hála Istennek, örökre a föld alatt van ez az elviselhetetlen hölgy! A fivérei! Zsiványok, akik csak azon voltak, hogy kicsaljanak tőle valamit... Uram, adj türelmet, hogy elviseljem ezt az asszonyt! Adj erőt, hogy megőrizzem hidegvéremet! Ne engedd, hogy megfélekedezzem férfivoltomról!«

És hogy érzéketlenségét megőrizze, gondolatban végigfutott azokon az okokon, amelyek mellette szóltak, hogy rá se hederítsen az asszonyra... Ez nő?... Dehogy is az, szegény beteg! Mindenkinek megvan itt a földön a maga keresztje, az ő keresztje Dolores.

Felesége mintha csak kitalálta volna gondolatait, abbahagyta a sírást és vontatott hangon kezdett hozzá beszélni, amelyen áttört a kegyetlen ironia.

— Ami Albercánét illeti, egészen hiábavaló rá számítanod — jelentette ki nagyon is női logikátalansággal. — Figyelmeztetek, hogy tucátjával vannak imádói: s ezeknek ereje veled szemben az előkelőség és a fiatalság. Egy nő szemében sokkal többet jelent ez a tehetség.

— Mit bánom én! — ordította Renovales, aki nem tudta tovább visszatartani dühét.

— Jobbnak tartom, ha figyelmeztetek, hogy ne ringasd magad illúziókba... Csúfos kudarcba

rohansz, mester... Nagyon öreg vagy már, te jámbor, az évek múlnak... nagyon öreg vagy és nagyon rút. Olyan rút, hogy ha ilyen lettél volna, mikor megismertük egymást, ma nem volnék a feleséged, akármilyen nagy dicsőség övez is.

Ez az utolsó döfés lecsillapította Dolorest, abbahagyta a nyögést és úgy látszott, elaludt.

A mester nem mozdult. Amint ott feküdt hanyatt, karját feje alá csúsztatva, tágranyílt szemmel, úgy látta, mintha vörös pontok táncolnának a sötétben. A pontok azután megnőttek, eszeveszetteen kezdtek forogni önmaguk körül és tüzes gyűrűket alkottak, amelyek nesztelenül surrantak tova a levegőben. A harag idegrázkódást idézett elő: az utolsó tördöfés nem engedte elaludni. Ez a seb, amelyet önérzetén ejtettek, percre meg nem szűnt sajogni. Az volt az érzése, hogy leggonoszabb ellensége mellett fekszik.

Hogy öreg és megvetésre méltó! Hogy nem állja ki a versenyt az apró ficsúrákkal! Ó, az Európaszerte ismert művész, akinek jelenlétére el-sápadnak az izgalomtól a fiatal lányok, akik le-gyezőket festenek és akvarelleken pepecselnek!

»Megállj, hamarosan lesz alkalmam megmutatni neked, mennyire tévedsz, szegény asszony! — gondolta magában, miközben kegyetlen vonás rajzolódott az arcára. — Majd meglátod, jelent-e valamit a dicsőség és hogy csakugyan olyan öregnek találunk-e, mint te képzeled.«

Fiatalos örömmel idézte emlékébe az esti jelenetet, a kézesókot, a grófné kedves zavarát, különös viselkedését, amelyben védekezés és odaadás is volt egyszerre. Nem útmutatás volt-e ez számára? A bosszúállás gyönyörével élvezte emlékeit.

Könnyed mozdulatot tett és közben hozzáfért Dolores testéhez. Visszataszító érzés borzongott végig rajta.

Ez a nő mindig leggonoszabb ellensége volt. Lám, most még meg is szomorítja az életét, miután tönkretette. A komor légkör nélkül, amely miatta nehezedett rá, a legcsodálatosabb műveket hozta volna létre. De látnia kellett, hogy torlaszolják el a »jólnevelt« kisasszony kicsinyes előítéletei. Idegrohamokat kellett eltűrnie, amelyek kizökkentették a helyes irányból, lecsökkentették és meggyöngítették művészi alkotóerejét. És ezen túl mindig így kell majd élnie?... Borzalommal képzelte maga elé a jövőt, látta a meredek és poros partot, amelyet meg kell másznia, nem lesz része sem az árny hűvösségében, sem a nyugalom édes-ségében és mennie kell folyton, folyton, reménytelenül és öröm nélkül, annak a kötelességnek a bilincseibe verve, amellyel ellenségének tartozik... Hát ilyen szolgaságban teljen el az élete? Nem! Az Isten irgalmáért, csak ezt ne! Ennél a halál is sokkal kívánatosabb volna!

És ekkor valami kékes világoosság, valami baljós fény derengett fel az agyában. Egy gondolat, talán vágy, de a megdöbbenés és dermedt iszonyat borzongását kergette végig egész testén.»

»Hátha Dolores meghalna!...«

Miért ne?... Nem volt-e végül neki is joga hozzá, hogy szabad legyen, nem volt-e joga, hogy széttépje láncát? Nem ő volt-e az erősebb? Egész élete abban telt el, hogy a dicsőségre vágyakozott, de a dicsőség is csalás volt, ha nem szerzett neki egyebet az emberek hideg tiszteleténél és nem juttathatta kézzelfoghatóbb előnyökhöz. A tevékeny életnek számos éve állott még előtte. Telezsufolhatná napjait gyönyörökkel, úgy élhetne, mint bizonyos művészek, akiket csodált, a nagyvilági élvezetek mámorában. Úgy dolgozhatna, ahogy kedve tartja, szabad lehetne!...

»Ó, ha Dolores meghalna!...«

Egyszerre csak azt hitte, hogy fölébred, hogy valami rémítő lidércnyomás igézetéből tépi ki magát. Mély megindulást érzett. Szegény Dolores! Bűnös gondolata borzalommal töltötte el. Egyáltalában nem érzett gyöngédséget felesége iránt. Nem, még mindig haragudott rá. De az áldozatok és nélkülözések hosszú éveire gondolt, amelyeket Dolores egyetlen panaszzó nélkül viselt el, mikor kitartóan állt mellette a nyomorral vívott küzdelmében, visszaemlékezett anyaságának szenvedéseire, a szerető gondra, amellyel Militát körülvette... Szörnyűség volt tőle, hogy a halálát kívánta!... Ellenkezőleg, Doloresnek élnie kell! Megadással fog elviselni minden bajt. Hogy Dolores meghaljon? Soha. Inkább haljon meg ő!

De a művész hasztalan próbálta magától elverni ezt a gondolatot. A kegyetlen vágy, amely egyszer fölébredt, nem akart visszahúzódni, elcsittulni, meghalni a lélek homályos mélyén, ahol megszületett. Új lény támadt életre Renovaesben, amely föllázadt akarata ellen, idegen volt öntudatának, érzéketlen résztvevő aggályaival szemben. És ez a zsarnoki »másik« vidáman duruzsolta a fülébe, mintha az élet minden gyönyörűségét mutogatná ezzel:

— Hátha Dolores meghalna!... Mi? Mester!... Ha véletlenül megtalálna halni!

MÁSODIK RESZ.

I.

Tavaszi jöttével Lopez de Sosa, a rendíthetetlen sportsmann», amint Cotoner nevezte, minden délután jelentkezett a Ranovales-palotában.

Legutóbbi szerzeménye, egy »nyolevan lóerős«, amelyről mindig büszkeséggel beszélt, folytonosan ott állt a rácsoskapu előtt.

Renovales állandóan kék sportöltönyben, fején hátravetett ellenzőjű sapkával, egy felfedező vagy egy tengerész elszánt arc kifejezésével látta belépni műtermébe a jeles sportférfiút.

— Hogy érzi magát, don Mariano? A hölgyekért jöttem.

Milita bő szürke köpenybe burkolódzva jött le, fejét kis fehér toque fődte, amelyre hosszú kék fátyol csavarodott. Dolores követte, úgy volt öltözve, mint a lánya, de Milita szépsége és bája a szó szoros értelmében tönkre silányította.

Renovales kellőképpen értékelte ezeknek a sétaautózásoknak a hasznosságát. Dolores a lábát fájlalta. Valami hirtelen gyöngeség arra kényszerítette hogy egész délutánokat töltsön a karosszékéhez szögezve.

Útált minden fizikai erőfeszítést, és úgy tett neki, hogy szabadon repülhet ezen a kocsin,

amely valósággal falta a távolságot és vitte őt, anélkül, hogy a legkisebb fáradságába került volna, Madridtól ugyanesak távoleső helyekre.

— Mulassatok jól! — kiáltotta utánuk a festő, aki egészen felvidült, hogy magára maradhat, mert kellemes volt neki az egyedüllét, amely megszabadította a hitvesi lelkesedés lidércnyomásától. — Magára bízom őket, Rafaelito. Csak semmi boldogság!

Rafaelito, akit nagyon bántott, hogy még kétkedni mernek tehetségében, tiltakozó mozdulatot tett. Ahol ő van, ott szó sem lehet semmiféle veszedelemről.

— Hát maga, nem tart velünk, don Mariano. Hagyja már itt az ecseteit. Csak a Pardóig megyünk.

A festő szabadkozott: nagyon sok a dolga. Különben is útálja a sebességet. Őt egyáltalában nem szórakoztatja, ha habzsolják a messzeséget és félig hűnyt szemmel még a tájat sem láthatják. Jobb dolga van, mint szüntelen az elsuhanó utat bámulni az örökös porfelhőben.

— A viszontlátásra, papa!

Milita fölemelve fátyolát, odanyújtotta apjának piros és érzéki ajkát, amelyből a mosoly ki-villantotta a ragyogó fehér fogakat. Ezt a csókot egy másik hideg és szertartásos csók követte, Dolores csókja, amelyet a megszokás közömbössé, sőt hűvössé tett.

Eltávoztak mind a hárman, az anyja bágyadtan támaszkodva Rafaelito karjára, mintha alig tudta volna vonzolni beteges testét. Vértelen arcán halálos sápadtság fakult.

Renovales egyedül maradv műtermében, olyan örömet érzett, mint az iskolásfiú, ha szün-időt kap. Nagyobb lelkesedéssel dolgozott mint rendesen, torkaszakadtából énekelt és boldogan

hallotta, hogy verődik vissza a hangja a visszhangos boltok alatt. Cotoner gyakran rajta érte, hogy azokat a pajzán dalokat énekli, amelyeket Rómában tanult. A pápák arcképfestője nyomban csatlakozott hozzá és a refrén befejeztével megtapsolta ezeket a műteremtréfákat.

Székel, a magyar festő, aki néha szintén társaságukban volt, már visszautazott hazájába az Udvarhölgyek másolatával. Elutazása előtt nagy áradozással búcsúzott barátjától. Szívére tette Renovales kezét és egyre azt hajtotta átszellemlült arccal: »Maestronel! Maestronel!«

Alberca grófné arcképe nem volt már a műteremben. Gazdagon csillogó keretbe téve, főekességévé vált az előkelő hölgy szalonjának, ahol állandóan kihívta a grófnő imádóinak bámulatát.

Olykor délutánonkint, mikor Dolores és Milita eltávoztak a műteremből s egyre távolabbról hallatszott az automobil tompa berregése és az autótülök dühös bégése, a mester és barátja el-el beszélgettek Lopez de Sosáról: »Derék fiú, kissé ostoba, de nagyon kedves!« — Ez volt róla Renovalesnek és öreg barátjának véleménye. A »rendíthetetlen sportsman«, rendkívül büszke volt a bajuszára, amely halvány hasonlatosságot teremtett közte és a német császár közt, és mikor leült, gondja volt rá, hogy szembetűnően tegye két kezét a térdére, mert így meg lehetett bámulni a bennük duzzadó erőt, az ereket, amelyek vörösen dudorodtak ki rajtuk s az izmos, vastag ujjakat. Nagyon sokat tartott az erejére és ezt naívvul el is árulta. Ha vele volt az ember, bizonyos lehetett arról, hogy csak sportról lesz szó. Sosa nem is mulasztott el egyetlen alkalmat sem, hogy meg ne próbálja elkápráztatni a két művészt, leírva nekik a hőstetteket, amelyeket mint vívó

aratott, a sikereket, melyeket törrel ért el, és egyéb atlétai mutatványait: ennyi meg ennyi kilót tud felemelni, ennyi meg ennyi széket ugrik át anélkül, hogy egyikhez is hozzáérne és így tovább... Gyakran félbeszakította a két barátot, mikor éppen javában beszélgettek a művészet nagy mestereiről, hogy közölje velük egy híres automobilista győzelmét valami rendkívül kétéves versenyen. Betéve tudta minden európai bajnok nevét, akinek sikerült egy babérágat szerezni a futásban, az ugrásban, a galamblövészetben, a boxolásban, a tör és a kardvívásban.

Egy délután csak látja Renovales, hogy Lopez lobogó szemmel, az izgatottságtól sápadtan lép be a műterembe.

— Don Mariano, végre van egy Mercedesem! Most értesítettek, hogy küldik.

A mester intett, hogy nem tudja, miről van szó. Ki az a Mercedes? Az elegáns Rafaelitonak csak egy szánakozó mosolya volt számára.

— A legkitünőbb márkájú automobil! Köztudomású dolog. Német gyártmány.

— Oh, pompás... Gratulálok.

A festő rántott egyet a vállán és az ecsetjei után nyúlt.

Lopez de Sosa gazdag volt. Apja, az egykori konzervgyáros nagy vagyont hagyott rá, amelyet böles üzletelvekkel gyümölcsöztetett. Fia nem játszott, nem tartott szeretőt, — nem volt ideje, amit ilyen fölösleges dolgokra vesztegessen, — és nem ismert más gyönyörűséget, mint a sportot. Volt egy nagy garázsa a fogatai és az autói számára, amelyet szinte a művész büszkeségével mutogatott a barátainak. Ez volt az ő muzeuma. Akadt jó egynéhány pár szép lova is, mert modern ízlése ellenére sem hanyagolta el a multat és éppen olyan jelentőséget tulajdonított annak

az ügyességének, hogy kitűnően el tudott hajtani egy fogatot, mint gépvezetői virtuozitásának. Időről-időre a nagy corrida napján vagy a nagy versenyeken a Hippodromban mindig elért némi sikert azzal, hogy hat, pomponokkal és csörgőkkel tele aggatott ponnyt hajtott, amely heves vágatásával minthacsak gazdájának dicsőségét és gazdagságát hirdette volna.

Dicselkedett erényes életével, amelyet egészen a társaságnak és a sportnak szentelt: nyitott könyv volt az élete, nem akadt benne hely semmi szerelmi-cselszövény számára. Kiadásai túllépték a jövedelmét. Istálló-garázsának nagyszámú személyzete, lovai, öltözködésének költségei kikezdték tőkéjét is. De Lopez de Sosát nem zavarta a dolgoknak ez az állása, amelynek jelentőségét pedig nagyon is jól látta, úgy gondolta azonban, hogy nagyon is korlátozni tudja majd a kiadásait, ha megnősül. Estéit az olvasásnak szentelte, nem tudott elaludni anélkül, hogy végig ne futotta volna a sportlapokat és az autójegyzéket, ezek voltak a klasszikusai. Minden hónapban új bevásárlásokat tett külföldön s ezek a bevásárlások ezrekre rúgtak és gyakran lehetett hallani, hogy komolyan panaszkodik az árfolyamok emelkedése, az elviselhetetlenül nagy vámok és a kormány tehetetlensége miatt, amely egyebet se tud, csak az ország fölvirágzását megakadályozni. Minden automobil ára jelentékenyen megnövekedett, mikor a határt átlépte. És a politikusok mindezek után még talpraállásról és haladásról mertek beszélni...

Tanulmányait a jezsuita atyáknál végezte a deustoi egyetemen és megszerezte az ügyvédi címet. De azért nem volt vakbuzgó ember, liberális elveket vallott és hajlott a modern eszmék felé. Nem volt sem rajongó, sem képmutató. Mikor az

apja meghalt, végleg búcsút mondott a jezsuitáknak, de azért a tanítvány tiszteletével viseltetett irántuk és tetszelgett magának azzal, hogy elismerte bennük a nagy tudósokat. Volt a lakásán egy kis könyvtár, amelyben vagy száz francia regény is akadt. Megvett minden kötetet, amely Párizsból jött, ha meztelen nő volt a tábláján. Az ő szemében két kategóriára oszlott az emberiség: kifogástalan úri emberekre és a többiekre. Az előbbieket közé sorolta a *Gran Pena* fiatal embezeit és a Casino öreg urait egy tömegben, valamint néhányat azok közül a kiválóságok közül, akiknek neve az újságokban szerepelt, ami szerint elvitázhatatlan tanujele volt az értéknek. A többi csőcselékszamba ment. Ez volt az a megvetésre méltó és közönséges tömeg, amelyet az utcákon lehet látni, az az ellenszenves és visszataszító söpredék, amely az utakon lábatlankodik s amely sérteget, szitkozódik és fenyegetőzik, mikor egy kis kölyök kerül az automobil kerekei alá nyilván azzal a jól megfontolt szándékkal, hogy elgázoltassa magát és kellemetlenséget okozzon egy tisztességes embernek. Ebbe a csűrhébe kellett sorozni szerinte azokat a fehérzubbonyos egyéneket is, akik süketek maradnak az autótülők jelzésére és vonakodnak kitérni, inkább eltasztatják magukat... hiszen egy ilyen fickó, aki két pesetát keres naponta, úgy sem érthet egy olyan géphez, amely ezrekbe kerül! Mit kezdjen mármint az ember ezzel a tudatlan és bamba népséggel! Hát ha még meggondolja, hogy ezek a nyomorultak jogról és forradalomról beszélnek!...

Cotoner, aki rettenetesen vigyázott szegényes ruhatárára s aki valóságos csodákat művelt, hogy házigazdájánál mindig a legkifogástalanabb öltözkében jelenjen meg, egészen riadtan kérde-

zösködött Lopez de Sosától ruházatának részletei felől.

— Rafael, hány nyakkendője van jelenleg?

— Körülbelül hétszáz. Nemrég tartottam se-lejtezést.

Es mivel szégyelte, hogy nincs meg a kívánt ezer darab, arról beszélt, hogy most új választékkal frissíti fel a készletet legközelebbi útja alkalmával, melyet az Angol Autóserlegért Londonba kell tennie. Cipőit Párizsból hozatta, de egy svéd suszter csinálta őket, aki egykor VII. Edvard királynak is szállítója volt. Tucatjával állt a nadrágja, de egyet csak nyolcszor-tízszor vett fel. Minden kalapja Londonból jött. Evente nyolc redingotot rendelt, szerencsétlenségre gyakran kimentek a divatból, még mielőtt elajándékozta volna őket. A legkülönbözőbb színekből szabatta ruháit, minden órára és alkalomra más-más készült. Volt egy hosszú szárnyú redingotja, komor, tompa feketéből, amelyet valami párbajt ábrázoló, külföldi metszetről másoltatott le. Ezt akkor vette föl, mikor valamelyik barátja felkérte, hogy becsületbeli ügyben a segéd kényes szerepét vállalja.

Szabója bámulta biztos szemét, amellyel egy szövetet kiválasztott, az »igazi tehetségét«, amelyet akkor tanusított, mikor a szabásra kellett utasításokat adnia. Egyszóval ötezer durót költött évente a ruházatára és szerényen mondta a két művésznek:

— Alig hiszem, hogy valaki kisebb költséggel jól öltözködjék...

Lopez de Sose azóta férközött be Renovales bizalmába, mióta a művész az arcképét megfestette. Lopeznek autói és tökéletes öltözékei ellenére sem sikerült szilárdan megvetnie a lábát az előkelő társaságban. Alig fordított valakinek hátat,

az illető mindjárt csak úgy emlegette, mint a »szép jamfiút«, némi célzással apja üzletére. Lopez tudta ezt és azt is tudta, hogy a legtöbb fiatal lány, akivel a társaságban találkozott, fellázadt volna arra a gondolatra, hogy nőül menjen a »konzerv-ifjúhoz«. Renovales barátsága jogcím volt neki a büszkeségre.

Megrendelte a művésznél az arcképét, amelyet alkú nélkül fizetett ki, csak azért, hogy ott pompázzon a képzőművészeti kiállításon. Ez is éppen olyan eszköz volt, mint a többi, hogy feltűnjön és hogy bejuttassa jelentéktelen személyét azoknak a kiváló embereknek a galériájába, akiket a művész lefestett. Igyekezett hát magát mindig kapcsolatra hozni a mesterrel és mindenütt meghitt hangon beszélt »Renovales barátjáról«, ami némi tekintélyt kölcsönzött neki. Különben valami naív csodálatot érzett a mester iránt azóta, hogy Renovales, aki megúnta már örökös dicsekvéseit, vívóhőstetteivel, otthagya ecseteit, leakasztott a falról két ócska rapirt és néhány menetet csinált vele.

Mennél gyakrabban járt Lopez a művész palotájába, annál nagyobb vonzalmat érzett Milita iránt, mert úgy tűnt fel neki, hogy ő lehet az az eszményi feleség, akiről mindig álmodott. Nem is olyan utolsó dolog volna Renovales vejévé lenni. Azután meg a művész igen gazdag embernek számított, azt beszélték róla, hogy rengeteget keres és még hosszú munkásélet állott előtte, amelynek folyamán szépen kikerekíthette vagyonát. Milita mindenesetre egyedüli örököse volt.

Lopez de Sosa udvarolni kezdett hát Militának. Tűzzel-vassal nekilátott a dolognak: Mindennap más ruhában jelent meg, és hol valamilyik pompás fogatán, hol egyik drága autóján érkezett. Sikerült megnyernie az anya jóakarát, ami nem csekély eredmény volt. Főddolg

volt, hogy Lopez nem festett, ez maga is jelentékeny előnynek számított Dolores szemében. A szegény Soldevilla hiába vette fel a legtarkább nyakkendőket s a legmeglepőbb mellényeket, mindig fagyos fogadtatásra talált nála. Úgy látszott, mintha távol akarná tartani Militától.

Milita mosolyogva és gúnyosan taktikázott két imádója közt. Úgy látszott, egy szintre helyezi őket. Hol kétségbe ejtette a festőt azzal, hogy valósággal elárasztotta maró gúnyjával, hol apró bizalmasságokkal édesgette magához és azzal a meghittséggel bánt vele, amely gyermekkori játékaikra emlékeztette Soldevillát. De közben folyton dicsérte Lopez de Sosa eleganciáját és olyan barátságosan tréfált vele, hogy ezzel ismét a legfeneketlenebb kétség szélére kergette a festőt.

Renovales jót mulatott rajta, mennyire kifulladásztja a lánya két udvarlóját. Milita féelmes volt és sokkal több akaraterőt és határozottságot árult el, mint udvarlói.

— Ösmerem én a lányomat, Pepe, — mondotta Renovales Cotonerhez intézve szavait. — Legjobb őt szabadjára hagyni. De azon a napon, amelyen végre elhatározza magát, leghelyesebb lesz haldéktalanul belenyugodni a kívánságába. Különben még képes rá és megszökik a kiválasztottal.

Renovales jobban szerette tanítványát, akit csaknem fiának tekintett. Azután meg egy ilyen házasság csodálatos jövőt csillantott meg a szeme előtt. Festő lesz a veje, festők lesznek az unokái: a vére egész művészdinasztiában öröklődik, amely a dicsőség fényével ragyogja majd be a történelmet.

— De sajnós, Pepe, én nagyon félek, hogy a kicsike mégis a másik mellett dönt. Végre is nő

és a nőkre hatnak a kézzelfogható előnyök, mint az elegancia és az ifjúság.

Es némi keserűség villant át arc kifejezésén, mintha ez a megállapítás személyileg is fájdalmas lett volna számára.

Azután sorra vette Lopez de Sosa jó tulajdonságait. Végő megállapítása változatlanul ugyan az maradt:

— Jó fiú... kissé buta, az nyilvánvaló, de kitűnő pofa.

Alapjában Renovales kissé megvetette ezt az életre való fiatalságot, amely mostanában lépett be az életbe s kezdett mindent elárasztani, melynek műveltsége azonban meglehetősen közepes volt. Micsoda szokások! Sok testgyakorlat, rengeteg vívás, labdarugás, tébolyult rohamok az autóval, a hercegtől a nyárspolgárig mindenki erre a gyermekes örömökkal telt életre vetette magát, mintha kizárólag az volna az ember szerepe, hogy az izmait gyarapítsa. Erősek voltak ezek a mai fiatalemberek, de az értelmük zsenge maradt. Úgy látszott, mintha az új nemzedék ragaszkodni akart volna a tizennégyéves kor rendes elfoglaltságaihoz és mintha teljesen kielégítette volna a mozgásnak és erőgyakorlatoknak kizárólagos gyönyörűsége. Abban a korban, amelyben azelőtt már rég túl voltak a szerelem minden titkán, ezeknek a legényeknek legnagyobb része még teljesen tájékozatlan volt ezen a téren. A fiatalemberek külön csapatokba verődtek s az atlétai erőfeszítésekben megtalálták azt a kielégülést, amellyel tökéletesen beérték, s amely elvette minden kíváncsiságukat az élet más gyönyörűségei iránt. Keményöklű, nagy gyerekek voltak csupán, akik minden energiájukat erőgyakorlatokra tékoztatták. Micsoda cél lebegett ezeknek az új embereknek a szeme előtt?... Talán sikerülni fog

nekik egy egészségesebb, életerősebb emberiséget létrehozni, amely azonban nem ismeri az igazi szerelmet és a szenvedélyeket.

— Mi más fából voltunk faragva, nem igaz, Pepe? — mondotta Renovales pajzán arkifejezéssel kacintva barátjára. — Mi nem törődtünk annyit a testünkkel és mégis több örömet biztosítottunk számára. És ha nem voltunk is olyan tiszták, de legalább más eszmény lebegett előttünk, minthogy egy töftőffel nyerjük el a díszserleget... De azért, ha Milita Lopez mellett dönt, én nem ellenkezem vele. Ebben az esetben az a fődolog, hogy ők ketten jól megértsék egymást. Lopez de Sosa derék fickó, még arra is képes tán, hogy narancsvirággal jelenjen meg az oltár előtt. De nem tudom, hogyha az első láng kilobban, nem tér-e vissza szokásaihoz és a szegény Milita talán kevésbé fog majd örülni gépeinek, amelyek vagyona egy részét fölemésztik.

Megtörtént délutánonkint, napnyugta előtt, hogy Renovales lecsapta ecseteit és így szólt:

— Gyere Pepe, sétáljunk egyet.

Cotoner már tudta, miben áll ez a séta.

Végighaladtak a Retiro rácsa mellett, lassan lépkedve a járókelők közt, akik közül egyik-másik megfordult, hogy megmutassa, melyik a híres mester: »A magasabb kettőjük közül... az Renovales... a festő.« Néhány perc múlva azonban Mariano, akiben csak úgy forrt a türelmetlenség, meggyorsította lépteit és egy szót sem szólt többé, miközben Cotoner duzzogó arccal követte s valami dalt dudorászott a foga közt. Mikor a *Cibeleshez* értek, az öreg festő jól tudta, hogy megérkeztek sétájuk végéhez.

— A viszontlátásra holnap, Pepe! En itt befordulok. Látnom kell a grófnét.

Egy napon Renovales nem érte be ezzel a kurta búcsúval. Utána ment barátjának, hogy megmondja neki:

— Ide hallgass, ha a feleségem meg találná kérdezni tőled, hová megyek ma, egy szót se!... Tudom, hogy te diszkrét ember vagy, de ő nagyon ravasz. Azért kérlek erre, mert meg akarom kímélni magam a fölösleges magyarázatoktól. A grófné meg Dolores nem nagyon szeretik egymást... Asszonyi szeszély!

II.

Tavaszi elején, mikor Madridban azt hitték, hogy már végleg beállt a jó idő és néhány sétáló már föl is tette szalmakalapját, hirtelen újra beköszöntött a tél, az ég beborult, hóréteg borította a melegtől már meghasadozott földet és belepte a fiatal hajtásokat és a kertek első virágait.

A tűz újra lobogni kezdett a grófné szalonjának kandallójában, legnagyobb meglepődésére a látogatóknak, akik azokon a napokon gyülekeztek össze palotájában, amikor a szép asszony, mivel nem kellett semmiféle gyűlésen elnökölnie, otthon maradt. Egy délután Renovales, mikor Alberca grófné szalonjába belépett, lelkes elragadtatással beszélt a hóval borított Moncloa látványáról. Onnan jött. Fölséges panorama volt.

A grófnét gyermekes kíváncsiság fogta el. Látni akarta ezt. Elhatározta, hogy másnap ki-megy oda.

Hiába próbálták barátai lebeszélni. Előre megmondták neki, hogy föltétlenül időváltozás fog bekövetkezni. A nap előtör másnapra és a hó elolvad. Ezek a hideghullámok csak a madridi éghajlat folyton változó szeszélyeit követték.

— Mindegy — jelentette ki Concha vakmerőn. — A fejembe vettem, hogy elmegyek a Moncloára... Már évek óta nem történt meg ez velem... Úgy el vagyok foglalva!... Elhatározott dolog: kimegyek reggel az olvadást megnézni. Nem, nem reggel. Először is nagyon későn kelek, azután meg a Feminista Líga néhány tagját kell fogadnom, akik egy kis tanácskozássra jönnek el hozzám. A dolog délutánra marad. Ebédután megyek ki a Moncloára. Milyen kár, mester, hogy magának ebben az időben dolgoznia kell és nem kísérhet el! Maga, aki olyan csodálatosan meg tudja érteni a tájat, amelyet az igazi művész szemével lát és aki annyiszor beszélt nekem arról, hogy nézte végig a napkeltét a moncloai kis kastélyból, ami, mint mondotta, csaknem olyan fölséges látvány, mint a napnyugtát bámulni Rómában a Pincióról!...

A festő udvariasan mosolygott. Meg fogja próbálni, hátha ki tud menni másnap a Moncloára és itt nem lesz nehéz megtalálnia a grófnét.

A grófnét mintha hirtelen nyugtalanítani kezdte volna ez az ígéret, egy pillantást vetett Monteverde doktorra. De a doktor közömbös pillantásából nem lehetett arra következtetni, hogy könnyelműségnek tekintette volna ezt a kijelentést, vagy hűtlenséggel gyanúsította volna meg érte: ez mindenesetre egy kis csalódást okozott neki.

Átkozott doktora! Egyike volt azoknak az embereknek, akiket Renovales útált! A szép megjelenésű fiatalember olyan törékenynek látszott, mint valami porcellánfigura, vonásainak tökéletessége csaknem túlságba ment. Fekete haját sápadt homlokára lesimítva hordta. A szeme fölséges volt, bársonyosan puha, mint valami odaliszké. Fínom bajusza alól vérpirosan csillant elő a szája s mind-

ennek tetejébe az arcszíne sápadt volt, mint a kamélia s a foga villogó fehér. Concha elragadtatással legeltette rajta szemét. Ha beszélt, mereven ránézett, szinte tanácsot kért tőle a tekintetével és titokban kissé kétségbe is volt esve, hogy olyan kevés zsarnoki hajlam lakik a szép fiúban. Rabnője szeretett volna lenni, azt akarta volna, hogy igyekezzen kigyógyítani szeszélyeiből és álhatatlanságából.

Renovales ugyancsak lenézte. Az ő szemében Monteverde nem volt férfi és rendesen a nála megszokott nyers beszédmodorban ugyancsak nem hízolgón nyilatkozott róla.

A fiatalember élettannal foglalkozott és egy madridi egyetemi tanszék megüresedését várta, hogy pályázhasson rá. Alberca grófné magas pártfogásába vette és a legnagyobb lelkesedéssel beszélt Monteverdéről mindazoknak, akiknek egyetemi körökben valami befolyásuk volt. Áradozó dicséretekbe kezdett most is a doktorról, mit sem törődve Renovales jelenlétével. Ez a fiatalember tudós és — ami a legnagyobb szerencse! — olyan tudós, aki szép, mint egy angyal, olyan tudós, akit a tudománya nem akadályoz meg abban, hogy választékos eleganciával öltözködjön.

— Soha nem láttam olyan szép fogat, mint Monteverde doktoré! — jelentette ki a grófné az egész társaság előtt, erősen nézve a fiatalembert lorgnonján át.

Más alkalommal hirtelen félbeszakította csevegését, hogy hirtelen így kiáltson fel, mit sem törődve azzal, mennyire nem helyénvaló ez a felkiáltása:

— Nem figyelték még meg a doktor kezét? Finomabb, mint az enyém! Azt hihetné az ember, hogy női kéz.

Es ezt gyakran férje jelenlétében tette. Renovalest egészen kihozta vele a sodrából.

A rendjelekkel borított férj elképesztette nyugalmával. Mi az, hát süket ez az ember? Egyáltalában nem volt süket, mert a gróf ilyen alkalmakkor atyai jószággal mindig egy és ugyanazt a frázist mondta:

— Ez a Concha, milyen őszinte! De ne törődjön vele, kedves Monteverdém. A feleségem szeret így huncutkodni.

A tudós, akinek hízelgett a grófné imádata, mosolygott.

Írt egy könyvet a fajok eredetéről, amelyről a szép hölgy a legjobbakat mondta. A festő nem minden meglepetés és féltékenységgel nélkül figyelte meg a változást, amely a grófné ízlésében végbe ment. Nem kellett neki többé se zene, se vers, se szobrászat, lemondott mindarról, amit azelőtt szenvedélyesen szeretett. Nem tekintette már egyébként a művészetet, mint bájos és jelentéktelen időtöltésnek, amely legfeljebb arra jó, hogy a gyermekkorát élő emberiséget gyönyörködtesse. De az idők változtak, most komolynak kell lenni. Eljött a tudás kora. Renovales az asztalokon és a karosszékeken mindenfelé híres tudományos műveket talált, amelyek frissen voltak felvágva. Kitalálhatta az ember, hogy sebtében lapoztak bennük, majd unottan félredobták őket, miután hasztalan próbálták megérteni.

A grófné bizalmas emberei mosolyogtak, mikor hallották, milyen komolyan beszél a grófné a tudományról. A politikusok naívu csodálkoztak: mennyi mindent tud ez az asszony, ők maguk is szeretnék volna, ha így tudnak beszélni! Ami az orvosokat és a tanárokat illette, vagyis a tanult embereket, akik már régen nem tanultak, ezek nagy lelkesedéssel helyeseltek neki. Csakugyan

nem is volt az csekélység egy nőtől. És a grófné, aki időről időre szeméhez emelte lorgnonját, hogy egy-egy pillantást vessen a szép tudósra, pedáns kimértiséggel beszélt a protoplazmáról, a sejtek osztódásáról, a fagociták kannibáлизmusáról, a majmokról és a pithekanthroposról, és széleskörű magyarázatba kezdett az élet titkáról, olyan meglepő könnyedséggel ismételve a legvisszataszítóbb neveket, mintha olyan személyekről lett volna szó, akikkel előző este együtt vacsorázott.

A grófné szemében Monteverde fölötté állt a leghíresebb tudósoknak, hiába csodálta ez utóbbiaknak műveit a szép doktor, neki csak fejfájást okoztak és hiába próbálta kibetűzni soraiknak megfejthetetlen titkát. Viszont Monteverde könyvét számtalanszor elolvasta egymásután, és mindig csak ezt tudta róla mondani: »Nagyszerű munka!« és melegen ajánlotta valamennyi barát-nőjének, aki az olvasmányok terén eddig csak a divatlapok tárcarovatáig jutott.

— Ez aztán a tudós, — mondotta a grófné Renovalesnek, midőn egy alkalommal ketesben volt vele. — Még csak most kezdi, de én majd egyengetni fogom az útját, úgy, hogy végül is lángész lesz belőle. Mérhetetlen tehetség. Ha olvasta volna a könyvét!... Ismeri Darwint? Nem, úgy-e nem? Nos hát fölülmúlja Darwint és még sok mást!

— Ugyan! — vágott vissza a festő — ez a Monteverde úgy viselkedik, mint valami szép kis baba, Darwin pedig afféle vén majom volt!

A grófné nem tudta nevensen-e vagy haragudjék. Megfenyegette a festőt lorgnonjával.

— Hallgasson maga esunya ember. Maga csak festő. Maga nem tudja megérteni a gyöngéd barátságokat, a tiszta vonzalmakat, amelyeket a közös tanulmányok tartanak fenn és táplálnak!

A művész fájdalmasan nevetett a tisztaságnak

ezen a kirakatán. Ő világosan látott és Concha nem tudta valami kitűnően palástolni érzelmeit. Monteverde a kedvese volt, mint azelőtt egy zenész, abban az időben, amikor a grófné nem beszélt, csak Beethovenről és Wagnerről. Ezt pedig egy fiatal herceg előzte meg, rendkívül csinos fiú, aki *becerradákat* rendezett meghívott vendégek előtt s kegyetlenül feláldozta az ártatlan állatok, miután szerelemtől lángoló tekintettel üdvözölte Alberce grófnét, akinek pompás felsőteste fehér mantillába burkolva hajolt ki páholyából. A grófnénak a szép doktor iránt érzett szerelme köztudomású volt. Csak látni kellett, hogy fenekedett régi imádóinak köre Monteverde ellen! Ostoba fráter ez a tudós és könyve, amely ügyetlenül egymás mellé dobált adatokból van össze róva, Harlekin ruhájára emlékeztet.

Ami Renovalest illeti, ő saját magára volt dühös. De hiába próbált ellenállni a titokzatos erőnek, amely minden este a grófné házához hajtotta.

— Soha nem látnak ott többé! — dohogta mérgeesen a műtermében. — Mariano, szép kis szerepet játszol te ott! Be vagy osztva a karba, amely a háttérben duruzsol a szerelmi kettős alatt, egy nótát fújsz ezzel a sok esztelennel!... Átkozott kis portéka ám ez a grófné is!

De másnap megint csak visszament oda. Az a csaknem lenézésszámba menő fölény, amellyel Monteverde szeretője imádatának megnyilvánulásait fogadta, új életet öntött Renovales reményébe. Conchának hamarosan rá kellett unnia erre a nagyképű bábra és akkor vissza fog térni hozzá, aki maga volt a férfias erő megtestesülése.

A festő számot vetett tulajdon jellemének átalakulásával is. Minden erejét megfeszítette, hogy ne vegyék észre rajta ezt a változást. Szerelmes volt, és bizonyos elégtétellel ismételtette ezt ön-

magában is. Nem volt-e ez az ifjúság bizonyítéka és egy új életjel? Eleinte egyszerűen csak az a vágy vonzotta Conchához, hogy enyhítsen életének unalmán és az a szándék, hogy belekóstoljon a hűtlenségnek csípős gyümölcsébe. A grófné ellenállása még jobban felizgatta, de egyben át is alakította vágyát. Renovales nem tudta pontosan, mit érez. Talán fizikai vonzalom volt ez, de az is lehet, hogy csak önérzeti kérdést jelentett nála az egész? Az eset mégis rendkívül bosszantónak tűnt fel előtte! Eddig az erény legmagasabb csúcsain járt abban a meggyőződésben, hogy csak le kell szállnia és dicsőségének nagy tekintélye révén elérheti az összes földi gyönyörűségeket és most azt kellett látnia, hogy mingyárt az első kísérlete kudarcot vallott...

Úgy érezte, hogy ez a kudarc megalázza. Valami tompa düh háborgott benne, midőn öszülő haját és kezdődő ráncait a szép doktorifjű üdeségével összehasonlította. Oh, a nők! Színlelt intellektuális lelkesedésük, képmutató hódolatuk a dicsőség előtt... mind csak hazugság. Igazi imádatuk a középszerűségnek szól... föltéve, ha az fiatal és szép.

Renovales, aki makacs ember volt, a fejébe vette, hogy legyőzi ezt az ellenállást. Nem felejtette még el sem azt a jelenetet, amelyet felesége csinált, sem azt a lenéző hangot, amellyel Dolores előre megjósolta, hogy kudarcot vall a grófnénál.

Dolores megvető viselkedése volt az a sarkantyú, amely tovább ösztökélte ezen az úton.

Concha meglehetősen kétszínűen viselkedett vele szemben. A mester szerelme kétségkívül hízelgett hiúságának. Nevetve fogadta a művész szenvedélyes kijelentéseit és gúnyosan mondogatta neki: »Legyünk okosak mester, ez a viselkedés

nem nagyon illik magához. Maga nagy ember, lángész. Hagyja a fiataloknak ezt az epedő diákoknak való sóhajtozást!» De mikor Mariano gúnytól sebzetten vissza akart vonulni, megfogadva magában, hogy soha nem látja viszont a grófnét, Concha mintha csak belelátott volna a gondolatába, haladéktalanul megváltoztatta a hangját; egyszerre olyan gyöngéddé vált, hogy a festő majdnem hinni kezdett már közeli diadalában.

Ha Renovales elhallgatott, mert sértve érezte magát, Concha kezdett szerelemről beszélni, az örök szenvedélyről, két felsőbbrendű lény közt, akik képesek ugyanabban a szellemi mámorban osztozni. És abba nem hagyta veszedelmes szavait mindaddig, míg csak a mester újabb lépést nem tett előre és újra fel nem ajánlotta neki szerelmét. És ekkor úgy fogadta őt, mint valami rakoncátlan nagy gyermeket, leereszkedő mosollyal, amelyben jóakarat és gúny csillant egyszerre.

Es így élt a mester remény és kétség közt hánykódva, hol dédelgetve, hol visszautasítva, de soha nem volt ereje hozzá, hogy elszakadjon ettől az asszonytól, akinek valóságos játékszerévé vált. Diákos cselfogásokhoz folyamodott, hogy egyedül tudja találni, ezer ürügyet eszelt ki, hogy szokatlan órában mehessen hozzá, amikor bizonyos volt abban, hogy nem találja ott baráti körét, de ilyenkor belebotlott a csinos doktorba és elszápadt dühében, mikor észrevette a feszélyezettség kellemetlen légkörét, amelyet alkalmatlan megjelenése idézett elő.

Az a remény, hogy a Moncloán találkozik a grófnéval és egész délután együtt sétálhat vele az elviselhetetlen embereknek anélkül a csordája nélkül, amely ásító imádattal vette körül a szép

asszonyt, csaknem egész éjszaka ébrentartotta a művészt. Az ember azt mondhatta volna, hogy csakugyan szerelmi találkáról van szó. Vajjon eljön-e Concha? Vagy megfelelkezik ígéretéről? Renovales néhány sort írt a miniszternek, akinek éppen a portréján dolgozott és arra kérte, hogy ezen a napon ne fáradjon hozzá. És ebéd után odaszólitott egy kocsit s megparancsolta a kocsisnak, hogy jól vágjon a lovak közé.

Pedig jól tudta, hogy beletelik jó néhány órába, míg Concha jönni fog... ha csakugyan eljön, de örülden izgatott és türelmetlen volt. Azt hitte, maga se tudta miért, hogy ha korábban érkezik, evvel a grófné jövetelét is sietteti.

Lement a köröndre, amely a moncloai kis kastéllyal szemben terült el. A kocsí visszafordult Madridba és eltűnt a hosszú úton, amelyet kétoldalt kopasz fák szegélyeztek.

Renovales végigjárta a köröndöt. A felhők szeszélyes futásukban szabadon hagyták az ég egy kis zugát és a kék résen át felcsillant a nap. De azokon a helyeken, a hová a napsugarak nem értek el, meglehetősen hideget érzett az ember. A víz csöppekben hullott a galyakról, vékony szálabban szívárgott le a fatörzseken és a fák tövénél már kis erekben futott. Az olvadás megkezdődött.

A természet méltóságteljes csöndje uralkodott az erdőben s ezt a csöndet csak a fenyvek nyögése zavarta meg, amelyeknek csúcsát nagy hullámokban csapdosta a szél. A kastély fölött néhány galamb szállongott, fantasztikus csigavonalakat írva le a régi zászlórúd és az esőtől fekete mellszobrok körül. Olykor a röpködésbe belefáradva, lecsaptak az erkélyek rozsdás vasára és remegő fehér díszükkel egy kis életet adtak az ódon épületnek. A körönd közepén egy

márványhattyú nyakát az ég felé nyújtva, megszire lövelte a szökőkút vizét.

Renovales keresztül-kasul járkált a köröndön. Vékony jégrétegek ropogtak a léptei alatt. Kihajolt a vasmellvéden, amely a körönd egy részét szegélyezte. A fekete gallyak kusza rácsán át megpillantotta a hegyláncot, amely elzárta a szemhatárt, a Guadarrama hegyeit, a havasfejű árnyakat, amelyek szinte egybeolvadtak a felhők tömegével. Az előtérben a Pardo halmai bontakoztak ki fekete fenyvesekkel borított sötét tömegükkel. Balra a Casa de Campo lejtőin a halványzöld árnyalatok már a tavaszi növényzet sarjadását hirdették.

Lenn a monocloai rét terült el. A los viverosi befásított út a folyó mentén haladt végig. Az úton drága luxuszkocsikat lehetett látni, amelyeknek zománcán tüzes foltokat gyűjtött a napsugár. A rétek, a fák lombja, minden csillogó volt s mintha frissen mosták volna tisztára. A zöldeknek egész skálája bontakozott ki, a csaknem fekete, sötétzöldektől egészen a világos zöldekig, amelyek félig-meddig sárgába játszottak már. Távoli dőrejek téptek bele állandóan a csöndbe: a Casa de Campon vadásztak. Az erdők és a rétek között elszórva, zöld víztükrök csillogtak.

Renovales alig méltatta egy tekintetre a gyönyörű tájat. Ma ez nem érdekelte.

Egyszerre csak elegáns kocsit látott lefelé ereszkedni a széles úton. Otthagytá a szép kilátást, hogy elébe siessen. A grófné érkezett!...

De a koci elhaladt mellette, anélkül, hogy megállott volna. És a festő a kocsiablakon át egy öreg hölgyet pillantott meg jól bebugyolálva bundájába, akinek vénségtől reszkető feje bizarrul bólogatott ide-oda a koci ütemét követve. A fogat a kis templom felé tartott, amely a pa-

lota mellett állt és a festő ismét egyedül maradt.

Sajnos, nem jön el. Már azt gondolta, hiába vár rá.

Kitaposott cipőjű kislányok futottak át a köröndön. Renovales nem tudta, honnan kerültek ide. Alighanem a palota házmesterének leányai voltak.

Puskával a vállán, kürttel az oldalán egy erdőőr haladt az úton. Távolabb egy feketébe öltözött ember közeledett, aki szolgának látszott. Két óriási kutya követte, két pompás, kékes-szürke dán dogg, mindkettő meggondoltan, kimértén lépkedett. De egyetlen koci sem mutatkozott a szemhatáron.

A mester végül is leült egy kőpadra s elővette zsebéből a kis albumot, amelyet mindig magával hordott. Sebtében odarajzolta a kút körül hancúrozó kislányok körvonalait. Ezzel elütötte kissé a várás izgalmát. Egymásután tűntek elő a rajzlapon a kis suhanc lányok. Azután csoportban rajzolta le őket, de csakhamar leszaladtak a Cano Gordo felé és eltűntek a palota mögött.

Renovales újra járkálni kezdett a köröndben. Topogni kezdett a földön a lábával, mert csípte a fagy. Hideg volt és várnia kellett! Egyik ok is elég lett volna, hogy rosszkedvre hangolja. Ment és leült egy másik padra a feketébe öltözött szolga mellé és lerajzolta a két nagy kutyát, amely ott hevert mellette. Sőt annyira örömet lelte ebben a munkában, hogy egészen elfelejtette, miért jött ide. Oh, milyen pompás két dög volt! Renovales szerette az állatokat, amelyben a szépség és erő egyesült. Ha egyedül élt volna, egész állatseregletté változtatta volna át a palotáját.

Az inas továbbment kutyáival, és a művész megint magáramaradt. Néhány pár haladt el

előtte csendesen. Majd egy csapat kispap jött... A grófné még mindig nem érkezett!

A festő ment és újra kihajolt a kilátó mellvédjén. Várt még egy félórát. Alkonyodott, a nap még elég magasan állott, de a táj már fokinkint sötétedett. A felhők, amelyek eddig rakásra bújva gubbasztottak a szemhatáron, mint a birkák az istállóban, most kiszabadultak. Szereteszét szóródtak az égboltozaton és fantasztikus alakokat rajzoltak rá.

Egyszerre Renovales úgy érezte, mintha valaki háthaütötte volna. Hozzá sem ért senki. Megfordult és a grófnét pillantotta meg. Még elég messze volt tőle. Feketébe öltözve, prémes kabátkában, kezét egy kis muffba dugva, arcán fátyollal jött lefelé az úton. Elegáns magas alakja élesen kirajzolódott az út sárgás alapján. Egy hintó, — a grófné kocsija, — a lejtőn kapaszkodott fel kétségkívül, hogy a Földműves Iskola magasságában várja be úrnőjét.

A körönd közepére érve, odanyújtotta a festőnek kesztyűs kis kezét, amely egészen meleg volt a mufftól és beszélgetve indultak kettesben a mellvéd felé.

— Dühös vagyok!... Igen, igen... csakugyan bosszankodom. Eszemágában sem volt idejönni. Megfeledkeztem magáról, szavamra. De mikor a miniszterelnöktől kijöttem, eszembejutott, mester. Biztos voltam benne, hogy magát itt találom, idejöttem hát, hogy elúzzem rossz hangulatomat.

Renovales észrevette a fátyolon át, hogy milyen ellenségesen fénylik a grófné szeme és szép szájára a bosszúság duzzogó kifejezése ült ki.

Hadarva beszélt, mert minél gyorsabban ki akarta önteni haragját, amely keblét dagasztotta. Nyilván a legcsekélyebb figyelemre sem méltatta a tájat, amely körülvette.

Felkereste az államtanács elnökét, hogy fi-gyelmébe ajánlja az »ügyét«. A szegény Paco (ez a férje volt) az Aranygyapjas-rendről álmodo-zott. Már csak ez az érdemrendje hiányzott, hogy teljessé tegye a keresztek, az aranykulcsok és a nagy szalagok kirakatát, amellyel becses szemé-lyét körülaggatja. Az Aranygyapjas-rendet meg-kapni és meghalni!... Mért ne elégítse ki sze-gény Pacot, aki rendkívül derék ember és képte-len arra, hogy még a légynek is vétsen? Mibe kerülhet ez nekik, hogy odaadják neki a játékszert, amely boldoggá teszi.

— Mariano, nincsenek már barátok — jelen-tette ki a grófné keserűséggel. — A miniszterelnök közönséges tökfilkó, aki mióta a kormány feje lett, megfélemedzik régi baráti összeköttetéseiről. Pedig én jól ismertem, mikor még úgy sóhajtozott mellettem, mint valami operett-tenorista (magá-nak elmondhatom) és arról beszélt, hogy megöli magát, mert nem tudtam elviselni rossz ízlését és ostobaságát!... Ma délután sem kímélt meg a szo-kásos kis jelenettől: kézszorongatások, szemforga-tások, »drága grófné!«, »szép Concha!« és más eféle fuvolózó mondatok. Ugyanaz a vén kanári, aki a képviselőházban énekel. S az eredmény: semmit sem tehet az Aranygyapjas-rend érdeké-ben. Elénken sajnálja, de a királyi palotában ellenzik.

Végre mintha a környező tájat is észrevette volna a grófné, végigjártatta dühös tekintetét a Casa de Campo lejtőin, ahonnan még mindig át-hallatszottak a puskalövések.

— És ezek után még bírálgatni merik az em-ber felfogását? Anarchista vagyok, ért engem, Mariano! Úgy van, napról napra forradalmibb hajlandóságúnak érzem magamat. Ne nevéssen, ez nem tréfa. Szegény Paco, aki olyan szelíd, mint

a bárány, reszket, ha engem hall. »De drága barát-nóm, gondolj kissé a helyzetünkre! Mégsem szakíthatunk az Udvarral! De én fellázadok ellenük: micsoda ügyefogyott banda! Miért nem kapja meg Pacóm az Aranygyapjas-rendet, mikor való-ságos életszükségletté vált számára? Higyje meg nekem, mester, ez a jámbor és béketűrő ország egészen fölháborít. Meg kellene itt ismételni 1793-at! Ha magam volnék s lerázhatnám magamról eze-ket az ostobaságokat, mint név és rang, nagy bot-rányt csapnék. Bombát vetnék... Nem, mégse bombát. Revolvert fognék és...

— Tűz! — kiáltotta hangosan a festő és kaca-gásra fakadt.

Concha dühös arccal hátrált.

— Csak semmi tréfa, mester, különben ittha-gyom, vagy megverem! Sokkal komolyabb dolog ez, mint maga gondolja. Az volna még csak szép, ha kinevetne.

Közben azonban már könnyed mosoly hazud-tolta meg szavainak komolyságát.

— De nem vallottam azért minden téren ku-darcot, — tette hozzá rövid szünet után — nem jövök mégsem egészen üres kézzel. Mivel az a »birka-ügy« sehogy sem ment, az elnök, aki attól félt, hogy ellenségévé tesz, kárpótlásul felajánlott hát nekem egy mandátumot a legközelebbi részle-ges választásokon.

Renovalesnek kerekre nyílt a szeme.

— De kedves barátnóm, mi az ördögöt csinál vele? Ugyan kinek szánta?

— Kinek? — vágott vissza Concha a meglepet-tet játszva. Kinek?... Ugyan kinek szántam volna, maga nagy mafla?... Magának nem, az bizonyos, hiszen maga semmihez sem ért és ha egyszer az ecsetet letette, azt se tudja, mit csinál-

jon... Nem magának, hanem Monteverdének, aki nagy dolgok megvalósítására hivatott.

Hangos nevetés verte fel a kis tér esőndjét.

— Darwin mint többségi képviselő! Darwin mint törvényhozó!

— Csak nevéssen! Nyissa csak nagyra azt a rettenetes száját! Rázza azt az apostolszakállát!... Istenem, milyen szellemes maga!... Hát mi van ebben olyan különös?... Hallja, most aztán elég volt! Kezd ingerelni. Ha el nem hallgat, tüstént megyek.

Egy pillanatig némán álltak ott. A grófné hamarosan elfelejtette, mi járt az imént a fejében. Mivel gyötörni akarta a festőt, megvető tekintettel pillantott körül. Ez volt hát az, amiért Renova-les úgy lelkesedett? Csakugyan ennyi lett volna az egész?...

Lassú léptekkel kezdték folytatni sétájukat és a régi kertek felé tartottak, amelyek lépcsőzete- sen emelkedtek a kastély mögött.

Mély csönd honolt köröskörül. Néhány sötétebb zugban még látni lehetett, mintha fehér vázszonrongyok lettek volna, néhány kis hófoltot, amely ellenállt az olvadásnak. A madarak éles rövid kiáltásokat hallattak. A fekete kovakőből faragott lépcsőfokok mentén, amelyeken Renova-les és társnője fölfelé ment, töredezett kőtalapzatok sorakoztak, amelyeken csak emléke maradt az egykor rajtuk álló vázáknak. A parányi kis kertek, amelyekben mértani ábrák voltak kivehetők, minden platón végigterítették dús zöld szőnyegüket. A terraszokon hallani lehetett a víz moraját, amely a rozsdás vasráccsal körülvelt medencékbe hullott le. A három medencés, magas szökőkutakban hangosabbá vált ez a csobogó panasz, amely lelket öntött a magányba. A víz ott volt mindenütt, a levegőben és a földön, és jelenléte még

hangsúlyozottabbá tette a táj fagyos hatását, melyen még mintha a napnak sem lett volna heve, ereje.

Végigmentek a zöld boltok alatt, a gigantikus fák mellett, amelyeket csúcsukig befutott a borostyán. A százados törzseken a nedvességtől valami sárgás-zöld kéreg képződött. Az ösvény most a legelők mentén húzódott el, ahonnan hozzájuk vándorolt a legelésző állatok kolompja, de az állatokat nem látták sehol. Fehérre festett fatörzsekből készült durva korlát határolta a sötét árkokat, amelyekben éjjel-nappal sirt a víz. Minden elhagyatottságot és vénséget lehelt. A karsú ciprusok, a sudár és keces fenyők bizarr oszlopsort alkottak, amely felfogva a napsugarak egyrészt, aransávok és hosszú árnyrudak váltakozó sorát rajzolta a földre. A világítás hámisnak és színpadiasnak tűnt fel.

A festő lelkesen ünnepelte ezeket a helyeket. Madridban mindössze ez a kis zúg volt, amelyben művészek kedvüket lelhették. Itt dolgozott a nagy Don Francisco is. Az ember szinte azt várta, hogy az út valamelyik kanyarodójánál Goyával találkozik, amint festő állványa előtt ülve, moreos arcúcal ráncolja össze szemöldökét, miközben valamelyik keces hercegnőt nézi, aki modellül szolgál neki.

A modern öltözék anakronizmusnak tűnt fel ezen a helyen. Renovales szerint felleghajtó köpeny, hajporos paróka, selyemharisnya illetett volna ebbe a keretbe.

A grófné mosolyogva hallgatta a festőt. Kíváncsian nézett körül. Csakugyan elég sikerültnek találta ezt a sétat, anélkül azonban, hogy osztotta volna kísértőjének elragadtatását, aki abban a hitben élt, mint kijelentette, hogy először jár most itt. Az bizonyos, hogy mind ez nagyon bájos

volt, de benne csak közepes érzék lakott a vidék szépségei iránt.

A legszebb tájnál is többre becsülte az előkelő szalónokban töltött estéket. A fák közül legjobban szerette azokat, amelyek a Királyi Színház díszletein pompáztak, lehet hogy azért, mert ezekkel mindig együtt járt a zene is.

— A vidék úntat engem, kedves mester. Szomorúvá tesz. A természet így a maga pusztaságában közönséges.

A köröndre értek, melynek közepén hatalmas vízmedence volt. A legutóbbi havazások annyira megduzasztották a víztömeget, hogy a medence kőpereme nem tudta visszatartani s a víz elöntötte az allét, vékony szőnyeget borítva rá, amely csendesén folydogált a lágylejtésű úton.

Másik ösvényre tértek és Renovales kezébe fogta a grófné kis kezét. Concha nem húzta vissza tőle, tetetve magát, mintha figyelemre se méltatná a dolgot, de rosszindulatú kifejezés csillant meg a szemében. A mester szemmel láthatóan nagy zavarban volt és tétovázott, nyilván azon tanakodott magában, hogy kezdjen bele a dologba.

— Maga még mindig a régi? — kérdezte végül félénk hangon. — Mért nem mutat már egyszer egy csöpp könyörületet?

A grófné hangos nevetésre fakadt.

— Na most már helyben vagyunk! Szinte vártam ezt. Ezért nem akartam ide jönni. Nem egyszer eszembe jutott a kocsiban: »Fiam, ostobaság tőled, hogy kijösz a Moncloára! Csak az ezredik szerelmi vallomás zúdul a nyakadba!«

Azután tréfásan adta a megbotránkozottat.

— De kedves mester, hát igazán nincs rá mód, hogy magával másról is beszélhessen az ember? Hát arra vagyunk kárhoztatva mi nők, hogy ne lehessünk együtt egy férfival anélkül, hogy az

kötelességének ne tartsa rögtön szerelmi vallo-
mást tenni nekünk?

Renovales tiltakozott. A grófnénak talán a legtöbb esetben igaza volt. De az ő helyzete egészen más, ő szerelmes. Megesküszik rá a grófnénak, térden állva ismétli neki, hogy meggyőzze róla. Igen, szerelmes az örülésig.

A grófné Renovales mozdulatait majmolva, szívére tette a kezét.

— Jó, jó, már ismerem a refraint. Fölösleges ismételnie. Kívülről tudom. »Egy vulkánt hordok a keblemben!... Nem tudok élni nélküléd!... Ha nem szeretsz, megölöm magam!...« Ezt mondják maguk mindnyájan. Soha nem láttam még az eredetiségnek ilyen hiányát... Az ég szerelmére kedves mester, haggya ezeket a laposságokat! Mi szükség arra, hogy olyan ember, mint maga, eféle dolgokra aprózza el magát?...

De sietett gyöngéden hozzátenni, mintha meg-
esett volna a szíve Mariano elfanyalodott arcán:

— Mi szüksége van magának arra, hogy udvaroljon nekem? Azt képzelem, kevesebbre becsülném, ha letenne erről a viselkedésről, amelyre mindenki kötelezve érzi magát, aki csak közelembbe kerül?... Szeretem magát kedves mester. Szükségét érzem annak, hogy lássam. Nagyon megszorítana, ha szakítanom kellene magával... De úgy szeretem, mint barátomat, mint legjobb barátomat, mint az elsőt valamennyi barátom közt. Szeretem, mert olyan jó, mert olyan mint, valami nagy gyerek, mert tehetsége ellenére, nagy tehetsége ellenére is csak egy szakállas baba, akinek halvány sejtelve sines a világról. Az volt a kívánságom, hogy néhány pillanatig teljesen egyedül legyek magával, hogy őszintén megmondhassam magának, ami a szívemen fekszik. Úgy szeretem magát, ahogy senkit nem szeretek. Olyan bizalmas meghittséget

érzek a közelében, aminőt senki nem tud bennem ébreszteni. Legyünk jó barátok, Marino, legyünk olyanok, ha akarja, mint a testvérek... De ne vágjon ilyen szomorú arcot! Mire való ez a sok csúf ránc? Na rajta, hadd hallom azt a vidám kacagást, amely mindig úgy megörvendezteti a lelkemet, kiváló mester!

De a kiváló mester komoran állt ott és a földre szegezte tekintetét, dühösen morzsolgatva bozontos szakállát.

— Mindez csak tréfa, Concha, — jelentette ki aztán nyersen. — Az igazság az, hogy maga szerelmes, örülten szerelmes abba a senkibe, abba a Monteverdébe.

A grófné mosolygott, mintha ezek a kemény szavak elbűvölték volna.

— Nos, hát igen, Mariano, szeretjük egymást. Sőt azt hiszem, úgy szeretem Monteverdét, ahogy még soha senkit nem szerettem. Senki nem tudja ezt. Maga az első ember, akinek bevallom. Maga barátom és én nem tudom miért, de nem tudok maga előtt semmit eltitkolni. Szeretjük egymást, vagy inkább csak én szeretem őt... mindenesetre sokkal jobban, mint ő engem. Valami kis hála is vegyül a szerelmembe. Nem akarom magam illúziókban ringatni, Mariano, harminchat éves vagyok. Maga az egyetlen, akinek be merem vallani a koromat. Még elég szemrevaló volnék, ügyesen védekezem, de Monteverde sokkal fiatalabb. Néhány évvel talán és csaknem az anyja lehetnék...

Egy pillanatra elhallgatott, mintha már ennek a különbségnek pusztá gondolata is nyugtalanította volna, de csakhamar hirtelen újraéledő bizalommal tette hozzá:

— Ő is szeret engem, ezt el kell ismernem. Tanácsadója vagyok. Azt állítja, hogy új erőt

nyer mellettem a munkájához és hogy az én segítségemmel útban van afelé, hogy nagy ember váljon belőle. Nyilvánvaló, hogy egymás iránt érzett gyöngéd vonzalmunkban csaknem olyan lényeges különbség van, mint a korunkban.

— Miért nem engem szeret inkább? — fakadt ki a mester síránkozó hangon. — Én imádom magát s a szerepek megcserélődnének. Én volnék az, aki örökös bálványozással venné magát körül és maga, aki túrné, hogy imádjam...

Concha újra csúfondárosan utánozni kezdte a mestert:

— »Miért nem szeret inkább engem?...« Ugyan kedves mester, ne legyen ilyen nagy gyerekek! Hogy lehet ilyen dolgot kérdezni? A szerelemnek nem tudunk parancsolni. Érje be azzal, hogy maga a legkedvesebb barátom. Tudja meg, hogy sokkal több bizalmat tanúsítok magával, mint Monteverdével szemben. Igen, habozás nélkül megmondok magának olyan dolgokat, amelyeket neki soha nem vallanék be!...

— De van még más dolog is a világon! — kiáltott fel indulatosan a festő. — És én éppen arról nem tudok lemondani: a testéről, amelyre szükségem van, a szépségéről, az igazi szerelemtől...

— De kérem, mester! — suttogta színlelt szeméremmel a grófné. — Ismerem magát, még valami illetlenséget talál nekem mondani... Menekülök inkább, hogy ne halljam...

Azután anyáskodó komolysággal tette hozzá:

Nem vagyok azért olyan bolond, mint képzeli. Szemébe szoktam nézni tetteim következményeinek... Mariano, gondoljon csak a saját környezetére: Felesége van, eladósorban levő lánya... Hiszen maga nemsokára nagyapa lesz! És arra gondol, hogy bolondságokat kövessen el! Nem,

még ha szerelmes volnék is magába, csak vissza tudnám utasítani ajánlatait. Szörnyűség! Megcsalni Dolorest, gyermekkori barátnömet! Azt a szegény kis asszonyt, aki olyan jó, olyan kedves és annyit szenved! Nem, Mariano, soha! Ilyen viszonyokba csak akkor mehet bele az ember, ha szabad. Maradjunk barátok, pusztán csak jó barátok.

— Hát ebből pedig semmi sem lesz, — felelte indulatosan Renovales — eltávolodom magától örökre, nem látom soha többé, vállalkozom a lehetetlenre, hogy elfelejtsem magát.

— Ezt nem fogja megtenni, — felelte neki szelíden Concha, aki biztos volt erejében. — Mellettem marad, mint azelőtt, ha igazán szeret s a legjobb barátom lesz... Hagyjon fel ezekkel a gyerekségekkel, kedves mester. Elvezni fogja még a barátságunkat, amelyet ebben a pillanatban nem tud helyesen átérezni.

— És miközben ezeket a szavakat mondta, rátette egyik kezét a festő karjára és talányos pillantással szögezte rá a szemét.

Autótülök bűgása s egy gép tompa berregése hallatszott fel hozzájuk.

Lenn az úton egy autó rohant el teljes sebességgel. A nagy távolságból nézve, olyan volt, mint valami játékszer. Renovales látta, hogy a volán fölé hajló kocsivezetőn kívül, ketten ültek a kocsi hátsó ülésén.

Arcukat fátyol takarta. Egészen bizonyos, hogy nők voltak... Talán Milita és az anyja, Lopez de Sosa kocsiján...

Renovales valami halvány lelkiismeretfurdalást érzett arra a gondolatra, hogy felesége nem messze haladhatott el tőle, mikor ő javában jajgatta szerelmét egy másiknak.

Sokáig álltak mozdulatlanul és némán egy-

más mellett, a nyers fakorlátra támaszkodva. A napot nézték, amely cseresznyepirosan lángolt a szemhatáron. Nemsokára eltűnt, elborítva egy roppant sárkányalakú, fekete felhőtől.

— Gyerünk haza, kedves mester, — mondotta a grófné, kissé nyugtalanul. — Fázom... aztán meg a magafajta lovaggal sohasem lehetek tökéletesen nyugodt!

Meggyorsította lépteit, mert sokkal jobban ismerte a férfiakat, semhogy ne érezte volna, milyen veszedelmes egyedül maradnia Renovalezzel. Talán még valami vakmerőségre is ragadtatja magát, ha nem mindjárt erőszakosságra: A festő sápadt és gyötrődő arca nem alaptalanul keltette benne ezt a félelmet.

A Cano Gordo köröndjén egy fiatal emberrel és egy fiatal lánnyal találkoztak, akik egymáshoz símulva lassan mentek lefelé. Előre lehetett sejteni, hogy az ösvény első kanyarulatánál összeölelkeznek. A fiatalember hátra vetette sapkáját, úgy, hogy jól ki lehetett venni kellemes arcát, a fiatal lány, akinek üdesége volt minden szépsége, jól összehúzta magán nagy kendőjét. Miközben együtt haladtak, percre le nem vette szemét kísérlőjéről.

— Valami diák egy kis masamódlánnyal, — mondta Renovales, mikor a pár elhaladt mellettük. — Boldogabbak, mint mi, Concha: édesebb emléke marad a sétájuknak.

— Mi már öregek vagyunk, mester, — mondotta a grófné tettetett szomorúsággal, de gondolatban az öregségnek egész súlyát társára hárította.

Renovales még egy utolsó ellenvetéssel próbálkozott meg.

— Ugyan, hát nekem nincs annyi jogom a bol-

dogságra, mint ennek a fiúnak?... Magának megvan az a kellemetlen szokása Concha, hogy úgy bánik velem, mint valami kis kölyökkel. Azt hiszem, annyi erővel azt is gondolhatná, hogy híres ember vagyok, akit az egész világ ismer.

Durva hányavetiséggel kezdett beszélni dicsőségéről, a szerénység legkisebb szikrája nélkül. A grófné növekvő hidegsége túlzásokra ragadtatta és úgy burkolódzott hírnevébe, mint valami fénypalástba, abban a reményben, hogy így elkápráztatja és meghódítja az asszonyt. Olyan ember, mint ő, csak nem nézheti, hogy kiüsse a nyeregéből a kis doktor, ez a nevetséges fajankó?

A grófnő tekintetén és mosolyán áticsillant a szánalom. Milyen ostoba! Milyen nagy gyerek! Milyen együgyűek néha a tehetséges emberek!

— Úgy van, maga nagy ember, mester. És én büszke vagyok a barátságára. Sőt ez a barátság, nem restellem bevallani, még rám is sugároz bizonyos jelentőséget. Nemcsak nagyon szeretem magát, de csodálom is.

— Nekem nem csodálat kell Concha, hanem szerelem... Szerelem, amibe nem keveredik semmi más érzés! Tökéletes szerelem!

A grófnő újra elnevette magát.

— Ó barátom, a szerelem!

És amit gondolt, mind benne volt abban a hangsúlyban, amellyel ezt a szót kimondta. Renovales nem ismeri a nőket. A szerelem nem törődik a tehetséggel. A szerelem tudatlan, sőt dicsőségének tartja, hogy vak. Csak a fiatalság van rá hatással. Csak a virágzó életet szereti.

— Barátok leszünk, Mariano, röviden csak barátok... Ne legyen hát olyan anyagias! Igazán senkisé is mondaná, hogy maga művész. Több idealizmust kedves mesterem, több idealizmust!

És így folytatta tovább, valósággal a földre sújtva a festőt részvételével és erkölcsös oktatósaival.

Végre a grófné kocsijától nem messze, elváltak egymástól.

— Szóval barátság, Mariano, röviden csak barátság... de igazi barátság!

Concha eltávozott. Renovales komoran bandukolt az alkony félhomályában és miközben lefelé haladt a Moncloáról, keze heves mozdulatokat tett és olykor-olykor ökölbe szorúlt. Mikor egyedül maradt, úgy érezte, hogy újra fellobban egész haragja. Ez az asszony gúnyt űz belőle! Mekkora örömet éreznének az ellenségei, ha látnák, milyen engedelmes játékszere egy asszony szeszélyeinek, akit már annyian magukévá tettek előtte! Elérkezett arra a pontra, amelyen már az erőszaktól és a megaláztatástól sem riadt vissza, csakhogy megpróbáljon fölébe kerekedni. Az övének kellett lennie, ha csak egyetlen egyszer is. Becsületbeli kérdést csinált ebből. Azután eltaszíthatja magát, ez lesz a bosszúja.

De csaknem be kellett vallania gyöngeségét. Mindig le fogja győzni ez az asszony, aki hidegen tanulmányozza és lóhátról beszél vele. Bátorságát veszítve gondolt otthonára, a betegre, a kötelességekre, amelyek hozzáfűzték és élvezte az áldozat keserű gyönyörét...

Már készen is volt az elhatározása: menekülni fog Conchától! Nem látja soha többé.

III.

Nem látta többé...

Nem látta negyvennyolc óráig. De harmadnap kis kék levélkét kapott egy borítékban s ezt

a levélkét az a súlyos illat járta át, amely Renovalest egészen megzavarta...

A grófné mézédés szavakkal panaszkodott elmaradása miatt. Okvetlen látnia kell, ezer mondanivalója van számára. Az egész írás csakugyan úgy festett, mint valami szerelmes levél, a mester sietett is eldugni.

— Elmegyek hozzá, — dörmögte, — de csak azért, hogy megmondjam neki a magamét és annak rendje-módja szerint végezzek vele. Ha azt képzelem, hogy játékszere leszek, csalódik. Ha kell, tudok olyan is lenni, mint a kőszikla: majd módja lesz rá, hogy megbizonyosodjék erről.

De miközben gondolatai homlokterében ilyen büszke szavak formálódtak, a háttérből egy édes-kés hang ezt duruzsolta a fülébe:

— Csak menj el. Használd fel az alkalmat. Talán megbánta már, amit tett. Vár rád. Azon a ponton van, hogy a tied legyen.

És a művész futott a grófnéhoz. És megint nem történt semmi... A grófné gyöngéd és szomorú szóval panaszkodott elmaradása miatt. Pedig ő mennyire szereti! Okvetlenül látnia kellett, már a pusztá gondolat, hogy neheztelhet rá a Moncloán folytatott beszélgetésük miatt, kegyetlenül gyötörte. Két kellemes órát töltöttek a grófné boudoárjában, amely egyúttal dolgozószobája is volt. Estefelé a ház komoly barátai kezdtek érkezni. Utolsónak Monteverde jelent meg azoknak az embereknek nyugalmával és biztonságával, akiknek nincs mitől félniök.

Mikor a festő távozott, éppen csak hogy két csókot lehelhetett az úrnő kezére. A hivatalos búcsú volt ez, semmi több. Renovales megpróbált »egy kis teret nyerni« és igyekezett feljebbcsúszni a grófnő csuklója felé, de a szép hölgy egy parancsoló kézmozdulattal megállította.

— Mester, mindjárt megharagszom és soha többé nem fogadom egyedül... Maga megfelelkezik szerződésünkről.

Renovales tiltakozott. Nem kötöttek semmiféle szerződést... De Conchának sikerült pillanatnyilag megnyugtattania azzal, hogy Milita és a szegény Dolores hogyléte felől kérdezősködött. Nagyon érdeklődik Dolores egészsége iránt és számít rá, hogy legközelebb meglátogathatja.

Renovales hát újra mindennapos vendég lett a grófnénál. Szükségét érezte annak, hogy lássa...

Gyakran úgy érezte, hogy veleszületett indulatossága újra fellobban és elfogta a vágy, hogy lerázza magáról ezt a szégyenteljes láncot. Ez az asszony egészen megbabonázta. Jelentéktelen ürügyek alatt magához rendelte. Mintha csak gyönyörűségét találta volna abban, hogy szenvedést okozzon neki. Cinikus nyugalommal beszélt előtte Monteverdével folytatott szerelmi viszonyáról. Lassankint odáig vitte a dolgot, hogy bizalmasan beavatta Renovalest legbensőbb életébe, szégyenérzet nélkül beszélt el neki legapróbb részleteit is szerelmi találkáinak, amelyek gyakran a gróf tulajdon házában mentek végbe. Ezen, a kudarc óta, amely az Aranygyapjas-renddel érte, valóságos tompultság vett erőt és a bűntársak felhasználták vakságát s még fokozottabb kielégülést jelentett számukra a félelem izgalma, hogy meglephetik őket...

— Nem tudom, mért nem vagyok képes semmit eltitkolni maga előtt Mariano! Úgy szeretem mint a fivéremet... Sőt még jobban: mint a legmeghittebb barátnőmet.

Mikor egyedül maradt Renovales, dühösen fakadt ki Concha őszintesége miatt. Az aggályoknak ez a teljes hiánya megbotránkoztatta... És magát is a legfantasztikusabb szitkokkal árasztotta

el, hogy megbüntesse gyöngeségét. Újra meg újra megesküdött, hogy nem teszi be többé lábát a grófnéhoz. De ha sikerült két napig szavának állania, már látta, hogy jön Marie, Alberca grófné szobalánya és hozza a jólismert illatos levélkét.

Cotoner, aki ellenállhatatlannak tartotta a mestert, mert rajongó csodálattal adózott neki, azt képzelte, hogy Alberca grófné az örülésig szerelmes belé és szomorúan csóválta a fejét.

— Mariano, ez rosszul fog végződni! Szakítanod kellene ezzel a hölgyvel... Gondolj a családi békédre! Micsoda kellemetlenségekbe döntöd majd magad!

A grófnénak minden levele egyforma volt, tele véget nem érő panasszal rövid elmaradásai miatt: »Kedves mester, le nem tudtam húnyni a szemem éjszaka, magára gondoltam!« Es mindig így írta alá: »Bámulója és jó barátjánője, *Csigabiga*.« Ezt az álnevet választotta ehhez a levelezéshez.

A legkülönösebb időkben írt Marianonak. Hajnali három órakor, ha nem tudott aludni, kiugrott ágyából és hogy elüsse az időt, kétségbeejtő könnyedséggel tele írt négy oldalt apró betűivel. És mind ezt »jó barátjának« szánta. Beszélt neki a grófról és barátairól, közölte vele a legfrissebb udvari pletykákat, panaszkodott a doktor hidegsége miatt. Más alkalommal négy lakonikus sort vetett papírra, kúsza betűkkel, mint valami kétségbeesett kiáltást: »Jöjjön tüstént, kedves Mariano. Rendkívül sürgős dologról van szó.«

Es a mester kora reggel a grófnéhoz futott. Ez még ágyban feküdt és abban az illatoktól fülledt szobában fogadta a festőt, ahová a rendjeles férfi már évek óta be nem tette a lábát.

A festő aggódón várta, micsoda rettenetes eseményeket fog hallani... Concha ide-oda hánykolódva a himzett ágyruhák közt és hátra simítva az aranyos fürtöket, amelyek makrancosan elbujtak hálófőkötője alól, csak beszélt-beszélt fáradhatatlanul, mintha kárpótolni akarta volna magát a hallgatásért, amelyet az éjszaka parancsolt rá. Nagy gondolatai támadtak: álmában valami elvitázhatatlanul eredeti tudományos elméletet gondolt ki, amely bizonyára nagy gyönyörűségére fog szolgálni Monteverdének. Azzal komoly magyarázatokba kezdett a mester előtt, aki csak bólogatott rá anélkül, hogy egy szót értett volna az egészből és vigasztálhatatlan volt, mikor látnia kellett, hogy egy szép száj ennyi ostobaságot hadar össze.

Más alkalommal arról a szónoklatról beszélt neki, amelyet a Feminista Egyesület díszközgyűlésén készült tartani. Ez lesz a remekműve. És leplezetlenül hagyva elefántcsontszínű karját, néhány ceruzával tele írt papírlapot vett föl a mellette álló asztalról. Üresen hagyta a helyet a legnagyobb festő neve számára, aki valaha a világon élt és jó barátját kérte, hogy töltsé ki ezt a hézagot.

Egy óra hosszat tartó szüntelen fecsegés után, miközben a hallgató művész majd felfalta a szemével, végül rátért a sürgős ügyre, amely a kétségbeesett hívásra ösztönözte. Változatlanul élethalál kérdéstről volt szó, valami becsületbeli kötelezettségről és más eféléről... Kérve kérte a mestert, hogy fessen neki »amit akar« egy idegen hölgy legyezőjére, aki egy nagy mester művét akarja magával vinni emlékül Spanyolországból. Vagy esetleg arról volt szó, hogy valami haszontalanságot kérjen Marionotól, egy kis rajzot, egyikét azoknak a hulladékoknak, amelyek szana-

szét hevernek a műterme sarkában, az Egyesület tombolája számára vagy a szerencsétlen tévedt nők fölségélyezésére, akiket a grófné és társai a helyes ösvényre reméltek visszavezetni.

— Ne vágjon hát ilyen szörnyű arcot, kedves mester! Ne legyen ilyen kicsinyes. Ezek a barátság apró kellemetlenségei. Mindenki azt képzei, hogy én mindenható vagyok a kiváló művésznél, azért is fordulnak hozzám. De nem ismerik magát, nem tudják milyen mogorva, rossz természete van!

Majd résztvevő mosollyal megengedte, hogy Renovales kezét csókoljon neki. De ha a festő több hévvel talált csókolni, vagy tovább tartotta kezét a kezében, nevetve lökte el magától:

— Mariano, hagyjon békén, vagy kiáltok! Soha nem fogadom többé a szobámban. Maga nem méltó a bizalmamra, maradjon nyugton kedves mester, különben Dolores mindent megtud.

Egy reggel, Renovales sápadtan, karikás szemmel találta ágyában a grófnét. Olyan volt, mintha átsírta volna az egész éjszakát. Mikor a mestert megpillantotta, újra sírva fakadt. Kétségbeesési roham volt ez, amelyet Monteverde hidegsége idézett elő. A doktor napok óta nem jött el meglátogatni. Sőt azt is megmondta neki, hogy nők csak akadályozni tudják a komoly tanulmányokat. A grófné olyan rabszolgai alázattal esüngött rajta, hogy eltűrte a fiatalember hangulatának legszeszélyesebb változásait és továbbra is a legszenvélyesebb szerelemmel ragaszkodott hozzá, mint olyan nő, aki idősebb lévén kedvesénél, tudatában van hátrányosabb helyzetének.

— Renovales, adhatok magának egy jó tanácsot, soha ne legyen szerelmes. Valóságos pokol ez. De maga nem ismeri a szerelmet. Oh, nem is tudja, milyen boldog!

De a mester, aki érzéketlen volt a szép aszszony könnyei iránt és felbőszült bizalmas közlései miatt, heves kézmozdulatokkal járt fel s le a szobában. Végül a maga nyers bizalmasságával e szavakkal fordult a grófnéhoz:

— De a teremtsit! Miközöm nekem az egészhez! Csak azért hívott ide, hogy ezeket az ostobaságokat hallgassam?

A grófné siránkozni kezdett, nagyokat sóhajtott, egyre azt hajtotta, milyen szerencsétlen és milyen elhagyatott. Nincs más barátja, csak a mester, ő pótolja az apját és a testvérét. Kinek panaszkolja el a baját, ha nem neki? És a festő hallgatásától felbátorítva, — mert a mestert végül mégis megindították a könnyei, elárulta neki, mi a kívánsága:

— Fel kell keresnie Monteverde doktort! Beszéljen a lelkére, pengesse a legérzékenyebb hűrokat, hogy legyen jó hozzám és ne hagyjon tovább szenvedni. Monteverde nagyra becsüli magát, egyike legőszintébb bámulóinak. Meg vagyok győződve, hogy magának egyetlen szavára visszatér hozzám. Bizonyítsa be neki, hogy nem vagyok egészen fegyvertelen, hogy nekem is van valakim, aki megvéd, és hogy nem lehet belőlem bűntetlenül gúnyt űzni.

Nem volt ideje kérését befejezni. A festő, aki már hosszú ideje idegesen izgett-mozgott, dühösen szakította félbe:

— Az istenfáját! Még csak ez hiányzott! Valamelyik reggel még arra kér majd, hogy tisztítsam ki a doktor cipőjét. Ugyan kedves barátnóm, megőrült maga? Hát hogy képzel ilyet? Az eféle... szívügyekben, azt hiszem, beérhetné a gróffal. Nekem hagyjon békét!

De a grófné idegesen dobálta magát ágyában és szabad folyást engedett könnyeinek. Hát már

barátja sines! A festő sem ér többet másoknál. Ő is csak éppen arra jó, hogy nagy szavakat mondjon és égre-földre esküdjözzön. Ha áldozatokra kerül a sor, kár szót is vesztegetni rá.

Aztán hirtelen kiugrott az ágyból, mit sem törődve hiányos öltözékével. Most már tudja, ki vel van dolga: rosszul tette, hogy számított rá.

Renovales, akit a grófné ingerültsége egészen megzavart, valami mentegetődzést dadogva távozni akart, de Concha arrogánsan útját állta:

— Megteszi, vagy nem? Egy... kettő...

— Hát igen, megteszem, amit akar! Azon a ponton vagyok már, hogy mindegy, mélyebbre zuhanok-e még. Prédikációt tartok a doktornak, nem kerül nagy fáradságomba bebizonyítani neki, milyen ostoba, hogy nem törődik a boldogságával. — A bánat és az irigység mélységes kifejezésével ejtette ki ezeket a szavakat. — Van még más kívánsága is, szép zsarnokom? Csak beszéljen egészen bátran. Ha kell, kihívom a grófot párviadalra, megölöm és lehetővé teszem magának, hogy feleségül menjen a szép doktorhoz.

— Komédiás! — kiáltotta a grófné diadalmas mosollyal. — Nem ismerek senkit, aki olyan rokonszenves volna, mint maga, noha tud nagyon gonosz is lenni. Na jöjjön ide, rossz fiú!

Kis kezével félresimította Renovales egyik hajfürtjét és homlokon csókolta a festőt, jól nevetve az izgalmon, amelyet ez a becézés a művészen keltett. Renovales megtántorodott. Két karja ölelni próbálta ezt a langyos és illatos testet.

— Csak a homlokát csókolom meg! — kiáltotta Concha tiltakozó hangon. — Szigorúan testvéri csókról van szó, Mariano! Maradjon nyugton... ne bántson... Hagyja abba, vagy kiáltok!

Mivel most hirtelen az az érzése támadt, hogy ő a gyöngébb és hogy képtelen ellenállni ennek az

örült ölelésnek, segítséget hívott. Elektromos csengő harsány hangja hallatszott a hosszú folyosók és budoárok mélyén, kinyílt egy ajtó és Marie jelent meg némán, diszkrétén. Szokva volt ahhoz, hogy mindent lásson, most is mindent kitalált, anélkül, hogy a legcsekélyebb benyomás tükröződött volna sápadt és mosolygó arcán.

A grófné színlelt nyugalommal nyujtott kezét Renovalesnek, mintha a szobalány belépése éppen búcsújukat szakította volna félbe. Sajnálkozott, hogy ilyen hamar távoznia kell, este a *Realban* majd találkozhatnak.

Mikor a festő az utcára ért, az volt az érzése, hogy valami lidércnyomástól szabadult. Utálta önmagát. Engedékenysége, amellyel ellenkezése nélkül meghajolt a grófné minden követelése előtt, undorral töltötte el. És mégis ott érezte homlokán a grófné ajkát, még mindig úgy rémlett neki, mintha az a forró illat burkolná be, amely az egész szobát átítatta. És egyszerre kedvezőbb színben kezdte látni a dolgokat. Az volt az érzése, hogy nemsokára eléri, amire vágyott. Az út, amelyet választott, fájdalmas volt, de célhoz fog vezetni.

Renovales gyakran eljárt a Királyi Színházba, hogy kedvére tegyen Conchának, aki ott óhajtottta őt látni és egész felvonásokat átbeszélgetett vele páholya mélyén. Milita nevetett apja szokásainak ezen a változásán, mert Renovales azelőtt rendszeren korán feküdt le, hogy másnap már jókor reggel dolgozhasson. Mindig ő segítette fel a mesterre fekete ruháját. És miközben ezer kedveskedéssel hízelegte körül, ő kötötte meg a nyakkendőjét és hozta rendbe a haját.

— Papaito, nem ismerek rád. Egész szalónfiú lett belőled. Mikor viszel már egyszer magaddal?

Renovales komoly magyarázatokba kezdett.

Ezek azok a kötelességek, amelyeket hivatása kényszerít rá. A művészek jól felfogott érdeke azt kívánja, hogy forogjanak a nagyvilágban. Mikor viszi őt is magával?... majd más alkalommal. Ezúttal egyedül kell színházba mennie, egész sereg emberrel kell ott találkoznia.

Milita más változást is megállapított az apjánál: Renovales fiatalodott. Leánya nevetve fűzte ehhez a legkülönbözőbb magyarázatokat.

Tény, hogy minden héten titokzatos ollók mér-sékelték a mester hajának hosszúságát, szakálla ugyancsak vesztett elhanyagolt és dús tömegéből: most mindig gondosan kétfelé volt választva. Úgy festett a dolog, mintha a mester mindenféleképpen utánozni akarta volna az előkelő fiatalembereket, anélkül azonban, hogy bizonyos művészi külsőről lemondott volna, az volt ugyanis a véleménye, hogy ezt meg kell tartania, mert így nem mehetett el senki mellette anélkül, hogy az tüstént rá ne ismert volna.

Ez az átalakulás nem ment végbe észrevétel nélkül. A Realban a Szépművészeti Iskola növendékei ujjal mutogattak rá a kakasülőről, vagy megálltak a gyalogjárón, hogy lássák, mikor Renovales elhalad cylinderben és estélyi öltözékben. Ezek a fiatalemberek nagy bámulatukban mindig csak festőállványa előtt képzeltek el a mestert, azt gondolták róla, hogy kegyetlen, vad ember, akit nem lehet megszéldíteni, akárcsak Michel Angelót.

Ellenségei, a neves művészek, akik nem tudtak fölébe kerekedni, tele voltak méltatlankodással: »A komédiás! Az önző! Nem elég már neki, hogy annyit keres, most a nagyvilági embert is játssza abban a reményben, hogy megsokszorozhatja a portrémegrendeléseket és a lehető legtöbb pénzt préselheti ki kézjegyből!«

Cotoner, aki sokkal sűrűbben járt Renovales

házához, semhogy ennek az átalakulásnak egyes mozzanatai kikerülték volna a figyelmét, nagyon szomorú és nyugtalan volt. Ez bizony sehogyan se volt így jó. Mariano nagyon korán nősült. Most vetette bele magát abba az életbe, amelytől fiatal korában a munka szenvedélyes szeretete és az érvényesülési vágy távol tartotta.

Egyébként mindenfelé nevettek a művészen, mert kitalálták, milyen hiábavaló szenvedély fűti Alberca grófné iránt és látták, hogy egyre az atyai közvetítő szerepét tölti be közte és Monteverde közt. A kiváló mester levetette tekintélyes és félelmes álarcát: szegény ember volt már csak, akiről mindenki szánalommal beszélt. Herkuleshez hasonlították, aki nőnek öltözve font a szép Omphale lábánál.

Renovales szoros barátságot kötött Monteverdével, otthon sűrűn találkozott vele a grófnénál. Nem találta már sem ostobának, sem ellenszenvesnek. Olyan vonásokat fedezett fel benne, amelyek Conchára emlékeztették és olyan különös vonzalmat érzett iránta, aminőt szeretőjük férje ébreszt egyes emberekben. Együtt ültek a színházban, barátságos vitatkozásba merülve sétálgattak együtt és a doktor gyakran ellátogatott délutánonként Renovales műtermébe. Barátságuk ugyancsak megzavart elég szépszájú embert. Melyik kettőjük közül Alberca grófné igazi ura? Melyik a trónkövetelő? Végül azt kezdték hinni, hogy kölcsönös és békés megegyezéssel mind a hárman közösen élvezik a legnagyobb boldogságot.

Monteverde csodálta a mestert és ez koránál s még inkább hírnevének tekintélyénél fogva valószínű atyai fegyelmet gyakorolt a fiatalember fölött. Jól megszidta, ha a grófnénak panasza volt rá.

— Oh a nők! — legyintett bágyadtan a doktor.

— Maga egyáltalában nem ért hozzájuk, kedves mesterem. Csak arra jók a nők, hogy elgáncsolják és megakadályozzák a karriereket. Maga is csak azért diadalmaskodott, mert soha nem engedte őket uralomra jutni maga fölött, mert soha nem hallatszott magáról, hogy szeretője van, mert maga erősakaratú lény.

A szegény erősakaratú lény mereven bámult Monteverdére és azt próbálta kitalálni, vajjon ez nem gúnyolódik-e csak vele. Szerette volna megverni, mikor látta, mennyire lenézi azt, amire ő olyan lángolón vágyakozott.

Concha napról-napra föltétlenebb bizalmat tanúsított a mester iránt.

— Marianito, mindent elmondok magának. Nem tudok élni anélkül, hogy ne látnám. Tudja, mit gondolok? Hogy a doktor kissé mintha a férjem volna, maga pedig a szívem igazi szerelme... Na-na, csak ne izguljon, mert rögtön csöngetek. Azt mondtam: »a szívem szerelme!« Sokkal jobban szeretem magát, semhogy eszembe jutnának azok az érzéki durvaságok, amelyekre maga gondol.

Néha Renovales az ideges túlfeszültség rendkívüli állapotában találta a grófnét. Rettenetes napok voltak ezek, amelyek felforgatták az egész házat. Marie szalónról szalónra futkosott a villamoscsörgő örökös berregésétől hajszolva. A gróf az utcára szökött, mint az iskolásgyerek, aki fél, hogy megszidják. Concha unatkozott. Belefáradt mindenbe és átkozta a létet. Mikor a festőt megpillantotta, majdhogy a karjába nem vetette magát.

— Vigyen el engem innen, Marianito. Úgy unatkozom, hogy majd belepusztulok. Gyűlölöm ezt az életet. A férjem?... Hát számít az az ember?... A barátaim?... Tökfilkók, akik egyebet

se tudnak, csak megszólalni, mihelyt hátat fordítottak nekem. A doktor?... Pojáca, szélkakas! Az a sok ember, aki a szalónokban lóg, mind esztelen, hülye. Mester, szánjon meg engem! Vigyen el innen messzire. Magának ismernie kell egy másik világot, hiszen a művészek előtt nincsenek titkok.

Oh, ha nem volna annyira szem előtt és ha nem ismerné olyan jól a mestert egész Madrid, mit meg nem tenne? Kiszökne este egy sálba burkolva, kendővel a fején, Renovales karján. A festő bő gallért viselne és széles karimájú nagy kalapot, mint valami középkori kalandor. Ő az utcalányok mozdulatait és vontatott járását utánozná és együtt mennének ketten összetapadva a legroszabb hírű helyekre. Innának ott, veszekedés is támadna körülöttük, Renovales mint valami hős, úgy védelmezné őt s az őrszobán fejeznék be az éjszakát.

A festő meg volt botránkozva. Micsoda örült-ség! De a grófné makaesul kitartott képzelődései mellett:

— Csak nevéssen, nevéssen, mester. Mit tátja azt a nagy száját, maga útálatos! Mi van ebben olyan különös. Hiába van hosszú haja és művészkalapja, maga is csak nyárspolgár, nyomorúságos kis nyárspolgár, aki képtelen minden eredetiségre.

Gyakran beszélt a grófné arról a párról, amellyel egyszer a Moncloán találkoztak és ez az emlék mélabússá és érzelgőssé tette. Olyan elragadónak találta volna, ha ő is a grizettet játszhatja. Kart karbaöltve, sétálna a mesterrel. Renovalest holmi kereskedőségédnek tartanák, őt pedig kis masamódlánynak. A kirándulás valamelyik olcsó nyári vendéglő zöld bokrai közt érne véget.

— Maga meghintáztatna a zöldben és én biz-

tosan visítoznék a gyönyörűségtől. Nyoma sincs ebben a bolondságnak, drága mester. Én magam nem látok benne mást, mint egyszerű falusi gyönyörűséget.

Milyen kár, hogy olyan jól ismerik mindkettőjüket! De nem fogják elmulasztani, hogy egy szép napon álruhát öltsenek és úgy járkáljanak be a külvárosi negyedeket. Elmennek a Rastroba, mint valami fiatal pár, amely kellemes kis fészket keres. Madridnak ebben a távoleső zugában senki sem ismer rájuk. Ez elintézett dolog?

A mester mindent ráhagyott.

De másnap Concha már egy kis feszélyezettséget árult el. Nagy erőfeszítésébe került, hogy megőrizze komolyságát, míg végül hangos kacagásra fakadt, visszaemlékezve a különös szeszélyekre, amelyekkel előző este Renovales fejét telebeszélte.

— Mennyire mulathatott rajta!... Vannak napok, amikor magam is úgy érzem, hogy kissé bolond vagyok.

Ebben Renovales nem mondott neki ellent. Igen, kissé bolond volt. De a művész még jobban szerette ezt a bolondságot, amely a reménytelenségből a remény felé lendítette mind azt a másikat, amely odahaza kóválygott körülszárkálva és némán settenkedett sarkában. A beteg szüntelenül könnyben ázó szeme minden mozdulatát követte. Ellenséges láng lobbant a tekintetében, ha csak a legcsekélyebb közeledési kísérlettel találkozott.

Milyen nehéz s elviselhetetlen volt ez a színjátszás! Leányuk előtt és barátaik jelenlétében kénytelenek voltak beszélgetni egymással és Renovales elfordította tekintetét, hogy Dolores pillantásával ne találkozzon, miközben elhalmozta nejét előzőekenységével és szelíd szidalmakkal

illette makacsságáért, mert nem akarja követni az orvosok tanácsait. Ezek kezdetben neuraszténiáról beszéltek, most azonban agyvizenyőt állapítottak meg. A mester panaszos szóval emlegette, milyen makacs ellenállással vonakodik a beteg magát minden gyógykezelésnek alávetni. Néhány napig csak követte az utasításokat, hogy azután tökéletesen elhanyagolja őket. Nem is képzelik, mennyivel jobban érzi magát, jelentette ki. Különben is a betegség, amelyben szenved, nem tartozik az orvosok hatáskörébe.

Éjszaka, mikor hálósobájukba visszavonultak, halálos csönd nehezedett a házastársakra. Itt félretettek minden színlelést és néma ellenségeskedéssel meredtek egymásra. Kölcsönösen gyötörte őket ez a gyűlöletes együttélés, de nem mertek változtatni életükön. Testük, amely pedig örökre megvált egymástól, nem tudta elhagyni a közös ágyat. A megszokás és a boldog idők emléke odaláncolta őket ehhez a szobához és ezekhez a bútorokhoz.

Renovales hamar elaludt a munkában elfáradt ember egészséges álmával. Utolsó gondolatai a grófnénak szóltak. Álmai tovább szőtték körülte időző gondolatait. Ha fölébredt, a legcesekélyebb mozdulat eszébe juttatta ennek a másik asszonynak a jelenlétét, aki mozdulatlanul feküdt mellette, mint örökös álmatlanságának elkínzott prédája. Dolores csakugyan egész éjszakákon át le nem húnyta a szemét, de egyetlen mozdulatot nem tett, mintha egész léte egy kép szemléletében merült volna ki, amelyet fáradhatatlanul bámult a vak sötétben. Renovales, akire mindez mély benyomást tett, pillanatnyilag gyakran úgy érezte, hogy valóságos iszonyat fogja el... És rémületes vágya, a szörnyű gondolat újra felbukkant lelkében:

— Miért ne? — durúszolta fülébe valami kegyetlen démon, az önáltató ábránd aranyos káprázatait teregette szét az éjszakában.

Szerelemmel, diesősséggel és örömmel teli életet. Fauszt doktor megifjodását, ezt várhatná, ha a halál segítségére sietne, összetörve a láncot, amely a szomorúsághoz és a betegséghez bilincseli.

De nyomban következett a kegyetlen visszahatás: gondolatai iszonyattal töltötték el. Bár hitetlen életet élt, lelke mélyén megőrizte vallássosságát, ami a szorongás pillanataiban arra ösztökélte, hogy az isteni segítséget kérje: »Uram, üzd el tőlem ezt a kegyetlen gondolatot. Távoztasd el tőlem az álnok kísértést. Add, hogy feleségem meg ne haljon, haljak meg inkább én helyetted!«

És másnap lelkiismeretfurdalástól gyötörve, a tudomány legnagyobb mestereit sietett megkérdezni. Felfordította az egész házat, hogy új kezelést kezdjen felesége gyógyítására, a legpontosabb intézkedéseket adta ki, hogy az előírt gyógyszereket a legaprólékosabb gonddal alkalmazzák. Azután megnyugodva visszatért munkájához és vágyaihoz s nem gondolt többé vissza elhatározásaira.

Egy napon Dolores ebéd után bement a műtermébe. A festőt nyugtalanság fogta el. Felesége már hosszú idő óta nem jött be hozzá, mikor dolgozni szokott.

Dolores nem akart leülni. Megállt a festőállvány előtt és beszélni kezdett hozzá, anélkül, hogy ránézett volna, olyan alázatos és nyugodt hangon, amely egészen megzavarta.

— Mariano, azért jövök, hogy a lányunkról beszéljek veled.

Férjhez akarta adni Militát. Mivel ennek a

dolognak előbb-utóbb úgyis be kellett következnie, jobb, ha mennél előbb megtörténik. Ő nem sokára meghal és nem akar megválni a világtól anélkül, hogy meg ne legyen legalább az az elégtétele, hogy leányát boldog révbe érve lássa.

Renovales azt hitte, kötelessége hangosan tiltakozni.

— Ugyan már, hogy halna meg! Miért is halna? Soha nem érezte ilyen jól magát, csak abban nincs igaza, hogy nem követi engedelmesen az orvosok előírásait.

— Nemsokára meghalok, — ismételte Dolores hidegen. — Elmegyek és te megszabadulsz tőlem. Tudod te ezt jól.

A festő megpróbálta a méltatlankodót játszani, de pillantása találkozott felesége hideg tekintetével. Beérte hát azzal, hogy megadó arccal vállat vont. Nem akart vitatkozni. Szüksége volt rá, hogy teljesen ura maradjon önmagának. Először festenivalója volt még, azután el kellett mennie hazulról, hogy szokás szerint rendkívül fontos ügyeket intézzzen el.

— Jól van, — mondotta — folytasd. Milita férjhez megy? És ki lesz a férje?

Mivel próbára szeretne volna tenni, hogy van-e tekintélye, és mert ő akart a kezdeményező lenni, sietve megemlítette kedvenc tanítványának, Soldevillának a nevét. Talán ő a jelölt? Nagyön jó fiú és komoly jövő vár rá. Imádja Militát. Csak látni kell, milyen szomorú, mikor a lány elhanyagolja. Kitűnő férj válnék belőle.

Dolores hideg és metsző hangja rövidesen útját vágta reflexióinak:

— Jól tudod, hogy nem akarok festőt a lányomnak. Eppen elég volt, hogy az anyja megpróbálkozott ezzel.

Milita Lopez de Sosához megy nőül. Ez már

elintézt dolog. A fiatalember beszélt vele és mivel az ő beleegyezéséről bizonyos, Marianohoz is el fog jönni, megkérni leánya kezét.

— De szereti-e legalább Milita? Vagy azt hiszed, kedves barátnóm, hogy ezeket a dolgokat a te szeszélyed szerint lehet elintézni?

— Szereti. Beleegyeznek ebbe a házasságba, sőt kívánja. Különben hozzád tartja magát, szívesen hozzámenne a másikhöz is. Mert mindenekelőtt szabad akar lenni, csak mennél messzebb az anyjától és betegségétől, nem akar tovább élni ebben a szomorú légkörben. Egyáltalában nem árulta el nekem a gondolatait, de én kitalálom, mi jár a fejében.

És mintha ezek az érzelmek egész másképp érintették volna leánya, mint férje részéről, szeméhez emelte kezét, mert könnyek kezdtek csillogni a szemében.

Renovales nyers őszinteséggel akarta magát kiszabadítani ebből a helyzetből. Örültség ez is, mint a többi, egy beteg képzelet szüleménye! Foglalkozzék a betegsége ápolásával és ne legyen gondja másra. Mirevalók ezek a könnyek? Férjhez akarja adni a lányát ehhez az autós ficsúrhoz? Hát csak adja!... Nem akarja? Úgy is jó! Akkor a kislány idehaza marad.

Dolores parancsol a háznál, senkinek eszé ágában sincs ellenkezni vele. Legyen meg hát ez a házasság mennél előbb. Ami őt illeti, ő úgy is nulla, egyáltalában meg se kellett volna kérdezni. De az áldóját, akkor legalább hagyják békén! Neki dolga van. És mikor látta, hogy Dolores, aki kezdett szabad folyást engedni könnyeinek, távozik, megkönnyebbülten sóhajtott fel és örült neki, hogy ilyen ügyesen lerázta magáról ezt a fájdalmas jelenetet.

Lopez de Sosa nem volt kedve ellenére. Ki-

tűnő fiatalembernek tartotta!... Különben a mester hasonló jóakaratot tanúsított volna minden más jelölt iránt is. Most egészen más dolog foglalkoztatta.

Elfogadta hát Lopez vejének és gyakran ott-hon töltötte estéit, hogy patriarkális színt adjon ezeknek a családi együtteseknek. Milita és vőlegénye a szalón végében beszélgettek. Cotoner, aki az emésztés teljes boldogságát élvezte, minden erejét megfeszítette, hogy szavaival halvány mosolyt csaljon a ház úrnőjének ajkára, aki fázósan, borzongva húzódott meg az egyik sarokban. Renovales házikábtan újságot olvasott és átengette magát e békés légkör édességének.

Egy este Alberca grófné neve ütötte meg a fülét. Milita fiatalos jókedvvel sorolta fel a családnak azokat a barátnőit, akik nem mulaszthatják el a házassági alkalmat, anélkül, hogy valami pompás ajándékkal ne lepjék meg.

— Concha nem jön el, — mondta a fiatal lány. — Már olyan régen nem láttuk.

E szavakra fagyossá vált a hangulat. Cotoner szórakozottan ócska dallamot dúdolt a foga közt. Lopez felállt és izgatottan kezdett keresni valami kottafüzetet, elárulva ezzel az igyekezetével, hogy ő is be van avatva a dologba.

— Nem jön, mert fölösleges jönnie, — jegyezte meg Dolores a sarokból. — Apád, aki mindennap meglátogatja, gondoskodik róla, hogy ne felejtsem el bennünket.

Renovales, aki lágy szunyókálásból riadt fel, méltatlankodó arcot vágott. Dolores szeme mereven rászegeződött. De tekintetében nem harag csillant, hanem gúny és ez a tekintet világosan kifejezte azt, amit a szája nem mondott el: »Hasztalan töröd magad, te jámbor. Bolondulsz érte... Mindenütt a sarkában vagy, de ő rád sem hederít.

Jól ismerem. Ha tudnád, mennyire nevetségessé teszed magad... Mások előtt... és előttem is!...»

IV.

Renovales lányának és az elegáns Lopez de Sosának esküvőjét a nyár elején tartották meg. A lapok egész kolumnákat szenteltek ennek az eseménynek. Egyes krónikások azt írták, hogy »ez a házasság szimbólikusan a művészet dicsőségének s az arisztokrácia és a vagyon tekintélyének egyesülését« jelentette. Senkinek nem jutott eszébe, hogy »konzerv gavallér«-t emlegesse.

Renovales megadta a módját a dolognak. Csak egy leánya volt s ezért azt óhajtotta, hogy a menyegzői szertartás királyi legyen. Egész Madrid és Spanyolország tudomást szerzett a részletekről és Milita osztozott a dicsőségben, amelyet apja a Renovales névnek szerzett.

Az ajándékok listája a végtelenbe nyúlt. A mester összes barátai: előkelő hölgyek, szereplő politikai emberek, híres művészek, sőt a királyi család egyes tagjai is ott szerepeltek rajta az ajándékaikhoz fűzött ajánló sorokkal együtt. A két díszes műteremben, amely erre az alkalomra mintha valami nagy áruház csarnokává változott volna át, hosszú asztalsort állítottak fel, a szövegeknek és drága csecsebecsékeknek valóságos kiállításával megrakva. Milita valamennyi barátnője eljött megbámulni ezeket a csodákat. A szegényebbek sápadoztak az irigységtől.

Alberca grófné, aki nem akart észrevétlen maradni a ház barátai között, óriási méretű ajándéktárgyat küldött. Monteverde doktor, bár soha nem látta a jegyeseket, szintén szolgált valami kedves meglepetéssel.

Az esküvőt Renovales palotájában tartották meg. Az egyik műtermet kápolnává alakították át. Cotoner vállalta magára az esküvői szertartás összes előkészületeit és nagyon boldog volt, hogy végre bebizonyíthatta, milyen befolyásnak örvend a papságnál.

Renovales, aki mint sejthető, azt akarta, hogy a legkisebb részleten is megérezzék a művész keze, maga foglalkozott az oltár felállításával. Egy régi szőnyeg elé drágaművű antik szétnyitható oltárt helyezett s elébe középkori keresztet állított s rárakta mindazokat a kegyzsereket, amelyek eddig ékességek címén szerepeltek műtermében.

Az oltárt virágok árasztották el tarka pompával. Renovales azt akarta, hogy minden csupa virág legyen. Valenciából és Murceából hozatta a virágokat és egyáltalában nem fukarkodott mennyiségükkel. Virág szegélyezte az ajtókereteket és a párkányok vonalait, óriási csokrokban halmozódott fel a sarkokban és az asztalokon. Füzérekbe fonva himbálódzott a homlokzat oszlopsorai közt, felkeltve a járókelők kíváncsiságát, akik tömegbe verődtek a kertirács túlsó oldalán.

Renovales, akinek fehér ingmellét két széles rendszalag takarta el s frakkján a kitüntetéseknek egész csillagtábora ragyogott, már hajnalban izgatottan futkosott fel s alá. Cotoner a maga részéről különböző egyházi kitüntetéseit rakta fel. A mester elégedetten nézte meg magát valamennyi tükörben s elhalmozta elismerésének kifejezéseivel barátját is, s közben türelmetlen kérdéseket intézett hozzá az előkészületekre vonatkozólag. Cotoner röviden összegezte az egész programot: Maestro Pedrazza, Renovales egyik kiváló barátja vezényli a zenekart, Madrid legjobb zenészeit gyűjtötték össze, legnagyobbbrészt a ki-

rályi opera tagjait. A karok sem hagynak semmi kívánnivalót maguk után, de ami a szólistákat illeti, Cotoner kénytelen volt beérni azokkal a művészekkel, akik még a fővárosban tartózkodtak: ez az évszak ugyanis nem volt nagyon kedvező, mert valamennyi színház bezárta már kapuit... Pontosan tíz órakor érkezik a pápai nuncius, monsignore Orlandi, egy igazi »szalónpap«, egészen fiatalember, akit Cotoner még pápai prelátus korában ismert meg Rómában.

— Elég, ha két szót szólok Öexcellenciájának és abban a kitüntetésben részesít, hogy ő adja össze a fiatal párt.

Es a pápák festője, aki boldog volt, hogy ismét fontos szerephez jutott, szalónról-szalónra szaladt és mindenütt százával adta ki az utasításokat. Renovales helyeslő fejbólintásokkal kísérte.

A zenét és az asztalokat a lunch-höz az egyik műteremben helyezik el. A másikat fenntartják a meghívott vendégek számára. Hiányzik még valami?...

A két művész megszemlélte az oltárt fakult színű szőnyegével, kandelábereivel, keresztjeivel és ereklyetartóival, amelyeknek ódon aranya mintha csak elnyelte volna a fényt, anélkül, hogy visszaverte volna. Minden a helyén volt. A földet élénk tónusú perzsa- és mórszőnyegek borították. Az oltárral szemben két imazsámolyt helyeztek el és mögéje a jelentős személyiségek számára sorba állították a műterem legfényűzőbb székeit: XVIII-ik századbeli karosszékeket hímzett szőnyegmintáikkal, sellacurulisokat, faragott tölgyfaszékeket, velencei zsöllyéket, óriási támlájú középkori székeket össze-vissza, mint valami régiségkereskedésben.

Egyszerre csak Cotoner megbotránkozva tán-
torodott hátra. Micsoda szórakozottság! Még csak

ez hiányzott volna! A műterem háttérében, éppen szemben az oltárral, teljes világításban egy óriási méretű meztelen nő tűnt fel. A medici Vénusz másolata volt ez, egy fölséges márvány, amelyet Renovales Rómából hozott magával. Ragyogó fehérsége még sápadtabbá tette a szent tárgyak tompa árnyalatait. A két művész annyira megszokta már, hogy ott járt-kelt előtte és észre sem vette.

Cotoner elnevette magát.

— Teremtette! Szép kis botrány kerekedett volna ebből! Mit gondoltak volna a hölgyek? Orlandi barátom azt képzelte volna, hogy szántsándékkal állítottad oda, mert közel jár hozzá, hogy kissé ledér legénynek tartson téged... Gyorsan, fiam! Függönyöket kell keríteni, hogy eltakarjuk ennek a hölgynek a bájait.

Hosszas keresés után végre találtak valami hindu szöveget, amely tele volt festve elefántokkal és lótuszvirágokkal. Abba olyan jól beleburkolták az istennőt, hogy már csak valami titokzatos alaknak látszott, amely egyáltalában nem botránoztathatta meg a vendégeket.

Ezek már kezdtek is érkezni. Kívülről a rács felől már hallatszott a kocsik dübörgése, a lovak nyerítése és a hintóajtók csattanása. Az előcsarnokban a ruhatári szolgálatot teljesítő lakájok ide-oda futkostak a kabátokkal és felöltőkkel. Renovales legkecebb mosolyát merevítve arcára, nagyban üdvözölte már az érkezőket, melegen szorongatva a feléje nyújtott kezeket. Ennek a tömegnek a látása, amely szertartásosan vonult fel műtermében, bizonyos megindulással töltötte el. A ruhák uszályának suhogása, a legyezők halk nesze, a dícséreték, amelyek jóízűségét elhalmozták, mint a legkellemesebb zene csengett a fülében. Minden arcon a megelégedettségnek ugyanaz a kifejezése,

amely a bemutatók és a díszelőadások minden sikerét előidézi, ahová csak azért járnak az emberek, hogy magukat mutogassák. Kitűnő zene, a pápai nuncius áldása: Emilia Renovales házassága csukgyan esemény volt.

A szalónokat elárasztó tömegből kiemelkedve, olykor egy-egy fiatalembert lehetett látni, aki nagy igyekezettel igazgatta fényképezőgépét, hogy néhány pillanatfölvételt csináljon. Azok, akik kissé nehezteltek a mesterre a magas árakért, amelyeket portréikért fizettek, most nagylelkűen megbocsátottak neki. Nagy mester ez, aki igazán főúri életet él...

És Renovales boldogan szaladgált jobbra-balra, hogy mindenkivel kezet szorítson és udvariasságokat mondjon mindenkinek. Amint az előcsarnokon végigment, a kert egy napsütésben fürdő sarkát pillantotta meg, amelyet tarka zománca vontak a virágok és a kerti rács túlsó felén ott látta fekete tömegbe verődve a kíváncsiak meglepett és vidám sokaságát. Boldogan szívta be a rózsák illatát, amelybe női illatszerek tömjéne vegyült és úgy érezte, hogy az optimizmusnak valami rózsaszín hulláma önti el. Mégis csak szép dolog volt az élet. A kinn összeverődött szegény emberek eszébe juttatták a kovács fiát és büszkeség járta át a szívét. Istenem! Mennyire fel tudott emelkedni!... Hálát érzett ezek iránt a gazdag és semmittevő emberek iránt, akiknek jólétét köszönhetette. Gondja volt rá, hogy semminek se érezzék hiányát. Újra elhalmozta hát figyelmeztetéseivel Cotonert. Ez, mint olyan ember, aki nem szereti, ha zavarják, mikor a parancsolgatásban gyakorolja magát, — mert büszke fölényvel vezényelte a szolgálhadat — útjára küldte.

— A te helyed nem itt van, hanem a vendégeid mellett.

E szavakkal tüstént odafordult egy csoport újonnan érkezethez, akiknek rangját egy szempillantás alatt fölismerte.

— Erre, uraim.

A zenészeknek egy csoportja volt ez, akiket a szolgaszemélyzet a folyosón vezetett el, hogy elfoglalják helyüket kottatartóik mellett és ne keveredjenek a meghívott vendégek közé. Azután összeszidott egy csapat kuktát, akik késedelmesen érkeztek a lunch utolsó részletével s befurakodtak a jelenlevők közé, magasan tartva fejük fölött nagy fűzfakosaraikat.

De Cotoner egyszerre elhagyta a helyét, mikor a lépcsőfeljáraton egy aranybojtos plüsskalapot látott felbukkani s alatta egy sápadt arcot, majd egy selyemreverendát violaszín övvel és violaszín gombokkal s amely mellett kétoldalt két másik szerény fekete reverenda tűnt fel.

— Oh Monsignore! Monsignore Orlandi! Va bene? Va bene?

Kezet csókolt a főpapnak, mélyen meghajolva előtte és miután olyan aggódó gyöngédséggel érdeklődött az egészsége iránt, mintha nem is az előző este látta volna, megindult előtte és utat tört számára a jelenlevők tömegén át.

A nuncius! A nuncius őszentsége!

Mint jól nevelt emberek, akik tudják tisztelni a tekintélyeket, a férfiak abbahagyták a beszélgetést és nevetgélést és komoly meghajlással üdvözölték az érkező főpapot, útközben megragadva a finom sápadt kezét, amely csaknem női kéznek látszott, hogy megcsókolják gyűrűjének hatalmas kövét. A nők megindult szemmel nézték Monsignore Orlandit. Ez a legmagasabb méltóságot élvező főpap, az Egyháznak ez a diplomatája a régi római főnemességhez tartozott. Magas, karcsú férfi volt, fekete haja alatt szinte az ostya fehér-

ségével sápadozott az arca. Parancsoló tekintetében átható tűz lobogott. Minden mozdulatából kecsesség áradt s az volt a látszata, hogy ennek maga is tudatában van. Némely terroró eleganciáját juttatta az ember eszébe. A női ajkak mohón tapadtak a kezére, miközben talányos szeme az imádandó nyakakon pihent, amelyek útjában meghajoltak előtte. Cotoner tovább egyengette számára az utat, nagyon büszke volt szerepére és egészen megindította a tekintély, amelyet kiváló barátja, a »barbian« élvezett. Ah! Szép dolog is a vallás!

Elkísérte egészen a sekrestyéig (ez, őszintén szólva nem volt egyéb, mint az a kis benyíló, ahol a modellek vetkőztek és öltöztek) és tapintatosan ott maradt, hogy megvárja az ajtóban. De minden pillanatban odajött hozzá a prelátus valamelyik bizalmas embere és arra kérte, hogy segítsen neki megkeresni bizonyos dolgokat, amelyeket a Monsignore előző este küldött át. A vén bohém, aki hamarosan belefáradt ezeknek a kényes járású és kissé nőies külsejű fiatalembereknek örökös számonkéréseibe, végül is, hogy megszabaduljon tőlük, bement a modellek öltözőszobájába és maga segített jeles barátjának felvennie a szertartáshoz szükséges egyházi ruhákat.

A vendégek a szalónokban gyülekeztek, egy csoport, amely az egyik ajtónyílásban verődött össze, most kettévált, hogy szabad utat engedjen: a menyasszony vonult be annak az előkelő személyiségnek a karján, aki mint tanú, szerepelt a házasságnál. Egészen fehér volt elefántesontszínű ruhájában, hófehér fátylával és gyöngyfehér virágaival. Mosolyogva nézegetett jobbra-balra, a legkisebb zavar vagy félelem nélkül, látszott, hogy nagyon meg van elégedve ezzel az ünnepséggel, amelyben ő játszotta a főszerepet.

Azután jött a vőlegény, aki jövődöbéli anyósát vezette karján, Dolores jelentéktelenebb volt, mint valaha, mert nagyon feszesen érezte magát az ünnepi alkalomra készült, tulságosan is szertartásos toaletttben és mert egészen kihozta a sodrából ez a zajos esemény, amely felforgatta életének fájdalmas egyhangúságát.

És az örömapa?... Renovales nem volt jelen ezen a bevonuláson. Vendégeivel volt elfoglalva. Egy szellemes nevetés, amely egy legyező mögül suhant elő, ott tartotta a szalón másik végén. Alberca grófné gúnyos hangon kívánt szerencsét neki: ez az esemény rendkívül jelentőségteljes a mester számára. Itt a pillanat, hogy visszavonuljon, eljött az idő, amikor búcsút kell mondania a fiatalságnak.

— Nyugalomba vonulhat, kedves mester, nem sokára nagyapának fogják hívni.

Látta, hogy Renovales elpirul ezekre a kíméletlen szavakra.

De Cotoner anélkül, hogy időt engedett volna Renovalesnek a válaszra, magávalvonszolta a festőt és közben jól megmosta a fejét. Ugyan, mit lopja itt az időt! A jegyesek már az oltár előtt állnak, a Monsignore már megkezdte az esketést és az örömapa széke még mindig üres! És Renovales ráeszmélve az illendőség érzésére, egy jó félóráig szórakozott és unalmas pillantásokkal követte a prelátus szertartásos mozdulatait. Távol, a legutolsó műteremben a húros hangszerek valami nagyvilági miszticizmustól átítatott dallamba kezdtek.

Egy lágy hang, amelyet más mélyebb torokhangok kísértek, imát intonált, valami kéjes olasz szerenád ütemeire. Mintha futó elérzékenyülés vett volna erőt a vendégeken. Cotoner, aki az oltár közelében tartózkodott, hogy Öminen-

ciája semmiben sem szenvedjen hiányt, úgy érezte, hogy egészen elérzékenyül a zenétől, az elegáns tömegtől és a római prelátus színpadias komolyságától. Mikor Militára pillantott, aki elragadó volt hősín fátyolában, a szegény bohém összehunyorította szemét, hogy könnyeit elrejtse. Rajta, akinek nem volt gyermeke, ugyanaz a megindulás vett erőt, mintha a tulajdon lányát adta volna férjhez.

Renovales kihúzta magát, hogy a fehér és fekete mantillák fölött a grófné tekintetét keresse. Úgy találta, hogy ez a tekintet hol rászegződik csúfondáros kifejezésével, hol a férfiak egy csoportjába furakodik be, hogy megpróbálja ott Monteverdét fölfedezni.

A művész egy pillanatig minden figyelmét a szertartásra összpontosította. Úgy tetszett neki, hogy nagyon hosszúra nyúlik a dolog. A zene elhallgatott. Monsignore hátat fordított az oltárnak és néhány lépést tett az új pár felé. Fél kezét fölemelte, beszélni készült. Mély csönd támadt a teremben. A római főpap kenetes szavai általános figyelem közt csendültek fel. Egyes szavaknál megakadt a nuncius s azokat végül olaszul mondta ki. Csak néhány szót szolt a völegényhez: ez a társadalom legfelsőbb osztályaiból került ki, ahonnan az emberiség vezetői kiválasztódnak, ismernie kellett kötelességeit. A menyasszony ellenben nagy művész, európai festő leánya volt.

A prelátus egész nekitüzesedett, miközben a művészetről beszélt. A Vatikán ragyogó és félig pogány díszei, amelyek között csaknem egész életét eltöltötte, mély lelkesedést oltottak szívébe a művészet iránt. »Isten után semmi nem fogható a művészethez!...« És miután leszögezte ezt a megállapítást, amely szerint az új asszonynak

magasabbrendű nemesség jutott osztályrészül, mint az emberek legnagyobb részének, akik itt most körülveszik, szüleinek erőnyeit kezdte magasztalni. Csodálatos kifejezéseket talált a keresztényszeretet és hűség dicséretére. Renovales és felesége ebben a szeretetben és hűségben érkeztek el az öregség kapujához és ezt a szeretetet és hűséget megőrzik halálukig. A festő lehajtotta fejét, hogy kikerülje Concha gúnyos tekintetét. A csöndben fölhallatszott Dolores fuldokló zokogása, s a szegény asszony mantilláinak csipkéi közé rejtette arcát. Cotoner kötelességének tartotta, hogy tapintatos fejbólintásokkal kísérje a prelátus dicséreteit.

Végül a zenekar rázendített Mendelssohn Nászindulójára. Félretolt székek zaja hallatszott és a hölgyek a menyasszony felé tódultak. A szerencsekívánatok zsongása nyomta el a húrok remegését és az érefűvők harsogását. Monsignore, aki a szertartás befejeztével elveszítette jelentőségét, a modellek szobája felé irányította lépteit, meghitt embereitől körülvéve. Észrevétlenül haladt el a csoportok közt. A fiatal menyasszony megadó arccal mosolygott az ölelések és csókok özönében. Kissé meglepte a házasság szentségének egyszerűsége. Mi az? Hát ennyiből állt az egész? És most már csakugyan asszony vált belőle?...

Cotoner észrevette, hogy Dolores a tömeg közé furakodik és türelmetlenül keres valakit a vendégek között. Mikor ezt a gyötrött és vonagló arcot megpillantotta, valami veszedelem előérzete fogta el.

— Dolores, karoljon belém. Menjünk ki egy kis szabad levegőt szívni. Ez az atmoszféra tartóhatatlan.

Dolores megtette, amit mondott neki, de ahelyett, hogy követte volna lovagját, magával húzta

a lánya körül tolongó csoportba és mikor végül Alberca grófnét megpillantotta, megállt. Az okos Cotoner összerezte. Éppen ez volt az, amitől félt.

— Dolores! Dolores!... Ne felejtse el, hogy Milita esküvőjén vagyunk!

De figyelmeztetése hiábavaló volt. Concha, mikor régi barátnőjét megpillantotta, odaugrott hozzá. »Drágám! Olyan régen nem láttalak! Csókolj meg! Csókolj meg mégegyszer!« Es áradozó barátsággal ölelte át gyermekkori barátnőjét. A törékeny, kis asszony egy pillanatig ellenkezett, majd bátorságát veszítve és a jónevelés szokásától legyőzve, a megadás szomorú mosolyával és hidegen viszonzta a grófné csókjait. Nem gyűlölte Conchát. Ha nem ő vonzotta volna Renovalest, bizonyára valami más nő lett volna az. Rettentés ellensége, az igazi ellenség éppen ez a gondolat volt.

A fiatal pár egyre mosolyogva, bár kissé fáradtan a szerenese kívánságoknak ettől a rohamától, amelynek célpontja volt, kart karba öltve haladt végig a csoportok között és a nászinduló hangjai mellett tűnt el a tereméből.

A zene elhallgatott és a tömeg a buffet-et vette ostrom alá. Nagyvilági emberek mosolygó tülekedése volt ez, de mégis csak tülekedés, amelyben ruhák uszályát taposták le, könyökkel taszították egymást, mintha a szertartás végeztével hirtelen farkaséhség fogta volna el a vendégeket.

Tányérral kezükben szóródtak szerte a műtermekben és látható volt, hogy még az oltár közelében is állanak lunchölők. A fiatal emberek a pezsgőspalackokat ragadták fel s jobbra-balra futkostak, hogy töltsenek a hölgyek poharába. Sandwich-piramisok omlottak össze, A palackok,

amelyeknek dugóját kihúzták, szakadatlan puskaropogást hallattak.

Renovales poharakkal és tányérokka! megakodva, mint buzgó házigazda futott, hogy kiszolgálja barátait és a hölgyeket, akik a műterem másik sarkán álltak. Alberca grófné úgy viselkedett, mintha ő volna a ház úrnője és nem egyszer elég parancsoló módon vette igénybe szolgáltat-készségét.

Egy ilyen kiszolgáló körútján Soldevillával találkozott a festő. Már régóta nem látta. A fiatalember szomorúnak látszott, bár nyilvánvaló volt, hogy némi vigaszt merített egy csodálatos mellény szemléletéből, amelyet ez alkalomra vett fel. Fekete bársony, virágokkal himzett, aranygombos mellény volt ez, amely érthető szenzációt keltett a fiatalság körében.

A mester kötelességének hitte, hogy vigasztalja Soldevillát, — most először árulta el neki, hogy tudta, mit tartson érzelmei felől.

— En mást akartam a lányom számára, de lehetetlen volt. Munkára Soldevilla! Bátorság! Nekünk festőknek nem lehet más kedvesünk, mint a művészet!

Es teljesen megelégedve ezzel a kifejezéssel, amelyet vigasztalónak tartott, visszatért a grófnéhoz.

A céco késő délután ért véget. Lopez de Sosa és felesége útiruhában jelentek meg.

A fiatal férj legutolsó szerzeménye ott várta őket a kapu előtt. Egy nyolevan lóerős volt, amelyet egyenesen nászútjára vásárolt a sportférfiú. Az éjszakát néhány százkilométernyire töltik innen, O-Castilia szívében egy birtokon, amelyet Lopez de Sosa örökségül kapott és még sohasem látott.

Modern házasság, mint Cotoner mondotta,

szerelmes bizalmaskodások útközben, amelyeknek nincs más tanuja, csak a soffőr, akit valósággal hipnotizálnak sebességmérőinek ingadozó mutatói. Másnap aztán hatalmas körutazás kezdődik Európán át. Elmennek egész Berlinig, vagy talán még messzebb.

Lopez de Sosa úgy osztogatta körbe férfias kézzsorításait, mint valami nagy fölfedező és ki-ment, hogy indulás előtt megvizsgálja gépét. Milita hagyta, hogy még egyszer össze-vissza csokolják és fátylaiban néhány könnyeseppet vitt magával, amelyeket anyja hullatott.

— Isten veled, Isten veled, leányom!...

Renovales és felesége magára maradt. Lányuk távozása mintha még növelte volna az úrt, mely szétválasztotta őket. Komoran és szomorúan néztek egymásra, bizonyos meglepetéssel, sőt megdöbbenéssel, hogy nem hallják már azt a hangot, amely hirtelen megcsendülve némaságuk közepette, néha-néha megegyezést hozott köztük létre és alkalmul szolgált nekik, hogy egynéhány szót váltsanak. Az életük kezdett most hasonlítani azokéhoz a fegyencekéhez, akik gyűlölik egymást, de ugyanazzal a láncal vannak örökre egymáshoz bilineselve.

Hogy elűzzék az elszigeteltségnek ezt az érzését, amely rémülettel töltötte el őket, azt akarták, hogy a fiatal házaspár velük lakjanak. A palota elég tágas volt mindnyájuk számára. De Milita szelid makaességgel visszautasította ezt az ajánlatot és férje támogatta őt ebben. Úgy határoztak, hogy istállóik és garázsai közelében fognak lakni. Sőt ott, ahol Lopez de Sosa, anélkül, hogy apósát megbotránkozathatná, elhelyezheti csodálatos bikafej-gyűjteményét és a vérfoltos öltözékeket, amelyeket híres matadorok viseltek s amely gyűjtemény általános bámulat tárgya volt a ba-

rátok körében és a legnagyobb mértékben felcsigázta igen sok idegen kíváncsiságát.

A festőnek és feleségének az volt az érzése, hogy egy hónap alatt több évet öregedtek. Palotájuk óriásinak és elhagyatottnak tűnt fel, néma volt és visszhangos, mint valami pusztuló műemlék. Renovales megkérte Cotonert, hogy költözzék hozzá, de a bohém húzódozott. Nagy öröm lesz számára, ha velük étkezhet, ha mellettük töltheti napjainak jórészét, hiszen egyedül ők jelentik számára a családot. De másrészről nem hanyagolhatja el nagyszámú barátját sem és ilyen körülmények között, mégis jobban szeretné megőrizni függetlenségét.

Mivel már jól benne voltak a nyárban, a festő azt ajánlotta feleségének, hogy szokás szerint utazzanak el. Egy kevésbé ismert andaluziai pláget választottak ki, egy kis halászfalut, ahol a művész már szép számú képet festett. Mariano unatkozott Madridban. Alberca grófné Biarritzban nyaralt férjével és odacsalta maga után Monteverde doktort is.

Renovales és neje elhagyták hát a fővárost. A tengeri levegő nyomban megérkezésük után éreztette jótékony hatását Doloressal. Sokkal vidámabbnak látszott, órák hosszat ült nyugodtan a plage homokján, süttette magát a nappal és a szemhatárt bámulta. Mellette Renovales festett a kíváncsiak egész csapatától körülállva. Úgy látszott, Dolores teljesen a gyógyulás útján van, énekelt, rá-rá mosolygott a mesterre, mintha mindent el akart volna felejteni, mintha mindent megbocsátott volna neki. De még három hét sem telt el, már újra prédájává vált neuraszténiájának. Úgy érezte, hogy roppant gyöngeség fogja el. Ellenszenvessé vált előtte a kacagó part és a kellemes élet a szabad levegőn. Gyűlölni kezdte a

zajt és a fényt és hogy meneküljön előlük, nem hagyta el többé az ágyat. Kijelentette, hogy sajnálja szomorú madridi házát. Sokkal jobb volt neki ott. Erősebbnek érezte magát emlékei közt, azt hitte, sokkal jobban védve van a fekete veszedelemtől, amely folyton ott ólálkodott körülötte. Sőt nagyon szerette volna már lányát is viszontlátni. Arra kérte hát Renovalest, táviratozzon a vejének. A gyerekek eleget bolyongtak már Európában, ideje volt, hogy visszatérjenek. Okvetlen látnia kellett Militát.

Szeptember végén egyhónapi távollét után visszatértek hát Madridba. Marianonak alig volt ideje rá, hogy két vásznat befejezzon. Két nap mulva megjött a fiatal pár is, egészen el volt bűvölve utazásától, de még jobban örült annak, hogy visszajöhetett végre szülővárosába. Lopez de Sosa magánál sokkal gazdagabb emberekkel találkozott külföldön, akik mellett valósággal eltörpült az ő fényűzésük, ami nagyon bántotta. Felesége barátai körében óhajtott élni, mert hajlamos volt rá, hogy bámultassa gazdagságát. Azokban az országokban, amelyeken keresztülutaztak, nem nagyon törődött velük senki és ez bosszantotta.

Lányának jelenléte mintha újra lelket öntött volna Doloresbe. Milita gyakran eljött érte és magával vitte egy kis sétakocsizásra a főváros környékén. Más alkalommal Dolores hirtelen akaratmegfeszítéssel legyőzte fizikai bénultságát és maga látogatott el lánya lakására (egy elsőemeleti lakásba »calle de Olozagán«), ahol el nem mulasztotta kellőkép megbámulni a raffinált modern kényelmet, amellyel Milita magát körülvette. A mester unatkozott. Egyáltalában nem volt festeni való portréja és a Földközi-tenger partjának fénye és ragyogó színei után való vágy annyira hatal-

mában tartotta, hogy semmi kedvet nem érzett másutt tájképet festeni. Mi több, még Cotoner társaságától is meg volt fosztva. Ez egy történelmi multú castiliai városkába utazott el és tréfás komolysággal fogadta ott a tehetségének kijáró tiszteletet. A püspöknél lakott és restaurálás ürügye alatt a székesegyház számos képét tönkresilányította.

Ebben a nagy magánosságban Renovales elméjemég élénkebben foglalkozott Alberca grófnéval. Ez viszont mindennap hosszú levelekkel frissítette fel a festő emlékezőtehetségét. Írt neki az andaluziai parton fekvő városkába is, most pedig Madridba címezte leveleit. Annak a vágyának adott kifejezést, hogy ismerni szeretné életének még legjelentékenyebb részletét is és ő maga sem mulasztotta el, hogy a legmesszekalandozóbb részletességgel el ne mondja a magáénak eseményeit. Valamennyi boríték egy-egy történetet tartalmazott, amely megszámlálhatatlan lapra terjedt.

A festő percről-percre követte Concha életét, mintha maga is részt vett volna benne. A grófné beszélt neki Darwinról. — Monteverdét értette ezen a néven, — panaszkodott közömbösége miatt és elkeseregte milyen részvétlen arccal fogadja szerelmének minden tanujelét. »Bizony, kedves mester, nagyon szerencsétlen vagyok!« Néha megellenkezőleg valóságos diadalénekek voltak a levelei. A grófnő ujjongón áradozott és a festő, akit legbizalmasabb közléseitől sem kímélt meg, ebből tudta meg, hogy Monteverde azon melegebben távozott tőle, ami eléggé megmagyarázta azt a lázas optimizmust, amelyről levele tanuskodott.

Concha legutolsó leveleiben, szinte a tébolylyal határos öröm jelentkezett. A gróf elutazott San-Sebastianóba, hogy búcsút vegyen uralkodói-

től: magas diplomáciai küldetést bízta rá. Bár nem tartozott a szorosán vett diplomáciai karba, őt választották ki, hogy, mint a spanyol főnemes-ség képviselője, elvigye az Aranygyapjas-rendet a német államok egyik legjelentékenyebb hercegecs-kéjének. A szegény ember, aki maga nem tudta megkapni ezt a kitüntetést, most azzal vigasztalódott, hogy legalább ünnepélyesen elvigye másoknak. Renovales kitalálta, hogy mindebben benne van a grófné keze. Így egyedül maradhatt Darwinnal... Mivel a kiváló főúr távollétének hosszadalmasabbnak kellett lennie, nyugalanság és veszély nélkül élvezhette, hogy együtt élhet a doktorral.

Renovales most több kíváncsisággal, mint izgalommal olvasta leveleit. Beleszokott már a meghitt barát helyzetébe. Ennek az asszonynak az őszintesége, aki visszautasította őt s amellet rábízta minden titkát, napról-napra csökkentette vágyának erejét. Alapjában nem volt már más hátra számára, csak hogy a testét megismerje. Belső életéből többet tudott, mint bárki valaha és ez a tisztán szellemi birtoklás kezdte már fárasztani. A távolság és a távollét lemondásra ösztönözte. Mikor egy-egy levelének olvasását befejezte, egyre csak ezt hajtotta: »Megvan örülve! Mi közöm nekem mindehhez?«

Eltelt egy hét anélkül, hogy hírt kapott volna Biaritzból. Az ujságok sokat írtak Alberca gróf utazásáról. Már Németországban járt kíséretével és készülődött rá, hogy feltűzze a magas érdem-rendet a hercegi mellre. Renovales gúnyosan mosolygott, de nem érzett, sem izgalmat, sem féltékenységet, mikor a grófnő hallgatását megállapította. Bizonyára jól felhasználja egyedül-létét...

Egy este Renovales egyszerre mégis hírt ka-

pott a grófnéról, még pedig a legváratlanabb módon. Éppen elindult palotájából nem sokkal napnyugta előtt azzal a szándékkal, hogy egy kis sétát tesz fönn a Hippodrom tájékán a Canalillo mentén és gyönyörködik az alkonyfényben fürdő Madridban, midőn a rácsoskapunál egy piros dolmányos vadász levelet nyújtott át neki. A festő meglepett mozdulattal kapott a levélért és megismerte rajta Concha írását. Négy hirtelen papírra vetett ideges sor volt. Concha ma érkezett a francia expresszszel szobalánya, Marie kíséretében. Egyedül van otthon. »Jöjjön... Rohanjon... Fontos ujságok.. Majd meghalok!» És a mester futott, bár ez a halállal való fenyegetődzés nem ijesztett rá különös mértékben. Még se lesz olyan rettenetes a dolog. Hozzá volt szokva a grófné túlzásaihoz.

Az Albercák főúri kastélya komornak, üresnek és elhagyatottnak látszott. Az egész szolgálatszemélyzet az egy szál házmesterre csökkent, akinek gyermekei, kétségkívül nem sejtve a háznőjének váratlan érkezését, a lépcső alján játszottak. Fönn a bútorok szürke nuzatokkal voltak borítva, a lámpák fátylakba, vásznakba becsavargatva s a bronzok és üvegek holtnak látszottak vastag porszemfedőjük alatt. Marie ajtót nyitott és hosszú szalónokon keresztül vezette Renovalest, amelyeken érzett a bezártság dohos szaga.

Az egyik boudoárban néhány összeesatolt börröndbe botlott, amelyet a hirtelen visszatérés hevében szanaszét dobáltak a parketten.

A viszontagságos út, amelyet csaknem botorkálva folytattak az elhagyott palotán keresztül, egy zárt ajtónál ért véget, amelyen vékony fény sugar szűrődött ki. Ez a grófné szobája volt, az egyetlen helyiség, amely a húnyó nap távoli fé-

nyétől megvilágítva, élőnek látszott. Concha az ablaknál ült egy karosszékbá süppedve, tekintete komoran összeráncolt szemöldöke alatt a messzeségbe révedt. A haldokló napvilág naracsszín udvarral ragyogta körül.

Mikor a festőt megpillantotta, felugrott és tárt karral futott elébe, mintha menedéket keresne nála.

— Mariano! Mariano! Elment!... Örökre elhagyott.

Szava hörgő zokogásba fult. A festőhöz tapadva, vállára hajtotta fejét.

A meglepett Renovales szeliden eltolta magától és karosszéke felé vezette.

— De hát ki hagyta el? Darwin?...

— Monteverde! Mindennek vége.

A grófné alig tudott beszélni, fájdalmas esuklás szaggatta meg szavait. Reszketett a dühtől, olyan halálos sebet ejtettek a büszkeségén. Monteverde a teljes boldogság kellős közepén oldott kezeket, abban a pillanatban, amikor legbiztosabb volt felőle, abban a pillanatban, midőn eddig nem ismert szabadságot élvezett. Az uracska belefáradt a dologba! Még mindig szereti, — legalább is azt állította abban a levélben, amelyet elutazása alkalmával hátrahagyott — de szüksége volt szabadságára, hogy tanulmányait folytassa. Menekülnie kellett, nagyon hálás a jóságáért, de fáradt már ennyi szerelemtől. Elrejtőzik valahol külföldön s ezután teljesen szakít a nőkkel és nagy ember lesz belőle. Hazugság! Tiszta hazugság! A grófné egészen mást gyanított: azt, hogy a nyomorult egy macskával szökött meg, akit majd felfalt szemével a platoon. Egy útálatos, kihívó fellépésű teremtéssel, aki csak bűneivel csábíthatta magához a férfiakat. Az előkelő nők untatták ezt a legénykét. Őt talán éppen úgy gyötörte, hogy nem jut-

hat hozzá a sóvárgott testhez. Istenem, hát az ő hibája volt ez? Ellenkezőleg, nem próbálta-e meg még a lehetetlent is?

— Ah, Mariano, azt hiszem, mindjárt meghalok... Oh, bizonyára nem a szerelemtől, már nem szeretem, hanem a bosszúságtól és a dühtől. Szeretném megfojtani azt a fajankót! S hozzá még mennyi bolondságot követtem el érte! Istenem, hol is volt a fejem?

Mikor látta, hogy el van hagyatva, egyetlen vágya volt csak barátjához, tanácsadójához, testvéréhez rohanni, visszatérni Madridba, hogy lássa Renovalest és mindent, de mindent elmondjon neki!

Ő volt az egyetlen a világon, aki önzetlenül szerette őt, idejött hát hozzá, hogy pártfogásához folyamodjon, mégpedig olyan kétségbeesetten, mintha éjnek idején egy pusztaság közepén találta volna magát egyesegyedül.

Es újra odaugrott a művészhez, nyakába kapaszkodott és olyan tompa nyögések szakadtak fel kebléből, mintha mindenfelől veszedelmek fenyegették volna.

— Mariano, maga az életem! Ugy-e, maga nem hagy el soha, mindig hű testvérem marad?

Renovales, akit egészen megzavartak a rohamosan torlódó események és ennek a nőnek vad heve, aki először mindig eltaszította magától, most pedig görcsösen kapaszkodott belé, megpróbálta magáról lefejtetni a karokat, amelyek szinte fojtogatták.

Mikor az első meglepetésén túl volt, némi hidegséget is fedezett fel magában. Bosszantotta, hogy ezt a kétségbeesést vetélytársa idézte elő.

A nő, aki után úgy vágyakozott, most önként jött eléje, anélkül, hogy talán számot adott volna

magának arról, mit csinál, valami ellenálthatatlan, csaknem öntudatlan indulattól hajtva.

Es Renovales önkéntelenül is hátrálni kezdett, nem tudta, mitévő legyen, főképpen az az érzés hozta ki sodrából, hogy győzelmét esetleg egy idegrohamnak kell majd köszönnie.

— Drága mesterem! Kedves jó barátom! — ismételte Concha. — Maga nem hagy el! Maga jó!

Es behúnyva szemét, amely már nem könnyezett, átölelte a festő izmos nyakát, majd sováran az arcára tapadt, amelyet a félhomály már egészen elborított s ideges mohósággal próbálta kibetűzni gondolatait. Már alig látták egymást. Titokzatos szürkület öntötte el a szobát. Úgy rémlett nekik, valami álom elevenedett meg. Az a veszedelmes óra volt ez, amely először zavarta meg őket a műterem magányában.

Egyszerre Concha hirtelen rémülettel tépte le magát Renovalesről és mintha menekülni akarna, a sűrűbb homályban keresett menedéket.

— Nem, ezt nem szabad! Ez szerencsétlenséget hozna ránk! Barátok leszünk... Röviden csak barátok és mindörökre!

Öszinteség csengett a hangjában, de ez a hang gyöngye volt és elcsukló: az áldozat hangja, amely védekezni próbál, de nincs ereje hozzá. És a festő a némán leszálló éjszakában a barbár harcos vad örömet érezte, aki a pusztaság hosszú nélkülözései után, a város bástyái ellen intézett dühös roham után végre hozzájut a gazdagsághoz és a bőséghez...

Mikor magához tért, az utcai lámpák vöröses fénye sütött be az ablakon.

A művész megremegett. Gyöngének és nyugtalannak érezte magát, mint a gyermek, aki valami rossz tettet követett el.

Concha ott siránkozott mellette. Micsoda órált-

ség! Mindez akarata ellenére történt. Ő előre meg-
 érezte a nagy veszedelmet. És a félelem meg-
 zavarta egy pillanatra azt, aminek csak gyönyör-
 teljes odaadásnak kellett volna lenni.

De mégis ő nyerte vissza először nyugalját.

— Elvégre... ennek be kellett következnie! —
 mondta határozottan. — Veszedelmes játék volt ez,
 amely nem végződhetett másképpen. Most jövök
 rá, hogy szerettelek... Hogy te voltál az egyetlen
 férfi, akit szerethetek.

Renovales ott állt mellette. A két arc egyet-
 len árnyá olvadt össze, amely sötétén rajzolódott
 az ablak virágos hátterére.

Concha keze gyöngéden elsimította a hajfürtö-
 ket, amelyek a mester homlokába hulltak. Elra-
 gadtatással bámulta egy darabig. Azután édes,
 véget nem érő csókkal zárta le a száját.

— Marianito, — suttogta neki — lelkem mes-
 tere... Szeretlek, csodállak... Rabszolgád leszek,
 ne hagyj el soha... Térden állva könyörgök ne-
 ked... Nem is tudod, mennyire foglak szeretni...
 Nem menekülsz most már tőlem, te akartad így...
 Oh, hatalmas óriásom... Te imádni való rútság...
 Bálványom!...

V.

Október vége felé Renovales egy délután va-
 lami nyugtalanságot vett észre barátjának, Coto-
 nernek az arcán.

A mester javában tréfálkozott vele a restau-
 rálási munkák fölött, amelyeket régi templomok-
 ban végzett. Cotoner olyan vidáman és kövéren
 tért meg vidéki pihenőjéről, amilyen még soha
 nem volt. Különben nem tudott érzékenyülés
 nélkül beszélni a püspök asztaláról, ahol a fogá-
 sok éppen olyan táplálón, mint bőségesen követ-

ték egymást. És leírva a finom inyencafalatokat, amelyeket azért raktak elé, mert kellőképpen tudta értékelni őket, nem győzte magasztalni »ezeket a jó urakat«, akik, mint ő, szenvedélyek nélkül éltek s kizárólag arra volt gondjuk, hogy jól egyenek és igyanak. A derék papok este, litánia után, Cotoner állványai köré csoportosultak és csodálattal követték keze munkáját. A püspöki palotában és azon kívül is mindenki mély tisztelettel adózott a festőnek, akit bíbornokok tüntettek ki barátságukkal s aki Rómában végezte tanulmányait. Általános meglepetést okozott, hogy egy ilyen érdemes férfiú, ennyire szerény lehet.

Renovales látva, hogy barátja ezen a napon komoly és hallgatag marad, megkérdezte, mi nyomja szívét. Talán bizony panaszt emeltek restaurálásai miatt? Vagy szűken áll pénz dolgában?... Cotoner fejét rázta. Nem róla volt szó. Dolores állapota nyugtalanította. Hát Renovales nem vett észre semmit?...

Renovales vállat vont. Semmisem változott a beteg állapotában. A neuraszténia és a cukorbeteg kényszerítette egyre, ez a két baj krónikussá vált nála és ő makacsul vonakodott magát gyógykezeltetni. Az igaz, hogy még jobban lesoványodott, de az idegei mintha megnyugodtak volna. Kevesebbet sírt, inkább valami mélabús közönybe merült. Csak az volt a kívánsága, hogy egyedül maradhasson.

Cotoner újra csak a fejét rázta. Renovales optimizmusa különben alig lepte meg.

— Különös életet élsz te, Mariano. Mióta hazatértem, egészen más ember lett belőled. Nem ismerek már rád. Te, aki azelőtt úgyszólván a festőállványod előtt éltél, heteket töltesz el anélkül, hogy ecsetet vennél a kezedbe. Füstölsz, énekel, fel s alá sétálsz a műtermedben, azután

hirtelen kirohansz, hogy oda siess. . . tudod már hova . . . amit a feleségednek nem szabad tudni . . . Ügylátszik, hogy jól mulatunk, mester! A többit aztán ütheti tőled a mennykő! De kedvesem, szállj le már felhőid közül, vess egy pillantást a környezetedre és legyen benned egy kis irgalom!

És a derék Cotoner hosszas lamentációba kezdett arról az életről, amelyet a mester folytat: szüntelenül izgatottnak és türelmetlennnek látszik és mikor hirtelen távozásai után hazatér, csupa mosoly és élénkség az arca, úgy, hogy világosan leolvasható róla, milyen kedves emlékeket forgat elméjében.

A jó öreg festőt egészen megriasztotta Dolores egyre növekvő soványsága és azon töprengett, hogyan találhat a betegség még valami támadási felületet ebben a szervezetben, amelyet az évek hosszú során át tartó szenvedés egészen felémésztett. Még Dolores köhögésének is egészen más most a hangja: olyan, mint valami elnyújtott hörgés és az embernek az az érzése, hogy szét akarja tépni a mellét.

Egyszóval szükségesnek tartotta, hogy orvosokkal vizsgáltassák meg.

— Orvosokkal! — Kiáltott fel Renovales. — És ugyan minek? Egész fakultás vonult fel már itt teljesen eredménytelenül. Dolores úgysem engedelmeskedik. Ellenszegül minden ápolásnak, kétségkívül azért, hogy engem kétségbeejtsen vagy talán egyszerűen csak ellenkezési vágyból. De nem forog veszedelemben! Te nem ismered őt. Bár gyöngye és törekeny, tovább fog élni mint te meg én.

Hangjában harag reszketett. Az az ellenséges légkör, amely ebben a házban uralkodott, ahol nem talált semmi más kellemest azoknak az em-

lékeknek a zsongásán kívül, amelyek nem ide fűzték, egészen dühbe hozta.

Cotoner unszolása végül mégis rávette, hogy elhivasson egy orvost, barátai közül valakit.

Dolores, aki rájött, hogy egészségi állapota miatt nyugtalankodnak, szintén ingerültté vált. Kijelentette, hogy erősnek érzi magát. Közönséges hurutja van ... Az időváltozás az oka ... És szemrehányó pillantásokat vetett férjére: nem látott egyebet képmutatásnál ebben az egész aggódo gyöngédségében.

Az orvos, miután megvizsgálta a beteget, átment Renovalesszel a műterembe. Szemmelláthatólag tanácstalan volt, nem merte határozottan megfogalmazni véleményét. Nem állíthat semmit bizonyossággal. Az ember nagyon könnyen csalódik, mikor ilyen beteges szervezettel van dolga, amelyet csak az ideges túlfeszültség erejének csodája tart fenn ... Végül hivatásszerűen odabott néhány semmitmondó tanácsot ... Jó volna, ha elutazna Madridból ... Ha más levegőt szírna ... Egészen más életkörülmények közé kerülne.

Renovales tiltakozott. Ugyan hova menne tél küszöbén, amikor nyár derekán is csak haza akart térni? Az orvos vállat vont és lelkiismerete megnyugtatóására valami rendelést írt, csak hogy éppen kézzelfogható nyoma maradjon látogatásának. Leírta a férjnek a különböző gyanús tüneteket, amelyek a betegnél jelentkezhetnek és lelkére kötötte, hogy azokat gondosan figyelje meg. Végül távozott s közben megismételte határozatlan és bátoratlan vállvonogatását.

— Eh! Ki tudja?... Talán jóra fordul! A szervezetnek vannak nem remélt visszahatásai és csodálatos tartalékai a védekezésre.

Ezek a tétova tanácsok megriasztották Renovalest. Megfigyelte feleségét, mikor ez nem is

sejtette, tanulmányozta a hangját, a viselkedését, a vonásait... Az éjszakákat már nem töltötték együtt. Milita esküvője óta az apa leánya szobáját foglalta el. Lemondtak arról, hogy közös ágyban háljanak, hisz ez az együttélés egyformán gyűlöletessé vált mind a kettőjük előtt. Renovales, hogy enyhítse ennek az eltávolodásnak a hatásait, minden reggel megjelent Dolores szobájában.

— Jól töltötted az éjszakát? Van valami kívánságod?

Dolores meglepett, sőt ellenséges tekintettel fogadta férje érdeklődését.

— Semmi!

És hogy megadja teljes értelmét ennek a tömör válasznak, megfordult ágyában és hátat fordított Renovalesnek.

A festő kötelességének tekintette, hogy ezek között a körülmények között a legteljesebb megadást tanúsítsa. Hátha Dolores meghal?

Ez a lehetőség nem keltett benne különösebb izgalmat. Erzéketlenül hagyta annyira, hogy magát is bosszantotta tulajdon közömbössége: csakugyan két különböző lény élt benne, — de a lelki ismeretfurdalás hangja csakhamar elnémult.

Egy délután Renovales, aki a gróf megérkezése után is ismételten eljárta Alberca grófnéhez megsérteni a vendégbarátság törvényeit, félénken szóba hozta feleségét.

— Most nem jöhetek majd olyan gyakran. Ne lepődj meg rajta. Dolores nagyon beteg.

— Csakugyan? — kérdezte Concha.

És a láng, amely szemében fellobbant, azokra a kékes derengésekre emlékeztette Renovalest, amelyek beragyogták néhány éjszakáját és egészen megzavarták az öntudatát.

— Oh, azt hiszem, nem lesz nagyobb baj a dologból. Az élete nem forog veszedelemben.

Szükségét érezte annak, hogy hazudjon. Végasztalást jelentett számára, ha legalább szóval enyhítette a baj súlyosságát. Azt gondolta, így talán sikerül magát megcsalnia és megszabadulnia minden nyugtalanságtól.

— Semmi az egész, — mondta Militának is, akit anyja egészségi állapota aggasztott és minden éjszakát mellette töltött. — Egy kis meghülés, a légutak könnyedén meg vannak támadva... Ez a szokásos téli katarus. Ha jön a szép idő, nyoma sem lesz az egésznek.

Befűtetett a házban minden kandallót: a szobákban olyan hőség volt, akár a gőzfürdőben. Az érdeklődőknek a legkisebb izgalom nélkül erősítgette, hogy felesége csak meghült és miközben a legnagyobb bizonyossággal mondta ezt, mintha valami különös hangot hallott volna, amely ezt kiáltotta a fülébe: »Hazudsz, haldoklik... haldoklik és te ezt jól tudod!«

Az orvos által leírt tünetek egymásután jelentkeztek, az ember azt mondhatta volna, hogy a halál kerekének fogai szinte gépies pontossággal kapaszkodtak egymásba. Először csak heves és folytonos lázat észlelt, amely estefelé mindig nőtt. Azután erős izzadást figyelt meg. A test napról-napra törékenyebb és csontvázszerűbb lett, a láz heve, mintha minden húst és izmot fölemésztett volna. Szünet nélkül fájdalmas köhögés tépte meg a palota csöndjét. Dolores állandó fájdalomról panaszkodott, amelyet a mellében érzett. Leányának csak sok könnyörgéssel és hízolgó szóval sikerült egy kis ételt beléerőszakolni. Dolores nyelve száraz volt és szűnni nem akaró, szörnyű szomjúság gyötörte.

Igy telt el egy hónap. Renovales meg akarta

őrízni optimizmusát, s igyekezett elhitetni magával, hogy a betegség nem fejlődik tovább.

— Nem hal meg, Pepe, — jelentette ki erélyes hangon és úgy látszott, el van szánva rá, hogy nem tűr ellentmondást. — Nem fog meghalni, ugy-e doktor úr? Önnek is ez a véleménye?

Az orvos folytatta örökös vállvonogatását és így válaszolt: »Talán nem!... Minden lehetséges!« Egyébként mivel Dolores nem engedte magát megvizsgálni, az orvos a betegségnek csak azokat a tüneteit ismerte, amelyeket Renovales és Milita leírt neki.

Ennek az ösztövére testnek, most egyszerre nőni kezdett a hasa. A két lába pedig egészen különös játékot űzött: az egyik ösztövére és sovány maradt, míg a másik szinte óriásivá dagadt. A bőr alatt jól lehetett látni a kék erek ágbogas kuszaságát.

Renovales rendkívül együgyű kérdéseket intézett az orvoshoz. Mit gondol ezekről a tünetekről? Az orvos lehorgassztotta fejét. Semmit sem tud mondani, várni kell... Egy napon aztán az alatt az ürügy alatt, hogy rendelést akar tenni, félrevonata a művészt műtermébe.

— Meg kell tudnia az igazságot Renovales!... Ez az izgalmas komédia másoknak való. Maga férfi... Gyógyíthatatlan rapid, tüdővészről van szó. Már csak napok kérdése az egész, legfeljebb hónapoké. De vége van, itt nincs segítség! Ha óhajtja, tanácsot kérhet más orvostól is.

»Vége van«!... Mintha soha nem hitt volna ennek a megoldásnak a lehetőségében, Renovales meredten és megsemmisülve állt ott. Meg fog halni!... Az orvos távozása után, aki szilárd léptekkel távozott, mint olyan ember, aki könnyített lelkiismeretén, a festő egyre ezeket a szavakat hajtotta magában, anélkül, hogy sikerült

volna különben szabadulnia érzéketlenségétől. Doloresnek vége!... Hát csakugyan lehetséges, hogy ez a törekeny, kis asszony, aki olyan nagy súllyal nehezedett az életére, azon a ponton van, hogy meghaljon!... Renovales azon vette magát észre, hogy fel és alá jár műtermében és hangoosan ismétli:

— Vége van!... Vége van!...

Megpróbált megindulást ébresztetni magában. Zokogásban akart kitörni, de a szíve néma maradt.

Dolores meg fog halni. Sírnia kellett volna, ez kötelessége volt. Hunyorgatni kezdett szemével, felfújta mellét, visszatartotta lélegzetét és mindenáron egész lényével át akarta érezni a szerencsétlenséget, amely lesujtani készült rá. De a szeme száraz maradt, tüdeje kéjjel szívta be a levegőt és egyetlen fájdalmas kép sem zavarta meg makrancos gondolatait. Fájdalma külső és felszínes maradt, csak szavakkal és mozdulatokkal tudta kifejezni.

Renovales szörnyűnek ítélte ezt a magatartását és rendkívül bántotta a dolog s akár az aszkéta, aki kegyetlen büntetéseket szab magára a gondolatban elkövetett bűnök miatt, lelkiismeretfurdalásoktól marcangolva tért vissza a beteg szobájába. Megfogadta magában, hogy ki nem jön onnan, némán néz szembe minden ellenséges érzésével és ott fog virrasztani beteg felesége mellett utolsó lehelletéig s még arra se lesz gondja, hogy egyen és aludjon. Ezzel a nemes és áldozatkész viselkedéssel akart vezekelni lelkének elrémitő közönyéért.

Milita már nem töltötte éjszakáit anyja mellett, este hazatérhetett, — férjének titkos bánátára, aki nagyon meg volt elégedve, hogy ilyen

nemremélt módon visszatérhetett kissé legényéletéhez.

Renovales nem aludt. Éjfélkor Cotoner távozása után elkezdte bejárni az ünnepélyesen kivilágított szobákat. Gyakran bement lábujjhegyen Doloreshez is. A szegény asszony verejtékben úszva, mozdulatlanul és érzéketlenül feküdt, mintha már halott lett volna és olyan kicsinek látszott óriási ágyában, hogy az ember szinte gyermeknek nézte. Renovales azután visszatért a szomszéd szobába, ahol az éjszaka hátralevő részét egy karosszékből töltötte el.

Gondolatai önkéntelenül is tovaröppentek és messze elkalandoztak a betegtől. Azon töprenkedett, mit csinálhat Concha ebben az órában. Egészen meztelenül képzelte maga elé a szerelmi odaadás helyzetében. Újra átélte találkozásait minden percét... És mikor nagy erőfeszítéssel sikerült magát felráznia álmodozásaiból, penitencia-képpen felesége szobájához ment és az ajtón keresztül mélyen megrendült arecal hallgatta fuldokló lélegzését. De azért még mindig nagyon távol volt attól, hogy olyan szomorúságot érezzen, mint aminőt óhajtott volna.

Kéthónapi betegség után Dolores nem tudott többé ágyban maradni. Leánya a legkisebb erőfeszítés nélkül emelte ki onnan és egy nagy karosszékből helyezte el, ahol mozdulatlanul ült, egészen összezsugorodva, minden emberi formájából kivetkőzve, felismerhetetlenül csontvázzá soványodott arcával és karikás szemével.

Mikor Cotoner így meglátta, alig tudta könyveit visszatartani.

— Egy vonása sem maradt meg! — mondta távozóban. — Szegény egészen megváltozott.

Dolores szemében különös fény ragyogott. Mintha messzebbre látott volna túl a földi lénye-

ken és dolgokon. Oh, ezek a szemek! Milyen rémületet ébresztettek Renovalesben!...

Egy este mereven rászégeződtek ezek a szemekt. Az volt az érzése, hogy ez a makacs és átható tekintet keresztülfúrja a homlokát és az agyában kutat.

A két házastárs egyedül volt. Milita már hazatért, Cotoner a műteremben szunyókált egy karosszékekben. Dolores most valamivel élénkebbnek látszott, egyszerre csak megszólalt:

— Meghalok, — mondotta — bizonyosan tudom.

Mikor ezeket a szavakat kiejtette, az elkerülhetetlen ellen való lázadásnak valami egészen rendkívüli érzése járta át s a megsemmisülés borzalma könnyeket csalt szemébe.

Renovales hevesen tiltakozott. Kifejezésének határozottságával akarta eloszlatni minden gyanúját. Meghal... Ugyan hogy mondhat ilyen? Élni fog: A boldog életnek nagyon sok szép éve van még előtte.

Dolores szomorúan mosolygott.

— Csak semmi képmutatás! — mondotta. — Az én szemem sokkal élesebben lát, mint a tied. Kitalálom még a láthatatlant is.

Egészen halkán beszélt, de hangjának megvolt az a leírhatatlan fönsége, amely azoknak a hangjában van, akik nemsokára elhallgatnak.

— Mariano, hamarább meghalok, mint gondolod... De később, mint óhajtottad. Meghalok és te megszabadulsz tőlem.

Ó! Hogy ő a halálát kívánná!... Renovales felugrott, fogadkozott, méltatlankodott.

— Dolores, ne láss rémeket!... Nyugodj meg. Az Isten szerelmére ne beszélj ilyen örült-ségeket!

Dolores mosolyogni akart, de csak egy fáj-

dalmas finton sikerült neki. Ám csakhamar azoknak a nyugalma ömlött el arcán, akik világosan érzik, hogy nemsokára meghalnak. Azoknak végtelen megértésével és emberszerető részvételével beszélt hozzá, akik féllábbal már az örök árny és az örök béke túlsó partján állnak.

— Nem akarok úgy megválni ettől a világtól, hogy meg ne mondjam neked; úgy halok meg, hogy mindent tudok. Ne mozdulj... Ne tiltakozz. Tudod jól, hogy milyen hatalmam van fölötted, nem egyszer észrevettem szemedben a rémületet, amelyet az idézett elő, hogy olyan könnyen tudok olvasni a gondolataidban... Már évek óta meg voltam győződve róla, hogy vége köztünk mindennek. Úgy éltünk, mint a jó Istennek két jámbor kis állata, együtt ettünk, együtt hajtottuk álomra a fejünket és kölcsönösen segítettük egymást szükségből. De én fölédhajoltam és a szívedet vizsgáltam... Semmi nem volt benne! Egyetlen emlék sem, még csak szikrája sem a szerelemnek! Feleséged voltam, a derék élettárs, aki vigyáz a házra és megkíméli a férfit az élet apró gondjaitól. Te sokat dolgoztál, hogy jóléttel végy körül, mert azt akartad, hogy meg legyek elégedve és békén hagyjalak téged. Ami a szerelmet illeti? Soha nem szeretted... Sokan élnek így... Nagyon sokan... sőt a legtöbben. Én nem tudtam ebbe beletörődni, hogy az élet egészen más és most egy csöppet sem sajnálom, hogy el kell mennem... Csak ne légy úgy oda, ne kiabálj! Te nem tehetsz róla szégyen Marino... Az volt a szerencsétlenség, hogy összeházasodtunk.

Szeliden mentegette férjét, azzal a jószággal, amely már nem ebből a világból való s amely nemeslelkű némasággal tűrte a szenvedéseket, amelyeket immár végére járó élete során mért

rá a végzet. Az olyan ember, mint Renovales, mondogta férjének, kivétel. Arra van teremtvé, hogy egyedül éljen, mint azok a nagy fák, amelyek kiszívják a föld minden nedvét és nem tűrik, hogy bármely más növény tenyesszen körülük. De neki nem volt ereje hozzá, hogy elszigetelje magát, ő gyöngé volt, neki oltalmazó árny kellett, hogy élhessen: gyöngédségre vágyott, szűksége volt arra a bizonyosságra, hogy szeretik. Tehetségtelen emberhez kellett volna nőül mennie, olyan prózai lényhez, mint ő maga, olyan valakihez, akinek egyszerű és korlátok közé szorított vágyai vannak, mint bárki másnak a világon... A festő magával vonszolta őt messzire azoktól az ösvényektől, amelyeken a tömeg jár és ő félúton összeomlott, idő előtt megöregedett és összetört, mert követni akarta férjét azon az úton, amely túlhaladta erőit.

Renovales izgatottan állt mellette s egy percre abba nem hagyta tiltakozó közbeszólásait:

— Elég ezekből az ostobaságokból! Mindig szerettelek, Dolores. Most is szeretlek.

A harag tüze villámlott fel az asszony szemében.

— Hallgass, ne hazudj! Tudom, hogy egész kötegre való levelet rejtegetsz műtermekben a könyvek mögött. Olvastam valemennyit. Lestem az érkezésüket. Felfedeztem ezt a rejtekhelyet, amikor még csak három boríték volt benne. Ösmerem a szerelmedet...

Renovales azt hitte, hogy a föld elsüllyed a lába alatt. Micsoda boszorkányos szimattal jött rá ez a nő ezeknek a gondosan elrejtett leveleknek a titkára?

— Nem igaz! — kiáltotta. — Szó sincs szerelemről. Ha elolvastad azokat a leveleket, ép-

pen olyan jól tudhatod mint én, hogy csak egyszerű barátságról van bennök szó.

A beteg szomorúan mosolygott. Kezdetben csakugyan barátság volt, sőt kevesebb annál: egy szeszélyes asszony perverz időtöltése, akinek kedve telt abban, hogy diákos rajongást ébreszsen egy híres emberben. Ő jól ismerte gyermekkori barátnőjét, bizonyos volt benne, hogy nem is megy tovább ennél, azonkívül férje, ez a szegény nagy ember, akit a szerelem egészen elvakított, mélységes szájalomra indította. De azóta bizonyosan valami rehkívüli dolognak kellett történnie, amit nem sikerült megmagyaráznia, és ez egészen megzavarta számításait. A jelen pillanatban férjének és Conchának viszonya van.

— Ne is tagadd, hiábavaló. És éppen ez a bizonyosság öl meg. Kitaláltam révedező tekintetedről, boldog mosolyodról, amellyel mintha kéjes gondolataidat élveznéd. Kitaláltam abból az örömből, amellyel reggel már ébredéskor dudorászni kezdtél, az illatról, amellyel egészen átítatva tértél haza és amely mindenüvé elkísért. Igazán nem volt rá szükségem, hogy újabb leveleket találjak. Szegény ember, azt hitted, hogy a kapu előtt lerázhatod magadról ezt az illatot... Nekem úgy rémlik, hogy még most is érzem!...

A beteg orrlyuka kitágult és fájdalmas finctorral szívta be a levegőt. Behúnyta a szemét, mintha menekülni akart volna a képektől, amelyeket ez az illat felidézett benne. Renovales, mikor meg volt győződve, hogy nincs más bizonyítéka hűtlenségének, magasabbra fogta tiltakozásának hangját: örültség mindez! Lázálom!...

— Nem, Mariano, — suttogta a beteg. — Az a nő benned lakik, betölti egész lelkedet. Azt a helyet, amelyet most ő tart megszállva, valamikor ezer képtelen agyrém foglalta el. Most ő

a győztes, ő testesíti meg vágyadat... Maradjatok együtt és legyetek boldogok. Én már megyek... Nagyon is fölösleges vagyok ezen a világon.

Egy pillanatra elhallgatott és szemét újra könnyek nedvesítették, mert eszébe jutottak házasságuknak első évei.

— Senki sem szeretett téged úgy mint én, Mariano, — suttogta szeliden. — Most minden vonzalom és gyűlölet nélkül nézek rád. Idegen vagy nekem. És mégis, nincs nő a világon, aki szenvedélyesebben tudta volna szeretni férjét, mint én!

— Imádlak, Dolores. Úgy szeretlek, mint első találkozásunk idején. Emlékszel még rá?

De hiába erőlködött Renovaes, a megindulás csak nem akart jönni: a hangja hamisan csengett.

— Ne erőlködj, Mariano, hiábavaló. Mindennek vége. Nem szeretsz már, és bennem még csak nyoma sem maradt a multnak.

Arcán a meglepetés kifejezése suhant végig. Meg volt döbbenve, hogy ilyen tökéletes nyugalommal meg tud bocsátani annak a férfinak, aki annyi szenvedést okozott neki. Úgy érezte, mint ha roppant kertet látna és ebben a kertben virágok haldokolnának, amelyekről pedig azt hitte, hogy halhatatlanok. A nagy tél megjött. Azután áttörte gondolata a halál fagyos korlátját. Kezdődött az olvadás és a nap újra kisütött, a tavasszal visszatért a szerelem és a száraz ágak új virágpompába borultak.

— Ki tudja! — suttogta húnyt szemmel a beteg. — Talán, ha már halott leszek, vissza fogsz emlékezni rám... Talán szeretni is fogsz egy kicsit... Talán felidézed néha magadban a képem. Talán némi hálával gondolsz majd rám,

mert annyira szerettelek. És nem arra vágyik-e az ember legjobban, amit elveszített?

A beteg megtörve a nagy erőfeszítéstől, amelyet a beszéd okozott neki, elhallgatott és abba a tompa kábultságba süllyedt, amely az álmod helyettesítette nála.

Renovalesnek az volt az érzése ezután a beszélgetés után, hogy föltétlen erkölcsi hátrányban van feleségével szemben. Dolores mindent tudott és mégis megbocsátott neki. Levélről levélre, mozdulatról mozdulatra követte szerelmének fejlődését. Kibetűzte legtitkosabb gondolatát és beszívta álmatlanságának hosszú éjszakáin át a másik illatát, ami éppen annyit jelentett rá nézve, mint vetélytársának személyes jelenléte. És hallgatni tudott! És most béketűrő megadás-sal hal meg. Mért nem rogyott a lábához, hogy bocsánatot kérjen tőle? Hogyan tudott ilyen érzéketlen maradni, hogy állhatta meg egyetlen könnycsepp, egyetlen sóhaj nélkül?...

Ettől a naptól kezdve félt attól, hogy magára maradjon Doloresszel. Milita újra ott maradt, hogy anyját ápolja. A mester műtermébe menekült és munkájába temetkezve próbálta elefelejteni ezt a haláltusát, amely ott folyt vele egy földél alatt.

De hiába nyomkodta a színeket palettájára, hiába fogta ecseteit és készítette elő vásznait, amit csinált rút mázolás maradt: az ember azt mondhatta volna, hogy hirtelen elvesztette egész művészi tudását. Nyugtalanul forgatta fejét és minden pillanatban azt várta, hogy Dolores fölkel ágyából és tovább folytatja azt a beszélgetést, amelyben a művész szemtől szembe találta magát saját érzéseinek ocsmányságával és feleségének lelki nagyságával. És valami ellenállhatatlan erőből hajtva lábujjhegyen Dolores szobá-

jának ajtájához lopódzott, hogy meggyőződjön róla, vajjon benn van-e felesége a szobában.

Olykor lázas önkívület vett erőt a beteg elméjén és leányának, aki alig tudta visszatartani könnyeit, megfelelő szavakat kellett találnia, hogy helyeselje az esztelen utazási terveket, amelyeket anyja közölt vele. Nagyon messze fognak utazni mind a ketten s egy szép kertbe mennek, hová tilos belépniök az embereknek, egy szép kertbe, ahonnan a festők ki lesznek zárva! Oh igen, legfőképpen a festők!

Dolores még vagy két hétig élt. Renovales ijesztő önzésében már csak arra vágyott, hogy nyugalmat találjon. Ez a hosszú agónia kétségbeejtette. Ha már úgy is meg kell halnia, miért nem tudja magát elszánni rá, legalább csak azért, hogy visszaadja kissé a ház békéjét?

Egy délután történt, mikor a mester műtermében a pamlagon heverészve éppen a panaszokat olvasta újra, amelyeket egy illatos levélke sorai sítottak felé... Olyan régóta nem látták egymást? Hogy érzi magát a beteg? Concha elismerte, hogy Marianonak kötelessége mellette lenni, egészen bizonyos, hogy volna dolguk a rossz nyelveknek, ha most is eljárna hozzá. De sajnos, azért ez a hosszú távollét nagyon fájdalmas!

Még be sem fejezte az olvasást, mikor Milita rontott be a műterembe szemében azzal a mérhetetlen rémülettel, amelyet a halál jövelete ébreszt bennünk még akkor is, ha már vártunk rá.

Es szaggatott hangon jelentette:

— A mama... beszélgetett velem, valami közeli utazásról ábrándozott... Hirtelen... nagyot esuklott... Feje a vállára hanyatlott... azután... semmi!... Meghalt... mint egy kis madár!

Renovales rohant a betegszobához, Cotoner-rel ütközött össze, aki szintén rohanvást jött ki az ebédlőből. Ott találták a halottat karosszékében, a teste összecsuklott, olyan volt, mint valami rongydarab. Minden véget ért.

Militának kellett az apját támogatnia. Ő volt az, aki ebben a pillanatban egyedül adta tanujelét a hidegvérnek és energiának. Renovales hagyta, hogy a lánya vezesse. Arcát vállára hajtva olyan volt, mintha egészen lesujtotta volna a fönséges és színpadias fájdalom. Milyen szépen hatott ez a művészi kétségbeesés! Egyik kezében szórakozottan még mindig ott tartotta a grófné levelét.

— Bátorság, Mariano! — nyögte szegény Cotoner könnyekbe fúló hangon. — Legyünk férfiak!... Milita, vezesd apádat a műterembe... Nem kell, hogy a halottat lássa.

A mester túrte, hogy lánya elvezesse. Nagyokat sóhajtott, minden erejét megfeszítette, hogy sírni tudjon. De sajnós, a könnyek nem akartak jönni! Valami csúfondáros hang ezt sugdosta a fülébe: »Meghalt, szabad vagy!« És egyszerre könnyed léptekkel folytatta útját... Szabad!... Akadálytalanul fogja élvezni az életet. Semmi nyugtalanság nem nehezedik többé szerelmére és meg fogja ismerni a dicsőség minden előnyét!

Új élet kezdődik majd számára.

HARMADIK RÉSZ.

I.

Renovales csak a tél küszöbén tért vissza Madridba. Felesége halála egészen megbénította. Teljesen valószínűtlennek tűnt fel előtte. Nem tudta magát beleélni a gondolatba, hogy egyedül van és maga az ura tetteinek. Órák hosszat hevert műtermének valamelyik pamlagán, semmi kedve nem volt a munkához. Cotoner látva, hogy barátja így el van merülve az örökös révedezésbe, azt képzelte, határtalan, néma fájdalommal áll szemben. Másrészt pedig, mivel bántotta, hogy a grófné közvetlenül Dolores halála után sűrűn kezdett járni a mesterhez és lányához, szüntelenül biztatta barátját :

— Mariano, el kellene utaznod. Szabad vagy. Eppen úgy élhetsz másutt, akár csak itt. Szükséged van egy kis utazásra: ez el fog szórakoztatni.

Es Renovales annak a diáknak a jókedvével utazott el, aki először érzi, hogy megszabadul a családi felügyelettől. Egyedül, gazdagon és teljes szabadságot élvezve tökéletesen boldognak tekinthette magát. Lányának férje volt s most már más családhoz tartozott. Renovales úgy érezte, hogy nincs semmi elfoglaltsága, sem kötelessége. Azt hitte volna, hogy egészen egyedül

áll a világon, ha Concha végtelen és gyöngésséggel tele levelei nem várták volna utazása minden állomásán. Oh boldog szabadság!

Hosszabb időt töltött Hollandiában és tanulmányozta a múzeumokat, amelyeket nem ismert. Majd belekóstolva az örömbé, hogy szabadon ki-elégítheti szeszélyeit, lentazott Olaszországba, ahol hónapokon át élvezte a könnyű és tétlen élet gyönyörűségeit. Meglátogatta a műtermeket és ugyanazokon a helyeken, ahol homályos ismeretlenségben küzdött a szegénység ellen, a leg-híresebb művészeknek kijáró tisztelettel vették körül. Végül Párizsba ment és befejezésül Biarritzban kötött ki a grófné hívására, aki odaköltözött férjével, hogy ott töltse a nyarat.

Annyi bizonyos, hogy Concha levelei napról-napra sürgetőbbekké váltak. Mennél hosszabbra nyúlt válásuk, annál követelőbbnek mutatkozott. Renovalesnek föltétlenül vissza kell már térnie: éppen eleget utazott. És mintha ez lett volna a végső érv, férjéről beszélt neki, aki örök vak-ságában csatlakozott felesége meghívásához és maga is arra kérte általa a művészt, hogy töltsön bizonyos időt biarritzi villájukban. A szegény mester nagyon szomorúan érezhette magát özvegységében és a derék úr nagy jóakarattal szerette volna megvigasztalni őt elhagyatottságában. Majd megpróbálják, hogy elszórakoztassák, a családot fogják pótolni számára.

A festő a nyár nagy részét és az egész őszt ott töltötte ebben a kellemes otthonban, amelyet mintha csak számára teremtetek volna. A szolgálk nagy tisztelettel vették körül, megsejtve benne az igazi urat. Concha, aki őszintén szenvedett távolléte alatt, olyan hihetetlen mezés-séggel nyilvánította iránta érzett szerelmét, hogy Renovalesnek ezerszer is alkalmá nyílt rá,

hogy egy kis meggondoltságra figyelmeztesse. A nemes Alberca gróf a legnagyobb részvétet és rokonszenvet tanúsította a festő iránt. Szegény jeles barátjának el kellett veszítenie hűséges társát! És a rendjeles férfiú egy nemes mozdulatot tett, hogy kifejezze azt az iszonyatot, amelyet benne pusztá gondolata keltett annak, hogy a halál egy napon elszakíthaja tőle hitvesét, aki olyan boldoggá tette.

A tél beköszöntött és Renovales visszatért palotájába. Mikor újra ott találta magát három nagy műtermében és bejárta ezeket a helyiségeket, amelyek most, hogy csendjüket nem zavarták másnak a léptei, még hatalmasabbaknak és hidegebbeknek látszottak mint valaha, nem érezte a legkisebb megindulást sem. Mintha távolléte alig tartott volna néhány napig. Cotoner barátja vette gondjaiba a házat, jól megdolgoztatta a házmestert és a vén inast, az egyedüli szolgákat, akiket a ház ura megtartott. Pornak nyoma sem volt a bútorokon és egyáltalában nem lehetett érezni a szobában a régóta bezárt lakások nehéz levegőjét. A napfény bőven áradt be az ablakokon és elűzte azt a beteges légkört, amelyet Renovales elutazása alkalmával itt hagyott s amelyben, úgy hitte, a halál láthatatlan jelenlétét veszi észre.

Semmi sem változott a házban s az mégis egészen újnak tűnt fel előtte.

Semmi sem emlékeztette az elhúnytra. Renovales kerülte azt a szobát, amelyben felesége lakott, még csak azt sem akarta tudni, kinél van a szoba kulcsa. Milita szobájában hált, ennek kis leánygyáiban és gyönyörűségét lelte abban, hogy mértékletes és szerény életet folytatson abban a főúri külsejű kastélyban.

Az étkezőteremben ebédelt és beérte azzal,

hogy egy asztalkendőt terítsenek az asztal végére, mert különben zavarta ennek a helyiségnek a fényűzése, amely most óriásinak és haszontalannak tűnt fel eltötte. Szórakozott szemmel nézett a kandalló mellett álló karosszékre, amelyben a megboldogult sokszor üldögélt. Nem sikerült pontosan visszaemlékeznie Dolores vonásaira sem. Olyan változáson ment keresztül az arca... Utolsó éveinek vázszerű külsejével jelent meg előtte mégis leghatározottabban, de a boldog ember önzésével sietett elúzni magától ezt a fájdalmas képet.

Ugy tetszett neki, mintha a tárgyak maguk sem akarnák megőrizni a halott emlékét, semmi sem maradt Dolores lelkéből a meghitt bútorok között. Még a ház is elfeledte és Renovales lelkében az együttélés hosszú évei után csak súlyos és fájdalmas benyomás maradt, amelynek hatása alatt még jobban élvezte jelen helyzetének varázsát.

Az első napok, amelyeket ebben a magányban töltött, új és élénk örömeket hoztak számára. Ebédután végigbeveredett egy pamlagon a műteremben és átadta magát az édes semmittevésnek, szivarjának kék füstkarikáit bámulva. Kellemes volt ez a tudat, hogy egyedül érezte magát a világon, jöhetett, mehetett anélkül, hogy valaki a lépteit leste volna, anélkül, hogy túrnie kellett volna valakinek a szemrehányásait. A műteremnek az a kis ajtaja, amelyre soha nem nézett nyugtalanság nélkül, most nem nyílt ki soha, hogy szabad utat engedjen ellenségének. Szabadon kulesra zárhatta, hogy elszigetelje magát a külső világtól, szabadon bebocsáthatta rajta, még ha netán botrányt idézhetett is elő ezzel, mindazokat, akiket fogadni kedve volt, mindazokat a férfiakat, vagy inkább mindazokat a nőket. Sza-

badon jöhettek be rajta a meztelen nők csapatos-tól, hogy kavargó bachanáliákat fessen róluk, vagy káprázatos bajadérok, hogy a műterem szőnyegén táncolják el előtte epedő és bátyatag táncsaikat. Most hát megvalósulhattak mindazok a féktelen orgiák, amelyekről rabszolgasága korában álmodozott. Valójában nem is tudta, hogy valószínűleg meg mindezt és nem is sokat törődött vele, elég volt neki a tudat, hogy semmi nem állna az útjában.

Es ez az érzés ahelyett, hogy cselekvésre ösztökélte volna, inkább valami lágy nyugalomba ringatta. Boldog volt, hogy mindenre vállalkozhatna, de akarata nem mert semmit megkísérelni. Valamikor mindig a ránehezedő láncok miatt panaszkodott. Mit nem festene, ha szabad volna? Micsoda botrányokat idéznének elő merészségei!...

Es most, mikor senki mástól nem függött, csak önmagától, úgy érezte, hogy valami lagymatag közömbösség járja át, csak nézte a mult évben elkezdett vásznakát és színlelt energiával mondogatta magában: »Még egy napot adok magamnak, de holnap újra kezdem, holnap megint munkához látok!«

Es a másnap eltelt, de Renovalesnek eszéágában sem volt esethez nyúlani. Külföldi lapokat olvasott, művészeti folyóiratokat nézegetett, hogy tájékozva legyen, mit állítanak ki és min dolgoznak Európa leghíresebb festői. Néha egy-egy szegény művésztársa jött el meglátogatni, annak elpanaszolta az ifjúság orcátlanságát és tiszteletlen vakmerőségeit, feltárva, hogy beérkezett művészváltának egész önzését. A jóllakottság óráiban valami édes ernyedés vett erőt rajta: akárcsak barátja, Cotoner, élvezte a semmittevés boldogságát. Ahhoz, hogy minden jóban duskálva

éljen, vagyona több volt, mint elég. Leánya, aki maga képviselte egész családját, többet talál majd halála után, mint amennyit remélt. Eppen eleget dolgozott! A festészet, mint minden művészet, szép hazugság volt, amelyért az emberek küszködtek és gyűlöltek egymást. Micsoda ostobaság! Nem ért-e többet az életöröm s nem volt-e jobb megmámorosodni az egyszerű állati élvezetektől? Végül is haszna lett volna, ha néhány képpel még több van ebben az óriási palotában, amelynek falait egészen elborították a századok által megrongált vásznak? Talán nincs ott egyetlen ecsetvonás sem, amely hasonló maradt ahhoz, ami volt. Nem mindegy volt-e az emberiségnek, amelyet minden tizenkét században fenekestől felforgatnak a nagy népvándorlások, amely a legbüszkébb emberi kísérletek hatalmas márvány- és gránitesodáit látta rombadőlni, hogy valami Renovalese egynéhány helyes csecsebecsét készített színes vásznanon, melyeket egy égő szivarvég megsemmisíthet?

De ez a pesszimizmus eltűnt, mihelyt valaki kiváló mesternek nevezte, ha valamelyik ujságban látta a nevét, vagy ha egyik tanítványa vagy bámulója érdeklődést mutatott munkái iránt.

— Jelenleg pihenek, — felelte — még nem tudtam egészen kiheverni a megrázkódtatást, amelyen átestem. Szegény Dolores!... De föltettem magamban, hogy ugyancsak nekilátok a dolognak és új erőt érzek magamban, hogy még sokkal hatalmasabb művek alkotására vessem magamat, mint aminőket eddig csináltam.

És mikor ezt mondta, örült vágy fogta el, hogy dolgozzon, leírta a képeket, amelyeket agyában hordott és fővonalakban sejtetni engedte eredetiségüket: a merészséget a színezésben és a technikai eljárások újszerűségét. De ezek az elha-

tározások egyáltalában nem váltak tetté. Akaratának valamikor erőteljes és szüntelen remegő rugói mintha eltörték és berozsdásodtak volna.

Délután, mikor sikerült végre felráznia magát a lány tompultságából, amely mozdulatlanlanná tette, elment a lányát meglátogatni. Majd Alberca grófné palotájában fejezte be a napot, ahol gyakran késő éjjelig elmaradt.

Csaknem minden este ott vacsorázott. A gróf, aki megszokta, hogy gyakran lássa őt házában, csaknem éppen annyira örült jelenlétének, mint a felesége. Lelkesedéssel beszélt a portréről, amelyet Renovales fest majd róla, hogy Conchának párja legyen. De még várni kellett a képre, még előbb néhány külföldi érdemrendet akart megszerezni, amely hiányzott dicsőséges gyűjteményéből.

Miközben a derék ember együgyű előadásait hallgatta, egy kis lelkiismeretfurdalást is érzett Renovales, mert Concha örült merészséggel szünet nélkül gyöngéd pillantásokat küldött feléje, odahajolt hozzá vagy a lábát kereste az asztal alatt.

Ha a férj egy pillanatra távozott, tárt karokkal vetette rá magát, mitsem törődve a szolgálk kíváncsiságával. A veszedelmektől környezett szerelem látszott a legédesebbnek... És Mariano bizonyos büszkeséggel tűrte, hogy imádják. Ő, aki szerelmük kezdetén törte magát, kért és könyörgött, most szinte fölénytel fogadta szerelemtől lihegő és alázatos szeretőjének hódolatát.

Mivel egyáltalában nem érzett magában semmi lelkesedést a munka iránt, Renovales, hogy hírnevét fenntartsa, el nem mulasztott egyetlen hivatalos gyűlést sem, ahol tisztelettel adóztak az elismert mestereknek. Legközelebb egészen bizonyosan megalkotja remekművét,

amely újra hangos elragadtatás zaját veri majd fel. Megfesti híres Phrynéjét valamelyik tengerparton, mihelyt jön a nyár és mihelyt valami elhagyatott partra menekülhet azzal a szépséggel, aki a modellje lesz. Talán sikerül majd rávennie a grófnét. Ki tudja? A szép asszony mindig elégedetten mosolygott, valahányszor testének tökéletességét dicsérni hallotta... De addig is, míg ez bekövetkezik, elvárta Renovales, hogy régebbi munkáiért csodálják és semmi nem ingerelte annyira, mintha az ujságban azokat a cikkeket olvasta, amelyekben a fiatal művészeket ünnepték, amelyekben csak futólag érintették őt, mint valami halott művészt, akinek műve megérdevelte, hogy a Prado múzeumában helyezték el.

Kielégíthetetlen dicsőségszomj gyötörte. Nem tűrhette, hogy ne foglalkozzanak vele. Ő, aki mindig gúnyt űzött a hivatalosan fényjelzett érdemeiből és az akadémiai pálmákból, hirtelen visszaemlékezett rá, hogy a Szépművészeti Akadémia néhány évvel ezelőtt egyik nagy diadala alkalmával tagjává választotta.

Cotoner meglepetve látta, milyen nagy jelentőséget tulajdonít egyszerre ennek a kitüntetésnek, amelyért sohasem törte magát s amelyről mindig gúnyosan beszélt.

— Ezek csak afféle fiatalkori tréfák voltak, — jelentette ki nyomatékkal a mester. — De eljön a pillanat, amikor meg kell komolyodni, Pepe! Lassanként megöregszünk és nem illik mindig kicsúfolni azt, ami alapjában tiszteletreméltó.

Ráadásul még neveletlenséggel is vádolta magát. Ezek a derék férfiak, akiket gyakran a legkülönbözőbb állatfajokhoz hasonlított, ugyan csak csodálkozhattak, látva, hogy évek telnek el és Renovalesnek eszeágában sincs székét elfoglalni. Végül is gondolnia kellett akadémiai szék-

foglalójára. És az összes előkészületeket Cotonerre bízta. Vele hozatta tudomására a dolgot a hivatalos uraknak, akiknek maguknak kellett megállapítaniok ennek a művészi ünnepségnek a napját. Azután székfoglaló beszédjével foglalkozott. Mert Renovales némi nyugtalansággal vett róla tudomást, hogy beszédet kell felolvasnia...

Ez egyáltalában nem volt kenyerre: elhanyagolt nevelése következtében bizony elég ügyetlenül forgatta a tollat. Mikor arról volt szó, hogy Alberca grófnénak írjon, rendesen kecses rajzokhoz folyamodott és azoknak a segítségével fejezte ki szenvedélyét, mert attól tartott, hogy azt egyáltalában nem is lehet mondatokba beerősztokolni...

Dé a vén bohém kibúzta zavarából. Jól ismerte ő a maga Madridját. Az újságíróköröknek nem voltak titkai előtte... Renovales éppen olyan nagyszerű székfoglaló beszédet fog tartani, mint akármelyik művésztársa.

Egy délután elhozott hát hozzá valami Isidro Maltranát, egy alacsonytermetű, rút, idomtalan, nagy fejjel megáldott, kihívó arcú fiút, aki első látásra sehogy se tetszett Renovalesnek. Elég jól volt öltözve, de kabátjának kihajtója fehér lett a cigarettahamutól. A művész észrevette, hogy borzagot áraszt.

Maltrana először ünnepélyesen megadta neki a mester címet, de csakhamar kétségbeejtő bizalmassággal egyszerűen a nevén szólította. Úgy járt fel s alá a műteremben, mintha otthon lett volna. A műtárgyak, amelyek a hatalmas helyiséget ékesítették, mintha egyáltalában nem gyakoroltak volna rá benyomást.

Egyáltalában nem látott benne semmi megrovásra méltót, hogy ő vállalja magára a székfoglaló beszédet. Ez volt az ő specialitása. Az

akadémiai székfoglalók s azok a munkák, amelyeket az országgyűlés urai számára végzett, alkották fő jövedelmi forrását. Megértette, hogy a mesternek szüksége van szolgálataira. Hiszen festő!...

Renovales, aki nagyképűsége ellenére kezdte rokonszenvesnek találni ezt a Maltranát, adta a megsértett méltóságot. Ha arról volna szó, hogy egy vásznat fessen erre a szertartásra, az még hagyján volna! Arra mindig készen áll! De hogy beszédet tartson!...

— Rendben van, meglesz a beszéde — jelentette ki Maltrana. — Könnyű munka ez, amelynek ösmerem minden csinját-bínját. Beszélni fogunk az egészséges tradíciókról, néhány dörgedelmet intézünk az új törekvések ellen, amelyeket tapasztalatlan fiatalemberek próbálnak divatba hozni. Az ifjúság jó volt húsz évvel ezelőtt, mikor a mester kezdte, de ma nincs már szerepe... Mit szólna, ha lerántanók egy kicsit a modernizmust?

Renovales elragadtatva a fiatalember őszinteségétől, mosolygott, kezével valami olyanféle mozdulatot tett, mintha mérleget akarna jelképezni: istenuccse, így valahogy... mindenesetre leghelyesebb az arany középút.

— Nagyon helyes, Renovales! Dicsérni az öregeket és csinján bánni a fiatalokkal. Ön valóban méltó a nagy mester nevére. Meg lesz velem elégedve!

Azután egy kereskedő szerénységével tért a díjazás kérdésére, meg sem várva, hogy a mester beszéljen róla:

— Kétezer real lesz az ára, úgy ahogy Cotonernek mondtam. Ez a legalacsonyabb díjszabás, amelyet azok számára állapítottam meg, akiket becsülök. — És rövid hallgatás után hozzátette: — Élni kell, Renovales és nekem fiam is van.

Hangja komolyan csengett, az atyai szeretet egy pillanatra megneemesítette cinikus rúttságú arcát.

— Fiam van, drága mester, akiért elfogadok minden munkát, amellyel megbíznak. Lopni is tudnék, ha kellene! Nincs rajta kívül senkim a világon. Anyja a kórházban halt meg, mert nem bírta a nyomort. Dicsőségről álmodoztam, de hogyan fecsérelje az ember az idejét az eféle gyerekségekre, mikor egy kis porontya van. Ha választania kell a remény közt, hogy híres ember legyen belőlünk, vagy a közt a bizonyosság közt, hogy éhenhalnak... csak egy választás lehetséges: nem szabad éhenhalnunk.

De a kis ember elérzékenyülése nem sokáig tartott. Mozdulatai ismét merészekké váltak és újra megjelent az üzletember, aki cinizmusával felvértezve, a sok szerencsétlenségtől elfásulva törtet át az életen. Megegyezték az árban: kifizetik neki az összeget, mihelyt a székfoglaló beszédet szállítja.

— És ha, mint remélem, ki akarja nyomtatni, — tette hozzá távozóban, — minden külön díjazás nélkül vállalkozom a kefelevonatok kijavítására. Csak azért, mert Önről van szó és mert őszinte bámulója vagyok.

Renovales heteken át úgy foglalkozott székfoglalójával, mintha az volna életének legjelentősebb eseménye. A grófné viszont az előkészületek iránt érdeklődött. Azt óhajtotta, hogy az ünnepség előkelő legyen és a Francia Akadémia székfoglalóihoz hasonlítson, amelyekről az újságok és regények beszélnek. Valamennyi barát-nője jelen lesz. A nagy festő a legyezők halk csattogása s fojtott beszélgetések diszkrét susogása közt olvassa fel majd beszédét. A siker óriási lesz, úgyhogy dűhtől fog sápadozni a sok

művész, aki nagyon vágyik rá, hogy összekötte-
teseket szerezzen az előkelő világban.

Az ünnepség előtt pár nappal Cotoner egy
kéziratosomót adott át Renovalesnek. Székfoglaló
beszéde volt ez a legtündöklőbb kaligrafiával
lemásolva. Az árát már előbb kifizette. A mű-
vész egy egész délutánt azzal töltött el, hogy
nagy léptekkel járt fel és alá műtermében, kezé-
ben a kézirattal, erélyes kézmozdulatokkal kí-
sérve azokat a részleteket, amelyeket patetikus
hangon szavalt el. Ez a csirkefogó Maltranita
nem volt hijjával a tehetségnek! Renovales a
festészetén kívül semmi máshoz nem értő mű-
vész együgyűségével lelkesedett ezért a munká-
ért. A bravuros fordulatok után, hosszú dagá-
lyos periódusok következtek, amelyben kúsza
összevisszaságban hemzsegték a tulajdonnevek,
a történelem olyan megkapó és olyan határozott
megállapításokban volt összesűrűsítve, mintha az
emberiség csak azért élt és gondolkozott volna,
hogy Renovales mennél könnyebben végezhesse
el székfoglaló beszédében a szintézisnek ezt a
hatalmas munkáját.

A művész valami magasabbrendű borzongást
érezett, mikor gépiesen ismételte a görög nevek
hosszú sorát. Nem egy »mondott valamit a szá-
mára«, bár nem tudta pontosan, hogy a szobrá-
szok közé tartozott-e, vagy tragikus költő volt-e.
De kissé megnyugodott, mikor Dantera és Sha-
kespeare-re került a sor. Ezeket már jobban is-
merte. Tudta, hogy szerepelniök kell minden
valamire való beszédben. Mikor ahhoz a részhez
ért, amelyben a modern művészetről volt szó, azt
hitte először, hogy szilárd talajra lépett és jó-
nak látta egy mosollyal jelezni saját fölényét.
Maltranita nem sokat értett ehhez. Kritikája
nem lesz egyéb, mint a hozzá nem értő felületes

értékelése. . . De végül is be kellett vallania, hogy ez az ember jól írt, sőt igen jól, ő maga sem tudta volna különben megírni... Olyan jól megtanulta hát beszédét, hogy egyes részeit kívülről tudta. Néhány tulajdonnév kiejtése különös gondot okozott neki, tanácsot kért hát azoktól a barátaitól, akiket a legműveltebbeknek tartott.

— Azt akarom, — mondta egyszerűen, — hogy meg legyen a hatás. Érthető, hogy bár csak festő vagyok, nem tűrhetem, hogy nevesse nek rajtam.

A székfoglaló napján már jóval délelőtt megebédelt. Alig nyult az ételekhez, amelyeket felhordtak neki. Soha nem vett részt még eféle ceremónián és ez bizonyos fokig nyugtalanította. Mi több, gondosan kellett vigyáznia az öltözkére is, ami ugyancsak bosszantotta.

Házaseletének hosszú évei alatt hozzászokott, hogy ne nagyon törődjön az élet materiális aprólékosságaival. Ha a szmokingját vagy a frakkját kellett felöltöztetnie, felesége vagy leánya segített neki.

Inasa elment a grófnéhoz, hogy elvigye neki a meghívókat, amelyeket az utolsó pillanatban kért néhány barátnője számára. Vejének és leányának két óra tájban kellett érte jönniök: Lopez de Sosa ragaszkodott hozzá, hogy maga vigye el apósát autóján az Akadémiára, kétségkívül abban a reményben, hogy apósa dicsőségének fényéből rá is háramlik valami.

Renovales hát végül kénytelen-kelletlen hozzáfogott, hogy egyedül öltözködjék fel. Olyan suttán csinálta, mint a gyermek, aki nélkülözi anyja segítségét. Mikor végre nagy nehezen mégis belebújt a frakkjába és úgy ahogy megkötözte a nyakkendőjét, elégedetten szemlélte magát a tü-

körben s közben megkönnyebbülten sóhajtott föl... De hátra voltak még a rendjelek és a nagy kereszt! Hol az ördögbe lehetnek ezek a kitüntetések? Milita esküvője óta nem volt alkalma rá, hogy viselje őket s különben mindig felesége ügyelt fel rájuk... Hol talál rá a rendjelekre? És nagy sietve, taláalomra keresni kezdte őket a szobában s türelmetlenségében egy-egy káromkodás szaladt ki a száján. Végül abba a szobába ment be, ahol Dolores öltözködni szokott. Talán ő tette el valahová a rendjeleket? Türelmetlen mozdulatokkal nyitotta ki a falakat eltakaráó nagy szekrényeket... Ruhák, megint csak ruhák...

A szekrények drága fájának balzsamos illata összekeveredett a finom és titokzatos illattal: az évek, a holt szépség, az eltűnt emlékek illatával, olyan valami volt ez, mint az az aroma, amely az elszáradt virágokból áradt... Ez az illat csapta meg a sok összezsúfolt ruhából: a fehér, fekete, rózsaszín, kék vagy kifakult színű ruhákból, amelyeken már sárgává érett a csipke s amelyek ráncaik közt megőriztek valamit annak az illatából, aki viselte őket. Az elhúnyt egész multja ide volt bezárva. Ide raktározta el az összes ruhákat, amelyeket élete különböző korszakaiban hordott, féltő gonddal őrizve meg őket, mintha attól félt volna, hogy megválva tőlük, olyasvalamit tesz tönkre, ami mégis egy része volt életének.

A festő egynémelyiket azzal a megindulással nézte, melyet akkor érzett volna, ha valamelyik régi barátja váratlanul megjelenik előtte. Egy rózsaszín szoknya a Rómában töltött szép napokra emlékeztette, egy kék ruha a Piazzát idézte emlékébe, úgy rémlett neki, hogy még a galambok szárnycsattogását is hallja, és messziről a Walkürok indulójának érces dübörgése csengett a fülébe. A szekrény hátulsó részében

az egyszerű sötétszínű ruhák lógtak, küzdelmes korszakuknak szerény emlékei: az önsanyargatásoknak és áldozatoknak kámzsái. Egy virágokkal borított, szőlőindákkal és cseresznyékkal díszített szalmakalap vidáman nevetett rá fönn az egyik polcon. Jól ismerte ezt a kalapot is! Szalmájának széle gyakran megkarcolta a homlokát, mikor napszálltakor a római Campagnán lehajolt, hogy átölelje felesége derekát és csókjaival a száját keresse... A pásztorok éneke és a nyájak kolompja összeesendült az alkonyi homályban...

A multról is beszélt neki s tűnt örömeiket idézett fel az ifjúságnak ez az illata, amely hullámokban csapott felé a szekrényekből és valami finom mámorba ringatta érzékeit. És újra látta a hatalmas dogaressa-ágyon elterülve a gyöngyfényű, fehér testet... Karját összefonta a feje alatt... És a festő a csodálat elragadtatásával kiáltott fel:

— Imádlak Dolores. Olyan szép vagy, mint Goya kis Majája! Te vagy a Meztelen asszony!

Es mint a víz alá bukott úszó, visszafojtott lélekzettel kezdett turkálni a szekrényekben. Mozdulatai gyorsak és lázasak voltak. Szükségét érezte, hogy minél gyorsabban szabad levegőre jusson. Feltúrta a kalapdobozokat, régi csipkéket és szalagokat dobált szét, de sehol sem találta azt, amit keresett. És valahányszor reszkető karja a régi szöveteket fölemelte, minth a hullám fodrozott volna végig a szoknyákon és ruhákon, újra meg újra felkavarva a mult megzavaró illatait.

Minél gyorsabban ki akart jutni innen. A kiűntetések nem voltak ebben a ruhatárban. Talán a hálószobában akad rájuk és Dolores halála óta először merete most megfordítani a kulcsot a zárban.

Belépett a szobába és tapogatódzva ment az egyik ablakig. Mikor a napfény egyszerre elárasztotta az egész szobát, a festő egy pillanatra káprázó szemmel állt meg, azután lassan kezdte kivenni a velencei bútorok lágy körvonalait.

O, nagyszerű, kiváló művészi ízlésre valló volt ez a szoba. Renovales csodálattal szemlélte újra a nagy szekrényt, amelyen három kékes, mély tükör volt, aminőt csak a muránói művészek tudnak készíteni. Elnézte az ébenfabútorokat, amelynek berakásait gyöngyház és apró tarka kövecskék alkották és bámulattal adózott a régi Velence művészi szellemének, amelyre a vele állandó összeköttetésben álló keleti civilizációk voltak hatással. Ezeknek a csodálatos bútordaraboknak megszerzése egyik nagy eseményét jelentette Renovales ifjúságának, a szerelem mámora volt ez, amely arra vágyott, hogy fejedelmi hódolattal vegye körül élettársát és hogy ezt a művészszeszélyét kielégíthesse, évek hosszú sorának áldozatos munkájára kellett vállalkoznia.

Ez a néhány fényűző bútordarab mindenüvé elkísérte őket, sohasem tudták rászánni magukat, hogy megváljanak tőle, még legnyomorúságosabb korszakukban sem. A keserves napokban, amikor a művész kis padlásszobájában dolgozott és Dolores maga főzött, gyakran a legszükségesebb dolgoknak is híjával voltak és az ebédet is egy tányérról kellett néha megenniök, de szegényes, fehérre meszelt szobájukban úgy tündökölt a szőke dogaressának ezek a fejedelmi bútorai, mint a jövő ígérete, jobb idők reménye. Szerencsétlen felesége egyszerű asszonyi hitével, jámbor kegyelettel viselte gondjukat, várva a bűvös átváltozás óráját, amely lehetővé teszi, hogy egy palotába vihesse át őket.

A festő végigjártatta a tekintetét a hálószo-

bán, de semmi megindulást nem érzett. Az okos Cotonernek gondja volt rá, hogy elvitesse a karosszéket, amelyben Dolores meghalt.

A faragott ébenfából készült, csillogó mozaikkal diszített fejedelmi ágy közönségesnek tűnt fel Renovales szemében halomra hányt matracaival. A művész elmosolyodott, mikor visszaemlékezett rá, milyen félelemmel állt meg olykor ezelőtt a zárt ajtó előtt. A halott itt se hagyott semmi nyomot maga után. Itt sem emlékeztetett semmi Doloresre... De a percek teltek, keresni kellett a keresztekét és Renovales kinyitotta a szekrényt abban a reményben, hogy ott megtalálja őket.

És egyszerre újra megcsapta az az illat, amely már a másik szobában is megzavarta, de sokkal gyöngébben, sokkal homályosabban, mintha sokkal távolabbról áradt volna, talán azért, mert itt nem voltak ruhák.

Renovales nyomban megpillantotta egy polcon az annyira keresett kitüntetésekét, de nem nyújtotta értük a kezét. Mozdulatlanul állt ott és egészen elmerült az ezernyi kis tárgy szemléletébe, amely mind Dolorest juttatta eszébe.

Most ott volt ő is, még pedig sokkal elevenebben, mint az imént. Kesztyűje mintha megőrizte volna kezének alakját és melegségét, azét a kezét, amely valaha a művész haját simogatta. A galériók azt az elefántcsont keblet juttatták eszébe, amelynek egy-egy hajlatát szerelmes csókjaival árasztotta el.

Renovales fájdalmas kíváncsisággal túrta fel ezt a sok lim-lomot. Nem minden megindulás nélkül akadt rá egy színehagyott, régi legyezőre. Bár teljesen össze volt hasadozva a hajlásoknál, még mindig egészen jól ki tudta venni rajta a díszítő motívumot: ő maga volt az, aki ezt a

legyezőt festette, hogy megajándékozza vele Torrealta kisasszonyt, aki nagyon vágyott a fiatal művésznek egy kis munkájára. Egy tok bársonyán titokzatos fénnel látott csillogni két briliánsokkal körülvett gyöngyszemet. Milánói emlék volt, az első értékes ékszer, amellyel feleségét megajándékozta, ott vásárolta a Dóm-téren, ezért a pompás ékszerért egész köteg bankjegyet adott, amelyet éppen akkor kapott a római műkereskedőtől. A kis asszonyka elpirult a gyönyörűségtől és két szeme mélységes hála kifejezésével tapadt a festőre.

Ezek az ékszertokok, ezek a szalagok, ezek a kesztyűk, ezek a kendők, amelyeket Renovales remegő ujjal érintett, csak azért lehettek értékesek a halott szemében, mert első, boldog együttélésük tanúi és emlékei voltak. Ez a szerencsétlen nő érte élt, egyedül csak érte és úgy érezte, hogy életének férje életétől elválasztva nincs semmi értelme. A fehérnemű- és a dobozgarmadák között azoknak a helyeknek fényképeire akadt, ahol ifjúságát töltötte. Ezek a római épületek, ezek a velencei csatornák állandóan valami ellenállhatatlan vonzóerőt gyakoroltak Doloresre: Mariano képét idézték föl lelkében. A papirok között száraz virágokat is talált: büszke rózsákat vagy szerény mezei virágokat, amelyek porrá mállottak ujjai közt, mind megannyi emléket azoknak a boldog óráknak, amelyek tökéletesen kihullottak az ő emlékezetéből.

A művész életének különböző korszakából származó arcképei voltak felhalmozva minden sarokban. Azután tekintélyes levélsomók következtek, amelyeken az írás már egészen megvörösödött az időtől. Kinek az írása lehetett az? Marianónak az volt a benyomása, hogy ismeri és megpróbálta összeszedni futó emlékeit, mint aki

egy nevet keres valami félig meddig ismerős archoz...

— Istenem, — suttogta — hisz ez az én írásom, ezek az én ifjúkori nehézkes és esetlen vonásaim!

Eletének egész regényét tartalmazták ezek az elsárgult levelek. Egyetlenegy levél sem veszett el: itt voltak mindazok a hosszú levelek, amelyeket vőlegénysége idején küldött Doloresnek, amikor lázasan vetette papírra mindazt, amit élő szóval nem mert elmondani. Más levelek, amelyek a bélyegek tanúsága szerint Olaszországból jöttek, tele voltak szerelmi esküvel, ezeket rövid nápolyi kirándulásai alkalmával írta neki, vagy Umbria halott városaiból, ahová más művészek társaságában utazott. Majd azok a levelek következtek, amelyeket Párizsból küldött az ódón, velencei palotába: szorongó szívvel kérdezősködött ezekben a kicsike iránt és érezhető volt, mennyire remegett még a pusztá gondolatára is annak, hogy valami gyermekbetegség támadhatja meg.

Egyetlenegy sem hiányzott: itt voltak az összes levelek szalagokkal átkötve, akárcsak a gyolcsesíkokba becsavargatott mumiák... Dolores levelezésének egészen más sors jutott osztályrészül: ezeket a leveleket ott feledték a régi ruhák zsebeiben, vagy tűz emésztette el őket a hotel-szobák kandallóiban, talán idegen kézbe is kerültek, gúnyos nevetést idézve fel együgyű gyöngédségükkel. Renovales csak néhány levelet őrzött meg: azt is a másik írta. És amikor erre gondolt, lelkiismeretfurdalást érzett.

Elolvasta néhány sorát ezeknek a leveleknek és őszintén megdöbben szenvedélyes hangjuktól. Ő írta volna ezt?... Hogy szerette akkor Dolorest!... El nem hitte volna, hogy ilyen vonza-

lom ekkora közönybe fúlhasson. Nem emlékezett már arra a sok bosszúságra, amely életüket később megzavarta, Olyannak látta most a feleségét, amilyen ifjú korában volt, komoly mosolyával, szerelmes csodálattól csillogó szemében.

Tovább olvasott. Hévvvel rohant egyik levélről a másikra, mint az az ember, aki valami izgalmas regény lapjait forgatja. Csodálta saját ifjúságát, amely a test feszülő vágyai ellenére is megőrizte erényét, csodálta azt a teljes odaadást, amellyel önmagát feleségének ajándékozta. Az aggastyánnak azt a mélabús örömét élvezte, aki annak a fiatalembernek az arcképét szemléli, aki maga volt egykor.

Egészen elmerült ebben az olvasásban anélkül, hogy számolt volna azzal, hogy az idő halad. Egyszerre csak lépteket hallott a folyosón, ruhasuhogás közeledett, leánya hangja csendült fel. Kívülről egy autótülök hívó szava harsant be. Veje jelezte, hogy sietniök kell. Attól való félelmében, hogy megtalálják itt lepni, nagy sebtben kikapta tokjából az érdemjeleket és rendszalagokat és hirtelen bezárta a szekrényt.

Akadémiai székfoglalója csaknem kudarcra végződött. A grófné rendkívül érdekesnek találta Renovalest, mikor ez az izgalomtól sápadtan megjelent. Mellét drágakövekkel kirakott rendcsillagok ékesítették és színes szalagok takarták fehéringmellét.

Mikor fölállt, kezében a füzetrel, hogy megkezdje felolvasását, általános kíváncsi mozgolódás támadt a gyülekezetben. De azért továbbra is a társalgás zaja töltötte be a termet és csaknem elnyomta a művész hangját. Ez tompa hangon kezdte meg székfoglalója felolvasását, hadarva, akárcsak az iskolásfiú, aki szeretne mennél gyorsabban túl esni a dolgon s aki értelem nélkül,

ugyanazon a fárasztó és monoton hangon recitálja feleletét, mint amellyel az imádságot mormolja. Teljesen megfélelkezett azokról a hatásos kitörésekről és azokról a színpadias mozdulatokról, amelyeket pontosan betanult műtermében! A gondolatai mintha másfelé kalandoztak volna, messze innen, nagyon messze ettől az egész ünnepségtől. Szeme csak a betűket látta...

Az előkelő hallgatóság, amely el volt ragadtatva, hogy egyszer ismét összejöhetett, széteszött. De a túll-legyezők mögött nem egy festett ajk mosolygott gúnyosan, mert boldog volt, hogy közvetve is megsértheti Alberca grófnét:

— Szörnyű volt, kedvesem! A leggyötrelmesebb unalom!

II.

Másnap Renovales, alig hogy felébredt, ellenállhatatlan vágyat érzett szabad levegő, fény, nagy széles horizontok után. Azzal az elhatározással hagyta el palotáját, hogy fölmegy a Castellanára, egészen a fennsíkig, amely a Kiállítási Kastéllyal szomszédos.

Előző este Alberca grófnénál vacsorázott, Afféle hivatalos lakoma volt ez az akadémiai székfoglaló tiszteletére. A grófné szalónjának legkomolyabb súlyú látogatói voltak meghíva. Concha sugárzott az örömtől: olyan volt, mintha csak az ő diadalát ünnepelték volna. Ami a grófot illeti, ő akkor sem vehette volna körül nagyobb hódolattal a festőt, ha pályafutásának legdicsősebb eseményéről lett volna szó. Különös csodálattal viseltetett az akadémiai érem iránt, mert ez volt az egyetlen kitüntetés, amelyet nem sorozhatott be érdemrendjeinek gyűjteményébe.

Renovales rosszul töltötte az éjszakát. A grófné pezsgője nem ízlett neki. Nyugtalanul tért haza, homályos szorongással, amelynek maga sem tudta pontosan okát adni. Ledobálta magáról szertartásos öltözkét, amely már órák hossza óta feszélyezte és mikor lefeküdt, egészen megdöbbsentette az a különös balsejtelem, amelyet érzett. Semmi szokatlant nem vett észre magakörül, hálószobája teljesen a megszokott képet mutatta. A fáradságtól elnyomva, csakhamar elaludt és csak másnap reggel ébredt föl. De álma gyötrelmes volt, látomások kínozták, amelyek miatt talán nyögött is álmában.

Másnap jókor reggel fölébredt a zajra, amelyet inasa a szomszédos szobában csapott. A takarók rendetlensége s a hideg veríték, amelytől homloka még mindig nyirkos volt, elárulta, hogy ugyancsak nyugtalan éjszakát tölthetett.

Az álomtól még egészen kábult agya nem tudta megkülönböztetni az éjszaka emlékeit. Csak arra emlékezett, hogy nagyon szomorú eseményekről álmodott, azt hitte, talán még sírt is álmában. Valami sápadt arc rémlett fel előtte, amely az öntudatlan révedezések sötét fátylai közül bukkant fel. Valamennyi álma e köré az arc köré sűrűsödött. Ez nem Dolores arca volt: ezeken a vonásokon valami sírontúli kifejezés ült.

De agyának kábultsága szétfoszlott öltözködés közben és abban a pillanatban, amikor inasa felöltőjét rásegítette, egy utolsó erőfeszítéssel sikerült magát beleélnie abba a gondolatba, hogy az az arc mégis csak Doloresé lehetett... Bizonyosan Dolores volt. Most már világosan emlékezett, hogy álmában is érezte azt az illatot, amely tegnap óta kísértette, utána suhant az akadémiára, megzavarta fölolvasását és a grófné

ebédjén valami áthatolhatatlan köddé sűrűsödött, amely oda telepedett közé és Concha közé.

Az üde reggel földerítette elméjét. A pompás kilátás a hatalmas térségre, amelyet a tekintet a Kiállítási Kastély magasságából bejárhatott, szinte nyomtalanul eltüntette az éjszaka emlékeit.

A Hippodrommal szomszédos fennsíkon a Sierra szele fujdogált. Amint Renovales szél ellen haladt, úgy rémlett neki, mintha a tenger távoli morajlásának zaja zúgott volna a fülébe. A háttérben a vörös házacskákkal és kopasz szilfákkal borított lejtők fölött a Guadarrama hóborította gerince rajzolódt a kék égre, mintha valaki besózta volna ezeket a hatalmas csúcsokat. Az ellenkező oldalon, mintegy a talaj mély horpadásába süllyedve, a főváros óriás békatekenője kerekedett fekete tetőivel, csipkés tornyocskáival s az egészet kékes pára burkolta.

A tetőn, ahol alig sarjadt valami nyomorúságos, ritkás fű, a porcelláncserepek, a törött fazekak, az üres konzervdobozok úgy csillogtak a napfényben, mint drága anyagok.

Renovales egy pillanatig a Kiállítási Kastélyt nézte, amelynek különben csak a hátsó homlokzatát látta: vörös téglákkal díszített sárga falait, bádoggal fődött lapos tetejét, amely csillogott, mint valami tó vize. Az óriási középső kupola úgy duzzadt bele az égbe, mint egy fekete pocak, vagy fölszállni készülő léggömb. A kastély egyik szárnyában villamos csengő berregett. Az egyik kapu mellett kardok csillogtak s a háromszögletű kalapok fekete bársonya fénylett a napon.

A festő mosolygott. Ezt a palotát, amelyet művészek számára építettek, a polgárórség tartotta elfoglalva. A művészet csak minden két évben látogatott el ide, hogy elvitassa a helyet a

lovaktól, amelyek a rend fenntartásában működtek közre. Akkor szobrokat állítottak fel azokban a termekben, amelyekben különben folytonos árpá- és borszag terjengett. De ez az ellentmondás nem sokáig tartott. A műtárgyakat hamar kilakoltatták innen és helyüket újra elfoglalták az igazi nemzeti alkotások: a kiváltságos szoldateszka és a szent és sérthetetlen hatalom, paripái, amelyek vágtatva csattogtak végig Madrid városának utcáin, ha olykor-olykor esatornáinak szent békéje megzavarodott.

Miközben ezt a fekete kupolát nézte a mester, a kiállítási napokra gondolt. Újra látta a nyugtalan és ideges fiatalembereket, akik hol lágy és hízelgő szavúak voltak, hol idegesek és górombák és Spanyolország összes városaiból se-reglettek ide egy-egy képpel a hónuk alatt és dagadó becsvággal a koponyájukban. Mennyi bosszúságot kellett elszenvednie ezek alatt a tetők alatt, amikor a zavargó művésznép körülvette, megostromolta, a csodálat ezer jelével halmozta el, amely azonban inkább a befolyásos zsúritagnak szólt és nem a művésznek. Ezeknek a fiatalembereknek a szemében, akik lépteit a félelem és reménység pillantásaival kísérték, ő volt az, egyedül csak ő, aki a jutalmakat osztotta. A díjak kiosztásának napján nagy izgalom támadt a csoportokban, mihelyt Renovales érkezéséről tudomást szereztek. Elébe rohantak a folyosókra, túlzott tisztelettel üdvözölték, esdő szemmel pillantottak rá, hogy jóindulatát megnyerjék. Néhány ravasz fickó elsétált a mester mellett és tettetve magát, mintha nem látná, hangosan efféle kijelentéseket tett: »Ki az? Renovales? Az a legnagyobb festő a világon! Velasquezen kívül nincs más, csak ő...!« Napszálltával, mikor a kupolacsarnok oszlopaira kifüg-

gesztették a két nagy plakátot, amely a kiválasztottak névsorát tartalmazta, a mester bölcsen elpárolgott, hogy megszökjön az érzelmek végső zabolátlan kitörése elől. A gyermekek, amely ott lappang minden művészből, ilyenkor önkéntelenül feltámadt. Az álarcok lehulltak és mindenki megmutatta a maga igazi ábrázatát. Egyesek megbújtak egy-egy szobor árnyában és félénken, szégyenlősen, szemüket öklükkel törülgetve sírtak arra a gondolatra, hogy vissza kell térniök messze hazájukba, vissza a keserves nyomorúságba, amelyet oly régóta túrtak már, egyetlen reménytől táplálva..., amely most szertefoszlott. Mások kivörösödött füllel, sápadt ajakkal berzenkedtek, mint a kakasok és lángba borult szemmel meredtek a Kiállítási Csarnok bejáratára, mintha ebben az irányban megpillanthattak volna bizonyos hivatkozó palotát, amely aranybetűs felírást viselt görög homlokzatán. »Oh a csirkefogó!... Szégyen gyalázat, hogy a fiatalok sorsát, akiknek még van valami mondanivalójuk, ilyen kiszikkadt lélekre bízzák, egy ilyen komédiásra, aki nem ért már máshoz, csak ehhez!« Bizony ezek a pillanatok voltak azok, amelyek felkavarták a mester művésztelének minden ellentmondását. Valahányszor valamelyik obskurus lap hasábjain felfedezett egy-egy cikket, amelyben a legdurvábban megtagadtak tőle minden tehetséget, eszébe jutott a Kiállítási Kastély szoborcsarnoka és a dühös üvöltözés a körül a két falragasz körül, amely az ő döntését tartalmazta. Nyilván innen eredt a bosszú, amely alkalmat talált a megnyilatkozásra... Nem tudott szomorúság nélkül gondolni azokra a fiatalemberekre, akik egy kudarc miatt elátkozták az egész életet. Odaadták volna, az egészségüket, életük egész örömét, hogy dicső-

séget arassanak képükkel, pedig hát ez a dicsőség nagyon is mulandó volt. Kisebb-nagyobb értéket tulajdonítottak minden jutalomnak: mindegyik egy-egy lépcsőfokot jelentett a szerencséért folytatott versenyfutásban...

És ő is volt valamikor fiatal! Ő is részt vett ezekben az ázalagharcokban, amelyeknek küzdelme egy csöpp vízben folyik, abban a hitben, hogy egy roppant világot hódíthat meg és ezzel rontotta meg életének legszebb éveit. Pedig mi köze volt az örök szépnak, a törtetésnek ehhez a lázához, amely híveit megszállva tartotta?

A mester hazatért. A séta elfeledtette vele éjszakai nyugtalanságát. Az volt az érzése, hogy életereje megnövekedett. Testében mintha pezsgőbben keringett volna a vér. És élvezte a kiegyensúlyozottságnak és a fizikai egészségnek ezt a boldog érzését.

Mikor a kerten keresztülhaladt, még dúdolni is kezdett, rámosolygott a házmasterre, aki kinyitotta neki a rácsos kaput és a csúf kutyára, amely csaholva szaladt elébe és a lábát akarta megnyalni. Belépett az üveges ajtón és a külső zajt egyszerre mély csönd váltotta föl.

Valamennyi kép, amelyet a művész festett, akár befejezte már, akár még csak a vázlata készült el, a földszinten volt elhelyezve, vegyest néhány kiváló kartársának és kedvelt tanítványainak műveivel. Milita fiatal lány korában sokáig elszórakozott a képek rendezésével, amelyekből még a folyosókra is jutott, ahová alig hatolt be a világosság.

Mikor a mester felöltőjét a fogasra akasztotta, egy félreeső zugban függő akvarellt vett észre. Százszor is elment ez előtt a kép előtt, anélkül, hogy a legesekélyebb figyelemre méltatta volna, s most egyszerre mégis meglepte, hogy

itt van. Nem volt rossz kép, de ott ült rajta a félénkségnek a bélyege. Ki festhette ezt a képet? Kétségkívül Soldevilla. De amint közelebb lépett, hogy jobban szemügyre vegye az akvarellt, elmosolyodott. ...Teringettét! ez a kép az övé volt! Bizony azóta sok víz elfolyt a hidak alatt!... Próbált visszaemlékezni, milyen időpontban, milyen körülmények között festhette ezt a képet. Hogy emlékezetét segítse, merőn nézte az álmodozó szemű kecses női fejet és azon tanakodott magában, ki állhatott hozzá modellt?

Egyszerre elkomorodott. Zavartnak és megszegyenülni látszott. Milyen ostobaság! Hiszen a felesége volt ez, házasságuk első időszakának Dolorese, akire olyan csodálattal nézett s akinek vonásait kimondhatatlan boldogsággal örökítette meg.

Militára hárította a felelősséget tévedéséért és elhatározta, hogy elviszi innen ezt a tanulmányt. Feleségének arcképe nem maradhatott az előszobában a ruhafogas mellett.

Ebédután meghagyta az inasnak, hogy akasza le a képet és vigye át az egyik szalónba. Az öreg szolgál meglepett mozdulatot tett.

— Annyi képe van már ott a nagyságos aszszonynak! A nagyságos úr nagyon sokszor lefestette! Tele van vele az egész ház...

Renovales utánozta az inas mozdulatát. Sok van, csakugyan nagyon sok! Az öreg hát még meg is számolta... Hirtelen kíváncsiság fogta el és mielőtt műtermébe ment volna, belépett a szalónba, ahol Dolores vendégeit fogadni szokta. Tudta, hogy itt a díszhelyen feleségének egy nagy portréja van: fekete csipkemannillát visel ezen a képen, háromsorfodros fekete aljat s kezében gyöngyházlegyezőt tart. Igazi Goya! Elnézte egy pillanatig a szép fejet, amelyre ár-

nyat vetett a fekete csipke s a két nagy fekete szem még erősebben kiemelte az arc arisztokratikus sápadtságát. Milyen szép is volt Dolores ebben az időben! Kinyitotta az ablakot, hogy jobban lássa az arcképet és a fény, amely eláradt a sötétvörössel behúzott falakon, megcsillogtatta a kevésbbé jelentékeny képek kerekeit. A festő ekkor észrevette, hogy a nagy álló portré nincs egyedül. Más Doloresek csatlakoztak hozzá ebben az elhagyatottságban. Nagy elképedésére mintegy húsz Dolorest látott felbukkanni a szalón különböző sarkaiból. Kis tanulmányok népviseletben vagy a tizennyolcadik század asszonyainak gálájában, akvarellek, amelyek már leányokat ábrázoltak, vagy görög hölgyeket, akiken ott ült Alma-Tadema antik alakjának szigorú ridegsége, a művész összes festményei ebben a szalónban Dolores alakját vagy arcát tükrözték és az ő vonásainak valamelyikét idézték föl.

Átment a szemközt levő szalónba és itt is csupa Dolores-portrét talált, amelyet mind ő festett.

Ej, hát mikor festette ezt a sok képet?... Már nem emlékezett. Magát is meglepte a munkának ez a hatalmas tömege, amelyet szinte tudtán kívül végzett el. Úgy rémlett most neki, mintha egész életét azzal töltötte volna, hogy felesége vonásait megörökítse.

Es tovább is, a ház folyosóin, minden szobában felesége tűnt elébe a legkülönbözőbb formában és a legváltozatosabb arckifejezéssel: szigorúan, mosolyogva, szépségének viruló pompájában, vagy a betegségtől lehervasztva. Egyszerű vázlatok voltak ezek, igénytelen szénrajzok, hirtelen odavetett körvonalak egy befejezetlen vásznon. És mindenütt ott volt ez a tekin-

tet, amely folyton követte, hol szelíden és mélabúsan, hol szemrehányástól terhesen! De hová is tette eddig a szemét? Másképpen történhetett, hogy mind a mai napig állandóan és mindenütt mellette volt Dolores, anélkül, hogy észrevette volna? De most egyszerre föltámadt! Ezentúl ismét az lesz az érzése, hogy mindenütt rá fog szegeződni ez a szem, amely valamikor lelke mélyéig fúrta kutató pillantását.

Az elhúnyt nem halt meg, ő maga volt az, aki életben tartotta. Nem tehet egy lépést sem anélkül, hogy ne lássa az arcát. Ez az arc köszönti az ajtók fölött, és mintha hívná a szobák mélyéről.

A három műteremben még nagyobb meglepetés várta: valamennyi tanulmánya, amelyet hirtelen ihlettel dobott vászonra, az esetleges eladásnak minden mellékgondolata nélkül, mind sorba volt itt rakva és valamennyi a szegény halottra emlékeztette. A régi keretnélküli vásznakon, amelyek a mennyezet közelében voltak sorba akasztva, azokon a rajzokon és képeken, amelyek közvetlenül a faburkolat fölött függtek vagy az állványokon nyertek elhelyezést, mindenütt első szempillantásra ugyanaz a talányos arc jelent meg előtte.

Itt élt anélkül, hogy szemét fölemelte volna és tekintete értetlenül siklott el a női arcok fölött, melyek mind őt figyelték.

A grófné gyakran jött ide, hogy élvezze a műterem magányát és meghittségét! A perzsa kárpit, amelyet lándzsák tartottak a pamlag fölött, el nem takarhatta őket ezek elől a szomorú és merő szemek elől...

Megszámlálta a vásznavat, amelyek felesége kecses alakját ábrázolták. Nagyon sok ilyen vászon volt s a művész egész élete ott volt ben-

nük. Igyekezett visszaemlékezni, milyen időszakban és hol festette őket. Szenvedélyes szerelmük első idejében ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy felesége bájából és varázsából valamit vászonra vethessen. Majd az a szándék kerekedett felül benne, hogy hízelegjen neki, szépíteni akarta vonásait, amelyeket a betegség kezdett elhervasztani. Nem tudott élni munka nélkül és mint nagyon sok festő, azokat használta modellnek, akik a környezetében voltak.

Hány olyan képet, akvarellt, fametszetet csinált, amely leányát ábrázolta! Lefestette minden életkorában, attól az időtől kezdve, mikor négykézláb játszott a macskával, egészen addig, míg csak férjhez nem ment. Ezt a rengeteg képet Milita átvitette új lakásába. De az anyja képe mind itt maradt. Dolores életének minden jelentékenyebb eseménye alkalom volt egy-egy képre. Nem vehetett fel egy új ruhát anélkül, hogy férje valóságos lelkesedéssel ne fogadta volna. »Ezek a színek teljesen megváltoztatták. Egészen más asszony vált belőle!« Renovales legalább is mindig nagy hévvel erősítgette ezt, ami nem annyira csodálatát jelentette, hanem, — amint Dolores hitte — azt a vágyát, hogy szeretné lefesteni.

Dolores egész életét megörökítette így férjének ecsetje. Egy vászon úgy ábrázolta, amint Ofélia ábrándos és költői arcával sétál a réten. Egy másikon hatalmas, tollas kalap és az ékszerek túláradó bősége árulta el a szilárdan megalapozott polgári jólétet és fényűzést. A harmadik vásznon feltűrt ujjal, meztelen karral jelent meg Dolores, nagy fehér lebernyeg burkolta be tetőtől talpig, gondterhelt homlokán a fáradtság ráncát lehetett felfedezni, azoknak az embereknek elhanyagolt külsejével állt ott, akik-

nek csak kevés idejük jut arra, hogy az öltözködésükkel törődjenek. Ez a portré a legnehezebb időből való volt s a bátor háziasszonyt ábrázolta, aki elkényeztetett kezével dolgozott a szomorú padlásszobában és gondosan ügyelt arra, hogy a művész semmiben se szenvedjen hiányt s hogy az élet apró nyomorúságai ne hátráltassák munkás erőfeszítésében.

Ez a portré mélyen megindította a művészt és a felbuzgó hála, amelyet élettársa iránt érzett, új lelkiismeretfurdalásokat ébresztett benne.

— Oh, Dolores!... Dolores!...

Mikor Cotoner megérkezett, a mestert hasonfekve találta az egyik pamlagon. Renovales két tenyerébe temette arcát. Cotoner megpróbálta felrázni álmodozásából s az előző esti ünnepségről kezdett neki beszélni. Nagy siker volt. Minden ujság tele van cikkekkkel a mesterről és székfoglalójáról. A nagy írók üdvözik benne és egyes lapok azt írják, hogy az irodalomban éppen olyan babérokat szerezhetne, mint a művészetben.

— Te mindezt nem olvastad?

Renovales fáradtan legyintett.

— Ott találtam reggel az ujságokat, amikor éppen indulóban voltam hazulról, egy asztalon az előcsarnokban — felelte. — Láttam az arcképemet beszédem sűrűn nyomott hasábjaival körülvéve, de későbbre halasztottam ezeknek a dícsérő fecsegéseknek az elolvasását. Más gondjaim vannak, amint látod... Nagyon szomorúnak érzem magam.

Es Cotoner aggódó kérdéseire, aki valami rosszullétet gyanított, halkan így válaszolt:

— Nincs semmi bajom. Csak a búskomorság és az unalom bánt, mert nem dolgozom. Szeret-

nék dolgozni, de nem érzek magamban erőt hozzá.

Azután egy kézmozdulattal Dolores arcképeire mutatott.

Cotoner meglepődött. Vajjon mit akart mondani? És mért mutatott rá ezekre a képekre, amelyek évek óta itt voltak?

A festő elmondta neki, milyen meglepetésben volt része az imént. Itt élt ezek között a képek között és még csak meg sem látta őket, most pedig jóformán két órája sincs, egyszerre fölfedezte a jelenlétüket.

Cotoner elnevette magát.

— Olyan vagy te, mintha kicsit eszelős volnál, Mariano. Csak élsz a világban és nem veszel tudomást arról, ami körülötted történik. Talán ezért nem méltattad a legcsekélybb figyelemre azt sem, hogy Soldevilla feleségül vett egy dúsgazdag fiatal lányt. A szegény fiú vigasztalhatatlan volt, hogy kedves mestere el sem ment az esküvőjére.

Renovales vállat vont. Mit törődik ő ezekkel a csekélységekkel?... Hosszas csönd támadt. A mester elgondolkozva és szomorúan ült ott. Végül hirtelen határozott pillantással kapta fel a fejét.

— Milyennek találod ezeket az arcképeket, Pepe? — kérdezte egy kis szorongással. — Csakugyan ilyen volt Dolores? Nem csalódtam? Igazán olyanak láttam, amilyen volt?

— Határozottan, — mondta rá a másik nevetve — bolond vagy. Micsoda kérdés ez? Mint minden, amit festettél, ezek az arcképek is csodálatosak.

Renovales kételkedő arccal faggatta tovább barátját:

— De a hasonlatosság?

— Tökéletes — felelte a bohém. — Hiszen öregem, ami különösen meglepő a te képeiden, az a hűség, amellyel az életet ábrázolod.

Cotoner energikusan válaszolt, de azért elhallgatta egy hátsó gondolatát. Dolores képe nyilván idealizálva volt kissé. A vonások ugyanazok voltak, az bizonyos, de valami belső láng megszépítette őket. De óvakodott ezt egyetlen szóval is említeni.

— Hát Dolores? — faggatta tovább a mester. — Csakugyan olyan szép volt? Milyennek találad, mint nőt? Mondd meg nekem, Pepe... minden kertelés nélkül. Érdekes, hogy nem emlékszem már jól az arcára.

Cotoner, akit ez a kérdés egészen kihozott sodrából, zavartan válaszolt. Micsoda gondolat! Dolores maga volt a jóság, igazi angyal volt. Ő mindig a legnagyobb hálával fog rá emlékezni. Úgy sajnálta, mint az anyját, pedig koránál fogva inkább a lánya lehetett volna. De mindig olyan rendkívül finom volt hozzá.

— Nem erről van szó — szakította félbe a mester. — Azt kérdem tőled, szépnek találad-e?

— Persze, hogy szép volt — jelentette ki Cotoner határozottan. — Szép volt hát... Vagy jobban modva, valami báj volt benne. Az utóbbi időben természetesen kissé fáradtnak látszott... A betegség!... Egyszóval valóságos angyal volt!

És a mester e szavak által megnyugtatta, elmerült saját képeinek szemléletébe.

— Igen, szép volt, — jelentette ki lassú hangon, anélkül, hogy levette volna szemét vásznairól. — Csak most jövök rá. Különös Pepe, de nekem úgy rémlik, mintha hosszú utazás után látnám ma viszont Dolorest. Elfelejtettem és nem is tudtam már pontosan, milyenek voltak a vonásai.

Megint csönd támadt, majd azt kérdezte a mester:

— Es hiszed, hogy igazán szeretett engem? Szerinted szerelemből történt, hogy néha olyan... különösnek mutatkozott?

Cotoner ezúttal habozás nélkül felelt.

— Szeretett-e téged?... Az örülésig, Mariano. Ahogyan soha nő férfit nem szeretett. Mindaz, ami benneteket elválasztott egy kis féltékenység volt. Túlságosan is szeretett téged. Én jobban tudom, mint bárki. Az olyan barátok iránt, akik, mint én is, úgy járunk ki s be, akár a vén házörző kutyák, bizalommal viseltetnek. Bevallanak nekik olyan dolgokat is, amelyekről a férj nem tud... Hidd el nekem, Mariano, soha senki sem fog téged úgy szeretni. Apró csetepatéitok csak futó felhők voltak. Meg vagyok győződve róla, hogy már nem is emlékszel rájuk. De ami soha nem múlt el, az a szerelem volt, amelyet Dolores irántad érzett. Bizonyos vagyok ebben. Jól tudod, hogy szegény semmit nem titkolt el előlem, sőt élete vége felé én voltam az egyetlen lény, akit szívelt.

Renovales az öröm pillantásával köszönte meg barátja szavait.

Estefelé kísértáltak és lassú léptekkel a belváros felé indultak. Renovales római életükről beszélt, ifjúságuk szép idejéről. Nevetve emlékeztette Cotonert híres pápaválasztásaira. A műteremtréfák, a hangos ünnepségek jutottak eszébe, majd második római tartózkodását idézte föl, amikor már mint nős ember látogatott el oda: milyen kellemes estét töltöttek bizalmas baráti körben!

— Emlékszel még a mi kedves kis ebédlőnkre? Es arra a bohém bandára, amely oda járt hozzánk teázni, mennyit vitatkoztunk a

festészetről! Eleget üvöltöztek! A szomszédok nem győztek panaszkodni. Dolores, aki maga sem akarta hinni, hogy ő a ház úrnője, e közt a sok vadember közt, félénken mosolygott rájuk. Érdekeseeknek és szellemeseknek ítélte rettenetes cimboráinkat, akiknek olyan bozontos volt az üstökük, akár a haramiáké, de lelkükben gyermeki hiszékenység és gyanútlanság lakott... Azok voltak a szép idők, Pepe!... Az volt az ifjúság! Csak akkor tudjuk igazán értékelni, mikor már messze van!

A két barát mélyen elmerülve beszélgetésbe, találomra bandukolt. Végre a Puerta del Sol-hoz érkeztek. Egészen beesteledett. A villamoslámpák égtek és a boltok kirakatai nagy fénykockákat vetítettek az aszfaltra.

Cotoner megnézte, mennyi az idő a minisztérium óráján.

— Mi az, ma este nem mégyszer Alberca grófnéhoz? — kérdezte barátjától.

Renovales mintha álmából ébredt volna.

— De igen, oda megyek majd, csakugyan. Várnak rám...

Hanem azért nem mozdult. Barátja megbotráncozott arccal nézett rá. Nem tudta felfogni, hogy mulaszthat el valaki egy ebédet.

A festő egyáltalában semmi vágyat sem mutatott, hogy az estét Conchával és férjével töltsen. Sőt bizonyos ellenszenvvel gondolt a grófnéra. Nem érzett magában semmi hajlandóságot, hogy eltérje most a vakmerő becézéseket, amelyekkel elhalmozta, és egy pillanatra az a gondolat is megfordult elméjében, hogy egy őszinteségi rohamában mindent bevall a férjének. Elvégre szégyenteljes volt ez az élet így hármásban, amit az előkelő hölgy a legboldogabb állapotnak tekintett.

— Gyűlölöm ezt az asszonyt — mondta Renovaless, hogy eloszlassa barátja meglepetését. — Nem tudom elviselni. Úgy belém ragad, mint valami pióca.

Soha nem beszélt barátjának Alberca grófné iránt érzett szerelméről, de ez nem akadályozta meg Cottonert abban, hogy ne tartsa magát teljesen tájékozottnak a dolog felől.

— Pedig a grófné nagyon szép, Mariano, — vágott vissza. — Pompás aszozny. Tudod, mennyire bámulom! Őt kellene felhasználnod görög képedhez.

A mester szánakozó pillantást vetett rá. Majd úgy érezte, le kell sütnie a szemét, hogy igazolja közömbösségét.

— Külsőség az egész, semmi több!... Csak az arca és az alakja ér valamit.

Azután barátjához hajolva komolyan, suttogó hangon mondta neki, mintha valami nagy titkot, valami szörnyű bűnt gyónna meg:

— Hegyes a térde!... Igazi szemfényvesztés az egész szépsége.

Szatírmosoly húzta szét Cottoner száját. A füle mintha mozgott volna. A tiszta férfi kegyetlen öröme volt ez, aki egy olyan nő hibáiról szerez tudomást, akiről tudja, hogy elérhetetlen számára.

A mester nem akart megválni barátjától. Szüksége volt rá, elérzékenyülve nézte, mert azt hitte, hogy felfedez benne valamit a halottból. Nem volt-e a barátja, bizalmasa a megboldogultnak?

— Vacsorázzunk együtt, Pepe. Majd elmegyünk az Italiánosba: olasz lakomát esapunk, eszünk raviolit, picatát, mindent, amit csak akarsz, lesz egy vagy két palack chianti és be-

fejezésül Asti spumante, jobb mint aminőt a campagnán ittunk. Örölsz neki, öregem?

Egymásba karoltak és emelt homlokkal, ajkukon mosollyal indultak útnak, mint két fiatal festőnővendék, aki görbe estével akar megünnepelni egy nem remélt jó vásárt, hogy így úzze el egy pillanatra nyomorúságának emlékét.

Renovales egyenként kotorta elő a multból emlékeit.

— Emlékszel még arra a kis trattóriára, amely ott volt valahol abban a kis utcában a... Pasquino szobor mögött, valamivel a Governo Vecchió előtt, arra a kis lacikonyhára, ahol valószínű kolostori nyugalom honolt... Valamilyik bíbornok kiszolgált szakácsa vezette. A helyiség fogasain csupa papi kalap lógott. A mi jókedvünk bizony megbotránkoztatta kissé a vendégeket: a pápai hivatalok papjait, a fecsegő ügyvédeket, akik elnyűtt redingotban jöttek az Igazságügyi Palotából s az irattáskájuk csak úgy dagadt a sok ócska irattól... Micsoda makarónit ettünk! Emlékszel még, Pepe és hogy bele volt bolondulva szegény Dolores!... Belekapaszkodott a karomba, mikor este vidám csapatban érkeztünk oda. Az egyházfejedelmek konyhájának hagyományos titkai őt is eléggé izgatták! A fehér abroszon csillogott az orvietoi bor a hasas, finomnyakú palackban, még most is emlékszem az ábraszínű foltokra, amelyeket a palackok árnya vetett! És micsoda édes tűzár járt át bennünket ettől a sűrű, aranyszínű bortól! És teleholdas estéken kimentünk onnan a Colosseumhoz, hogy megbámuljuk ezeket a hatalmas romokat, amelyek kékes fényben fűrödtek. Dolores egész testében remegve lépett be a még járható karzatokra és tapogatózva ment előre a lépcsőzetes padsorokig. És ekkor

ott állt előttünk némán a roppant cirkusz... Az ember azt mondhatta volna, egy egész nép temetője. Emlékszel, hogy egyszer beszéltem Doloresnek azokról a rettenetes fenevadakról, amelyek feltúrták az aréna fövenyét. Dolores nyugtalanul nézett körül és íme egyszerre iszonyatos ordítás hallatszik és egy fekete vadállat jön elő nagy ugrásokkal a vermek mélyéről... Dolores rémült sikoltásban tört ki és göresösen a karomba kapaszkodott. Mindenki hangosan elcagta magát. Az amerikai festő volt, tudod: Simson, aki hétrét görnyedt hórihorgas, nagy testével és négykézláb mászott elő. Döbbenetes volt, mikor vad üvöltözéssel ugrálni kezdett... Ó, milyen szép idők voltak azok! Milyen vidáman éltünk! Milyen pompás cibora volt ez a szegény asszonyka, mielőtt a betegség úgy elszomorította!

Vacsora közben vidáman elbeszélgettek fiatalságukról. Azután éjjelig sétálgattak az utcákon. Renovales szüntelen Doloresről beszélt, az ember azt mondhatta volna, hogy egész életében csak őt szerette. Cotoner belefáradt ebbe a beszélgetésbe, azért hát búcsút vett a mestertől. Miféle újabb rögeszme volt ez?... Igaz, hogy szegény Dolores rendkívül érdekes nő volt, de azért egy egész estén át folyton róla beszélni!... Hiszen más is van a világon, mint a halott emléke!

Renovales sietve tért haza. Odaszólított egy kocsit, hogy gyorsabban hazaérjen. Olyan türelmetlenség fogta el, mint azokat, akikre várnak. Úgy tetszett neki, hogy abban a hivalkodó palotában, amelyet még nemrég szomorúnak és hidegnek talált, most egy láthatatlan jelenlét rendkívüli érzésében lesz része. Vagy nem töltötte-e be ezt a palotát egy szeretett lélek?

Mikor az álmos szolga nyomában belépett, első tekintete az akvarellnek szólt. Elmosolyodott. Hirtelen vágya támadt, hogy jóestét kívánjon annak az arcnak, amely mereven rászögezte két szemét.

Ugyanez a mosoly köszöntötte a többi Dolorest is, mert egyre-másra újabb meg újabb képek tűntek elő a homályból, amint sorra felgyújtotta a villamos lámpákat, hogy léptei elé világítsanak. Ezek az arcok, amelyeket délelőtti félelemmel vegyes meglepetéssel szemlélt, nem keltettek már semmi riadalmat benne. Renovales egyszerre kitalálta a titkos gondolatot, amelyet ezek a képek rejtettek: Dolores megbocsátott neki. Hiszen mindig olyan jó volt!...

Egy darabig tétovázott, nem tudta, merre vegye az útját. Műtermébe akart menni és felgyújtani minden csillárt. Látni fogja ott Dolorest tetőtől-talpig, egész bájában. Beszélni fog vele és az éj mélységes csöndjében bocsánatot kér tőle... De visszatartotta lépteit. Mit jelentett ez az örület? Egészen elveszti már józan eszét?... Végigsimított homlokán, mintha szabaddá akarta volna tenni gondolatait. Alighanem az Asti sugalmazta neki ezeket a hóbortos ötleteket. Ideje volt, hogy lefeküdjék!... Azzal ment és lefeküdt lánya kis ágyába. De mikor sötétben maradt, egyszerre rosszullét fogta el. Nem tudott aludni, nagyon szűk volt neki ez az ágy!... Örült vágy fogta el, hogy kiugorjon belőle és az elhagyatott nagy szobákban keressen menedéket. Csak itt talál nyugalmat és itt jön majd álom a szemére. Ó, a nagy velencei ágy, a szóke dogaressza ágya, ez a fejedelmi nyugvóhely, ahol életük egész története lejátszódott. Itt sóhajtozott Dolores a gyönyörűségtől, itt aludtak el együtt halkán suttogva egymásnak a dicsőségről

és a gazdaságról szőtt álmokat. ...Itt született a kis Milita...

És a mester hirtelen szeszélyének engedve, összeszedte cókókját és attól való félelmében, hogy a szolgál, aki nem messze aludt onnan, megtalálja hallani, nesztelenül átlópózkodott felesége szobájába.

A betörő óvatosságával fordította meg a kulcsot a zárban és lábujjhegyen lépkedett előre. A mennyezetről lecsüngő régi éjjelilámpa gyöngé rózsaszín fényt hintett szét. Renovales gondosan elhelyezte a matrácokat az elhagyatott ágyon. Egy aranyrojtos dívánpárna volt a vánskosa. Beburkolódzott egy köpenybe és eloltotta a lámpát abban a reményben, hogy menekülni tud majd a valóságtól és álmaival népesíti be a homályt... Milyen jó éjszakája lesz.

Ezek a matrácok Dolores testének terhét hordozták, de nem ám azét a beteg és sovány nőt, akit az utóbbi időben ismert, hanem azét az ifjú szépségét, akinek képét annyiszor lefestette. Mert gondolatai most egyre ifjúságának ezekhez az emlékeihez szárnyaltak vissza.

Nem gondolt csak arra a mosolygó jóságra, arra a nemeslelkűségre és odaadásra, amelyet Dolores iránta akkor tanusított... Milyen gyöngéd szerelemben töltötték együtt ifjúságuk egy részét szorosan összefonódva ebben az ágyban, amelyben most ő egyedül fekszik.

Renovalesen hideg borzongás futott végig. És ez az egészen fizikai érzés határozott irányt szabott emlékeinek. A velencei esős éjszakákra gondolt. Órákon és órákon át hullott az eső a szűk utcákra és az elhagyatott csatornákra és egyhangú zaja zavarta csak a mélységes csendet, annak a városnak ünnepélyes csendjét, ahol nem jár se ló se kocsis és mintha az egész élet a már-

vány lépcsőfokokhoz csapódó hullám loccsanásai-ban merülne ki... Ott feküdtek mindketten ebben az ágyban, ugyanazon bútorok között, amelyeknek körvonalai sejtelmesen rémlettek most felé a homályból.

Az éjjelilámpa fénye, amely a szomszédos kis csatornát világította meg, beszűrődött az ablak vasrácsain át. A mennyezeten, mint valami fényes kendő bomlott ki a holt vizek visszfénye és olyan volt, mintha szüntelen valami árnyszálakból szőtt háló táncolt volna rajta. A festő és felesége szemét a mennyezetre szögezve és szorosan egymáshoz simulva nézte a víznek és a fénynek ezt a játékát. Arra gondoltak, milyen hideg és nyirkos kinn az utca és élvezték az örömet, hogy megoszthatják egymással a fizikai jólétnek ezt a kellemes érzését. Talán összedőlt az egész világ és csak ők maradtak itt ketten, boldogan a sötétség és a hideg kellős közepén.

Olykor egy-egy elnyújtott gyászos kiáltás tépte meg a csendet. »Aooó!« Egy gondolás volt, aki érkezését jelezte valamelyik csatorna kanyarulatánál. A fényfolton, amely a mennyezeten imbolygott, látni lehetett, mint suhan el a fekete gondola, mint játékos árny és orra fölé az evezőt lengetve, parányi fantóm hajolt...

Renovales már nem fázott. Türelmetlenül forgolódott a matrácokon. A vánkos kemény rojtja arcába nyomódott. Kinyújtotta karját a sötétben és egyhangú, kétségbeesett panasz hasított bele a csendbe: a gyermek síráncozása, aki valami lehetlent követel:

— Dolores!... Dolores!...

III.

Egy reggel Cotoner rendkívül nyugtalanul állított be Renovaleshez. A művész a legsürgősebben hívatta.

— No, csak ne ijedj meg — mondta Renovales. — Azt szeretném, ha megmondanád nekem, hol nyugszik Dolores. Látni szeretném.

Álmatlanságának végtelen órái alatt ez a vágy lett úrrá rajta és ez gyötörte.

Egy hete elmúlt már, hogy átköltözött a nagy szobába, miután a szolgaszemélyzet legnagyobb meglepetésére, ő maga válogatta ki a leggondosabban a fehérenemű közül a legrégibb és a legelnyűttebb lepedőket... azokat, amelyeket házassága első idejében vásárolt.

Mikor Renovales elmondta kívánságát, szükségesnek érezte, hogy némi magyarázattal is szolgáljon. Bizony szégyen volt, hogy nem tudta, hol fekszik Dolores és még eddig nem látogatta meg földi maradványait. De a fájdalom, amelyet ez a haláleset okozott neki, megfosztotta minden akaraterejétől...

— Te vállaltál magadra mindent, Pepe. Te intézted a temetést. Mondd meg nekem, hol pihen Dolores. Vezess el a sírjához.

Eddig egyáltalában nem törődött az elhúnyttal. Emlékezett a temetés napjára, arra a színpadias fájdalomra, amely mintha egészen a földre sujtotta volna műterme egyik félreeső zugában. Legmeghittebb barátai, a kiváltságosak, akiknek sikerült bejutni ebbe a gyászoló elvonultságba, fekete ruhában és levert arccal jelentek meg előtte. Megragadták a kezét és ömlengő szavakkal szorongatták: »Bátorság, mester! Légy erős Mariano«. Kívülről behallatszott a lovak

szüntelen dobogása, sűrű tömeg morajlott a rács mögött és kettős kocsisor vonult messze, ameddig csak a szem ellátott. A riporterek csoportról csoportra jártak és a jelenlevők neveit jegyezték.

Egész Madrid ott volt... Tollbokrétás lovak vitték el Dolorest lassú léptekkel, a temetkezési vállalat fehérparókás lakájai kísérték aranyozott botokkal kezükben... Azután többre nem emlékezett Renovales. Egyáltalán nem volt kíváncsi rá, hol az a gyászos zug, amely örök menedéket adott feleségének. Bizony a nap heve alighanem fölhasogatta a földet, amely beföldte és az éjjeli esők cseppenként szivároghattak le szegény csontjaira. Ó, milyen hitvány is volt és milyen szörnyűséges feledékenység bűnébe esett.

— Mondd meg nekem, hol fekszik Dolores, Pepe... Vezess el hozzá! Látni akarom.

Es ugyanaz a türelmetlenség csengett a hangjában, mint a nagy bűnösében, aki érzi, hogy közeledik halála és hangos szóval rimánkodik feloldozásért.

Cotoner ráállt, hogy tüstént induljanak. Dolores az almudenai temetőben feküdt, egy régóta bezárt *campo santoban*, ahová már csak azokat temették, akiknek különös joguk volt egy sírhelyre a temető földjében. Cotoner ragaszkodott ahhoz, hogy anyja mellé temettesse el Dolorest, aki most ugyanabban a sírboltban pihent, amelynek márványlapján már erősen fakultak az aranybetűk, »a korán elköltözött diplomáciai lángeleme« porai fölött.

Ütközben Renovales egy kis szorongást érzett. Lázás szemmel nézte a kocsi ablakán át, hogy suhannak el mellettük a város utcái. Meredek lejtőn rohantak le s ápolatlan kert mentén haladtak, amelynek bokrai közt fésülködő asszonyokat és szundikáló csavargókat láttak. Egy hídon mentek

keresztül, azután szegényes külvárosokon hajtat-
tak át, amelyben csupa nyomorúságos házacská
volt. Végül kijutottak a nyílt mezőre, az utak föl-
felé kezdtek kapaszkodni, utoljára pedig egy kis
ciprus erdőt pillantottak meg dűledező falkerítés
mögött, márvány emlékeket, trombitát fújó és ki-
terjesztett szárnyú angyalokat, nagy kereszteket,
háromlábú kandelábereket és mindezek fölött ott
ragyogott az átható, felhőtlen kék égbolt.

Most odamegy hozzá, meglátogatja, a kezével
túrja föl a földet, amely testének szemfedője. Azt
a levegőt fogja szívni, amelyben talán ott lebeg
lelkének egy darabkája. Vajjon mit fog neki
mondani?

Mikor a temetőbe belépett, jól megnézte a te-
metőőrt, egy gyászosan csúf emberkét, akinek
olyan volt az arca, mint a viasz. Ez az ember
egész nap Dolores mellett állt... Renovales halát
érezte iránta és vissza kellett magát tartania, hogy
oda ne adja neki minden pénzét, ami csak nála
volt.

Léptei visszhangot vertek a csöndbe. Elhagya-
tott kertben jártak, ahol több volt a szobor, mint
a fa. Romladozó oszlopsorok közt haladtak előre,
lépteik zaja különös visszhanggal sokszorozódott.
Az élet zsibongása volt ez, amely idejött a múltat
megzavarni.

A holtak, akik itt aludtak, ugyancsak jól el-
voltak temetve. Nem ismerték még az emlékezés-
ben való gyöngé föltámadást sem. Teljesen ma-
gukra hagyták őket, az egyetemes múltás pré-
dájaképpen, — névtelenül lakoztak itt s még az
is elválasztotta őket az élettől hogy az élők soha-
sem keresték fel őket.

A kereszteken megfeketült és szétmállott ko-
szorúk lógtak, maradványaik fölött dongó-boga-
rak szállkostak. Búja, elvadult növényzet búrján-

zött fel diadalmasan mindenfelől, a gyökerek szét-feszítették a sírkövet és a visszhangos léposófokokat. Az eső lassú szivárgása földesuszamlásokat idézett elő. Néhány sírkő beszakadt s a helyén mély üreget lehetett látni, amelyből nedves föld és trágyaszag bűze áradt elő.

Ovatosan kellett lépkedni, hogy lépten-myomon meg ne botoljon az ember. Egy fakult aranybetűkkel és címerekkel ékesített sír kövei beomlottak s nyílásukban egy kis koponyát lehetett látni, kétségkívül női koponyát; hangyák egész füzére mászott ki-be a koponya szemüregéin, mint fekete kapukon.

A festő mémán haladt előre, roppant lehangoztság vett erőt rajta... Ez volt hát az élet!... Így ért véget az emberi szépség! Ime mivé vált az érzéseknek ez a szép urnája, amelyet vállán hordott, ime, hát ide jutott minden büszkeségével!

— Megérkeztünk — szólt Cotoner.

Végighaladtak két sor, szorosan egymás mellett álló sír közt és egy rendkívül egyszerű sír-
emlék előtt álltak meg: koporsóalakban kifaragott fehér márványtömb volt ez, amely fölé kereszt emelkedett.

Renovales nem érezte azt a megrázkódtatást, amelyre várt. Csakugyan itt feküdt volna Dolores?... Többször egymásután elolvasta a fölírást, mintha nem akart volna hinni szemének. Néhány szó követte az ő nevét, és ennek a néhány szónak az volt a rendeltetése, hogy kifejezze a »vigasztalhatatlan férj« mélységes fájdalmát s az egész szégyenletesen konvencionálisnak tűnt fel Renovales előtt.

Úgy jött ide, hogy a szíve tele volt szorongással attól a rettenetes perctől, amelyben felesége utolsó lakóhelyét megpillantja. Előre léta,

hogy fog összeroppanni az izgalom súlya alatt, térdre roskad majd és zokog, mint egy gyermek.

Most pedig, hogy szemtől szemben állt ezzel a sírral, a szeme száraz maradt, és amit érzett, mindössze egy kis meglepetés volt.

Dolores itt feküdt... Eziránt nem volt semmi kétség. És ő mégis érzéketlen maradt. Sőt, ellenkezőleg, valami keserű íróna érzése ejtette hatalmába.

A szomszédban egy úr pihent s a sírkövén fel voltak sorolva címei és kitüntései: valóságos szellemi testvére volt Alberca grófnak s méltóságteljesen aludt itt az utolsó ítélet harsonájára várva, hogy kutyabőreivel és keresztjeivel jelenhessen majd meg Ura és Birája előtt. A másik oldalon egy tábornok porladt. Ágyúkat, puskákat és zászlókat véstek a sírkövére. Micsoda furcsa szomszédságba jött aludni Dolores utolsó nagy álmát.

Renovales fáradtságot, szomorúságot és undort érzett... De nem sírt. Ránézve csak az anyag és a forma létezett és ami legjobban meglepte ezen a síremléken, az rendkívüli szerénysége volt. Szégyenfélét érzett. Hát ilyen síremlék illett egy nagy művész feleségéhez?

A híres szobrászokra gondolt, akikhez szoros barátság fűzte. Beszélni fog velük. Impozáns síremléket rendel náluk márványból faragott szomorúfűzekkel s a hűséget, a szelidséget és a szerelmet jelképező alakokkal. Ez lesz méltó Renovales hitveséhez... És ez volt minden. Gondolatai nem terjedtek túl ezen. Képzelete nem tudott szembenézni a nagy titokkal. Az ő szemében a sír néma volt és üres és az egész temető csak döbbenetet és borzalmat keltett benne. Úgy rémlett neki, mintha égő hús elmosódó szagát érezné a szélben, amelyben a ciprusok hegye hajladozott

s amely egyformán megrázta a vén fakoronákat és a rózsafák gallyait. Ellenséges indulattal pillantott a néma Cotonerre. Ő volt az oka, hogy ilyen hideg maradt. Az ő jelenléte feszélyezte. Hiába volt olyan jó barátságban a megboldogulttal, végeredményben mégis csak idegennek számított. Kétségtelen, hogy az ő jelenléte válaszította el tőle, ő akadályozta meg a szerelemnek és megbocsátásnak azt a néma párbeszédét, amelyről a művész álmodott. El is határozta, hogy visszajön ide a barátja nélkül. Talán ezt a temetőt is egészen másnak látja majd, ha egyedül lesz itt.

Vissza is jött. Visszajött még másnap. A temetőőr, aki nagy borravalójú látogatót sejtett benne, szíves köszöntéssel fogadta.

A temető nagyobbaknak, hatalmasabbnak tűnt föl a derűs és nyugalmas reggel csöndjében. Nem hallott mást, csak tulajdon lépteinek a zaját. Amint előbbre haladt, mind jobban és jobban érezte, hogy kezd engedni közönye. Valami különös nyugtalanság támadt fel benne arra a gondolatra, hogy minden lépéssel jobban eltávolodik kissé az élőtől. Ő volt itt az egyetlen lény, aki gondolkozott, az egyetlen lény, aki félhetett az ezernyi és ezernyi lény között, akiket valami borzalmas titok lemetszett a cselekvő világról.

Dolores sírjához érve, a festő levette kalapját.

A fák és a rózsabokrok borzongtak a szélben. Feje fölött egy akácán madarak csicseregtek. Az életnek ez a zaja megnyugtatta a festő lelkét és elűzte gyermekes félelmét, amely néhány pillanattal előbb támadt fel benne.

Jóideig mozdulatlanul állt ott, egészen lefoglalta ennek a márványtömbnek a szemlélése, amelyet a napfény ferdén osztott két részre s ara-

nyos felületével szembeállította a másik oldalát, amelynek fehérségét kékbe vonta az árny. Hirtelen összeresztett: egy hang kelt a csöndbe... Az ő hangja volt. Fennhangon beszélt, akarata ellenére is hangosan gondolkozott.

— Dolores, én vagyok... Megbocsátasz-e nekem?

Ezekkel az egyszerű szavakkal értésére akarta adni, hogy most, mikor örökre elvesztette, új életre keltette lelkében és hogy olyan szerelemmel szereti, amelyhez nem is fogható az, amit régen érezhetett iránta. Szégyelte magát, hogy itt áll a sírja előtt, szégyelte, hogy ilyen különböző sors jutott osztályrészükül.

Bocsánatot kért tőle azért, hogy él, hogy még rugalmasnak és fiatalnak érzi magát, bocsánatot azért, hogy közömbösen nézte halálát, sőt valamelyest még kívánta is, mert egész lelkét betöltötte egy másik asszony. Ma már csak egy árnyat imádhatótt.

Sírva fakadt, végre csakugyan a megbánás forró és őszinte könnyeit sírta. Megjöttek az oly régóta áhított könnyek és Renovales végre úgy érezte most, hogy közeledik Doloreshez, mindössze ez a márványlap és egy kis földréteg választja el tőle. Gondolatban látta siralmas földi maradványait, a csontokat, amelyeken talán még ott van az oszlásban levő hús és valami halk szenvedéllyel imádkozta mindezt, nem kelthetett benne iszonyatot semmi, ami Doloreshez tartozott. Ó, ha kinyithatná ezt a fehér márványdobozt! Ha megcsókolhatná az imádott test utolsó roncsait, magával vihetné és házában őrizhetné, mint a régiek házi isteneikkel tették! Már nem is látta a temetőt. Nem hallotta sem a madarakat, sem a lombok zúgását. Kőd borult rá, amelyben

nem látott mást, csak ezt a fehér sírt, csak ezt a márványtömböt...

Dolores megbocsátott neki. Teste úgy lebbent elébe, mint aminő ifjú korában volt. Mélységes tekintet kapcsolódott az övébe, az a szerelmes pillantás, amellyel Dolores hajdanában nézte. Renovalesnek úgy rémlett, hogy még a hangját is hallja, gyermekes csengésű hangját... Valóságos feltámadás volt ez. Az elhunyt alakja ott állt előtte. Kétséggkívül megmaradt még itt valami az életet adó lángból hült teteme körül... Es ez most az utolsó búcsú volt...

Renovales könnyei még egyre omlottak és ez édes megkönnyebbülés volt számára. A madarak, amelyeket szavai és sóhajtásai megrémítettek, elhallgattak. Ő pedig egyre csak ezt hajtotta: »Dolores! Dolores!« A mauzoleumok közül és az oszloposarnokon végig csúfondáros visszhang felegetett neki.

A művész, akin elragadtatása egészen úrrá lett, féllábbal átlépte a sírt körülvevő rozsdás láncot. Ő, még közelebb érezni magát hozzá. Kicsúfolni a halált egy szerelmes és hálátelt csókkal.

A mester teste gigantikusan roskadt le a fehér tömbre. Átölelte két karjával, mintha ki akarta volna tépni a földből, hogy magával vigye. Ajka azt a helyet kereste, amely az elhunyt arcát takarhatta és csókolgatni kezdte, miközben fel-felhördült, mint a vadállat. Úgy kapkodta a fejét, mintha szét akarta volna zúzni a márványon.

Erezte arcán a naptól átfutott kő érintését. Kellemetlen és visszataszító poríz fanyalodott a szájában. Renovales felemelkedett, azután felállt, mintha álmából ébredt volna. A temető, amely eddig láthatatlan volt számára, most ismét meg-

jelent előtte. Újból azt a furesa égett hússzagot érezte, mint előző nap.

Most megint olyannak látta a sírt, aminőnek előző látogatása alkalmával tűnt fel előtte. Már nem sírt. Rettenetes csalódás szárította fel könnyeit, bár a gyötrellem egyre nőtt lelkében. Borzalmas ébredés!... Dolores nem volt ott. Csak a pusztta űrt látta maga körül. Hiába kereste a multat a halál birodalmában. Ez a hideg föld, amelynek belsejében az anyag oszlásnak indult és a nyűvek nyüzsögtek, egyáltalában nem volt alkalmas a visszaemlékezésre. Hová is jött az ábrándjait keresni? Micsoda bűzös trágyadombon próbálta újjá éleszeni multjának rózsáit?

Úgy rémlett neki, mintha ez alatt a márványlap alatt törékenycsontú kis koponyát látta... És ez a látomás közömbösen hagyta. Mi köze volt ehhez a sok nyomorúsághoz? Nem, Dolores nem volt itt. És ha valaha sikerül őt viszontlátnia, az egyáltalában nem ebben a temetőben lesz.

A magánosság érzése fojtogatta. Nem tudná itt Doloresszel soha a legcsekélyebb gondolatát sem közölni. Pedig mennyi mondanivalója lett volna számára, ami a lelkét gyötörte! Ó, mennyi mindent tudna neki mondani, ha valami titokzatos hatalom csak egy percre vissza adná őt számára... Bocsánatáért esedezne, lábához vetné magát. Esküvel fogadná neki akár ezerszer is ennek a késett imádatnak, ennek a halála miatt kétségbeesett váagnak őszinteségét. Azután újra lefektetné örök nyugvóhelyére és terhétől szabaddult lelkiismerettel távozna el onnan.

Sajnos, ez lehetetlen volt. Örökké hordoznia kell majd lehetlenné vált gyónásának a terhét. Tehet és gondolhat, amit akar, hívhatja gyöngéd szóval a feleségét a hosszú álmatlan éjszakákon,

elnézheti hosszasan az arc képeit, Dolores nem tudhatja ezt meg soha.

A szerencsétlen művész vergődött tehetetlen dühében. Micsoda kegyetlen sors hajt bizonyos lényeket egymás felé, hogy azután örökre elválassza őket... Örökre!... anélkül, hogy megadott volna nekik, hogy egy megbocsátó pillantást váltsanak egymással, egyetlen szót, amely végét szakítaná az összes félreértéseknek és megengedné nekik, hogy békében szenderüljenek örök álomra.

Mindenfelé csupa hazugság. Hazugság ez a sír is összes felirataival. Dolores egyáltalában nincs itt. Ez a sír csak oszlásnak indult tetemét takarja, amelyben senki sem ismerne rá a kis Majára, még ő sem, aki annyira szerette.

Kétségbeesésében önkénytelenül is a fényesen tündöklő égre emelte tekintetét. Hazugság volt ez a kékség is, hazugság a fény szeszélyes játéka. Egyszerűen a szemek csalóka káprázata. A mögött a képzelt fátyol mögött, amelyről azt hiszszük, hogy földünket beburkolja, van az igazi ég, a határtalan úr, és az ég fekete: ugyanolyan színe van, mint a sorsnak. Egő csöppek sisetegnek benne: apró lámpásai az öröklétnek, amelyeknek fénye láthatatlan atomok egész raját leplezi. És mit törődik ennek a sötét világegyetemnek fagyos lelke a mi szenvedélyeinkkel, a mi vágyainkkal és a hazugságokkal, amelyekben arasznyi létünk számára menedéket keresünk, amelyet hiába próbálunk meghosszabbítani, abba az illúzióba ringatva magunkat, hogy a lélek halhatatlan!

Renovales úgy érezte, hogy menekülnie kell innen. Mi keresni valója volt itt? Mi tartotta vissza a földnek ebben az üres és elhagyatott zugában? Elhatározta, hogy soha többé nem jön el ide, de abban a pillanatban, mikor távozni akart, va-

lami virágot keresett a földön, hogy magával vihesse emlékül. Nem, Dolores nem volt itt, ezt nagyon jól tudta, és mégis...

Kis bokrétát szedett azokból a mezei virágokból, amelyek gazdagon nyíltak a sír lábánál. Olyan virágokat akart, amelyek Dolores arca közelében termettek és letépte a kis fehér bimbókat, amelyek a kereszt tövében hajtottak ki. A virág gyökerei talán érintették a halott arcát, talán volt valami szirmukon a szeméből, a szájából...

Szomorúan, bátorságát veszítve tért haza.

De lakásának langyos környezetében ismét megjelent előtte a szeretett halott. Minden róla beszélt neki, mindent átjárt a multnak az a meghatározhatatlan illata. Ott messze, a halottaskertben csak silány földimaradványai pihentek Doloresnek. Mindazt, ami megmaradt belőle, ez a ház, zárta magában... Nem, szigorúan véve, nem is a ház. A halott ő benne élt, akár csak a legendának azok a kőszá lelkei, amelyek idegen testbe költöznek s küzdenek a test birtokáért azzal a lélekkel, amely a testnek igazi ura. Nem hiába töltöttek egymás mellett annyi évet, amely alatt először a szerelem, azután a szokás fűzte össze őket. Életüknek felén át egymás mellett pihentek. A halál Dolores-szel a művész életének egy részét ragadta el. És Marianoból éppen úgy volt egy darab a sírban, mint ahogy benne is élt egy titokzatos vendég, aki az eltűnt után sóvárgó emlékek felé terelte lelkét, testét pedig betölthetetlen vágyakkal gyötörte.

Renovales meghagyta inasának, hogy egy lelkét sem akar látni. És a hangja olyan éles, olyan vad volt, hogy a derék szolga egészen megriadt tőle.

— És ha Cotoner úr találja jönni?...

— Azt mondod neki, hogy elmentem hazulról.

Ha a grófnétól hoznak levelet, beteszed a régi vázába, tudod abba, amelyikben régi névjegyek állnak. Ha az a hölgy maga jönne, azt mondd neki, hogy nem fogadhatom. Egy szóval senkit nem akarok látni. Zavartalanul szeretnék dolgozni. Étkezni is a műteremben fogok.

És egyedül dolgozott, modell nélkül, késő alkonyatig állva festőállványa előtt. Inasa, aki az éj leszálltával bement a műterembe, nem egyszer érintetlenül találta az ebédjét az asztalon. Este az elhagyatott ebédlőben nagymennyiségű ételt vett magához a festő, de egyáltalán ügyet sem vetett rá, hogy mit eszik, annyira beléveszett messze révedezéseibe.

Cotoner, akit bosszantott kissé ez a szokatlan rendelet, amely elzárta előle a műterem bejáratát, esténként látogatott el hozzá, de hiába próbálta fölkelteni Renovales érdeklődését azzal, hogy elbeszélte neki a legújabb pletykákat. Valami rendkívüli fényt vett észre a mester szemében, a téboly furecsa tört lobogását.

— Hogy halad az új munka?

Renovales bizonytalan mozdulattal válaszolt. Majd megmutatja neki... Később.

Ugyanez a közömbös kézmozdulat volt a válasz, midőn Alberca grófnéről beszélt neki. Cotoner elmondta, milyen nyugtalanság vett erőt ezen a hölgyön, mennyire megdöbbenett a mester különös viselkedése. A grófnő őt hívatta magához, hogy Mariano után érdeklődjék és a szeme könnyben úszott és sírva panaszkolt neki, mennyire gyöttri ez a rákényszerített válás. Kétszer is eljött a palota kapujáig, de nem tudott bejutni. Panaszkodott az inasra is, de még inkább arra a titokzatos munkára, amely Marianót elragadta tőle. Csak legalább írna neki, válaszolna szemrehányással és gyöngédséggel tele leveleire! Eszeágá-

ban sem volt azt gyanítani, hogy leveleit egyszerűen bedugták egy csomó elsárgult, régi kis kartonlap közé.) A művész mindezt fölényes közönyvel hallgatta, mintha csak valami távoli bolygó lakóinak szerencsétlen sorsáról beszéltek volna előtte.

— Gyerünk, látogassuk meg Militát. — mondotta. — Ma este nem megy színházba.

Nagy elszigeteltségében az egyetlen szál, amely a külső világhoz fűzte, az a vágy volt, hogy leányát láthassa. Újjáéledt gyöngédséggel szeretete őt most. Nem Dolores testéből szakadt-e a teste? Nem élt-e hónapokig a szíve alatt?

Elragadtatással hallgatta Militáját. Mélységes hálát érzett iránta az érdeklődésért, amellyel egészségéért aggódott.

— Beteg vagy, papaito? Úgy találom, hogy rossz színben vagy, nem szeretem nálad ezt a tekintetet. Túl sokat dolgozol.

Renovales megnyugtatta, kiduzzasztva karján az izmokat és rugalmasan kifeszítve a mellét. Soha nem érezte magát jobban. Ő maga szintén a leggyöngédebben érdeklődött lánya életének apró kellemetlenségei iránt.

Lopez de Sosa barátai társaságában töltötte napjait, míg felesége otthon unatkozott és nem volt egyéb szórakozása a látogatásoknál és a sétakocsizásoknál. De ami legtöbb panaszra adott okot Militának, az Lopez fösvényisége és önzése volt. Az igaz, hogy valósággal az ablakon dobálta ki a pénzt, de csak a saját élvezeteire, s azt állította, hogy csak felesége tékozlásaiért kárpótolja magát... Mindennek ellenére szeretete Militát. Ezt maga Milita sem merte tagadni: nem volt se szeretője, se másféle hűtlenségről nem lehetett szó nála. Milita különben sem az az asszony volt, aki túrt volna! De Lopeznek nem volt pénze csak a

lovaira és az autóira. Milita még azzal is meggyanusította, hogy kezdi megszeretni a játékot. Ami szegény feleségét illette, az akár meztelenül járhatott tőle és hiába könyörgött neki, hogy egyenlítse ki a számláit.

Az apa olyan bőkezű volt leányához, mintha csak az imádója lett volna. Úgy érezte, hogy oda tudná dobni a lábához mindazt, amit hosszú évek munkájával gyűjtött. Csak éljen boldogan, csak szeresse a férjét. Lányának nyugtalansága csak megvető mosolyra készítette. Dolores lánya anyagi gondokkal emésztí magát, mikor neki annyi van abból a szennyes papírból, amelynek megszerzéséért valaha ő is annyira gyötörte magát s amelyre most teljes könnyel nézett!

Ezek a látogatások mindig hangos csókesővel végződtek. Milita megölelte az apját és úgy csókolt mint egy gyermek.

— Milyen jó vagy te, papaito és mennyire szeretlek!...

Egy este, mikor lányától távozott Cotonerrel, Renovales titokzatos arccal így szólt barátjához:

— Jöjj el holnap reggel. Majd megmutatom neked a dolgot. Még csak vázlat, de azt akarom, hogy lásd... Egyedül csak te! Senki sem tudna világosabb ítéletet mondani róla.

Azután elégedetten hozzátette:

— Valamikor csak azt tudtam lefesteni, amit láttam... Most egészen más ember vagyok. Kemény dolog volt, rettentő kemény..., de majd meglátod.

És kiérződött hangjából a nehézségek legyőzésének örömével együtt az a biztos tudat is, hogy valami nagy művet alkotott.

Másnap reggel Cotoner kíváncsiságtól hajtva sietett hozzá és belépett végre a mindenki számára zárt műterembe.

— Idenézz, — mondta büszkén a mester.

Cotoner odanézett. Egy festőállványon teljes világításban nagy keret volt elhelyezve. Csaknem teljesen szürke vászon, amelyen kúsza vonalak tűntek elő. A művész — ez nyilvánvaló volt — sokat töprengett és ez megérzett a kivitelen. A kép, amelyről Renovales álmodott, csak nagy nehézségek árán vált alkalmassá az objektív megvalósításra.

A mester kezével a kép jobb sarkában egy színfoltra mutatott. Ez volt a vászon egyetlen befejezett része: női fejet ábrázolt, amely élénken vált ki a vászon nyers háttéréből.

Cotoner elmerülve nézte a képet. Lehetséges, hogy ez a nagy művész alkotása volt? Nem ismert rá a mester kezére. Ha ő maga mint művész nem is sokat számított, de igen jó szeme volt és tüstént észrevette a határozatlanságot és félszegséget. Érezte, hogy itt valami olyan elemmel kellett megküzdeni, amelynek nem voltak kézzelfogható formái. A valószerűtlenség, az arcvonások túlhajtottsága nyilvánvaló volt. A szem óriásinak tűnt föl, a száj csak akkorának, mint egy pont, a bőrnek természetfölötti sápadt fénye volt, a szembogarakban valami különös ígézet örvénylett, tekintetük nagyon távolról jött: egészen különös fénysugár volt, amely mintha átfúrta volna a vásznat.

— Ez nem ment ám könnyen. Még egyetlen művem miatt sem szenvedtem meg ennyire. Te nem látod csak a fejet, pedig az a legkönnyebb volt. Ezután jön csak a test, egy isteni akt, aminőt még nem láttak soha. Nem mutatom meg csak neked...

A bohém csak nézte a képet. Azután meglepetve pillantott a festőre. Ez a titokzatos mű egészen elképesztette.

— Amint látod, modell nélkül készült! — folytatta a festő. — Csak ők vezettek. De ez a legjobb valamennyi képem közt. Ez tökéletes munka.

Az ők alatt a halott portréit értette. Leakasztva a falról és festőállványokra vagy székekre állítva szűk kört alkottak a vázlatos vászon körül.

Cotoner, akit a meglepetés eddig lenyűgözve tartott, nem tudta magát tovább túrtóztatni.

— Ah! de hisz ez... ez Dolores, akit te itt le akartál festeni!

Renovales egészen elképedt és csüggedt kézmozdulattal felelte:

— Hát persze hogy az, ez Dolores! Ugyan ki lehetne más?

Azzal dühös pillantást vetett barátjára, amelylyel teljesen megzavarta.

A szegény Pepe újból a vászonra vetette tekintetét. Csakugyan Dolores volt, de olyan szépséggel felékesítve, amely mintha nem erről a világról való lett volna. Egészen megfinomult és átszellemült... Cotoner jól szemügyre vette a régebben festett nagyszámú arcképet és ugyanazokat a vonásokat fedezte fel az új alkotáson. De valami belső fény formálta át az arcot, egészen átváltoztak rajta a színek is és ez az arcvonásoknak valami új és rendkívüli kifejezést adott.

— Ráismersz most? — mondta a mester, aki szorongón leste barátja tekintetében a benyomást, amelyet műve tett rá. — Ugy-e hogy ő ez, csakugyan ő?

Cotoner csupa szájalomból nem tudta megállni, hogy ne hazudjon. — Ugy van, ő az. — Most már maga is rájött. De sokkal szebb, mint életében. Dolores sohasem volt ilyen!

Renovales részvétellel pillantott barátjára. Szegény Cotoner, szerencsétlen hajótörött, a mű-

vészet páriája, aki soha nem tudott kiemelkedni a névtelen tömegből s aki csak a gyomor gyöngéd érzelmeit ismerte! ... Nem értett az egészről semmit. Mért is kíváncsi a véleményére?

Nem ismert rá Doloresre. Pedig ez a legjobb portré, amely valaha róla készült és határozottan a leghasonlóbb.

Renovales szívében hordozta ezt az arcképet. Csak jól össze kellett szednie magát, hogy tisztán lássa. Pedig hát senki sem ismerte nála jobban Dolorest. A többiek elfelejtették ... De ő ilyennek látta ... és ilyen is volt.

IV.

Alberca grófnénak egy délután sikerült behatolnia a mester műtermébe.

Az inas látta, hogy szokása szerint bérkocsin érkezik, áthalad a kerten, feljön az előcsarnok lépcsőin és elszántan belép az előszobába. Megpróbálta útját állni. Figyelmesen követte minden mozdulatát és valahányszor jobbra vagy balra lépett, mindig elébe futott, hogy eltorlaszolja előtte az utat. »A nagyságos úr dolgozik! A nagyságos úr nem fogad senkit! Szigorú parancs ez, amely alól nincs kivétel!« De a grófné makacsul kitartott, összeráncolt szemöldökkel, a harag hideg fényével szemében, el volt rá szánva, hogyha kell, erőszakkal taszítja el útjából az inast.

— Gyerünk barátom, hordja el magát innen!

Szavainak gőgös és izgatott hangsúlya megremegtette a szerencsétlen szolgát, aki nem tudta, miképpen álljon ellent ennek a selymes és illatos betörésnek.

Miközben a szolgát félrelökte, ez pedig újra feltartóztatta, Concha egyszerre csak egy olasz

asztalka előtt találta magát, amelyen régi váza állt. Gépiesen megnézte a váza tartalmát.

Egy villanásba telt . . . tüstént ráismert egy halom névjegy alatt kis fehérsávós kék borítékaira és látta, hogy még csak föl se bontották őket . . . Fakóból hirtelen halottasra sápadt és olyan dühvel tört előre, hogy az inas nem tudta föltartóztatni. De bátortalanul és zavartan nyomában maradt, mert félt ura haragjától.

Renovales, aki meghallotta a sietős lépteket, éppen akkor lépett az ajtóhoz, mikor a grófné berontott rajta.

— Én vagyok.

— Maga az? . . . Te vagy? . . .

Zavarában, meglepetésében, ijedtségében a mester csak dadogni tudott.

— Ül le, — mondotta hidegen.

A grófné leült egy dívánra, a művész állva maradt előtte.

Meglepetve néztek egymásra, mintha több-hetes távollét után, amely évek súlyával nehezelett emlékezetükre, nem ismernének rá egymásra.

Renovales annak az embernek hideg közönyével szemlélte a grófnét, aki azon töri a fejét, miképpen rázhatná le legkönnyebben a nyakáról alkalmatlan látogatóját. De meglepte Concha sápadtsága, a harag kifejezése, amely ajkait összerántotta és tekintetének harcias keménysége.

A grófné dühe tetőpontját érte el, de az első pillantásra, amelyet Marianóra vetett, már kezdett is csillapodni dühe. A festő is egészen más embernek tűnt fel most a szemében. Elvonultságában egészen elhanyagolta a külsejét. Bozontos haja, kócos szakálla eléggé elárulta, hogy valami különös rögeszme elfojtott benne minden tetszeni vágyó kacérságot.

Féltékenysége, félelme, hogy valami más nő

foglalta el a helyét, egy szempillantás alatt elpárolgott. Tudta, hogy a szerelmes férfi attól a vágytól hajtva, hogy csábítónak tűnjön fel, fokozott gondot fordít személyére.

Ez a bizonyosság megnyugtatta Conchát. De mert azzal az eltökélt szándékkal jött, hogy sírni fog és mivel a türelmetlenség könnyei ott vártak már mindenre készen a szempillája szélén, tragikus pózt öltött. Nagyon szerencsétlen volt, sokat szenvedett, borzalmas heteket élt át. Mit jelentett mindez? Mért tűnt el Mariano minden magyarázat, egyetlen szó nélkül, holott ő jobban szerette, mint valaha; el volt szánva rá, hogy mindent elhagy érte, hogy botrányt csinál és ide jön hozzá lakni, hogy örökös társa és rabszolgája legyen? ... És a levelei, szegény levelei, ott hagyta őket heverni s még csak arra sem vett fáradságot magának, hogy felbontsa őket, mintha unalmas jótékonyági körlevelek lettek volna. Pedig ő éjszakákat töltött álmatlanul, hogy egész lelkét kiöntse ezekben a levelekben ... Ez az irodalmi csalódás még keserűbb színt adott a hangjának. Ezt érte meg, pedig milyen elégedetten mosolygott, mikor egy-egy szerencsés kifejezésre akadt! És milyen fáradságosan kereste a hatásokat! ... Oh a férfiak! Határtalan az önzésük és a kegyetlenségük! Hogy is lehetett olyan ostoba, hogy beleszeretett egybe!

Renovales hagyta, hogy kisírja magát. Neveltségeseznek találta ezzel a fájdalommal, az volt a benyomása, hogy dúlt arca ugyancsak megcsúnyult.

Próbálta magát mentetetni, de meggyőződés nélkül. Nagyon sokat dolgozott, itt volt már az idő számára, hogy visszatérjen régi munkás és termékeny életéhez. A grófné megfeledkezett arról, hogy ő hírneves mester, akinek kötléségei

vannak a közönséggel szemben. Nem az az ember ő, mint azok az apró ficsurak, akik egész napjukat neki áldozhatják és lábánál tölthetik az életüket.

— Meg kell komolyodnunk Concha, — tette hozzá, oktató hangon, — az élet nem játék. Kénytelen vagyok dolgozni, hát dolgozom. Nem is tudom már, hány napja, hogy ki se tettem innen a lábam.

Concha ingerülten egyenesedett fel, lekapta két kezét a szeméről és szemrehányóan nézett rá. Renovales hazudott. Többízben is elhagyta magányát, de még csak eszébe sem jutott, hogy egy pillanatra elnézzen hozzá.

— Csak egy jónapotra . . . hogy legalább egy percre láthattalak volna, Mariano, és megbizonyosodhattam volna róla, hogy nem változtál meg és hogy még mindig szeretsz. Nagyon sokszor elmentél hazulról. Láttak. Nekem megvan a rendőrségem és nagyon jól kiszolgálják. Sokkal jobban ismernek, semhogy észrevétlenül járhas a városban. Még ma reggel is elmentél a Pradóba. Látták, hogy órák hosszan át bámulod, mint valami bamba, Goyának egyik képét, a Meztelen asszonyt . . . Régi bogarad ez, Mariano! . . . És eszedbe se jutott, hogy engem meglátogass, nem válaszoltál a leveleimre sem. A mester nagyon büszke! A mester úgy imádatja magát, mint valami bálványt, mert megvan győződve, hogy minél durvább, annál jobban szeretik.

A grófné még egyre panaszosan nyögdécselt, de már nem volt ingerültség a hangjában. A bizonyosság, hogy nem kell más asszony befolyásával megküzdenie, megnyugtatta. És panasza úgy hatott, mint azé az áldozaté, aki csak arra vágyik, hogy másodszor is föláldozhassa magát.

— De ülj le hát! — kiáltott föl most zokogva s helyet mutatott a festőnek a pamlagon, maga mellett. — Ne állj itt így, az ember azt mondhatná, azt óhajtod, hogy menjek már innen . . .

A festő kelletlen arccal ült le. Menekült Concha testének érintésétől, kerülte, hogy érintenie kelljen a kezét, amely ösztönösen feléje mozdult és csak ürügyre várt, hogy az övét megragadhassa. Érezte, hogy Conchának már csak az a vágya, hogy az ő vállára borulva, sírhassa ki magát, azután mosoly követte volna a könnyeket, annak jeléül, hogy minden el van feledve. Ez a jelenet már több ízben megismétlődött. De ma Renovales nem volt hangolva hozzá, hogy elérzékenyüljön. Még ha akarta volna, sem tudta volna megtenni. Be kellett vallania az igazságot bármi áron is. Végére járni a dolognak egyszer és mindenkorra, lerázni a válláról ezt a súlyos terhet.

Tompa, tétovázó hangon kezdett beszélni, a földet nézte és nem merte szemét fölemelni, mert attól félt, hogy tekintette Concháéval találkozik, amelyről kitalálta, hogy mereven rá van szögezve.

Már régóta szeretett volna neki írni. De megakadályozta ebben az a félelem, hogy nem tudja így világosan kifejezni, amit gondol. . . Azért most örül, hogy Choncha eljött és hálát ad inasa gyöngeségének, aki bebocsátotta.

Most kimagyarázkodhatnak, mint jó barátok, akik együtt vizsgálják a jövőt. Itt az ideje, hogy végetvessenek örültségüknek. Most újra azok lesznek, amit Concha egykor óhajtott: barátok, egyszerűen csak barátok. Concha még szép, birtokában van az ifjúság üdeségének, de ő érzi már, hogy öregszik...

Concha kábultan hallgatta és sehogysem

akarta megérteni... Mit jelentettek ezek az aggályok?...

Némi kertelés után a festő a lelkiismeretfurdalás hangján kezdett beszélni barátjáról, Alberca grófról, mint olyan emberről, akit már egyszerűsége is tiszteletreméltóvá tesz. Lelkiismerete felázadt, mikor arra a határtalan csodálatra gondolt, amellyel ez a komoly férfiú adózott neki. Megcsalni őt ilyen vakmerően, a saját házában, a tulajdon födele alatt, ez mégis csak gyalázat volt. Nem érzett magában erőt, hogy folytassa ezt az életet. Hogy multjuktól megtisztuljanak, vissza kell térniök a jó barátsághoz és nem tekinthetik magukat többé szerelmeseknek. Egy ilyen elhatározás nem járhat sem ellenséges érzéssel, sem haraggal. Sőt ellenkezőleg, kölesönös hálát kell érezniök és megőrizniök egymás iránt a mult boldogságáért.

Ideges, gúnyos, éles nevetés szakította félbe beszédét. Concha szemében határtalanul nevetségesnek tűnt fel, hogy férje legyen ürügye a szakításnak. Az ő férje... És felesattanó kacagása eléggé elárulta, mennyire jelentéktelen személyiségnek tekinti a grófot. Soha nem gondolt egyébbel, csakhogy saját szeszélyeit kielégíthesse és soha egy pillanatra nem törődött ezzel az emberrel, aki mondhatott vagy gondolhatott tőle, amit akart. Soha nem jutott eszébe, hogy bármiben is akadály legyen a férje, és íme most a kedvese ezt a paprikajancsit akarja felhasználni ürügyül a szakításra!

— A férjem! — ismételte — szegény ember! Ugyan hagyd békén, nincs neki ehhez semmi köze... Ne hazudj, legyen hát egy kis bátorságod! Beszélj! Egészen más jár a fejedben és én kitalálom... Ah, ha mást szeretnél... Ha mást szeretnél!...

De ez a tompa felkiáltás az ajkára fagyott. Elég volt egy pillantást vetnie rá, hogy meggyőződjön, mennyire üres volt a gyanúja. Talán az egyensúlyából kikökkent képzelet szeszélye volt az, ami arra ösztönözte a festőt, hogy eltaszítsa őt magától. Hamarosan meggyőződést szerezhetett róla és elfeledve haragját, gyöngéd hangon kezdett a művészhez beszélni s elhalmozta anyáskodó és szerelmes becézéssel.

Nem büszke ő egy csöppet sem: a férfiak imádják, de szíve, teste, egész lénye csak Marianóé, a hálátlané, aki semmivel sem viszonzozza ezt és egészen megvénítette már őt a sok gonddal, amelyet neki okozott... Hirtelen gyöngédségi roham vett erőt rajta, homlokon csókolta a művészt és mozdulatában a fenköltés és a tisztaság kifejezése volt. Szegényke! Sokat dolgozott! Nagyon jól tudja ő, hogy nincs itt más baj, csak egy kis túldolgozottság. Hagyja itt az ecseteit, éljen, szeressen sokat, legyen boldog, hajtsa pihenőre a homlokát, amelyet szüntelenül mozgó ráncok redőznek, a ráncoknak valóságos függőnye, amely mögött láthatatlan világ él.

— Hadd csókolom meg ezt a szép homlokot, hogy elkeressem a nyugtalan lidérceket, amelyek mögötte táncolnak!

És megcsókolta és újra megcsókolta ezt a »szép homlokot«, ide-odacsúsztatva ajkát a szabálytalan ráncokon és dudorodásokon, amelyek szinte valami vulkanikus talaj hatását tették.

Affektáltan selypító, édeskés hangja sokáig csengett a műterem csendjében. Féltékeny volt a festészetre, erre az ellenszenves és követelő hölgyre, aki úgy meggyötörte szegény babuskáját.

— Egy szép napon, illusztris mesterem, felgyújtom ezt az egész műtermet valamennyi képével együtt!

Megpróbálta magáhozvonni a művészt, térdére ültetni és elringatni, mint valami gyermeket.

— Rajta don Mariano, nevettesse meg Conchikáját! Nevessen, kis gazember!... Hallod, ne vess vagy ütök!

Renovales kelleetlenül nevetett, megpróbált kibontakozni Concha öleléséből, mert fárasztotta már ez a gyerekség, amely azelőtt olyan gyönyörűséget szerzett neki. Érzéketlen maradt ennek a testnek az érintésére. Ki merte volna mondani, hogy szerette ezt az asszonyt, hogy érte követte el azt a szörnyű és jóvátehetetlen bűnt, amely örökös lelkiismeretfurdalásba döntötte... Milyen meglepetéseket is tartogat az élet számunkra!

A festő hidegsége felrázta álmodozásából Alberca grófnét, aki csak önmagát ringatta csalóka ábrándokba. Elhúzódott kedvesétől és merőn nézett rá parancsoló tekintetével, amelyben újra büszke gög sugara csillant fel.

— Mondd, hogy szeretsz! Mondd azonnal! Tudni akarom mindenáron.

De hiába adott erélyes kézmozdulatával külön súlyt szavainak, hiába meredt szemével egészen közélről a művész szemébe, mintha a lelkében akart volna olvasni. Renovales félénk mosollyal próbált ellenszegülni követelésének.

— Mondd hangosan! Mondd, hogy szeretsz!... Nevez Phrynének, mint mikor térdénállva imádtál s a testemet csókolgattad.

A művész egy szót sem felelt. Ez az emlék szégyennel töltötte el.

A grófné dühösen ugrott fel. Megállt a műterem közepén, görcsösen tördelte a kezét, reszketett a szájaszéle, szemében különös fény lobbant, szeretett volna valamit összetörni s azon tanakodott magában, hogy egy arab amforán töltsse ki a mérget vagy inkább belevágja körmét

a művész lehorgasztott fejébe. A nyomorult! Pedig mennyire szeretettel És szereti még mindig, hiúságból és megszokásból.

— Mondd, hogy szeretsz — rivalt rá. — Mondod-e hát... igen vagy nem?...

Most sem kapott választ. Tehát mást szeret? Jött egy nő és elrabolta a helyét? De ki?... Hirtelen megfordult és egy pillantást vetett az ajtóra, amely a másik műterembe nyílt. Nyitva volt és a grófné belátott hátul az utolsó műterembe is, amelyben a mester dolgozni szokott.

Valami titokzatos sugallatnak engedve, futva indult most arra felé. Ott!... Talán ott!... A művész léptei a nyomában kopogtak. Concha felrázta csüggettségéből. Szemmelátható rémülettől hajtva rohant utána. Concha érezte, hogy most megtudja az igazságot... Mozdulatlanul állt meg, a gondolatok erős megfeszítésétől összeráncolt szemöldökkel az arckép előtt, amely mintha az egész műtermen uralkodott volna.

A mester az elképedésnek és a tanácstalanságnak ugyanazt a kifejezését pillantotta meg Concha arcán, amely Cotoner barátjánál is annyira meglepte. Ki lehet ez a nő?... De bizonytalansága nagyon rövid ideig tartott, a sértett női büszkeség finommá tette felfogását. Különben is észrevette ott a régi portrék seregét, amelyek mintha csak őrt álltak volna a kép körül, és ez a látvány végleg felvilágosította. Oh, hogy elmeredt a szeme ámulatában! Milyen fagyos és döbbszent pillantással mérte végig a festőt tetőtől talpig...

— Ez Dolores?

Renovales egy fejbólintással válaszolt. De ez a hallgatás gyávaságnak tünt fel a szemében. Az volt az érzése, hogy hangosan ki kell kiáltania itt ez előtt a vászon előtt azt, amit kinn nem mert elmondani. Nem ez volt-e az egyetlen útja, hogy

bocsánatot kérjen a halottól, ha bevallja itt reménytelen szerelmét?

— Igen, ez Dolores.

Bátran előrelépve ejtette ki ezeket a szavakat. Sőt valami ellenséges indulat is érzett a mozdulatában, ami nem kerülte el a grófné figyelmét.

Más nem történt. Alberca grófné egy szót sem tudott szólni. Elképedése túlment minden határon.

Szerelmes a feleségébe... mégpedig a halála után!...

Itt él bezárkózva, mint valami aszkéta, hogy megfesse az arcképét és a tetejébe még olyan szépséggel ékesítse fel, amilyen szép életében sohasem volt. Az ember bizonyára sok minden furcsaságot hall az életben, de ilyesmit soha senki nem látott még.

Az volt az érzése, hogy a semmibe zuhan, de azután mintha kieserélték volna, egyetlen panaszszava sem volt, egyetlen fájó mozdulatot sem tett, a férfi, ez a terem, a festmények, egy szóval minden, ami körülvette, hirtelen teljesen idegenné vált számára. Ez a roppant megrázkódtatás túlnőtt minden indulat mértékén. Ha egy élő aszszonyt látott volna ott, sírt volna, ordított volna fájdalmában és a féltékenységek megkétszerezte volna szerelmét. De ki volt a vetélytársa? Egy halottal állt szemtől szembe. És ez ráadásul még kedvesének tulajdon felesége volt. A dolog olyan emberfölöttien nevetségesnek tűnt föl előtte, hogy őrült vágy fogta el a kacagásra. De nem tette. Eszébe jutott az a rendkívüli tekintet, amely annyira meglepte a művész szemében, amikor a műterembe belépett... Úgy rémlett neki, mintha még most is ott pihenne rajta. És hirtelen félelem fogta el, félt egyedül maradni ezzel az emberrel, aki némán nézett rá, mintha egyáltalán nem is ismerte volna.

Sőt bizonyos mértékben az a gyöngéd szá-
nalom is feltámadt benne, amely minden női szív-
ben felremeg a szerencsétlenség láttára, még ha
idegent sújt is a szerencsétlenség... Szegény
Mariano!... Mindennek vége köztük. Úgy in-
tózta, hogy ne kelljen többé tegeznie. Az előkelő
hölgy fölényes mozdulatával nyujtotta oda neki
kesztyűs kezét. Sokáig állt így mozdulatlanul...

— Isten vele mester, vigyázzon magára!...
Ne is fárassza magát azzal, hogy kikísér. Isme-
rem az útát. Folytassa csak a munkáját. Isten
áldja, sok kitartást.

És léptei végsőt visszhangzottak... Eltá-
vozott.

Mikor Renovales egyedül maradt, szabadab-
ban lélekzett fel. Életének nagy tévedése örökre
véget ért. Ennek a jelenetnek csak egyetlen epi-
zódja zavarta meg: az a bizonytalanság, amelyet
a grófné az arckép láttára tanusított. Hamarább
ráismert, mint Cotoner, de ő is tétovázott. Senki
nem emlékezett a megboldogultra, egyedül ő
maga őrizte meg vonásainak pontos emlékét.

Még ugyanaznap, mielőtt öreg barátja megér-
kezett volna, másik látogatója is akadt a mes-
ternek. Lánya jelent meg a műteremben. Még
mielőtt az ajtón benyitott volna, Renovales már
kitalálta, hogy jön, hiszen mindig az volt az ér-
zése, hogy az életörömmek és a derűnek hulláma
előzi meg lépteit.

Milita eljött őt meglátogatni. Hónapok óta
ígérte már ezt a látogatást. És az apa megbocsá-
tón mosolygott, mikor azokra a panaszokra gon-
dolt, amelyekkel legutóbbi találkozásuk alkalmá-
val árasztotta el. Vajjon csak azért jött-e, hogy
őt lássa.

Milita tetette magát, mintha nem hallotta

volna, mit beszél az apja és szórakozott arccal fürkészte a műtermet.

— Nini! — kiáltott fel egyszerre, — hisz ez a mama!

Meglepetve nézett a vászonra, de a művészt egészen elbűvölte, hogy ilyen hirtelen ráismert az anyjára. Végre is a leánya! A vér szava! A szegény mester nem jött rá, hogy lányát az a tekintet vezette helyes nyomra, amelyet a körülálló arcképekre vetett.

— Tetszik neked? Jól eltaláltam? — kérdezte a kezdők aggályoskodásával.

Milita bizonytalan arccal felelte:

— Igen, nem rossz, talán kissé szépítve van. Soha nem ismertem ilyennek.

— Ez igaz, — mondta a mester. — Te nem ismerted őt fiatal korában. De ilyen volt, mielőtt te megszülettél. Szegény anyád nagyon szép asszony volt.

Milita csak mérsékelt lelkesedést tanustott a kép láttára. Kissé különösnek találta. Mért festette apja az arcot a kép sarkába. Mi értelme volt ennek? S mit jelentenek ezek a különös vonások? . . .

Hirtelen valami apai szeméremérzet vett erőt Renovales elméjén és pirulva tért ki a válasz elől. Még nem tudja, mit fog hozzá festeni, talán valami ruhát keres, amely összhangban lesz a kép többi részével . . . És valami hirtelen gyöngédségi rohamtól elfogva, könny nedvesítette a szemét és megcsókolta leányát.

— Gondolsz-e rá gyakran, Milita? . . . Ugy-e, hogy nagyon jó volt?

A fiatal asszonyt egy pillanatra meghatotta apja szomorúsága, de ezek a benyomások nem igen voltak tartósak nála és most is minden megindultság nélkül felelte:

— Igen, nagyon jó volt, gyakran gondolkok rá.

Talán igazat mondott, de emlékei nem voltak fájdalmasak. A halál titokzatossága sohasem zavarta túlságosan, sőt a szónak sem volt ránézve túl nagy jelentősége.

— Szegény mama! A halál talán megváltás volt számára! . . . Mindig betegeskedett, örökös szomorúság gyötörte! Jobb meghalni, mint ilyen keservesen tengődni! . . .

Volt valami keserűség a szavaiban, visszaemlékezett ifjúságára, a végevárhatatlan napokra, amelyeket örökké beteg s folyton egyik szélsőségből a másikba csapongó anyja mellett töltött s arra a szomorú légkörre, amelyet szüleinek kölcsönös ellenségeskedése teremtett körülötte. De szavainak hangsúlyából ez a gondolat is kivillant: »Mindnyáján meghalunk, a gyöngének utat kell nyitnia az erősebb előtt! Az egészség öntudatlan önzése volt ez.

Renovales egyszerre tisztán belelátott leánya lelkébe. Milyen jól ismerte a halott mind a kettőjüket. Milita az ő gyermeke volt, egészen az övé. Ugy-e, elviszel hozzájuk . . . Bemutatsz nekik? Benne is ott égett az erősek önzése, ezért nem kímélte a gyöngé lényt, akit oltalmaznia kellett volna . . . És most az egyetlen igaz érzésnek, amelyet Dolores emléke keltett, ő volt a letéteményese, s ez az érzés a megbánás volt. A többiek számára mintha nem is élt volna ezen a világon és leánya sem siratta már az elhunytat.

Milita hátat fordított az arcképnek. Egészen megfeledkezett már anyjáról és apja alkotásáról. Hiszen egészen másért jött ide.

Leült apja mellé és magatartása csaknem teljesen hasonló volt ahhoz, amelyet néhány órával azelőtt egy másik nő tanusított itt. Símogatni

kezdte őt meleg csengésű hangjával, amely a macska dorombolására emlékeztetett.

— Papa, papaito... nagyon szerencsétlen vagyok... Azért jöttem, hogy te is osztozz egy kicsit a fájdalmamban.

— Szóval pénz kell! — mondta a mester, akit bántott a hidegség, amelyet leánya akkor tanusított, mikor az anyjáról volt szó.

— Pénz, papaito, hiszen jól tudod! Már mondtam neked előző nap. De ez még nem minden. Rafael!... a férjem!... Tudod, egészen elviselhetetlen!

Azzal elmondta neki az apró kellemetlenségeket, amelyek panaszra adtak okot. Ha nem akarja azt hinni, hogy korai özvegyiségre jutott, örökös autótúrákra kell kísérnie a férjét és érdeklődést kell tanusítania kirándulásai iránt, amelyek valaha érdekelték talán, ma azonban tűrhetetlennek látszanak a szemében.

— Igazi csavargóélet, papa! Örökké csak port nyelni és a kilométereket számlálni! Mikor én annyira szeretem Madridot és nem tudok másutt élni!

Apja térdére ült s miközben beszélt vele, mélyen a szemébe nézett, a haját simogatta, vagy a bajuszát cibálta a kislány makrancos mozdulataival... majdnem úgy, mint a másik.

— És amellettt rettentő zsugori, ha ráhallgatnék, úgy járhatnék, mint valami koldusasszony, mindent drágának talál... Papaito, ránts ki a csávából! Csak kétezer pezetára van szükségem. Ezzel teljesen rendezem a dolgaimat és nem bosszantalak tovább... Jó lesz drága kis papám! De tudod, tüstént szükségem van a pénzre, nem akartalak zavarni, azért csak az utolsó pillanatban jöttem.

Renovales idegesen feszengett, mert lánya

súlya kényelmetlen volt neki. Különben is ingerelte túlságos bizalmassága, parfümjé azt az illatot juttatta eszébe, amely éjszakáit megzavarta. És nem az elhunytól örökölte-e a testét!

Indulatosan lökte el magától és Milita ezt a mozdulatot visszautasításnak vette. Árný suhant végig az arcán és könny szökött a szemébe... Az apa megbánta durvaságát. De kissé meglepte lánya örökös pénzkérése is. Mire kellett neki ez a tenger pénz?... Eszébe juttatta azt a sok drága ajándékot, amelyet esküvője alkalmával kapott. Nem volt-e valóságos ruhakiállítás még az ő műtermében is? Hát mire lehet szüksége?

Milita elképedve nézett apjára.

— Hiszen annak már egy éve! Látszik milyen tudatlan vagy divat dolgában! Hát azt képzeled, hogy örökösen ugyanazokat a ruhákat és ugyanazokat a kalapokat fogom hordani!... Több mint tizenkét hónapig! Szörnyű, micsoda ízléstelenség!

Es a könnyek most már sűrűn kezdtek hullni a szeméből.

— Nyugalom, Milita! — mondta neki zavarosan Renovaes. — Nincs miért sírnod. Mi a kívánságod? Pénzt akarsz? Holnap küldök neked, amennyire csak szükséged van. Nem tartok itthon pénzt s így kénytelen vagyok a bankból kivenni...

De Milita, akit diadala merészebbé tett, kétségbeejtő makacssággal erőszakoskodott tovább. Az apja becsapja, holnap megféledekzik róla. Jól ismeri már. Különben is tüstént szüksége van az összegre. Becsületbeli tartozásról van szó! (Ezt a legkomolyabban erősítgette.) S végül attól is fél, hogy barátnői tudomást szereznek adósságairól.

— Azonnal kell nekem a pénz, papaito. Légy kedves és ne mulass azon, hogy felingerelsz. Tudom, hogy van pénzed, nagyon sok pénzednek

kell lenni. Talán éppen itt rejtegeted, itt magadnál... Hadd kutassalak csak ki, te rossz papa, hadd nézzek be egy kicsit a pénztárcádba... Ne mondd, hogy nem. Tudom, hogy itt van nálad... Itt van nálad!

Bedugta kezét apja munkazubbonya alá és megpróbált a zsebébe nyúlni. Renovales szeliden védekezett. A kis buta, hiába vesztegeti az idejét! Ő maga sem tudja, hol lehet a pénztárcája. Semmiesetre sincs soha a kabátja zsebében.

— De itt van, kis hazug! — kiáltott fel Milita ujjongón. — Erzem! Már fogom!... Ide nézz.

Csakugyan úgy volt. A festő, megfélekedezett róla, hogy reggel magához vette, mert egy számlát kellett kifizetnie.

Milita olyan kapzsi vággyal nyitotta ki, amely egyáltalán nem tetszett apjának. Oh ezek a női kezek, amelyek olyan reszketve kaptak a pénzen! De kissé megnyugtatta az a gondolat, hogy nagy vagyont gyűjtött össze s hogy bővében van a tarka-barka részvényeknek, amelyeket egy szekrényben őrzött. Mindez a lányáé lesz és megmenti a szűkségtől, amelybe egy napon bizonyára belesodorja majd az a nagy szeretet, amellyel a szép toaettek iránt viseltetik.

A fiatalasszony egy szempillantás alatt ki-markolt egy csomó különböző nagyságú bankjegyet. Összegyúrte őket és szorosan az ujjai közé szorította.

Renovales tiltakozott.

— Ereszd el, Milita! Légy eszeden! Egy garas nélkül hagysz. Holnap elküldöm neked a szükséges összeget, de most nem adhatom oda... Egészen kifosztasz!

Milita megpróbált kitérni az útjából. Jókora távolságban állt tőle kezét magasra tartva, hogy

zsákmányát biztonságba helyezze. Hangosan kacagott, hogy csínye ilyen jól sikerült.

— Egy mákszemnyit sem adok vissza! Nem tudom mennyit vettem el, de otthon majd megszámolom. Pillanatnyilag ez is kihúz a zavaromból, és holnap majd elkérem tőled, ami még hiányzik.

A mester, akit lánya jókedve magával ragadott, végül szintén elnevette magát. Kergetni kezdte Militát, anélkül, hogy el akarta volna érni, ijesztő arcokat vágva fenyegette, tolvajnak nevezte és segítségért kiáltozott. Így szaladtak műteremről műteremre. Milita, mielőtt eltűnt volna, megállt az utolsó ajtóban és felemelte fehér kesztyűs ujját:

— Holnap ideadod a többit, — mondotta — el ne felejtse... Tudod, papaito, nagyon komoly a dolog! A viszontlátásra, holnap okvetlen elvárlak.

Azzal eltűnt, otthagya maga után egy kicsit abból a vidámságból, mely kergetőzésüket fölélénkítette.

Az alkonyat szomorú volt. Renovales ott ült felesége arcképe előtt. Merőn bámulta ezt a különös szépségű fejet, amelyet leghívebb arcképének tartott. Úgy érezte, hogy a növekvő árny egészen előnti lelkét. Csak az ablakok körül lebegt még valami sápadt világosság...

Egyedül volt!... Egyedül, még pedig örökre! Megmaradt ugyan számára annak a vonzalma, aki most röppent ki tőle, azé a vidám nagy leányé, aki érzéketlen volt minden iránt, ami nem legyezgette ifjú hiúságát és szépségét. Számíthatott öreg barátjának, Cotonernek ragaszkodására is, aki nem tudott nála nélkül élni s aki még sem volt képes arra, hogy kizárólag neki

szentelje életét, mert mindenáron meg akarta őrizni bohém függetlenségét...

Es ez volt minden... Alapjában bizony édes kevés.

Az öregség küszöbére érve úgy tetszett neki, hogy elhagyott és pusztá az út, amelyet még be kell járnia. Vöröses fény világított az útra... Végén a halál várt. A halál! Ez volt az egyetlen bizonyosság. És az ember mégis úgy tölti el élete legnagyobb részét, hogy nem látja és nem is gondol rá.

Igy beszélnek a járványról is, amelyek milliós számra pusztítják távoli országok lakóit. Senki sem vonja létüket kétségbe, de senkinek sem okoznak különösebb izgalmat. »Nagyon messze vannak, sok időbe telik, míg ide érnek!«

A halál! Számtalanszor kiejtette a nevét, de csak úgy foghegyről, anélkül, hogy értelmét teljesen felfogta volna.

Hiába áll kikerülhetetlenül az út végén, mindenki későn veszi észre. Becsvágtyak, kívánságok, szerelmek vonják el róla az ember figyelmét, miközben folytonosan feléje halad, mint ahogy az erdők, a völgyek, az ég kékje, a folyók kanyargós szalagjai lekötve tartják az utas érdeklődését.

De ő elérkezett az út végső szakaszához. Életének ösvénye szomorúvá és elhagyottá vált. A növényzet szegényesre gyérült a mentén. A magas szálerdőt sovány és ritka füvek váltották fel. A baljós szorosból, amely az út végét jelezte jeges fuvallat áradt felé. Az ábrándok országa fénylő csúcsaival, amelyek valaha életének szemhatárát elfogták, elmaradt mögötte. Nem fordulhatott vissza. Ezen az úton senki számára sincs visszatérés.

Életének felét azzal töltötte el, hogy meg-

hódítsa a gazdagságot és dicsőséget abban a reményben, hogy kamatait majd a szerelem gyönyöreivel fizeti meg neki... Meghalni! Ugyan ki gondolt erre? Üres, értelmetlen fenyegetés, volt ez akkor. Azt hitte, hogy isteni küldetés van rábízva, a halál nem is meri megtámadni, akkor jelentkezik csak, ha feladatát befejezte. És még egész sereg tennivaló várt rá... Most azonban minden be volt fejezve. Nem hevitette semmi vágy. Mindent elért, amit óhajtott. A szemhatáron nem bukkant fel már más, csak a nagy feledés... a Halál.

Még sem akart mindjárt a szemébe nézni. Tulajdonképpen elég nagy darab utat kellett még megtennie: ez az út hosszabbra nyúlhatott vagy rövidebb lehetett az utas erői szerint és az ő lába még igen rugalmas volt.

De jaj! Csak járni-járni szünet nélkül, évek hosszú során át, örökösen a sötét szakadékra meresztett tekintettel, egyre csak azt nézni a távolban, anélkül, hogy az ember percre le tudná tépni tekintetét jelenlétének borzalmas bizonyosságáról, nem emberfölötti vértanúság-e ez? Nem volna-e jobb meggyorsítani lépteit, futásnak eredni, hogy minél gyorsabban a végére érjen?

— Csalóká felhők, amelyek el tudjátok rejteni a rettenetes valóságot! Megejtő bűbajos felhők, amelyek paradicsommá varázsoljátok az utolsó útszakasz sívár pusztaságát! Illúziók, siessetek segítségemre!...

És a szegény mester azzal öntött magába lelket, hogy vágyának végső, kísértő árnyára gondolt. Képzeletének minden erejét az elhúnyt imádkozó képére összpontosította. Minden áron új életet akart belé önteni, ha kellett a saját élete árán is... Két kézzel markolt bele a mult földjébe, roppant dombot halmozott fel emlékeiből. Gigászi

hegyet akart építeni, amelynek el kellett torlaszolnia a szemhatárt, hogy az utolsó pillanatig elrejtse a gyászos szorost, az utazás végét.

V.

Renovales viselkedését meglepőnek, sőt megbotránkoztatónak találta valamennyi barátja.

Alberca grófné buzgón terjesztette a pletykát, hogy soha nem volt köztük egyéb baráti viszonynál és most még ez a viszony is mindjobban és jobban lazult.

— Renovales örült! — jelentette ki. — Ennek az embernek vége. Már csak árnya önmagának.

Cotoner, akinek hódolata a mester iránt megingathatatlan volt, nagy méltatlankodással hallotta a híreket, amelyeket Renovalesről terjesztettek.

— Nem iszik. Merő kitalálás mindaz, amit róla beszélnek. A híres emberek örök legendája.

Jól tudta ő, mit tartson Marianóról. Tisztában volt vele, hogy ennek egyéb gondja sines, mint élvezethajhász és kalandos életet folytatni, játszani a fiatalembert, bele merülni abba a tivornyás életbe, amelyről annyit hallott beszélni, amelybe azonban maga soha nem kóstolt bele. De ami barátja új hajlandóságait illette, Cotoner teljes elnézést tanúsított irántuk. Beérte azzal, hogy szánakozzék barátján.

— Hát mindenáron azt akarod bebizonyítani, — kérdezte tőle — hogy sokkal helyesebb, ha az ember fiatal korában tombolja ki magát? Benned most annak az embernek a mohósága lobog, aki az öregkor küszöbén tér le az erény ösvényéről. Egészen nevetségessé teszed magad, Mariano.

De hűsége nem engedte, hogy magára hagyja

a mestert. Sőt végül arra is ráadta a fejét, hogy együtt lakjon vele. Beköltözött a palota egyik kis szobájába és atyai gonddal vigyázott Renova-lesre. Cotoner számára teljesen megmagyarázható volt barátjának nagy pálfordulása. »Annak a mindennapi története volt ez, aki végig józan marad az egész lakomán és az utolsó pohár bortól rúg be. Renovales hosszú, munkában eltöltött élet után egy fiatalember szertelenségével vetette bele magát a rendetlen életbe. Nem volt az az útszéli gyönyör, amelyet káprázatos illúziókkal ne cico-mázott volna fel.

Cotoner nem egyszer elárasztotta szemrehányásaival. Ugyan mért is kérte arra, hogy odaköltözzék hozzá?... Gyakran egész napokra elhagyta azzal az ürüggyel, hogy egyedül óhajt lenni. Ami nem akadályozta meg Cotonert abban, hogy pontos tájékozódást ne szerezzen, arról, vajjon mire használta fel az idejét. Nem egyszer megtörtént, hogy az éj lezálltával a megkésett művésznövendékek, akik csoportostól álldogáltak az akadémia főbejárata előtt, az Alcalai utca gyalogjáróján látták elhaladni a mestert. Titokzatos arca magára vonta figyelmüket.

— Nini, Renovales... Amott... Abban a nagy gallérban.

Izgatta kíváncsiságukat ez a híres ember és óvatosan követték jártában-keltében. Látták, hogy végigmegy, azután ismét visszajön az uccán, mintha várna valakit. Olykor félbeszakította ezt a kerengést és betért egy kávéházba. Ifjú bámulói tüstént az üvegablakra tapasztották szemüket. Látták, hogy egy pamlagon elnyúlva, letört arecal bámulta az eléje tett poharat. A pohár tartalma mindig ugyanaz volt: Konyak. Gyakran egy hajtásra kiitta, fizetett és sietve távozott. És újra kezdte a keresgélést, sóvár szemmel vizs-

gálta végig a nőket, akik egyedül haladtak végig az úttesten, olykor hirtelen megfordult, hogy egy pár kitaposott cipőt vagy egy sárral fölesapott szoknyát kövessen. Majd egyszerre mást gondolt és ellenkező irányba távozott és eltűnt valami más nő nyomában.

A fiatal emberek ismerték a nagy művész ízlését: a törékenytestű, betegesarcú, kis nőket szerette, akiknek tompafényű, fájdalmas, nagy szemük volt.

Bizarr legenda alakult ki körülötte, mellyel ellenségei egyre tovább szótték műtermükben. A nagy tömeg, amely nem tudja másképp elképzelni a híres embereket csak úgy, hogy különböznek másoktól s amelynek titokban még jól is esik ha tudja, hogy különös szenvedélyek gyötrik őket, élvezettel tárgyalta Renovales rögeszméit.

Az emberi test valamennyi vásárcsarnokában, a polgári jellegű diszkrét helyiségektől kezdve, amelyek a legtisztességesebb utcákban vannak, a legnyirkosabb és legbűzösebb vermekig, melyek esténként kiöntik áruikat a Peligrosz csatornáiba, olyan történet kerengett bizonyos úrról, amely könnyekig megkacagtatott mindenkit. Látták, mint érkezett meg, titokzatosan beburkolva bő köpenyébe, egy nő nyomában, akivel valahol véletlenül találkozott. Pillanatnyi tétovázás után bebotorkált a sötét kapualjba és felment a kacsaringós lépcsőn, amely valósággal izzadta magából a nyomort. Reszkető kézzel segítette a nőnek ruháit levetni, igyekezete olyan nagy volt, hogy az ember azt hihette volna, csak pár pillanat van már hátra az életéből és attól fél, meg talál halni, mielőtt vágyát kielégítette volna. A szegény teremteseket egészen halálra rémítette némasága, a kegyetlen fény, amely szemében csillogott. De va-

lami örült kacagási inger fogta el őket, mikor látták, hogy elkomorodott arccal kuporodik le egy székre, mitsem törődve a durva szavakkal, amelyet meglepetésükben özönével vágtak a fejéhez. Figyelemre sem méltatta egyetlen csábító mozdulatukat sem. Csak akkor riadt fel tompultságából, mikor valamelyik nő, alaposan felingerelve, öltözködni kezdett: »Csak még egy pillanatig!« Ez a jelenet csaknem mindig a keserű csalódás mozdulatával ért véget. Gyakran azt hitték, hogy mélységes fájdalom kifejezését veszik észre a szemében. Azon a ponton volt, hogy mingyárt sírva fakad. Aztán hirtelen elrohant onnan, mintha egyszerre megszégyelte volna magát. Esküdözött magában, hogy soha nem tér többé vissza, hogy ellenáll a kíváncsiság vágyának, amely nem engedte, hogy megpillantson az uccán egy női testet, anélkül, hogy ne kívánta volna tüstént meztelenségében megismerni.

Ezek a történetek mind eljutottak Cotoner fülébe is. Mariano! Mariano! De nem merte neki szemérehányni éjjeli életének szégyenét. Attól félt, hogy barátja dühös kitörésekre ragadtatja magát haragjában. Jobbnak tartotta hát, ha tapintatos tanácsokat ad neki. De legeslegjobban megbotránkoztatta Pepét az, hogy látta, miféle emberek veszik körül Renovalest.

A művész kereste most a fiatal emberek társaságát és Cotoner mindig mérgesen káromkodott a foga közt, valahányszor színházból kijövet ott látta őt ülni egy kávéház asztalánál új cimboráival, akik korukat tekintve fiai lehettek volna. Nagyobbrészt kezdő festők voltak ezek. Némelyikből a tehetség sem hiányzott. Legtöbb csak rossz nyelvével tűnt ki. Ennek a híres embernek a barátsága nagy elégtétel volt számukra és szinte dagadtak a büszkeségtől, hogy úgy kezel-

hették Renovalest, mint jó pajtásukat s gyöngéit gúnyolhatták.

Egynehányan a merészebbek közül odáig mentek, hogy visszategeztek és úgy bántak vele, mint valami dicsőséges rommal. Attól sem riadtak vissza, hogy festészetét azzal az új irányúval hasonlítgassák össze, amelyet ők szándékoztak a közeljövőben megalkotni: »Mariano, a művészet ma más utakon jár!«

— Nem szégyelled magad? — kiáltott fel Cotoner. — Olyan vagy, mint valami iskolamester, a kölyköktől körülvéve! Igazán, meg kéne téged verni. Egy ilyen ember, mint te! Hogy tűrheted ezeknek a zöld gyerekeknek az orcátlanságait!

Renovales zavartalan türelmet tanusított. Olyan rokonszenvesek neki ezek a gyerekek. Szórakoztatják. Ifjúságának jókedvét leli föl bennük. Együtt jár velük a színházba és a varietékbe. Ezek ismerik a nőket, tudják, hol kell felhajtani a jó modelleket. Megjelenhet velük igen sok olyan helyen, ahová magában nem merne elmenni. Nehézségét, rútságát, korát észre sem veszik ebben a jókedvű bandában.

— Felhasználom őket, — mondta a szálamraméltó nagy ember, és ostoba maliciával kacsintott rá barátjára. — Szórakozom és ők egész sereg dolgot ismertetnek meg velem. Azután meg nem vagyunk Rómában. Átkozottul nehéz itt modelleket felkutatni. Nos, hát ezek a fickók nyomra vezetnek.

Erre nagy művészi terveiről kezdett beszélni, a Phryné-képről, amely állandóan foglalkoztatta, arról a szívéhez nőtt portréről, amely még mindig ott állt ugyanazon a helyen és amelynek még mindig csak a feje volt befejezve.

De nem dolgozott. Régi munkakedve, amely valamikor egyesegyedül a festészetre irányult,

szavakban merült most ki. Az volt a vágya, hogy mindent lásson, mert új szemszögből akarta megismerni az életet.

Kedvenc tanítványát, Soldevillát nagyon nyugtalanították a mester kérdései, mikor hébe-hóba megjelent a műtermében.

— Soldevillita, te rengeteg nőt ismerhetsz. Ezzel a kerubfejeddal sokat kutyalzkodhattál!...

— Mester, — kiáltott fel a fiatalember elképedve — nincs másfél éve, hogy megnősültem!... Soha nem járok ki este... A mester bizonyára bővében van a jó kis estéknek!

Renovales megvető tekintetet vetett rá. Micsoda savanyú egy fráter ez a Soldevilla! Se fiatal-sága, se jókedve! Csak a tarka mellényei, meg a gallérjai érdeklik. Nem törődik mással, csak az anyagi érdekeivel. Mivel az ő lányát nem kap-hatta meg, felhajszolt valami gazdag nőt és feleségül vette. A tetejébe még hálátlan is. Volt mestere ellenségeivel állt össze abban a meggyő-ződésben, hogy belőle már úgysem húzhat ki sem-mit. Meg is vetette hát Mariano. Hogy is része-síthette pártfogásában ezt a nyámnyila ficsurat, aki mindig csak bosszúságot okozott neki s aki-ben amellet szikrája sem volt a művésznek.

Es a mester csak annál jobban vonzódott a fiatalok társaságához és állandóan velük töltötte éjszakáit.

Ennek a különös életnek a híre Milita fülébe is eljutott. A fiatalasszony összeráncolta szem-öldökét és megpróbálta visszafojtani nevetését, amely a változás hírére csaknem elfogta. Éjjeli lump lett az apjából.

— Papa! papa! — kiáltott fel tréfás szemre-hányással.

A papa mint valami rajtacsípett, képmutató

suhanc védekezett és zavara csak növelte lánya jókedvét.

Lopez de Sosa elnézőnek mutatkozott apósával szemben. Szegény öregúr! Egész életét munkában töltötte egy beteg asszony mellett, aki kétségkívül nagyon jó, nagyon rokonszenves volt, de ezért igen keserűvé tette az életét. Jó, hogy végre meghalt s a művésznak igaza van, ha be akarja hozni az elmulasztott időt.

Annak a féligmeddig szabadkőműves felfogásnak hódolva, amely ösztönösen összefűzi azokat, akik könnyű és kellemes életet folytatnak, a sportférfiú mindig védelmére kelt apósának, akit rokonszenvesnek talált, mióta új szokásait ismerte. Csak nem maradhatott ez az ember örökké a műtermébe zárkózva, hogy úgy prédikáljon ott, mint valami nekidühödött próféta, olyan dolgokról, melyeket senki nem ért.

A két férfi találkozott olykor esténként a színházi bemutatókon, a varietékben, mikor új szám jelent meg a műsoron. Üdvözölték egymást. Az apa érdeklődött Milita egészsége iránt és miután néhány bűntársi mosolyt váltottak, mindegyik visszatért a maga társaságába. A vő egy páholyban foglalt helyet, ahol klubbársai villogtatták fehér ingmellüket, míg a festő a zenekari ülésen telepedett le egynéhány kócoshajú fickóval, aki rendszeren kísérni szokta.

Renovales nem minden elégtétel nélkül látta, hogy üdvözli Lopez de Sosa a legelegánsabb és legdrágább félvilági hölgyeket és mosolyog barátságosan a divákra.

Ennek a fiúnak csodálatos összeköttetései voltak, amelyek neki, mint apósnek, csak hízelegtek.

Cotoner nem egyszer azon vette magát észre, hogy a mester visszatartja őt azoktól a komoly

és kiadós vacsoráktól, azoktól a kifogástalan és feszes estélyektől, amelyekre tovább is eljárt, hogy összeköttetéseit fenntartsa, mert ez volt az egyetlen tőkéje.

— Velem jössz ma este, — súgta a fülébe titokzatosan a mester. — Megvacsorázunk, ahol akarod és azután majd mutatok neked valamit... majd meglátod.

Azzal lázas izgalomban hurcolta magával a barátját valami revübe vagy operettelőadásra. A nyugalma mintha akkor tért volna vissza, mikor a szereplők sora megjelent a színen. Ilyenkor oldalba lökte könyökével Cottonert, aki zsöllyéjébe süppedve ült ott és kerekre nyílt szemmel bámult, annak ellenére, hogy csöndes szűnyókálásnak adta át magát.

— Nocsak... nézd ott a harmadikat jobbra, azt a picit ott, amelyiken sárga sál van.

— Hát aztán — kérdezte a barátja kissé ingerülten.

— Nézd meg jól... Mit gondolsz, kihez hasonlít? Kire emlékeztet?

Cotoner valami semmitmondó választ dünnögött. Bizonyára az anyjához hasonlít. Mit érdekelheti őt ez a hasonlatosság? De elképedése felrázta nyugalmaiból, mikor Renovales megpróbálta bebizonyítani, hogy a kis nő szakasztott mása Doloresnek és méltatlankodott, hogy barátja nem osztja nézetét.

— De Marino, hová tetted a szemedet? — kiáltott fel Cotoner nem csekély keserűséggel, — ugyan micsoda közös vonása lehet ennek a nyüzött arcú néembernek szegény Doloressel?... Elég neked, ha egy szomorú kórót látsz, mingyárt Doloresnek keresteled! Ez túl megy már a határon!...

Renovalest először nagyon felingerelte barátja

vaksága, de végül is hagyta, hogy meggyőzzék. Hátha mégis csalódott. Cotoner emlékei, amelyeket nem deformált a szenvedély, pontosabbak lehettek.

De néhány nap múlva ismét titokzatos arc-al vonta félre Cottonert.

— Várj, mutatok neked valamit.

És lemondva erre az estére a fiatal sihederek társaságáról, akiknek megvolt az a tehetségük, hogy egészen kétségbe ejtették öreg barátját, egyedül ment el Cotonerrel egy varietébe. Itt valami szerencsétlen teremést mutatott neki, aki ide-oda kalimpált ragyaverte combjával és mosolyt fintonított szögletes arcára.

— Hát ez? — kérdezte a mester könyörgő hangon. — Ez nem emlékeztet téged senkire?

A barátból most már kitört a méltatlankodás:

— Meg vagy örülve! Miesoda közös vonása lehet ennek a szemérmetlen szukának egy olyan nővel, akinek minden vonása maga volt a szelídség, a finomság és a tapintat.

Többszöri kudarc után Renovales nem merte többé barátja véleményét megkérdezni, különben is alig mutatott hajlandóságot arra, hogy újabb látványosságra cipelje barátját, ami ellen Cotoner amúgy is kézzel-lábbal tiltakozott.

— Megint egy új felfedezés... Ugyan, Mariano, verd ki ezeket a rögeszméket a fejedből. Ha az emberek tudnák, azt hinnék rólad, hogy egy kicsit ütődött vagy.

De a mester egy este makacs unszólással mégis rávette, hogy menjen el vele megnézni a szép Fregolinát, egy spanyol nőt, aki valamelyik kis külvárosi színházban énekelt és akinek neve méteres betűkkel terpeszkedett a város minden falán. Renovales két hét óta minden nap elment megnézni.

— Azt akarom, hogy te is lásd, Pepe. Csak épp egy pillanatig. Nagyon kérlek... Azt hiszme, te is úgy találod majd, hogy nem csalódtam.

Cotoner engedett, mert végül is minden ellenállását legyőzte barátjának könyörgése. Sokáig kellett várniok, míg Fregolina megjelent a színen, mert egész sor tánc és énekszám előzte meg. Végre zaj támadt a teremben, a zenekar viharos lendülettel gyújtott rá egy dallamra, amelyet jól ismertek már a diva rajongói, rózsaszín fénysugár hasított keresztül a színen és a »Szép Fregolina« megjelent.

Kecses, karcsú lány volt. Arcán leírhatatlan szépség ömlött el. De arkifejezésén valami szomorúság érzett. Ezüstsálakkal átszótt, fekete ruhája alól, amely harangként öblösödött, finom vonalú lábszáruk látszottak ki. Az erősen kivágott derék túllje alatt kissé túlélesen rajzolódtak ki vállának horpadásai. De legmeglepőbb volt rajta a két szeme. Tisztafényű, nagy szeme volt, szinte szűzies szeme, amelynek ártatlan ragyogását csöppet sem zavarta kifejezésének az a leheletnyi perverzítése, amely olykor-olykor felvillant benne. Szerényen, szinte igénytelenül mozgott a színen és ki nem zökkent soha szemérmesen félénk tartásából, még akkor sem, mikor vékony kis hangján a legszörnyűbb trágárságokat dobálta a közönség közé. Különben ez volt a legfőbb érdeme és a közönség tomboló örömmel fogadta rémséges dalait.

Mikor a festő a színen megjelenni látta, meglökte barátját könyökével. Nem mert szólni, csak a szeme csücskéből pislogott Cotonerre.

Ez irgalmasnak mutatkozott iránta.

— Igen... van benne valami... A szeme... az alakjának vonala... a mozdulatai. Elégge emlékeztet rá... Határozottan hasonlít hozzá... De

ez a majomszerű száj, ezek a durva szavak... Nem, ezek széttépnek minden illúziót.

És hogy aláhúzza a különbséget, amelyet ez a bárdolatlan hang és ez a teljes szemérmertlenség idézett elő, minden cinikus refrén után gúnyos elragadtatással vetette oda:

— Nagyon szép... Igazán kiváló!

De Renovales, aki észre sem vette szarkazmusát és egészen elmerült a szép Fregolina csodálatába, egyre lökdöste a könyökével és folyton csak ezt hajtotta:

— Ő az, ugy-e?... A termete egészen olyan. És alapjában nem tehetségtelen a kicsike, mi Pepe? Van benne szellem.

Cotoner kétes mosollyal hagyta rá:

— Hogyne. Bizonyára.

És mikor megtudta, hogy Mariano az előadás befejeztével ott akart maradni a következő előadáson is, — mert ugyanazt a műsort többször is megismételték egy este — olyan mozdulatot tett, mint aki menni akar. De a mester unszolására elhatározta végül, hogy marad. Kényelmesen elhelyezkedett hát a zsöllyéjében, azzal az eltökélt szándékkal, hogy elszunyókál egy kicsit a zene és a közönség zivajának ringatására.

De egy türelmetlen kéz csakhamar felrázta szundításából:

— Pepe!... Pepe!

Felkapta fejét, kinyitotta szemét és haragos arcot vágott:

— Mit akarsz már megint?

Látta, hogy Renovales arcára hízelkedő, mézes mosoly rajzolódik. Semmi kétsége nem volt, hogy azt fogja javasolni, kövessenek el valami bolondságot.

— Arra gondoltam... Hátha felmennénk egy

perere a színpadra, akkor közelebből láthatnók...

Barátja méltatlankodva felelte:

— Te tán holmi ficsúrnak képzeled magad, nem számolsz azzal, milyen figura vagy. Ez a lány ki fog nevetni bennünket. Úgy bánik velünk, mint Zsuzsánna, akit az aggok megleptek a fürdőben.

Renovales egy pillanatig hallgatott...

— Egyedül mehetnél fel hozzá, Pepe. Te jobban kiismered magad az ilyen dolgokban, neked több a sütnivalód. Megmondhatnád neki, hogy szeretném megfesteni az arcképét. Tudod mit jelent: egy arckép, amelyet én szignálok?

Cotoner hangosan elkacagta magát. Bámulta azt az ártatlan, gyermeki hangot, amellyel a mester ezt a közvetítést rábízta.

— Köszönöm, uram! Bizalma rendkívül megtisztelő, de semmi szín alatt sem megyek... De te nagy mafla, hát azt képzeled, hogy az a fruska tán tudja, ki az a Renovales? Azt hiszed, hogy csak véletlenül is hallotta a nevedet életében?

A mester arca meglepően együgyű kifejezést öltött.

— Istenem, én azt hiszem, a Renovales név mégis... hogy azok a cikkek, amelyeket az újságok nekem szenteltek... az a sok arckép, amit életemben festettem...

Elhallgatott, mert nemkevésbé bosszantotta barátja visszautasítása, mint az, hogy kételkedett dicsőségének határtalanságában.

Mikor az előadás végetért, a mester kötelességének tartotta, hogy a cselekvés terére lépjen. Nem akart távozni anélkül, hogy a szép Fregolina tudomást ne szerzett volna jelenlétéről. Megvásárolt egy virágáruslánytól egy egész kosarat, amelyet ez már egészen kétségbeesve hurcolt a

teremben, mert sehogy se tudott tőle megszabadulni.

— Ezt átadja Fregolina kisasszonynak.

— Tudom, a Pepitának, — mondta a lány megértő arccal — mintha bizalmas lábon állt volna a divával.

— És megmondja neki, hogy Renovales úr küldi... Renovales, a festő.

A lány megismételte a nevét és bólintott hozzá.

— Renovales, nagyon helyes.

Nyilvánvaló volt, hogy ezt a nevet most hallotta először. És meghatottság nélkül dugta zsebre az öt durót, melyet a mester adott neki.

— Öt duró!... Hát elment az eszed! — morogta a barátja, aki előtt a mester elvesztette minden tekintélyét.

A derék Cotoner nem hagyta magát többé lépre csalni. Hiába áradozott neki Renovales minden este, mennyire lelkesedik ezért a leányért. Mostanában halvány-rózsaszín ruhában szokott megjelenni a színen, csaknem olyan volt ez a ruha, mint az, amelyet ő otthon palotája szekrényeiben őrzött. Fejére virágokkal és cseresznyeszemekkel díszített kalapot tett, s ez a kalap olykor hasonlított valamennyire ahhoz a kalaphoz, csak valamivel nagyobb volt annál, amelyet ő szokott kisebb kiadásban, nagy áhítattal szemlélni néha-néha... Cotoner társaságától megfosztva, »udvarának« néhány fiatal apródjával járt el a szép Fregolinát nézni. Ezek megvetéssel, vegyes tisztelettel beszéltek a diváról, akárcsak a mesebeli róka, amely nem tudta elérni a szőlőt, amelyre áhítozott. Dícsérték a szépségét, de kijelentették, hogy csak távolról szabad nézni. Szerintük valami »liliomszerű« volt benne. A bűn szent ragyogása ékesítette.

Tele volt ez a lány értékes ékszerekkel, hatalmas barátai voltak azok közt a feketeruhás ficsúrok közt, akik minden este az utolsó pillanatban jöttek és foglaltak helyet páholyukban s megvárták a szép Fregolinát a kijáratnál, hogy elvigyék vacsorázni. Renovalest emésztette a türelmetlenség, de még mindig nem talált rá semmi útat-módot, hogy közeledjék Fregolinához. Minden áldott este küldözte neki a kis kosarakat és a nagy csokrokat. A díva előtt nem lehetett ismeretlen az ajándékok eredete, mert gyakran kereste a szemével Renovalest a közönség soraiban és olykor egy-egy mosolyra méltatta.

A mester észrevette egy este, hogy Lopez de Sosa üdvözlí az énekesnőt. A veje tehát nyélbeüthetné a dolgot. És Renovales egy szerelmes szemérmelenségével, merészen várta, mikor hagyja el veje a színházat, hogy segítségét kérje.

Szeretné lefesteni a művésznőt. Nagyszerű model volna egy tervezett képéhez. Pirulva dagogta el ezt a magyarázatot. De a másik jól mulatott félénkségén és késznek nyilatkozott támogatására.

— Ah, a kis Pepita elragadó nő, bár ezidő-szerint kezdi már lejárni magát. Olyan a pofikája, mint egy zárdai növendéké, de csak látná valami vacsorán, úgy iszik, mint egy őrmester... Eszeveszett kis dög!...

Azután fontoskodó képpel azt mondotta, hogy mégis lesznek némi akadályok. Fregolina a barátjával van itt, egy meglehetősen hírhedt vidéki úrral, aki vagyonának egy részét a Kaszinóban vesztette el s most a világ legangyalibb nyugal-mával túri, hogy ami még megmaradt, ez a kis-sike herdálja el. De ő majd beszél Pepitával. De ugy-e, komoly a dolog, papa!... Így egy-általán nem lesz nehéz meggyőzni. Ez a Pepita

szeret mindent, ami rendkívüli. Egy kissé... regényes hajlandóságú. Majd megmagyarázza neki, milyen nagy művészről van szó és hogy mekkora megtiszteltetés lesz számára, ha modelt ülhet neki.

— A pénz se tartson vissza! — dünnyögte a mester. — Igérhetsz neki, amennyit akar. Légy csak bátran bőkezű.

Egy reggel aztán Renovales nagy vígan újságolta Cotonernek:

— El fog jönni... Még ma eljön!

A vén tájfestő meglepetést fitorított az arcára.

— Ki jön el?

— A szép Fregolina... Pepita. Most értesített a vőm, hogy rászánta magát. Ma délután három órakor jön. López maga hozza ide.

Kétségbeesett tekintetet vetett műtermére. Egy idő óta elhanyagolta kissé. Rendbe kellett hát hozni. És a két művész az inas segítségével munkához látott.

Dolores arcképeit a be nem fejezett képpel együtt halomba rakták és a fal felé fordították. Mi szükség ezekre a fantomokra, mikor nemso-kára itt lesz a valóság. És a mester a terem közepén nagy fehér vásznat helyezett el, amelynek makulátlan símaságú felületét sokáig elnézte reménységtől lángragyúlt szemmel. Mit fog alkotni ma délután! Úgy érezte, hogy valóságos róhamot kapott a munka lázától.

A két művész magára maradt, Renovales nyugtalannak látszott. Egyre szorongatta a félelem, hogy elfelejtett elkészíteni valamit erre a látogatásra, amelyre csak a nyugtalanság borzongásával tudott gondolni. Virágokat kell hozni, meg kell tölteni velük a műterem valamennyi vázáját, hogy illattól legyen terhes a levegő.

És Cotoner bejárta az inassal a kertet, ki-

fosztotta az üvegházat s nagy nyaláb virággal tért vissza. Mint hűséges barát, szolgálatkész megadással sürgött-forgott, de szeméből gúnyos szemrehányást lehetett kiolvasni. Ennyi ceremónia a szép Fregolináért! A mester elvesztette a fejét. Valósággal gyermekké lett újra. De hát ez a látogatás elúzi róla azt a lidérenyomást, amely csaknem örületbe hajszolta már.

Renovales még mindig nem volt megelégedve. Süteményt és pezsgőt kellett előkészíteni egy asztalon a műteremben.

— Kedves, jó öreg Pepém, magad menj érte s azt hozd, amit legfinomabbnak tartasz.

Cotoner beszélni kezdett, hogy küldje helyette inkább az inast. Felpanaszolta, mennyi bajt okoz neki ennek a szűzies mosolyú és trágárszavú fiatal hölgynek a látogatása.

— Nem, Pepe! — könyörgött neki a mester. — Magad menj, kérlek. Az inast nem kell beavatni a dologba. Ugyis nagyon hajlamos a feleségésre és a lányom ért hozzá, hogyan kell kifaggatni.

Cotoner megadó arccal mosolygott. Mikor egy óra elteltével visszajött, Renovalest a modellkamrában találta, egy kis rendet teremtett ott is.

A hű barát elrendezte csomagjai tartalmát az asztalon. A hús- és húsneműeket drága, régi tálakra helyezte és kicsomagolta a palackokat.

— Tálalva van, Uram! — jelentette komikus hódolattal. — Parancsol még valamit a Nagyságos Úr?... Az egész család a fejetetején táncol emiatt az előkelő hölgy miatt: a vöd hozza ide, én vagyok az inasod... csak a lányod hiányzik még, hogy levetkőztesse.

— Köszönöm, Pepe, köszönöm, egész szívemből! — kiáltott fel a mester áradozón.

Mikor megjelent az ebédnél, olyan volt, mint

akit skatulyából húztak ki. A bajuszát sütővas-sal göndörítette ki, legjobb ruháját vette fel s egy rózsza volt a gomblyukába tűzve. Cotoner hangos kacagásra fakadt. A nagy mester hát csakugyan megőrült!

Renovales alig nyúlt az ételekhez, amelyekkel kínálták. Mikor ebéd után magára maradt, izgatott léptekkel mérte fel a műtermet. Milyen lassan haladt az idő!... Türelmetlenül pillantgatott egy antik százsz porcellánórára, amely színes márványsz talon állt.

Már három óra volt... Talán nem is jön el? Negyednégy... félnégy! Nem, már nem jön, lejárt az ideje. Oh, ezek a nők! Annyi kötelezett-séget vállalnak magukra, hogy a saját számukra egy pillanatuk sem marad.

Egyszerre csak lépteket hallott. Cotoner volt. — Itt van. Mindjárt látni fogod... Isten vedled, mester!... Mulass jól! Azt hiszem, eléggé kihasználtál és nem gondolnám, hogy arra akar-nál kérni, maradjak még?

Azzal eltávozott, de előbb gúnyosan búcsút intett kezével Renovalesnek.

A festő nem nem sokkal később már hallotta is Lopez de Sosa hangját, amely lassan közeledett, magyarázatokkal szolgálva kísérőjé-nek a képekről és a bútorokról.

Beléptek. A szép Fregolina szeme meglepetést árult el. Ennek a méltóságteljes műteremnek a csendje szemmel látható hatást tett rá. Ez a pa-lota olyan nagy, olyan főúrinak tűnt fel a szemében, nagyon különbözött mindattól, amit eddig látott!...

Egynéhány régi bútornak különös formája félelemmel töltötte el... Tiszteletteljesen nézett Renovalesre. Sokkal kiválóbbnak, sokkal jelen-tékenyebbnek tűnt fel előtte, mint az az ember,

akit homályosan látott a színházban. Tekintélyes személyiség volt, aki egyáltalában nem hasonlított azokhoz a férfiakhoz, akikkel eddig érintkezett. Csepp híja volt, hogy csodálattal nem nézett fel rá. Sok pénze lehet ennek »az alaknak«, hogy ilyen fényűzést engedhet magának!

Renovales viszont egészen kijött a sodrából, hogy ilyen közlőrl láthatta.

Az első pillantásra valami öntudatlan mozdulatban jelentkezett nála a kétkedés. Hát csakugyan hasonlítana a másikhöz?... A lány arcának erős festése, amely különösen élesen jelentkezett a fátyol alatt, megzavarta. A másiknak nem volt szüksége ilyen mesterkedésre. De figyelmesen megnézte a szemét és újból rájött a megkapó hasonlatosságra.

A díva a vásznakat vizsgálta, amelyek a falakat borították. Milyen szép volt mindez! És ez az úr csinálta volna?... Nagyon szerette volna magát is így látni, ilyen fényes toalettbe öltözve. Hívalkodón húzta ki a derekát, önelégülten, hogy szépnek találják, élvezte az eddig ismeretlen gyönyört, amely arra a gondolatra fogta el, hogy egy nagy művész halhatatlanná teszi az arcát!

Lopez de Sosa mentegetődni kezdett az apósa előtt. Pepita okozta a késedelmet. Az efféle nőkkel sohasem lehet pontos az ember. A szép Fregolina hajnalban feküdt le és ő még ágyban találta..

Végül belátva, hogy jelenléte alkatatlan lehet, búcsút vett a mestertől. Pepita jó lány. Egészen elkápráztatta az a beszéd, amelyet ő tartott neki s az is, amit itt a házban látott. Tehet vele, amit akar.

— Nos kicsikém, most itt hagylak. Ez az úr az apósom, amint már mondtam neked. Majd meglátjuk, jó kislány leszel-e?

Azzal eltávozott a festő és a fiatal nő zavart nevetésétől kísérve, mert különösen az utóbbit feszélyezte kissé ez az atyáskodó ajánlás.

Hosszas és gyötrő csend következett. A mes-
ternek nem akadt semmi mondanivalója. A fé-
lénkség és az izgalom egészen megbénította.
Társnője nem kevésbé izgatottnak látszott. A
műterem méltóságteljes külseje félelemmel töl-
tötte el. Mivel nem volt vele egészen tisztában,
mit várnak tőle, valami homályos bosszúságot
érezett. Azonfelül rendkívül megzavarta ennek a
férfinak égő pillantása is, amely szüntelenül,
mereven rászegeződött. Mariano szája görcsösen
összerándult, mintha szomjúság gyötörte volna.

Pepita csakhamar leküzdötte féltékenységét.
Szokva volt a feszélyezettségnek ezekhez a futó
pillanataihoz, amelyek természetesek az efféle
helyzetekben.

Hogy megtörje a jeget, körüljártatta tekinte-
tét a műtermen és megkérdezte:

— Parancsol velem? Hol vetkőzsek le?

Renovales összerezzen, mikor a hangját meg-
hallotta. Csaknem megfélemedezett róla, hogy ez a
teremtés a száját is kinyithatja. Ugyancsak meg-
lepte az is, hogy ilyen őszintén nekivágott a
tárgynak.

Veje jól végezte dolgát. Kellőképpen előké-
szítve hozta ide ezt a nőt, úgy, hogy nem érhetne
váratlanul semmi meglepetés. A mester bevezette
a modellek kamrájába, de ő maga a műteremben
maradt és ott várt anélkül, hogy be mert volna
nézni, — maga se tudta miért — a nyitott ajtón.
Hosszú csönd támadt. Közben hallani lehetett a
földrecsúszó ruha suhogását s a kapesok halkan
csattanó neszt. Végül valami gyöngye hang ve-
rődött hozzá messziről:

— Hát a harisnyám?... Azt is levessem?

Renovales ismerte már ezt a habozást, amely egyformán elmaradhatatlan volt minden modelnél, mikor először vetkőzött le. Lopez de Sosa, hogy kedvébe járjon az apósának, meghagyta Fregolinának, hogy egészen vetkőzzék le és a lány minden teketória nélkül vetkőzött, mivel különben is meg volt győződve róla, hogy ez a főcélja jelenlétének.

A festő felocsudott tompultságából és tétova hangon felelt neki. Nem kell mezítlenül maradnia. Talál a szobában egy ruhát, azt felveheti. Azzal, anélkül, hogy odafordult volna, benyújtotta kezét az ajtón és rámutatott a holmira, amelyet előre odakészített. Egy rózsaszín ruha volt ott, kalap, cipő, harisnya, ing...

Pepita ellenkezni kezdett, mikor ezeket a ruhadarabokat meglátta. Irtózott tőle, hogy olyan fehérenműt vegyen magára, amely ócskának és nyűttnak tűnt fel neki.

— Az inget is? Meg a harisnyát is?... Nem lesz elég csak a ruha?!

De a mester türelmetlenkedett. Elmaradhatatlanul szükség van minderre. A kép megköveteli. Ismét hosszabb csönd következett. A mester azt következtette ebből, hogy a fiatal nő legyőzve húzódását, magára veszi az ócskaságokat.

Pepita szánakozó mosollyal jelent meg a műteremben. Csúfot űzött magából. Renovales, akit egészen izgalomba hozott, elkápráztatott a műve, majd hanyattvágódott. A vér zúgott a halántékában, a bútorok és a képek mintha táncot jártak, szédítőn forogtak volna körülötte.

Szegény Fregolina!... Örületes nevethetnékje támadt arra a gondolatra, hogy az ordítóásnak milyen vihara fogadta volna, ha ebben a maskarában jelenik meg a színen és hogy kigúnyolták volna a barátai, ha ilyen nevetségesen kipim-

pózva látják valamelyik vacsorájukon. Ő nem is ismerte már ezt a divatot, amely úgy rémlett neki, nagyon, de nagyon régi időből való.

A mester izgatottan támaszkodott egy szék támlájához.

Dolores! Dolores!

Csakugyan ő volt, úgy, ahogyan az emlékében élt, úgy ahogyan visszaemlékezett rá azokból az időkből, mikor azt az édes nyarat töltötte vele a római hegyek közt, — a rózsaszínruhás Doloresre, nagy nyári kalapjában, amelyben úgy festett, mint valami bájos kis falusi fruska az ope-
rettekben. Ez a divat, amelyen most nevetnek az emberek, az ő szemében a legsezebbnek tűnt fel, amit a nő ízlés csak kitalált valaha: ifjúságára emlékeztette.

— Dolores!... Dolores!

Némán állt ott. Ezek a sikolyok csak bensejében visszhangzottak. Se mozdulni, se szólni nem mert attólvaló félelmében, hogy szétfoszlik előtte ez az álombeli jelenés.

A fiatal nő elmosolyodott, mert el volt ragadtatva a hatástól, melyet a mesterre tett. Megpillantotta a képét egy távoli tükörben és úgytalálta, hogy ez a különös öltözék nem is illik neki éppen rosszul.

— Hol helyezkedjek el?... Leüljek? Allva maradjak?

A mester csak nagy kinnal felelt neki. A hangja rekedt volt. Úgy helyezkedhet el, ahogy neki tetszik...

Fregolina leült egy karosszékbe és olyan tartást erőltetett magára, amelyről azt képzelte, hogy arisztokratikusabb már nem is lehet, és amint a két lábát egymásra rakta s az arcát a kezére támasztotta, a szoknyáján alul kibújt a finoman áttört selyemharisnya, ez a fényes selyemhüvely,

amely egy másik imádott lábra emlékeztette a festőt.

Dolores volt ez. Őt látta szemtől-szembe, testtől, lelkestől és mohón szívta be rajongásig szeretett testének illatát.

Csupa szokásból fogta a palettáját és fekete festékbe mártott ecsettel megpróbálta felvázolni a kép alapvonalait... De micsoda elaggott kéz volt ez, ügyetlen, reszketeg kéz... Hová lett a régi könnyedsége, biztossága a rajzban, sok bámulatos képessége?... Mintha soha festeni se tudott volna?... Csakugyan ő lett volna Renova-les, a híres festő?... Mindent egyszerre elfelejtett. Az agya mintha üres lett volna s mintha megbénult volna a keze, a fehér vászon az ismeretlen, a bizonytalan rémületével töltötte el... Nem tudott festeni, nem volt képes festeni. Hiábavalónak bizonyult minden erőfeszítése, képtelennek érezte magát még arra is, hogy gondolkodjék. Más valamelyik napon... talán. Most valami különös zsongást hallott a levegőben, az arca sápadt volt, a füle vörös, csaknem lilába játszott. Úgy rémlett, mintha a vér mindjárt ki akart volna serkedni belőle. Kegyetlen szomjúság gyötörte...

A szép Fregolina látta, hogy eldobja palettáját és úgy veti rá magát, mint valami vadállat.

De nem ijedt meg. Ismerte ezeket a magukból kikelt arcokat. Ez a hirtelen roham kétségkívül szintén benne volt a programban. A Lopez de Sosával folytatott beszélgetés alapján várt erre. Ez a komoly és méltóságteljes úr semmiben sem különbözött azoktól a férfiaktól, akiket ismert.

Renovalet tárt karokkal rohant oda hozzá, vad erővel szorította magához, a lábához rogyott valami tompa üvöltéssel, mint aki meg akar fulladni. Fregolina, mint jó lányhoz illik, próbálta

lecsillapítani, odahajtotta hozzá a fejét és csókra kínálta neki a száját, olyan szerelmes pillantással, amely nem volt túlságosan kitanult.

Ez a csók végkép megzavarta a festőt.

— Dolores! Dolores!

A boldog idők illata áradt ezekből a ruhákból és lengte körül ezt az imáadásraméltó testet. Dolores ruhája volt, az ő teste volt ez, úgy érezte, itt hal meg a lábánál, megfojtja a roppant vágy, amely keblét dagasztja. Dolores ez! Az ő szeme néz így rá!...

A ő szem! És amint felkapta fejét, hogy elmerüljön tekintetével ezekben a bársonyos szembogarokban, hogy megnézzze magát remegő tükrükben, két félig hűnyt szemet látott, amely hidegen, hűvös kíváncsisággal meredt rá. Olyan volt, mintha gúnyos fölénnnyel élvezte volna ezt az érzéki mámort, amely erőt vett rajta és a vágy hörgő nyögését csalta az ajkára.

Döbrent meglepetés szakadt Renovalesre. Mintha hideg borzongás futott volna végig rajta. Felhő suhant el a szeme előtt... Csakugyan Dolores lett volna, akit a karja ölelt?... Az ő teste volt, az ő ruhája, az ő illata, az ő hervadó virágra emlékeztető, sápadt szépsége... És mégsem ő volt... Ez a két szem!... Hiába nézett már rá a lány, ettől a hirtelen hangulatváltozástól nyugtalanítva sokkal szelídebben, hiába próbálta már a gyöngéd vonzalmat játszani. Hasztalan volt már minden hazugság. Renovales keresztülnézett álságukon és sivár ürességre akadt. A másik lelkéből szemernyi sem volt itt. És most már ez az illat sem tette azt a megzavaró hatást, silány utánzat volt az egész. Az igazi örökre a semmibe foszlott.

Renovales felállt és lépésről lépésre hátrálva, iszonyodó tekintettel meredt erre az asszonyra.

Aztán levetette magát egy pamlagra s két kezébe temette fejét.

A lány megijedt, mikor hallotta, hogy nyög. A modellek kamrájába futott, hogy megszabaduljon ettől a limlomtól és meneküljön innen. Ez az úr nyilván örült.

A mester zokogott... Isten veled, Ifjúság! Isten veled, Vágy! Isten veletek, édes ábrándok! Hiábavaló volt minden kísérlet hogy szabaduljon a magányosságtól. A halál keményen fogta már a gyepelőt. Örűtség volt minden próbálkozás! Nem fog találni egyetlen nőt sem, aki ilyen erővel tudta volna felidézni a halott emlékét, mint ez a teremtés, akit az imént a karjában tartott... És mégis lehetetlenség volt csalódásba ringatnia magát...

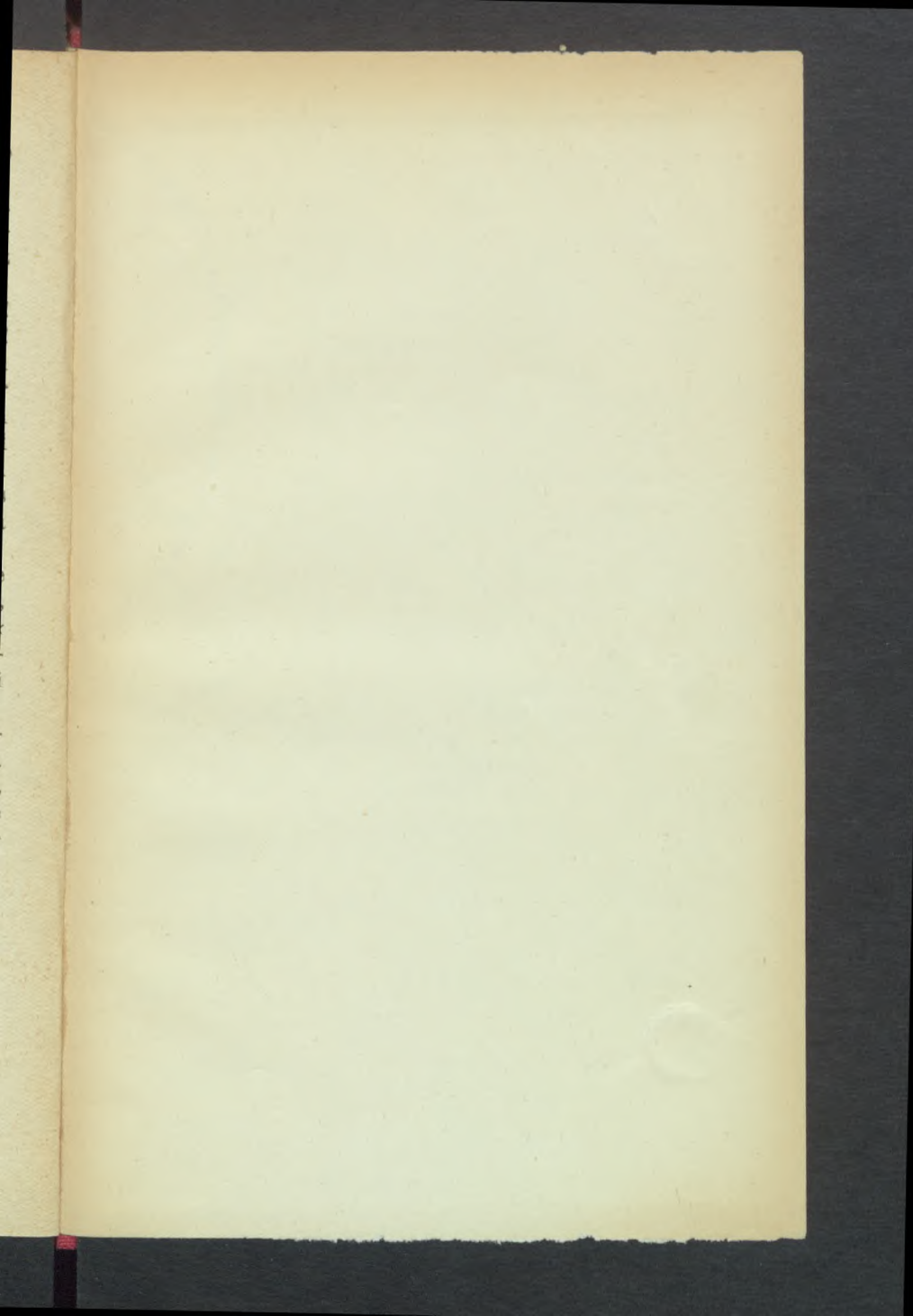
Abban a pillanatban, mikor majdnem elérte már végre azt a meghatározhatatlan varázst, amely Dolores testén előmlött, a »maja desnuda« báját, amelyet úgy imádott ifjúsága lázas éjszakáin, az egész káprázat szertefoszlott. És valami roppant csalódás borította rá jeges palástját.

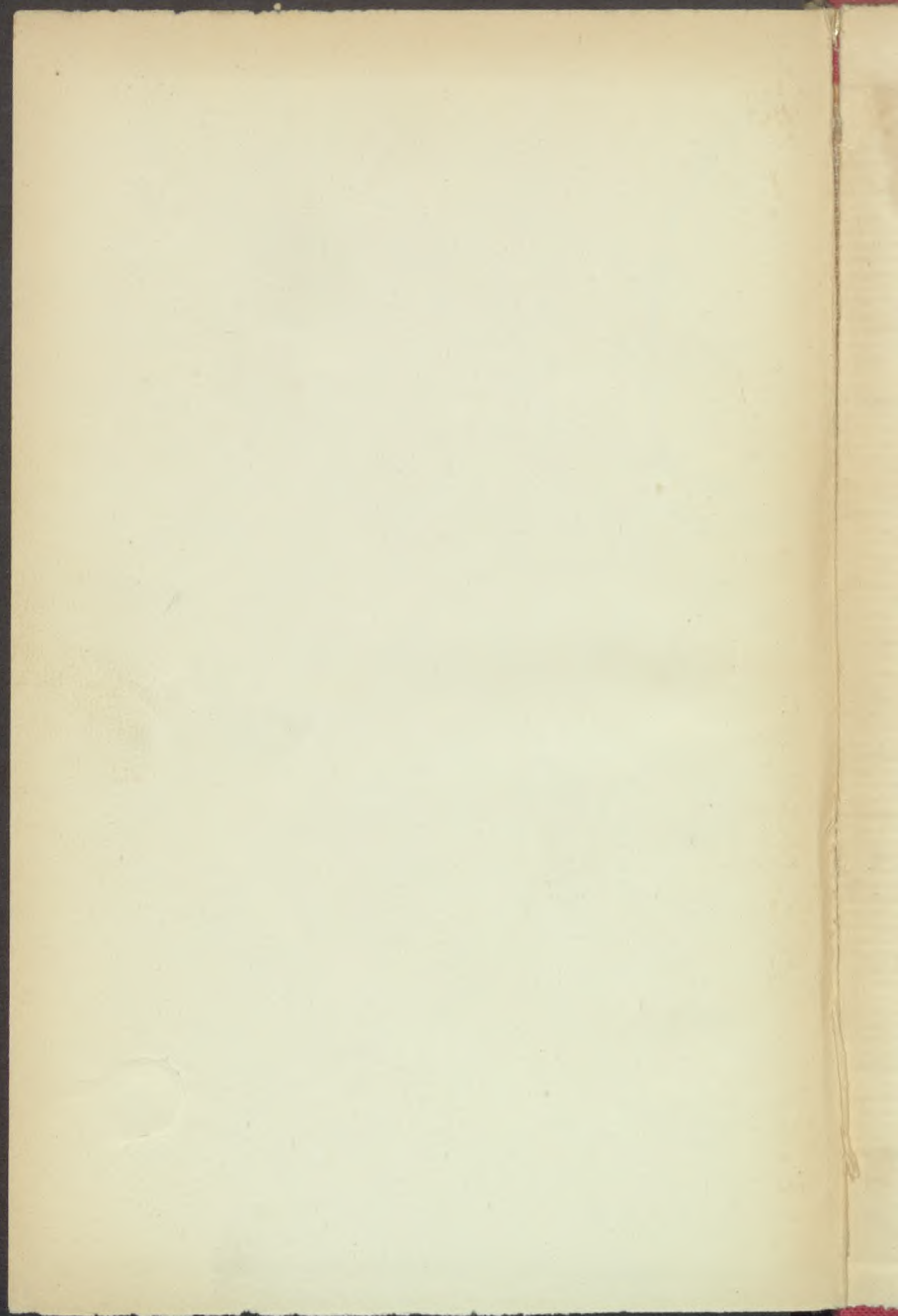
Az illúziók csalóka mór kastélyai összeomlottak. És semmi nem maradt, ami eltakarta volna a szemhatár kietlenségét. Az út világosan, meredeken, csupaszon tárult elé. Hiába ülne le az út szélén, hogy késleltesse az órát, mikor indulnia kell megint, hiába hajtaná le a fejét, hogy semmit se lásson.

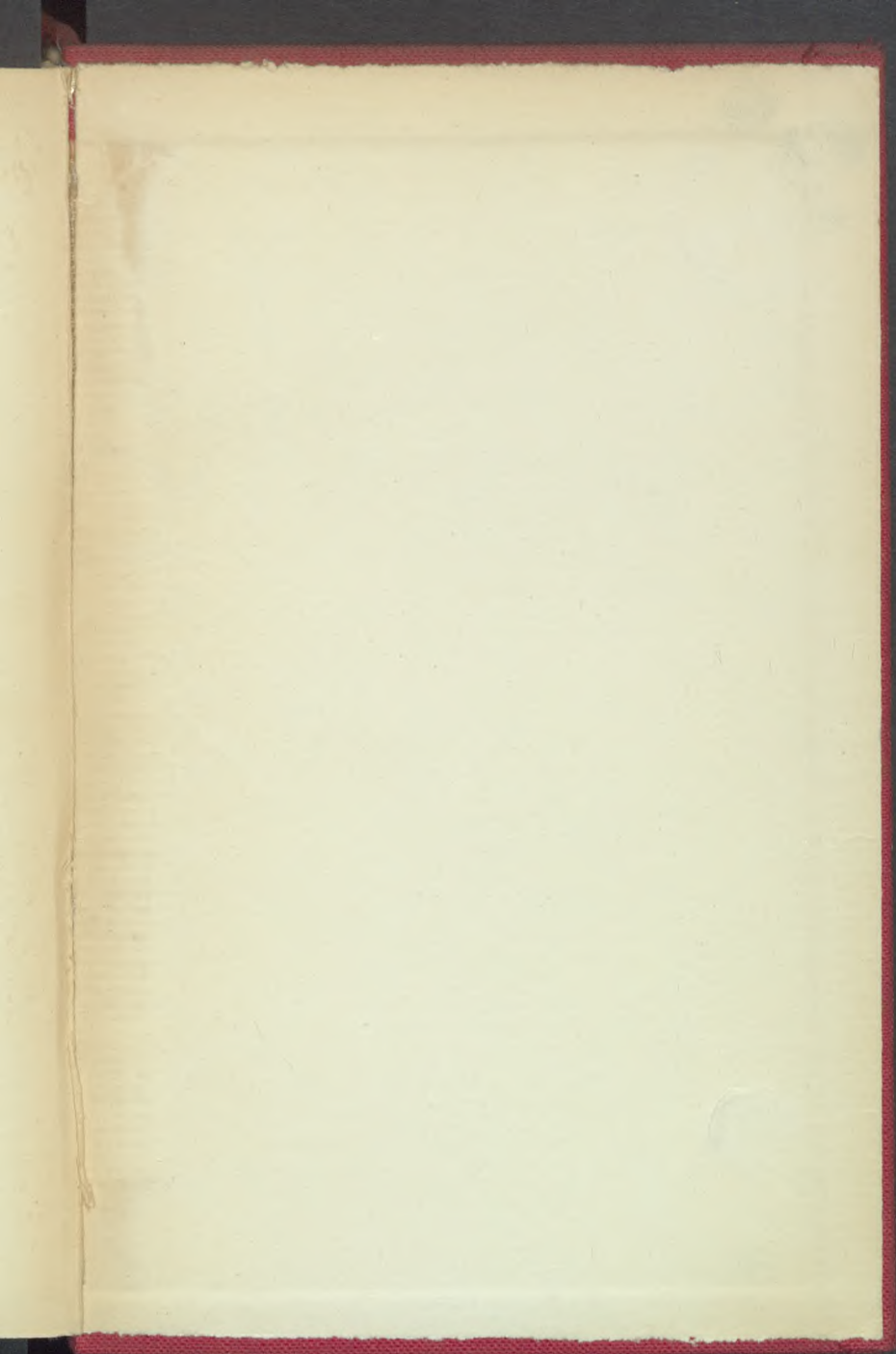
Ezentúl már szüntelen az utolsó útdarab rettegett végét fogja nézni, a sötét szorost, ahonnan nincs visszatérés... a Halált!

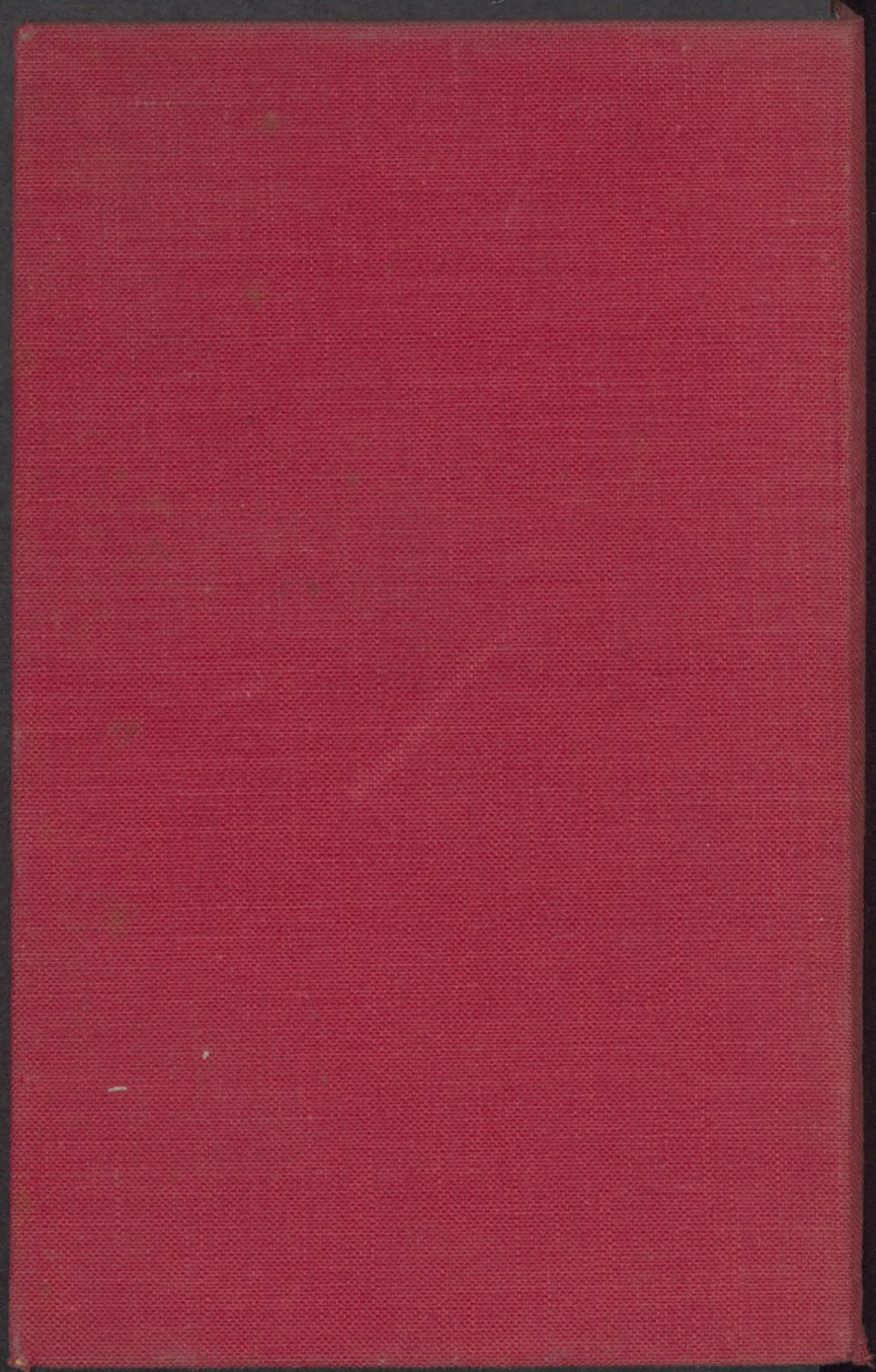
Vége.

M
12985

THE
UNIVERSITY OF
CHICAGO
PRESS
CHICAGO, ILL.
1964